

Yıldız Teknik Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Bölümü

Yüksek Lisans Tezi

CUMHURİYET SENATOSU'NDA
MİLLÎ BİRLİK GRUBU

Barış KENAROĞLU
03701001

Tez Danışmanı
Yrd.Doç.Dr. Elçin MACAR

İstanbul
2006

İçindekiler	
Kısaltmalar	
Önsöz	
Özet	
Abstract	
Giriş	1
1)CUMHURİYET SENATOSU	
1.1)Senato'nun Yapısı	7
1.1.1)Senato Üyeliği	8
1.1.1.1)Kontenjan Senatörleri	9
1.1.1.2)Tabii Senatörler	11
1.1.1.3)Genel Oyla Seçilen Üyeler ve Senato Seçimleri	12
1.2)Senato'nun İşlevi	14
1.2.1)Kanunların Yapılması	14
1.2.2)Denetim Yolları	16
1.2.3)Bütçe Görüşmeleri	17
1.3)Senato'nun Yapısı ve İşlevine İlişkin Ara Değerlendirme	18
2)MBK'DEN TABİİ SENATÖRLÜK'E	
2.1)MBK'deki Bölünmenin Nedenleri ve İktidarda Kalma Yöntemleri	
Arasındaki Farklılık	22
2.2)Parlamente Demokrasiye Geçiş Aşamasında MBK – CHP İlişkileri	25
2.3)Tabii Senatörlük Tartışmaları	31
2.4) Referandum, Seçimler ve Senato'nun Açılışı:	
Tabii Senatörler Cumhuriyet Senatosu'nda	34
3) MBG'NİN OLUŞUMUNA KADAR TABİİ SENATÖRLER	
3.1) 27 Mayıs Savunması	38
3.2) AP'nin Kuruluş Sürecinde MBG - AP İlişkileri	43

3.3) Siyasi Af Tartışmalarının Başlangıcı	48
3.4) Yeni Rejimin Savunulması: Aydemir Olayı	52
3.5) 1961 – 1965 Arasında Türk Solu ve Tabii Senatörler	56
3.6) Tabii Senatörlerin Ekonomik Görüşlerini Ortaya	
Koydukları Sorun: İşsizlik	60
4) MBG’NİN OLUŞUMUNDAN 12 MART 1971 MUHTIRASI’NA KADAR TABİİ SENATÖRLER	
4.1) MBG’nin Kuruluşu	63
4.2) Siyasi Af Tartışmalarında İkinci Dönem	65
4.3) Petrolde Millileştirme Politikaları	70
4.4) MBG – AP İlişkilerinde Demirel Dönemi	75
4.5) MBG’nin Dış Politikaya Bakışı	81
4.5.1) Kıbrıs Sorunu Üzerine Görüşler	83
4.5.2) ABD Karşısı Politikalar	89
4.6) 12 Mart’a Giden Yolda Türk Solu ve Tabii Senatörler	100
4.6.1) Tabii Senatörlerin Aktif Politik Müdahaleleri	101
4.6.2) Cuntacılık İddiaları ve “Dokunulmazlık Savaşları”nın Başlangıcı	110
5) 12 MART DÖNEMİNDE MBG	
5.1) 12 Mart Muhtırası ve MBG	117
5.2) “Dokunulmazlık Savaşları”nda İkinci Dönem	119
6) İKİ ASKERİ MÜDAHALE (12 MART – 12 EYLÜL) ARASINDA MBG - MBG’NİN SESSİZ YILLARI	
6.1) 1971 – 1973 Döneminde MBG	124
6.2) 1973 – 1980 Döneminde MBG	127
Sonuç	136
Kaynakça	139
Ekler	143
Özgeçmiş	150

KISALTMALAR

Adalet Partisi: AP

Amerika Birleşik Devletleri: ABD

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi: AÜSBF

Birleşmiş Milletler: BM

Central Treaty Organization – Merkezi Anlaşma Örgütü (Bağdat Paktı): CENTO

Central Intelligence Agency – Amerikan Merkezi Haber Alma Teşkilatı: CIA

Cumhuriyet Halk Partisi: CHP

Cumhuriyetçi Güven Partisi: CGP

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi: CKMP

Demokrat Parti: DP

Devlet İstatistik Enstitüsü: DİE

Devlet Planlama Teşkilatı: DPT

Devlet Güvenlik Mahkemesi: DGM

Devrimci Güçler Birliği: Dev-Güç

Fikir Kulüpleri Federasyonu: FKF

Hürriyet Partisi: HP

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi: İÜHF

Kamu İktisadi Teşekkülleri: KİT

Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi: KGTY

Millet Partisi: MP

Milli Birlik Grubu: MBG

Milli Birlik Komitesi: MBK
Milli Demokratik Devrim: MDD
Milli Devrim Ordusu: MDO
Milli Güvenlik Kurulu: MGK
Milli İstihbarat Teşkilatı: MİT
Milli Savunma Bakanlığı: MSB
Milli Selamet Partisi: MSP
Milliyetçi Cephe: MC
Milliyetçi Hareket Partisi: MHP
Milliyetçi Serbest Parti: MSEP
North Atlantic Treaty Organization – Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü: NATO
Orta Doğu Teknik Üniversitesi: ODTÜ
Silahlı Kuvvetler Birliği: SKB
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği: SSCB
Türk Ceza Kanunu: TCK
Türk Petrolleri Anonim Ortaklığı: TPAO
Türk Silahlı Kuvvetleri: TSK
Türkiye Birlik Partisi: TBP
Türkiye Büyük Millet Meclisi: TBMM
Türkiye İşçi Partisi: TİP
Türkiye Öğretmenler Sendikası: TÖS
Türkiye Radyo Televizyon Kurumu: TRT
Yeni Türkiye Partisi: YTP
Yüksek Adalet Divanı: YAD

ÖNSÖZ

Türkiye Cumhuriyeti, ilk 57 yılında üç kez askerlerin ülke yönetimine müdahalesiyle karşılaştı. Askerler; Cumhuriyetin kuruluşundan beri ülke siyasetinin her zaman içerisinde olmuşlar, bununla bağlantılı olarak, ülke yönetiminde etkinliklerini ve sivil siyasetçiler üzerindeki güçlerini her zaman hissettirmişlerdir. İşte sözü edilen üç askeri müdahale, askerlerin cumhuriyetin kuruluşundan itibaren siyaset ile iç içe olmalarından ve kendilerine “Cumhuriyeti korumak ve kollamak” görevini yüklemelerinden kaynaklandı. Nitekim 1961 yılında kabul edilen Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) İç Hizmet Kanunu’nda yer alan “Silahlı Kuvvetlerin görevi; Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş Türkiye Cumhuriyeti’ni korumak ve kollamaktır.” ifadesi ile de askerler bu görevlerini somutlaştırdılar. 27 Mayıs’tan sonra kabul edilen bu kanun, 12 Mart ve 12 Eylül müdahalelerine dayanak oluşturdu. Askerler, hükümetlerin ülkeyi yönetmede sıkıntıya düştüğü anlarda; Cumhuriyetin tehlikeye düştüğünü düşünerek, ülke yönetimine müdahale ettiler. Şüphesiz bu müdahalelerde sivil yöneticilerin aralarında uzlaşmaması/uzlaşamaması, iktidarın gücüne fazlaca kendilerini kaptırarak anayasaya aykırı hareket etmeleri, ülkede anarşinin hakim olmaya başlaması gibi nedenler etkili olmuştur. Kısacası askerler, sivillerin kendilerine her fırsat verdiklerinde bunu değerlendirmekten geri kalmamışlardır. Bu askeri müdahaleler; parlamentonun kısa süreli kapatılması, mevcut hükümetlerin düşürülmesi, devrik hükümet üyelerinin idam edilmesi gibi sonuçlar doğurmuştur. Bu sonuçlara rağmen askerler iktidara gelmekten ısrarla kaçınmışlardır. Geçici hükümetler kurmalarına rağmen yürütme görevini her zaman sivil idarecilere bırakmayı tercih etmişlerdir. Tabi ki cumhurbaşkanlığı koltuğunu ellerinde tutarak ve sivilleri “ülkeyi doğru yönetmeleri” konusunda uyararak. Bu üç askeri müdahale sivil yöneticilerin yetkilerini elinden almaya yönelik olarak gerçekleştirilse de gerçekte, yetkileri elinden alınan, sivil idarecilere oy vererek iktidara getiren vatandaşların, ülke yönetimine katılma yetkisi olmuştur.

Türkiye'nin gördüğü askeri müdahalelerin ilki 27 Mayıs'tır. Okumakta olduğunuz bu çalışma; 27 Mayıs'ın beraberinde getirdiği Anayasa Mahkemesi, Milli Güvenlik Kurulu (MGK), Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) gibi kurumlardan, yasama sistemine köklü bir değişiklik getirmesi nedeniyle, en önemlisi olan "Cumhuriyet Senatosu"nu ve senato içerisinde "Tabii Senatör" olarak yer alan ve "Milli Birlik Grubu" (MBG) adıyla grup kurarak, yirmi yıla yakın bir süre siyaset sahnesinde yer alan müdahalenin mimarlarını incelemektedir. 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 askeri müdahalelerine bakılırsa her iki tarihte müdahaleyi yapan askerler siyasete doğrudan girmekten kaçınmışlar, siyasi hayatı dolaylı yoldan etkileme yolunu seçmişlerdir. Oysa "Tabii Senatör" olarak hayatları boyunca yasama hakkı kazanan 27 Mayıs'ı gerçekleştiren subaylar, siyaset hayatının içine doğrudan girmişlerdir. İşte bu çalışma bir avuç askerin yirmi yıl süren siyaset macerasının öyküsüdür. Siyaset sahnesi olarak seçtikleri Cumhuriyet Senatosu da sözü edilen bir avuç asker tarafından, kendilerine siyaset platformu olarak seçilmesi nedeniyle çalışmanın bir bölümünü oluşturacaktır. 1960 – 1980 yılları arasındaki yirmi yıllık döneme ilişkin çalışmalara bakıldığında, 27 Mayıs'ı gerçekleştiren kadronun yürüttüğü politikalara, parlamentonun açılması ile birlikte yer verilmediği görülmektedir. 27 Mayıs'tan sonra parlamenter olarak Cumhuriyet Senatosu'na giren asker kadronun; Adalet Partisi (AP) ile ilişkileri, ekonomik, sosyal ve dış politik konulara ilişkin görüşleri ve çalışmaları hemen hemen hiç ilgi görmemiş, üzerinde durulmamıştır. Çalışmanın en önemli amacı, bu asker kadronun sözü edilen konulara bakış açılarını ortaya koymaktır.

Çalışma yapılırken döneme ilişkin eserler incelenmiş, 27 Mayıs'ı gerçekleştirenlerin anıları üzerinde durulmuştur. Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergileri yararlanılan kaynaklardan biridir. On dokuz yıllık basın taraması ise konunun bütünlük kazanmasına yardımcı olan bir öge olarak kaynaklar arasında yerini almıştır. Çalışmanın "Giriş" bölümünü, Türkiye'yi 27 Mayıs'a getiren şartlara, Milli Birlik Komitesi'ne, (MBK) Kurucu Meclis'e ve Senato fikrinin Türk siyasi hayatına girişine ilişkin kısa bilgi ve değerlendirmeler oluşturacaktır.

Yaklaşık dokuz aylık süre içerisinde oluşturulan bu çalışmanın yazım aşamasında; ellerinden gelen desteği hiçbir zaman esirgemeyen, başta annem Yezdan TETİK olmak üzere, tüm aileme; yapıcı eleştirileriyle bana yol gösteren danışmanım ve hocam Yrd.Doç.Dr Elçin MACAR'a, türlü isteklerimi kısa sürede yerine getiren TBMM Kütüphanesi ve Atatürk Kitaplığı çalışanlarına, elindeki bilgi ve belgeleri benimle

paylaşan Koray OBEN'e, Senato oturma planını modernize eden Grafiker Merve ERDOĞDU'ya, Devrim dergisi ile ilgili dokümanları tüm yardımseverliği ile benimle paylaşan değerli meslektaşım Neslihan ERKAN'a teşekkür etmeyi borç bilirim.

Bariş KENAROĞLU

İstanbul

Aralık 2005 - Kasım 2006

ÖZET

27 Mayıs askeri müdahalesinden sonra Türk siyasi hayatı, yeni bir yasama organı olan “Cumhuriyet Senatosu” ile tanıştı. Ve Türkiye 12 Eylül askeri müdahalesine kadar çift meclisli parlamenter sistemle yönetildi. 27 Mayıs’ı gerçekleştiren subayların bir kısmı da Senato’da “Tabii Senatör” olarak yerlerini aldılar. Cumhuriyet Senatosu, 1961 – 1980 yılları arasında toplam 496 senatörü sıralarında ağırladı. Askeri müdahaleyi gerçekleştiren askerler ve yeni anayasanın oluşturulmasında büyük rol oynayan öğretim üyeleri; müdahaleden önce iktidarda olan Demokrat Parti’nin (DP) parlamenter sistemi işlemez hale getirmesi ve partinin elde ettiği çoğunluğu parlamentonun üzerinde görmesi gibi nedenlerle Cumhuriyet Senatosu’nun kurulmasına karar vermişlerdi. Cumhuriyet Senatosu, alt meclis olan Millet Meclisi’nin kabul ettiği kanun tasarılarını onaylama ya da reddetme yetkisine sahip, denetleme görevi yapması gereken bir yasama organıydı. Bir tasarinın kanunlaşması için, Senato’nun onayı gerekliydi. Ancak bu süre içerisinde Cumhuriyet Senatosu, Millet Meclisi’nin kabul ettiği her tasarımı onaylayıp kanunlaştırarak denetçi bir yasama organı olma görevini yerine getiremedi.

Senato; seçimle işbaşına gelen üyeler, Cumhurbaşkanınca seçilen kontenjan üyeleri ve Tabii Üyelerden oluşuyordu. Tabii Senatörler, anayasaya göre hayatları boyunca parlamenter olma hakkını kazanmışlardı. Tabii Senatörler, 19 yıllık parlamenterlik hayatlarında, ülkeyi ilgilendiren iç politika, dış politika ve ekonomi konularında görüşlerini ortaya koydular. 1964 yılında ise daha organize siyaset yapabilmek için Milli Birlik Grubu’nu kurdular. 12 Mart 1971 askeri müdahalesine kadar etkin bir siyaset sürdüren Tabii Senatörler, bu dönemde DP’nin devamı olan AP ile çeşitli konularda tartışmalara girdiler. 12 Mart’tan sonraki dokuz yıllık dönem ise MBG’nin sessiz yıllarıdır. Geçmiş on yıla oranla daha az faaliyetin gösterildiği 1971 – 1980 dönemi 12 Eylül askeri müdahalesi ile sona ermiş ve MBG, Cumhuriyet Senatosu ile birlikte tarihe karışmıştır.

ABSTRACT

Turkish political life, following May 27, 1960 military coup has met a new legislative organ called “The Republic Senate”. Some of military officers who realized the coup on May 27 have taken their place in the Senate under the title “Permanent Senator”. Turkey experienced parliamentary system with a twin chambered National Assambley until September 12, 1980 military coup.

The Republic Senate had seated a total of 496 Senators between the years 1961 – 1980. Soldiers who realized the cuop and academic circles of universities who had great role on the preporation of new constitution had decided to established The Rebulic Senate in order to prevent the party in power to turn the parliamentarian system unworkable as did The Democrat Party who was in power before the coup and considered the majority of the party more important than the parliament.

The Republic Senate was a regaslative organ with the authority to accept or reject any law accepted by house of representatives. An acception by Senate was necessary for a law to be valid but each law accepted by the house of represantativies was also accepted by Senate and as a result Senate did not make its function as a regastative checkpoint.

Members of Senate were mainly composed of the following origin: Members who gained seats by elections, Confident Members selected by the President, Permanent Senators. According to the new constitution Permanent Senators gained the right of life long parliamentarians. Permanent Senators, in the their parliamentarian life of nine-teen years has expressed their views country’s economy, internal and foreign policies.

In 1964 they established “The National Unity Group” in order to be better organised. Permanent Senators had an effective policy until the March 12, 1971 military intervention. Following this period they had a political struggle on various subject with The Justice Party who was continuation of The Democrat Party.

The nine year period following the March 12, 1971 are the silent years of The National Unity Group. 1971 – 1980 period with less activity when compored with the September 12, 1980 military coup and both The National Unity Group and The Republic Senate had burried in history

GİRİŞ

II. Dünya Savaşının sona ermesi, çok partili demokrasilerin hakimiyetini gerekli kılan şartları da beraberinde getirdi. Bu şartların Türkiye'ye yansması DP'nin kurulması şeklinde oldu. 6 Ocak 1946'da CHP'den kopan bir grup milletvekili tarafından kurulan DP, dört yıl süren muhalefetin ardından 14 Mayıs 1950 seçimleri ile iktidara geldi. Böylece Türkiye 1950 yılında on yıl sürecek olan DP iktidarıyla tanıştı. İkinci Dünya Savaşı'nın beraberinde getirdiği ekonomik koşulların ülke içi muhalefeti arttırması ve Türk demokrasisinin Batı'ya entegre olma zorunluluğunun, ticaret burjuvazisinin iktidara doğrudan egemen olma isteğiyle birleşmesinin iktidara gelmesinde önemli etkisi olan DP, 27 Mayıs 1960'a kadar ülkeyi yönetti. 1950'lerin ilk yarısına kadar olan dönemde uygun hava şartları nedeniyle tarım ürünlerindeki verim artışının, ülke içi ulaşım yollarının inşasına verilen önemle desteklenmesiyle ülke ekonomisi büyüdü. Ekonomik büyümenin verdiği güçle iktidarını sağlamlaştıran DP; iktidarının ikinci döneminde, sesi yükselen muhalefet partisi Cumhuriyet Halk Partisi'ne (CHP) ve iktidara geldiğinden beri kendisine muhalif olarak gördüğü bürokrat-aydın sınıfına karşı olan uygulamalarına hız kattı.¹ Tek başına iktidar olmayı, özellikle meclis aritmetiğinin ezici bir şekilde kendisinden yana olmasını parlamenter sistemi saf dışı bırakmak şeklinde kullanan DP'nin, bu dönemdeki uygulamalarının, anayasanın bu parti tarafından ihlal edildiğine ilişkin doneleri içerisinde barındırdığı söylenebilir.² DP'nin sözünü ettiğimiz ikinci iktidar dönemi 27 Mayıs askeri müdahalesiyle sona ermiş ve Türkiye için yeni bir dönem başlamıştır.

27 Mayıs ile beraber, iktidarı ticaret burjuvazisine kaptıran ve bu sınıfın temsilcisi olan DP'nin karşıt politikalarına maruz kalan asker-aydın sınıfı yeniden iktidara geldi.

¹ Demokrat Parti dönemi için bkz. Cem Eroğul, Demokrat Parti-Tarihi İdeolojisi, ,Ankara:İmge Kitabevi, 2003

² Kore Savaşına Bakanlar Kurulu kararı ile asker gönderen DP Hükümeti; bu kararı parlamentonun onayına sunmayarak 1924 Anayasası'nın 26.maddesini ihlal etmesini ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Mart 1959'da yapılan ikili antlaşmayı parlamento onayına sunmayı 14 ay geciktirerek yürürlüğe sokması bu düşünceye örnek olarak gösterilebilir.

Askeri müdahalenin mağdurlarından eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a göre ise 27 Mayıs müdahalesi, “Osmanlı’dan kalma Ordu-Medrese(Aydın) işbirliğinin kanun yapma ve yürütme gücüne karşı direnişi, bürokrasinin asker kanadının devlete el koymasındır.”³ DP iktidarı döneminde ekonomik durumlarının haylice bozuk olmasından şikayetçi olan askerler⁴ ile atamalar ve görevden almalarla iktidarın hışmına uğrayan aydın ve bürokratların yeni rejimin temellerinin oluşturulması aşamasında işbirliği içinde çalışmışlardır. Gerçekten de DP döneminde askerlerin ekonomik durumu tıpkı diğer memurlar gibi hayli bozuktur. 1948 – 1959 döneminde hiç zam almayan memurların 1959 yılında aldıkları %100 oranında zam ise %143’e yaklaşan enflasyon karşısında alım gücünde kayda değer bir değişikliğe neden olmamıştır.⁵ MBK üyelerinden Ekrem Acuner’in aşağıda yer alacak sözleri ise müdahaleyi yapan kadronun neden bu eyleme giriştiklerini yansıtmaktadır:

“Basına karşı yapılan baskı ve sansürler, anayasa ihlalleri, tahkikat komisyonu, muhalefete karşı yapılan eylemler, kanlı olay tertipleri bağımsızlığı ve cumhuriyeti tehlikeye sokmuştu ve bizi harekete geçirmişti”⁶

Müdahaleyi gerçekleştiren askerlerin oluşturduğu MBK; seçimler yapıp, parlamento toplanana kadar Türkiye’nin yeni döneminde başrol oyuncusu olarak yerini alan oluşumdur. MBK 12 Haziran 1960’da çıkan kanunla yasama yetkisi almış ve böylece kendisine meclisin tüm yetkileri verilmiştir. Bu kanun “1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun bazı hükümlerinin kaldırılması ve bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkında geçici kanun” adını taşır. 27 maddeden oluşan kanunun “genel hükümler” bölümünde ihtilalin gerekçesi ile yeni ve geçici idarenin kurulması gereklilikleri şöyle ifade edilir:

³ Bülent Tanör, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980), İstanbul:Afa Yayıncılık, 3. Baskı, 1996, s.277

⁴ Müdahalenin önde gelen subaylarından Albay Alpaslan Türkeş, dönemin subayların ekonomik şartlarını şu cümlelerle özetler ve DP’nin sınıfsal temeli hakkında ipuçları verir: “Bu dönemde yönetim; orduya, subaylara ve onlara önderlik eden generallere karşı yukardan bakan ve küçümseyici bir tavır benimsediler. Hayat pahalılığı ve geçim mücadelesi subayları utandırıyor ve bunaltıyordu. Subaylar her yerde ikinci sınıf insan muamelesi görüyorlardı. Ankara’da insanlar bodrum katlarına ‘kurmay subay katı’ diyorlardı. Eğlence yerlerinde subaylara ‘limonatacı’ adı takılmıştı. Çünkü pahalı içecekler ısmarlamaya, karaborsacı ve vurguncularla yarışmaya güçleri yetmiyordu. Bu fedakar ulusun çocukları böyle isimlerle anılıyordu.”

Feroz Ahmad, Modern Türkiye’nin Oluşumu, İstanbul:Sarmal Yayınevi, 1. Baskı, 1995, s.175

MBK üyesi Suphi Karaman da 1960 öncesi askerlerin durumunu şu cümlelerle özetler: “Her mahallesinde bir milyonun yükseldiği iftiharla söylenilen yakın bir dönemde, 250 lira emekli aylığı ile geçinemediği için yabancılardan dilden çeviriler yaparak hayatını kazanan 75 yaşındaki orgenerallerin, kuru ekmeğini çaya batırarak gıdasını sağlayan emekli albayların bulunduğu, o zamanlar basına intikal etmiş acı gerçeklerdir.”

Cumhuriyet, 30 Ağustos 1968’den aktaran Doğan Avcıoğlu, Türkiye’nin Düzeni, İkinci Kitap, İstanbul: Tekin Yayınevi, 2003, s.768

⁵ Figen Altuğ, “Devlet Memurlarının Mali Durumlarındaki Gelişmeler” , Toplum ve Bilim, Mayıs 1981, İstanbul, s.71

⁶ Bedri Baykam, 27 Mayıs İlk Aşkımızdı, Ankara:Ümit Yayıncılık, 1994, s.30

“İktidar partisi idarecileri tarafından anayasanın çiğnenmesi, Türk milletinin bütün fert ve insanlık hak ve hürriyetlerinin ve masuniyetlerinin ortadan kaldırılması, muhalefet murakabesi işlemez hale getirilerek tek parti diktatoryası kurulması suretiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) fiilen bir parti grubu durumuna düşürülmüş ve meşruluğunu kaybetmişti”⁷

Bir yılı aşkın bir süre tüm yasama ve yürütme yetkilerini elinde bulunduracak olan MBK, müdahale olduğu dönemde 38 subaydan oluşuyordu. Komite üyeleri arasında başından beri fikir birliği yoktu. Ana olarak komite iki gruba ayrılmıştı. Birinci grup hemen seçimlere gidilmesini ve iktidarın sivillere devredilmesini savunuyordu. İkinci grup ise bu fikre karşıydı ve yönetimin belli bir süre daha komitenin elinde olması gerektiğine inanıyordu. 12 Eylül 1960’da Tümgeneral İrfan Baştuğ’un, geçirdiği trafik kazasında hayatını kaybetmesiyle komitenin üye sayısı 37’e düşmüştü. 13 Kasım 1960 tarihinde, iktidarın sivillere hemen devredilmemesi gerektiğini savunan ikinci grubu oluşturan 14 üyenin komite dışına çıkartılıp, dünyanın çeşitli şehirlerindeki Türkiye’nin dış temsilciliklerine “Devlet Müşaviri” olarak atanması ile komitedeki bölünme gerçekleşti. Böylece II. MBK 23 kişiden oluşan bir yapıya büründü. Yurtdışına gönderilen 14 üyenin en önde gelen ismi Albay Alpaslan Türkeş’ti. Türkeş’in iktidarı sivillere devretmeyi geciktirerek devlet düzeninde yeni bir teşkilatlanmaya gitmek için planlar yapması⁸, Kurucu Meclis’in oluşturulması sırasında yaşanan tartışmalar⁹, MBK’deki bölünmenin nedenidir.

İktidarı sivillere devretmek istemeyen ve devlet yönetiminde yeni bir yapılanmaya gitmeyi planlayan grubun komite dışı bırakılmasının ardından MBK, yeni anayasayı hazırlamaları için İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden (İÜHF) 7 öğretim üyesini

⁷ Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam, C.III, İstanbul:Remzi Kitabevi, V.Baskı, 1988, s.467

⁸ “MBK’nın çalışmalarını halka tanıtmak amacıyla kurulan komitenin MBK’ya verdiği ‘Ülkü ve Kültür Birliği’ yasa tasarısında ‘Ülkü ve Kültür Birliği Genel Başkanlığı’ adında bir teşkilatın kurulması öngörülmüyordu. Bu tasarıyla Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, Ülkü ve Kültür Genel Başkanlığı’na bağlanıyordu. Kuruluşun görevden alınması imkansız ve denetlenmeden uzak genel başkan Bakanlar Kurulu’nun tabii üyesi oluyordu. Tasarıda yer alan bu kuruluş, hükümet ve parlamento üstü paramiliter bir örgüttü ve kurulmasındaki asıl amaç devlet içinde yeni bir devlet kurmaktır.”

Metin Toker, Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları - Yarı Silahlı Yarı Kûlahlı Bir Rejim (1960-1961), Ankara:Bilgi Yayınevi, 3.Baskı, 1998, s.198-199-200

3 Kasım 1960’da MBK Kanunlar Müdürlüğü’ne verilen “Ülkü ve Kültür Birliği Tasarısı”nda imzası olan üyelerden biri olan Numan Esin’e göre bu tasarı; Atatürkçülük üzerinde önemli çalışmalar yapılmasını, tek parti döneminde açığa çıkan fikir ve düşünce boşluğunun doldurulmasını amaçlıyordu. Tasarıda sözü edilen teşkilat, Halkevleri sisteminin geliştirilerek yeni bir yapıya kavuşturulması ile oluşturulacaktı. ‘Faşist bir sistem’i beraberinde getireceği iddia edilen bu teşkilatı savunmak için Esin: “Devlet faşist olmadığına göre bu tasarının beraberinde getireceği kurumlar da faşist olmayacaktır” ifadesini kullanır.

Numan Esin, Devrim ve Demokrasi: Bir 27 Mayısçının Anıları, İstanbul:Doğan Kitap, 1.Baskı, 2005, s.143-144-145

⁹ Bu tartışmalara, CHP’nin MBK ve Kurucu Meclis üzerindeki etkilerine ve Tabii Senatörlük fikrinin ortaya çıkışına ilişkin bilgileri içerisinde barındırdığından, çalışmanın ikinci bölümünde yer verilecektir.

görevlendirdi. MBK'nın ve aynı zamanda devlet ve hükümet'in başkanı da olan Orgeneral Cemal Gürsel, anayasa çalışmalarına başlamadan önce heyete şu direktifi vermiştir: “Öyle bir anayasa yapın ki bir daha ihlali mümkün olmasın, dinin istismarına imkan bırakmasın. Şahsen ikinci bir meclisin, bir ayan meclisinin kurulmasında da fayda görmekteyim.”¹⁰

Gürsel'in sözünü ettiği ikinci meclis yeni anayasanın getirdiği kurumlardan biri olarak ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet Senatosu adını alan ve “Yasama Organının Üst Denetim Organı”¹¹ olarak tanımlanabilecek bu ikinci meclis; 12 Eylül 1980 askeri müdahalesine kadar, beraber TBMM'yi oluşturduğu Millet Meclisi ile birlikte yasama görevini yürütmüştür. İÜHF öğretim görevlileri tarafından hazırlanan anayasa tasarısında ikinci meclis ile ilgili, 2/3 oranında korporatif karakterli bir yapı öngörülmektedir.^{12*} Bu yapıya göre ikinci meclis; kırk yaşını bitirmiş, yükseköğrenim eğitimi almış kişilerden oluşuyor ve bu yapı, toplumun tüm kesimlerinin senatoda temsil edilmesine olanak tanııyordu.

Anayasa Komisyonu çalışmalarının sonucunda açıkladığı raporda, askeri müdahalenin meşruluğunu kanıtlamaya çalışmış ve Türkiye'nin yeni anayasasının temellerini ortaya koymuştur. Raporda yandaki ifadeler yer almaktaydı: “Milleti temsil etmesi gereken Büyük Millet Meclisi de siyasi iktidar tarafından hakiki bir teşri [kanun yapma] organı olmaktan çıkarılarak, şahıs zümre olmak suretiyle fiilen münfesi hale getirilmiştir.”¹³

Komisyonun raporunda yer alan bu değerlendirme, ikinci meclisin kuruluşunu açıklayan nedenleri de içerisinde barındırmaktadır. Anayasa komisyonunun raporundan sonra oluşturulan Kurucu Meclis'te, 1961 Anayasası tartışılırken, ikinci meclisin 2/3 oranındaki korporatif niteliği büyük ölçüde azaltılsa da¹⁴, MBK'nın 23 üyesinin hayatları boyunca senatoya üye olmalarını sağlayan “Tabii Senatörlük” ve mesleki alanda uzman kişilerin Cumhurbaşkanı tarafından senatör olarak atanmasını öngören “Kontenjan Senatörlüğü” gibi kavramları da beraberinde getirmiştir.

¹⁰ Tevfik Çavdar, Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, İstanbul:İmge Yayınevi, 3.Baskı, 2004, s.88

¹¹ Nermin Abadan Unat, Kum Saatini İzlerken, İstanbul:İletişim Yayınları, 2.Baskı, 1998, s.255

¹² Tanör, a.g.e, s.283

* Ortaçağ Avrupası'nda aynı işi yapan meslek sahiplerinin oluşturduğu toplumsal örgütler olarak tanımlanan “Korporasyonlar”, XX. Yy'da, korporatif meslek örgütlerini toplumun temel örgütleri olarak kabul eden iktisadi ve politik görüş olan “Korporatizm”in temelini oluşturur. 1925'ten sonra Korporatizm, faşist devletler tarafından meslek örgütlenmelerinin resmi makamlar tarafından oluşturulması, denetlenmesi ve yönetilmesini öngören şekliyle bu devletlerin anayasalarında yer aldı. Senato ele alındığında korporatizmin anlamı, senatör olarak parlamentoya girecek adayların sahip oldukları mesleklerin devlet makamları tarafından onay görmesi ve hukuk, askerlik, idare, tıp gibi alanlardan gelen kişilerin senatoya seçilmesidir. Anayasa'da belirtilen senatör seçilme şartları ve ileride görülecek olan yirmi yıl boyunca parlamento'da yer alan senatörlerin mesleki sınıflandırması senatonun korporatist niteliğini açıklayıcı öğelerdir.

¹³ Aydemir, a.g.e, s.461

¹⁴ Taha Parla, Türkiye nin Siyasal Rejimi 1980-1989, İstanbul:İletişim Yayınları, 3.Baskı, 2002, s.24

Önceden söz edildiği gibi DP döneminde parlamentonun etkisiz hale getirilerek karar alma mekanizmasının bir parçası olmaktan çıkarılması, tahkikat komisyonu gibi kuruluşlar oluşturularak zaten azınlıkta olan parlamento içi muhalefetin bütünüyle yok edilmek istenmesi, yeni anayasada parlamenter sistemin köklü bir değişikliğe uğramasına neden olmuştur. Bu değişikliğin temelini de Cumhuriyet Senatosu oluşturur. 1954 seçimlerini kazanan ve parlamentodaki çoğunluğunu devam ettiren DP'nin, bu tarihten sonra sol kesime, üniversite çevrelerine ve basına uyguladığı ve yıllar geçtikçe artan kısıtlamalar ve baskılar nedeniyle “Beyaz Yıldırı [Terör]”¹⁵ olarak adlandırılan dönem içerisinde, 1950'lerin ikinci yarısından sonra düşüncenin özgürce açıklandığı tek platform TBMM kalmıştı. TBMM'nin 27 Aralık 1957'de DP tarafından yapılan bir iç tüzük değişikliği ile pasifize edilmesi, DP'nin parlamentoya bakışını ortaya koyması açısından önemlidir. Bu değişikliğe göre, mecliste sorulan sorular, haftada bir gün ve ancak bir saat süreyle konuşulmak üzere kısıtlanıyor;¹⁶ böylece, düşüncenin özgürce açıklandığı tek platform da bir anlamda ortadan kaldırılıyordu. Bu gelişmeler ışığında yeni rejimin mimarları, yeni anayasal düzende; iktidarda olan ve meclis çoğunluğu oluşturan partinin, meşru hak ve yetkilerini aşarak gelecekte iktidar olabilecek bir meclis azınlığını ezmemesini düşünüyor ve bu partinin, demokrasinin en esaslı varlık şartı olan parlamento felce uğratmaması için anayasanın gerekli bütün esasları bünyesinde barındırması gerektiğine inanıyorlardı.¹⁷

İkinci meclis fikri Türk siyasi hayatında ilk kez 1957 seçimleri öncesinde muhalefet partileri CHP, Hürriyet Partisi (HP) ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin (CKMP) beraber hareket edeceklerine dair yaptıkları görüşmeler esnasında ortaya atıldı.¹⁸ 12-15 Ocak 1959 tarihleri arasında toplanan CHP'nin XIV. Kurultayında kabul edilen “İlk hedefler beyannamesi” ile iki meclisli parlamenter sistem fikri bir anlamda resmiyet kazanmış oluyordu. DP'nin uygulamaları karşısında parlamentoda hiçbir etkinlik gösteremeyen CHP, parlamenter sistemi ve demokrasiyi korumanın yolunu tıpkı yeni rejimin mimarları gibi ikinci bir meclisin kuruluşunda görmüştür. Parlamenter sistemin sigortası olma görevini üstlenecek olan ikinci meclisin kurulmasının kamuoyunda memnuniyetle karşılandığını, meclisin kurulmasına tüm kesimlerden gelen desteğe dayanarak söylenebilir. Dönemin Cumhuriyet gazetesi yazarlarından Baha Arkan'ın

¹⁵ Eroğul, a.g.e, s.106

¹⁶ Ali Gevgilili, Yükseliş ve Düşüş, İstanbul:Bağlam Yayıncılık, 2.Baskı, 1987, s.120

¹⁷ Aydemir, a.g.e, s.463

¹⁸ Ahmad, a.g.e, s.180

aşağıda yer alan ifadeleri, bu memnuniyetin bir kanıtıdır:

“Anayasanın getirdiği ve çok yerinde olan yenilik ve özelliklerinden birisi de yasama kudretinin Millet Meclisi ve Senato gibi iki meclise verilmiş olması keyfiyetidir. Böylelikle bu meclislerin daimi surette bir diğerine kontrolü sağlanmış ve sakıt iktidar zamanında gördüğümüz meclis diktasının bir daha vuku bulmamasına çalışılmıştır”¹⁹

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (AÜSBF) tarafından, İÜHF’nin tasarısı ile eşzamanlı olarak hazırlanan anayasa tasarısında da ikinci meclis ile ilgili yer alan “Kişi hak ve özgürlükleri, sosyal haklar ve devlet iktidarının hem iki meclisli bir sistemde hem de idari yargı ve anayasa yargısı yoluyla denetlenmesi”²⁰ ifadeleri de, ikinci meclis fikrinin önde gelen bilim çevreleri tarafından desteklendiğinin bir göstergesidir. 1957 yılında ortaya atılan ikinci meclis fikri, aradan geçen üç yıldan sonra, parlamentonun çalışmalarını tek bir partinin tekelinde sürdürmesini engelleyeceği düşünülerek destek bulmuş; gerek üniversite çevreleri, gerekse basın tarafından olumlu karşılanmıştır.

Kurucu Mecliste ikili meclis sistemi üzerine tartışmalar yapılırken, Anayasa Komisyonu sözcüsü Tarık Zafer Tunaya ise kamuoyunun bu eğilimini şöyle dile getirmiştir: “Biz bu sistemi niçin kabul ettik? her şeyden evvel umumi efkarın [kamuoyunun] benimsediği bir mesele olduğu için.”²¹

¹⁹ Cumhuriyet, 3 Temmuz 1961

²⁰ Tanör, a.g.e, s.283

²¹ Cem Eroğul, Türk Anayasa Düzeninde Cumhuriyet Senatosu’nun Yeri, Ankara:AÜSBF Yayınları No:398, 1977, s.10

1. CUMHURİYET SENATOSU

1961 Anayasası'nın 63. maddesinde yer alan "Türkiye Büyük Millet Meclisi, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'ndan kuruludur" ifadesi ile Türkiye'de ikili parlamento sistemi ve bu sistemin ürünü olan Cumhuriyet Senatosu siyaset sahnesindeki yerini almıştır.

Bu ana bölüm iki alt bölümden oluşmaktadır. Birinci alt bölüm olan "Senato'nun Yapısı" konu başlığı altında anayasanın içerisinde Cumhuriyet Senatosu'nun yapısına ilişkin olan 70. madde ile 73. madde arasındaki maddelere yer verilecektir. Bununla birlikte anayasanın yasama başlığı altında yer alan "Kanunların Yapılması" ve "TBMM'nin Denetim Yolları" başlıklı bölümlerinde yer alan maddelerden Cumhuriyet Senatosu'nu doğrudan ya da dolaylı ilgilendirenleri de ikinci alt bölüm olan "Senato'nun İşlevi" bölümü içerisinde yerini alacaktır.

1.1) SENATO'NUN YAPISI

1961 Anayasası'nın 70.maddesi Cumhuriyet Senatosu'nun kuruluşuna ilişkindir "Cumhuriyet Senatosu, genel oyla seçilen yüz elli üye ile Cumhurbaşkanıca seçilen on beş üyeden kuruludur. 13 Aralık 1960 tarihli ve 157 sayılı Kanunun altında adları bulunan Millî Birlik Komitesi Başkanı ve üyeleri ile eski Cumhurbaşkanı, yaş kaydı gözetilmeksizin, Cumhuriyet Senatosunun tabîî üyesidirler. Tabîî üyeler, Cumhuriyet Senatosunun diğer üyelerinin tâbi oldukları hükümlere tâbidirler. Ancak, Haklarında bu Anayasanın 73 üncü maddesinin 1 inci ve 2 nci fıkraları ve 10 uncu geçici maddesinin 1 inci fıkrası hükümleri uygulanmaz. Tabîî üye olarak

Cumhuriyet Senatosuna katıldıktan sonra bir siyasî partiye girenlerin tabîi üyelik sıfatı, partiye girişlerinden sonraki ilk Cumhuriyet Senatosu üyeliği seçimi tarihinde sona erer.”²²

72. maddede senato üyeliğine seçilme yeterliliği ile birlikte Cumhurbaşkanı tarafından Senato’ya seçilecek olan “Kontenjan Senatörlüğü”ne ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

“Kırk yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim yapmış bulunan ve milletvekili seçilmeye engel bir durumu olmayan her Türk, Cumhuriyet Senatosuna üye seçilebilir. Cumhurbaşkanı seçilecek üyeler, çeşitli alanlarda seçkin hizmetleriyle tanınmış ve kırk yaşını bitirmiş kimselerden olur. Bunlardan en az onu bağımsızlar arasından seçilir.”²³

73. maddede Cumhuriyet Senatosu üyeliğinin süresine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

“Cumhuriyet Senatosu üyeliğinin süresi altı yıldır. Süresi biten üyeler yeniden seçilebilir. Cumhuriyet Senatosu’nun genel oyla ve Cumhurbaşkanı seçilen üyelerinin üçte biri her iki yılda bir yenilenir. Cumhurbaşkanı seçilen üyelerin süresi biter veya bu üyeliklerde herhangi bir sebeple boşalma olursa, Cumhurbaşkanı, bir ay içinde yeni üyeleri seçer. Boşalan bir üyeliğe seçilen kimse, yerine seçildiği üyenin süresini tamamlar.”²⁴

4 Nisan 1970 yılında yapılan kanun değişikliği ile 73. maddeye aşağıdaki ekleme yapılmıştır.

“Millet Meclisi genel Seçimlerinin yapılacağı yıla rastlayan yenileme seçimleri, Millet Meclisi genel seçimleriyle birlikte ve rastlamayanları ise, genel seçimlerden sonra gelen ikinci yılda, genel seçimler için kanunun belirttiği ayda yapılır.”²⁵

Görüldüğü üzere Senato başlangıçta; yüz elli genel oyla seçilen üye, Tabii Üye sıfatıyla senato’da hayatları boyunca yasama görevini yürütecek olan MBK’nın 22 üyesi²⁶ ve Cumhurbaşkanı tarafından atanacak olan on beş üye olmak üzere toplam 187 üyeden oluşmaktaydı.

1.1.1) Senato Üyeliği

Senato üyeliği için anayasada belirtildiği üzere “kırk yaşını doldurma ve yüksek öğrenim yapma” şartlarını getirilmiştir. Bu durumun senatoya kamuoyunda “okumuşlar

²² 1961 Anayasası’nın tam metni için bkz. <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm> , 15 Eylül 2005

²³ <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>

²⁴ <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>

²⁵ <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>

²⁶ 27 Mayıs’ı gerçekleştiren MBK’nın 14 üyesinin Türkiye’nin yurt dışındaki Büyükelçiliklerine “Devlet Müşaviri” sıfatıyla gönderilmesinin ardından II.MBK 23 kişiden oluşan bir yapıya dönüşmüştü. Tabii Senatör Cemal Madanoğlu’nun, Senato’ya katılmadan tabii senatörlükten istifa etmesiyle Senato’ya 22 tabii üye katılmış oldu. Cemal Gürsel’in cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından ise sayı 21’e düştü. Tabii Senatörlerden Fikret Kuytak’ın Senato’ya açıldıktan 10 ay sonra 08.08.1962’de ölümüyle başlangıç olarak kabul edebileceğimiz Senato’nun ilk yılında “20 Tabii Üye” senato sıralarında yerini aldı.

meclisi”²⁷ adının verilmesine neden olmuştur. Önceki bölümde sözedildiği gibi Senato’nun korporatif yapısının, dönemin Türkiye’inde faaliyet gösteren bazı siyasi partiler için aday çıkarma gücünü de beraberinde getirdiği değerlendirilmeye eklenilebilir.²⁸ Bu değerlendirmeden yola çıkılırsa senatörlerin mesleki durumları önem taşımaktadır. 19 yıl boyunca senatoda görev yapan 496 senatörün mesleki yapısına bakmak gerekirse şu oranlarla karşılaşılır: Üyelerin %44’ü hukukçu, %14.5’i asker ve %11’i tıp doktorudur. Eğitim sektörüne dahil olan üyelerin oranı %7’dir. İktisatçılar %5, mühendis ve mimarlar %8.5, idareciler ise %8 oranında temsil edilmiştir.

Bölümün başında görüldüğü üzere Cumhuriyet Senatosu yapısal olarak üç ayrı üye grubundan oluşmaktadır. Bunlar Cumhurbaşkanı tarafından seçilen “Kontenjan Senatörleri”, “Tabii Senatörler” ve “Genel Oyla Seçilen Senatörler”dir.

1.1.1.1) Kontenjan Senatörleri

12 Eylül 1980 müdahalesine kadar yasama görevini sürdüren Cumhuriyet Senatosu’na bu süre içerisinde Cumhurbaşkanlığı görevinde bulunan Cemal Gürsel, Cevdet Sunay ve Fahri Korutürk tarafından toplam 60 kontenjan senatörü atanmıştır. Kontenjan senatörlüğü yöneten-yönetilen ayrımından bakıldığında demokratik olmaktan uzak bir uygulama olarak gözükmektedir. Bu sistemde yasaları yapacak olan parlamenterler bir kişi tarafından belirlenmekte, böylece halkın iradesi bir kişi üzerinde toplanmaktadır. Siyaset Bilimci Maurice Duverger, atamayı yapan kişinin demokratik yollarla seçilmesi durumunda atamanın demokratik bir nitelik kazanacağını ancak dolaylı yoldan gerçekleştiği için bu niteliğin daha az demokratik olacağını öne sürmektedir.²⁹ Senatör seçilmek için aranan şartların kontenjan senatörlerinde aranmaması³⁰ ise “Kontenjan Senatörlüğü” kurumunun demokratik nitelikten daha da uzaklaştıran bir diğer etkidir.

Bu kurumun, cumhurbaşkanı tarafından devletin başbakan ya da cumhurbaşkanına ihtiyaç duyduğu zamanlarda kullanılması için oluşturulduğu izlenimi veren örneklerle aşağıda yer verilecektir. Bu örnekler kontenjan senatörlüğü kurumunun

²⁷ Cumhuriyet, 9 Şubat 1962,

²⁸ “Senato seçimleri adaylık konusunda 1961 Anayasası’nın 72. maddesi, 40 yaşını bitirme ve yüksek okul mezunu olma koşullarını arıyordu. Pek demokratik sayılamayacak bu hüküm yalnızca cumhurbaşkanının kendi kontenjanından belirleyeceği senatörlerde eğitim koşulunun aranmamasına izin veriyordu. Bu yüzden 72. madde (Türkiye İşçi Partisi) TİP üyelerinin çoğuna senatoya seçilmek hakkını (teorik yönden olsa bile) kapatıyordu.”

Artun Ünsal, , Türkiye İşçi Partisi (1961-1971), İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002, s.425 (TİP’in senato tarihi boyunca tek senatörü Fatma Hikmet İşmen olacaktır.)

²⁹ Maurice Duverger, Siyasal Rejimler, İstanbul:Sosyal Yayınları, 1. Baskı, 1986, s.15

³⁰ Ünsal, a.g.e., s.425

temel işlevini ortaya koymakta ve senatör atamanın; cumhurbaşkanının, yürütmenin aksaması durumunda müdahale etmekte kullandığı bir metot olduğunu kalın çizgilerle belirlemektedir. Nitekim 1978 yılında kontenjan senatörlüğü görevini üstlenen Nermin Abadan Unat'ın değerlendirmesi de bu yargıyı desteklemektedir:

“Kontenjan senatörlüğünü icat eden İtalyanlar bu grubu kurarken daha çok İtalya'nın çalkantılı iç politikası nedeni ile sık sık kabine buhranları ile karşılaşan ülkelerini düşünmüş olsa gerek.”³¹

Cem Eroğul ise anayasanın Cumhurbaşkanına böyle bir kontenjan tanımış olmasının nedenini, “seçim cilveleri sonucu parlamentoya girememiş olan bazı seçkinlerin bilgi ve deneyimlerinden yararlanmak gerekçesiyle parlamenter olarak atamak”³² olarak açıklar. Eroğul aşağıdaki eleştirisini de açıklamasına ekler:

“Senatoya Cumhurbaşkanınca seçilen toplam üyelerin aşağı yukarı yarısı ya askerlikten ya da yönetim basamaklarından gelmiştir. Demek ki, Cumhurbaşkanları, Anayasa'nın sözünü ettiği uzmanlığı, teknikte veya sanat dallarında, ya da edebiyatta bir uzmanlık olarak değil, yöneticilik deneyimi olarak algılamak eğilimindedirler.”³³

Yukarıda sözü edilen örnekler şunlardır: 1965 yılının ilk aylarında baş gösteren hükümet bunalımının bütçenin reddedilmesi ve hükümetin düşmesi ile sonuçlanmasının ardından duruma müdahale etme gereği duyan Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel; AP Genel Başkanı seçilen ancak henüz milletvekili olamayan Süleyman Demirel'in hükümetin başına geçmesine olanak sağlayacak olan kontenjan senatörü atama kozunu ileri sürmüş ve gazetelere şu beyanatı vermiştir: “Gerekirse Demirel'i senatör yaparım.”³⁴ İkinci örnek olarak 1973 yılında ortaya çıkan cumhurbaşkanlığı sorunu sırasında yaşanan senatör ataması gösterilebilir. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, kendisiyle yaptığı görüşmeden sonra Genelkurmay Başkanı Faruk Gürler'i kontenjan senatörü olarak atamıştır. İstenilen kişinin senatör olarak atanması için bir kontenjan senatörünün istifa etmesi, yeni atamanın gerçekleşmesi için şarttır. Korutürk'ün atanması için Milli Savunma Bakanı Mehmet İzmen senatörlükten istifa ederek, yerini Gürler'e bırakmıştır.³⁵ Bu atamaya rağmen TBMM, cumhurbaşkanı adayları arasında uzlaşmaya varamamış ve 14 tur seçim yapılmış, Senato'nun Sunay'ın görev süresinin uzatılma önerisini reddetmesiyle beraber, sorunun bunalıma dönüşmeye başladığı anda 1968 yılında kontenjan senatörü seçilerek parlamentoya giren Fahri Korutürk cumhurbaşkanı adayı olarak gösterilmiş ve 15. turda Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bir kontenjan senatörünün seçilmesi için başka bir kontenjan

³¹ Abadan Unat, a.g.e, s.256

³² Eroğul, a.g.e, s.23

³³ Eroğul, a.g.e, s.25

³⁴ Milliyet, 14 Şubat 1965

³⁵ Akşam, 6 Mart 1973

senatörünün istifa etmesi gerekliliğini açıklamada Duverger'in şu değerlendirmesi yer vermek doğru olacaktır: "Atamayla işbaşına gelenler atayanlara karşı hep bağımlı durumdadır."³⁶ Bu bağımlı olma durumuna rağmen kontenjan senatörü olmak parlamenter olmak için çok cazip gözükmekteydi. Cemal Gürsel, 1964 kısmi senato seçimleri öncesi 1000 adayın başvurusu ile karşı karşıya kalmıştır.³⁷

Görüldüğü üzere cumhurbaşkanı seçmek için kontenjan senatörü atama ilk akla gelen tercih olmuş, parlamentonun çoğunluğunun atama sonucu gelen üyeyi tercih etmemesi durumunda ise daha kıdemli bir kontenjan senatörü Cumhurbaşkanlığı adayı olarak gösterilmiş ve bu koltuğa oturmuştur. Senato tarihi boyunca cumhurbaşkanlığı görevine gelen üç kişi de senato ile doğrudan bağlantılıdır. Gürsel, tabii üyelikten, Sunay ve yukarıda açıklandığı üzere Korutürk kontenjan senatörlüğünden bu göreve gelmişlerdir.

1.1.1.2) Tabii Senatörler

Kontenjan Senatörleri konu başlığı altında demokrasi adına yapılan eleştirileri, "Tabii Senatörlük" ile birleştğinde daha çok anlam kazanacaktır. Çünkü "Tabii Senatörlük" kurumunda tabii senatörler, kendi kendilerini atayanlar durumundadırlar. Eski MBK üyelerinin senatoya neden bu yolla girdiklerinin sorusunun cevabı çalışmanın ikinci bölümünde aranacaktır.

"Tabii Senatörlük" parlamenter sistemler incelendiğinde çok ender rastlanan bir durum olarak karşımıza çıkar. Duverger, 1962 yılında yazdığı eserinde, bu duruma tek örnek olarak 1875 Fransız Parlamentosu'nu örnek gösterir: "1875 Fransız Senatosu'nda 225 seçimle gelmiş üyenin yanında 75 'değişmez' üye bulunmaktaydı."³⁸

Cumhuriyet Senatosu'nun Tabii Üyeleri ve eski cumhurbaşkanlarının hayatlarının sonuna kadar yaş sınırı gözetilmeden yasama görevlerini sürdürmeleri, anayasal garanti altına alınmıştı. Nitekim çalışmanın ikinci bölümünde görüleceği üzere sonraki yıllarda bu tip senatörlüğün kaldırılması için siyasi partiler tarafından çeşitli faaliyetler yürütülmeye çalışılacak ancak bu girişimler başarıya ulaşamayacaktır. Bununla beraber Tabii Üyeler, tabii üyelikten istifa etme hakkına sahiptirler. Herhangi bir partiye katılmaları durumunda ise zorunlu olarak tabii üyeliği bırakmak zorunda kalıyorlardı.

Eski cumhurbaşkanlarından İsmet İnönü, Kasım 1972'de, Cevdet Sunay Mart 1973'te, Fahri Korutürk Nisan 1980'de anayasanın 70. maddesi gereği "Tabii Senatör"

³⁶ Duverger, a.g.e, s.15

³⁷ Milliyet, 1 Nisan 1964

³⁸ Duverger, a.g.e, s.19

sıfatıyla senatoya girmişlerdir. Aslında Kurucu Meclis'in çalışmaları sırasında başka tabii üyelik önerileri de gelmişti. Örneğin Anayasa Komisyonu, Anayasa Mahkemesi'ne en az yedi yıl başkanlık yapmış kişilerin; MBK ise, en az üç yıl Genelkurmaylık Başkanlığı görevinde kalmış kişilerin tabii üye olarak senatoya girmelerini benimsemiş ancak Kurucu Meclis bu önerileri reddetmiştir.³⁹ Anayasa gereği sadece eski cumhurbaşkanlarının senatoya tabii senatör olarak girmesi, Kurucu Meclis'in diğer tabii üyelik önerilerini reddetmesiyle birleştirilirse bu kurumun sadece 27 Mayıs'ı gerçekleştiren kadronun tekeline bırakıldığı sonucuna varılabilir. Eski cumhurbaşkanlarının senatoya giriş tarihlerine bakılırsa en erken giriş tarihinin 1972 yılı olduğu görülmektedir. Kurucu Meclis bu kararıyla bir üst denetim organı olan senatonun demokratik nitelikten daha büyük oranda uzaklaşmasına neden olmuş; tabii senatörlük kurumunun, 27 Mayıs'ı gerçekleştiren askerlerin bir bölümü için bir koruyucu kalkan olarak kurulduğu imajının yok edilme fırsatı böylece ortadan kalkmıştır.

“Tabii Senatörlük” ve “Kontenjan Senatörlüğü” için İsmail Cem⁴⁰'in 1980 yılında yazdığı eserinde yer alan aşağıdaki değerlendirmesi, bu iki kurumun meydana getirilme amacına ilişkin farklı bir bakış açısını içerisinde barındırmaktadır:

“(…) Tabii Senatörlük, Kontenjan Üyelik Senatörlük, halkın iradesiyle oluşmamış kurumların, halkın iradesinin kullanımında etkin olmasına dönük kuruluşlardır.”⁴¹

Cem'e göre; eski MBK üyesi Tabii Senatörler ve Kontenjan Senatörleri, parlamentonun “halkın iradesinin kullanımında etkin olması” için Senato'da yerlerini almışlardır. Dolayısıyla bu iki kurum; Millet Meclisi'ni denetlemek için kurulan Cumhuriyet Senatosu içerisinde bir anlamda ikincil denetim organları gibi çalışacaklar, halkın seçmediği parlamenterler olarak, parlamentonun halkın iradesini etkin kullanıp kullanmadığını denetleyeceklerdir.

1.1.1.3) Genel Oyla Seçilen Senatörler Ve Senato Seçimleri

1961-1979 yılları arasında yapılan 8 seçim sonucunda 412 senatör seçimle senatoya girmiştir. Genel oyla seçilen üyelerin mesleki oranları, konu başında sözü edilen

³⁹ Eroğul, a.g.e, s.21

⁴⁰ Lozan Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olan İsmail Cem, Paris Siyasal Bilgiler Enstitüsü'nde Siyaset Sosyolojisi dalında master yapmıştır. Çeşitli gazetelerde Yazı İşleri Müdürlüğü, Genel Yayın Müdürlüğü yapmış olan Cem, Türkiye Gazeteciler Sendikası İstanbul Şubesi Başkanlığı, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) Genel Müdürlüğü gibi görevlerde bulunduktan sonra 1987 ve 1991 seçimlerinde İstanbul'dan, 1995 seçimlerinde Kayseri'den milletvekili seçilmiş, 1997-2002 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı görevini yürütmüştür.

⁴¹ İsmail Cem, Tarih Açısından 12 Mart, İstanbul:Cem Yayınevi, 1980, s.369

tüm senatörlerin mesleki oranlarından ayrı incelendiğinde meslekler arasında oransal fark olmadığı görülür. Genel oyla seçilen üyeler arasında da hukukçular yarıya yakın orandadırlar.⁴²

Aslında senato kurulurken partilerin egemen olacağı Millet Meclisi'nin aksine senatonun çok daha geniş ölçüde bağımsızlardan oluşacağı öngörülmüştür.⁴³ MBK lideri Cemal Gürsel'in düşüncesine göre, Senatoya girecek kişiler seçim ve parti mücadelesi içinde toza dumana karışmış bir çoğunluğa [milletvekillerine] "devlet adamlığı"nın gereklerini hatırlatacaktı."⁴⁴ Oysa şimdiye dek yapılan seçimlerin sonuçlarına bakıldığında bu öngörünün yerinde olmadığı görülmektedir. Senato seçimlerinde bağımsız adayların aldıkları ortalama oy oranı %1.4'tür. Sandıktan 19 yıl boyunca sadece 2 bağımsız senatör çıkmıştır.⁴⁵ Buna ek olarak partiler listelerinde bağımsız adaylara yer vermekten de kaçınmışlar, kendilerine bu yönde yapılan çağrılar da cevapsız bırakmışlardır.⁴⁶

Cumhuriyet Senatosu için Millet Meclisi'nden farklı bir seçim sistemi getirilmiştir. Kurucu Meclis tarafından kabul edilen "24.05.1961 günlü ve 304 sayılı Cumhuriyet Senatosu üyelerinin seçimi kanunu" ile "25.05.1961 günlü ve 306 sayılı milletvekili seçimi kanunu". Millet Meclisi için "nisbi temsil yöntemi" kabul edilirken Cumhuriyet Senatosu için "çoğunluk yöntemi" korunmuştur. Senatörlerin seçiminde kullanılan çoğunluk yönteminde, bir seçim bölgesinde verilen oyların çoğunluğunu alan siyasal parti ya da aday, o bölgede seçimi kazanmış oluyor ve tüm senatörlükleri kazanıyordu. Senato seçimlerinde çoğunluk yönteminin uygulanmasının sebebi, genel oydan çıkan senatör sayısının az olmasıdır.^{47*}

⁴² Fahri Çoker, Türk Parlamento Tarihi – Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri, II.Cilt (1966-1980), Ankara:TBMM Vakfı Yayınları No:20, ty, s.854

⁴³ Eroğul, a.g.e, s.20

⁴⁴ Eroğul, a.g.e, s.10

⁴⁵ Seçim Sonuçları'nı gösteren tablolar için bkz. Ek I

⁴⁶ 4 Eylül 1973 tarihli Akşam Gazetesinin manşeti şöyleydi: "Parti liderlerini uyarıyoruz: Kontenjan adaylarını halkın eğilimine göre seçiniz" Bu manşetin altında mevcut politikacıları basiretsizlikle suçlayan gazete, partilerin aday göstermesini istediği 75 senatör adayını da liste halinde yayınlamıştı. 75 kişilik listede; Faik Türein (İstanbul Eski Sıkıyönetim Komutanı), Muhsin Batur (Hava Kuvvetleri Eski Komutanı), İhsan Doğramacı (Hacettepe Üniversitesi Rektörü), Erol Simavi (Gazeteci), Bedii Faik (Gazeteci), Vehbi Koç (İşadamı), Ayhan Işık (Sanatçı), Cüneyt Gökçer (Sanatçı) Berin Menderes (Adnan Menderes'in Eşi) gibi isimlerle birlikte; Mehmet Ali Aybar, Osman Bölükbaşı, Ekrem Alican gibi politikacılara da yer veriliyordu.

⁴⁷ Eroğul, a.g.e, s.17

* Nisbi temsil yönteminde ise; bir seçim bölgesinde verilen tüm oylar seçilecek üye sayısına bölünüyor, elde edilen sayı seçilecek bir üye için gerekli oy olarak ortaya çıkıyordu. Dolayısıyla bir siyasi partinin aldığı oy, ortaya çıkan sayıya bölündüğünde, partinin kazandığı sandalye sayısına ulaşılıyordu.

Milliyet Büyük Ansiklopedi, C.XIII, İstanbul, 1986, s.4875

Seçim sonuçlarına ilişkin tablolar incelendiğinde (bkz. EK I) seçmenlerin milletvekili seçimlerine senatör seçimlerinden daha fazla ilgi gösterdikleri görülür. Buna karşılık partilerin aldıkları oy oranları bakımından iki meclis için yapılan seçim arasında büyük bir fark yoktur.

1.2) SENATO’NUN İŞLEVİ

Senatonun işlevi konu başlığı altında “Kanunların Yapılması”, “Denetim Yolları”, “Bütçe Görüşmeleri” başlıkları altında Senato’nun bu konulardaki işlevleri ortaya konulacaktır.

1.2.1) Kanunların Yapılması

Kanunların yapılması sırasında senatonun işlevi anayasanın 91. ve 92 maddelerinde düzenlenmiştir. 91. maddeye göre:

“Kanun teklif etmeye, Bakanlar Kurulu ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri yetkilidirler. Üyeler, kendi tekliflerini her iki Meclisin ilgili komisyonlarında savunabilirler.”⁴⁸

92. Maddede ise aşağıdaki hükümler yer almaktadır:

“Kanun tasarı ve teklifleri önce Millet Meclisi’nde görüşülür.

Millet Meclisi’nde kabûl, değiştirilerek kabûl veya reddedilen tasarı ve teklifler Cumhuriyet Senatosu’na gönderilir.

Millet Meclisi’nde kabûl edilen metin, Cumhuriyet Senatosu’nca değişiklik yapılmadan kabûl edilirse, bu metin kanunlaşır.

Cumhuriyet Senatosu, kendisine gelen metni değiştirerek kabûl ederse, Millet Meclisi’nin bu değişikliği benimsemesi halinde metin kanunlaşır.

Millet Meclisi, Cumhuriyet Senatosu’ndan gelen metni benimsemezse, her iki Meclisin ilgili komisyonlarından seçilecek eşit sayıdaki üyelerden bir karma komisyon kurulur. Bu komisyonun hazırladığı metin Millet Meclisi’ne sunulur. Millet Meclisi, karma komisyonca veya Cumhuriyet Senatosu’nca veya daha önce kendisince hazırlanmış olan metinlerden birini olduğu gibi kabûl etmek zorundadır. Cumhuriyet Senatosu’nda üye tamsayısının salt çoğunluğu ile kabûl edilmiş olan madde değişikliklerinde, Millet Meclisi’nin kendi ilk metnini benimsemesi için, üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu gereklidir. Bu halde açık oya başvurulur.

Millet Meclisi’nin reddettiği bir tasarı veya teklif, Cumhuriyet Senatosu’nca da reddedilirse, düşer.

⁴⁸ <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>

Millet Meclisi'nin reddettiği bir tasarı veya teklif, Cumhuriyet Senatosu'nca olduğu gibi veya değiştirilerek kabûl edilirse, Millet Meclisi, Cumhuriyet Senatosu'nun kabûl ettiği metni yeniden görüşür. Cumhuriyet Senatosu'nun metni Millet Meclisi'nce benimsenirse kanunlaşır; reddedilirse, tasarı veya teklif düşer; Cumhuriyet Senatosu'ndan gelen metin Millet Meclisi'nce değiştirilerek kabûl edilirse, 5 inci fıkra hükümleri uygulanır.

Cumhuriyet Senatosu'nca üye tamsayısının salt çoğunluğu ile tümü reddedilen bir metnin Millet Meclisi tarafından kabûlü için, üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu lâzımdır. Bu halde, açık oya başvurulur.

Cumhuriyet Senatosu'nca üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile tümü reddedilen bir metnin kanunlaşabilmesi, Millet Meclisi tarafından üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile kabûl edilmesine bağlıdır. Bu halde açık oya başvurulur.

Cumhuriyet Senatosu, kendisine gönderilen bir metni, Millet Meclisi komisyonlarında ve genel kurulundaki görüşme süresini aşmayan bir süre içinde karara bağlar; bu süre üç ayı geçemez ve ivedilik hallerinde on beş günden, ivedi olmayan hallerde bir aydan kısa olamaz. Bu süreler içinde karara bağlanmayan metinler, Cumhuriyet Senatosu'nca, Millet Meclisi'nden gelen şekliyle kabûl edilmiş sayılır.⁴⁹

91. ve 92. maddeye bakıldığında senato üyelerinin kanunların yapılmasında çok önemli işlevi olduğu görülmektedir. Senato üyeleri kanun teklifi vermeye yetkili oldukları gibi, üyelerin Millet Meclisi'nden gelen kanun tekliflerini de onaylayıp onaylamama yetkisi vardır. Senato üyeleri, kendilerine gelen kanun tasarılarını reddetmeleri durumunda, kurulacak ortak komisyonlarda milletvekilleri ile beraber yer alma yetkisine de sahiptirler. Kısacası senato üyelerinin onayı olmadan bir kanunun çıkması olanaksızdır. Peki Senato üyeleri kendilerine anayasa tarafından verilen bu yetkileri kullanmışlar mıdır?

İlk olarak anayasanın 91. maddesi için bu sorunun cevabının “hayır” olduğu söylenebilir. Senatörler, yasama girişimlerinde ilk hamleyi büyük çoğunlukla milletvekillerine bırakmışlardır.⁵⁰ Senato üyeleri milletvekillerinin yaptıkları kanun tekliflerini üzerine kendi aralarında yaptıkları tartışmaları, senato platformunda tartışmaya devam etmişler, kanun yapma görevini milletvekillerinin tekeline bırakmışlardır.

92. maddede yer alan yasama faaliyetlerine bakıldığında Cumhuriyet Senatosu'nun yasama gerçeğine somut katkısının yasama faaliyetlerini yasa başına ortalama 2 ay geciktirmekten ibaret olduğu bir gerçektir.⁵¹ Kısacası Millet Meclisi'nden gelen bir yasa teklifi eninde sonunda Senato'nun onayını alarak yasalaşıyor, ancak bu onay; komisyonların kurulması ve komisyonda yapılan tartışmaların aldığı zaman göz

⁴⁹ <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>

⁵⁰ Eroğul, a.g.e, s.85

⁵¹ Eroğul, a.g.e, s.85

önüne alındığında yasalaşma sürecinde ortalama iki aylık bir gecikmeye neden oluyordu. Böylece senato yasama faaliyetlerini iki ay geciktirmekten başka bir işlev üstlenmiyordu. Önceki paragrafta sorulan soruyu 92. madde çerçevesinde cevaplayacak olursak; sorunun cevabı, senato üyelerinin kendilerine verilen yetkileri kullandıkları ancak bu kullanımın olumsuz yönde olduğudur.

1.2.2) Denetim Yolları

Cumhuriyet Senatosu'nun parlamenter sistemdeki hükümeti denetleme işlevini açıklayan hükümler anayasanın 88. ve 90. maddelerinde yer almaktadır.

88. Maddede şöyle denilmektedir:

“Soru, genel görüşme, Meclis soruşturması ve Meclis araştırması her iki Meclisin yetkilerindendir. Meclis araştırması, belli bir konuda bilgi edinilmek için yapılan incelemeden ibarettir.”⁵²

90. Maddede ise, meclis soruşturması açıklanmıştır.

“Başbakan veya Bakanlar hakkında yapılacak soruşturma istemleri, Türkiye Büyük Millet Meclisinin birleşik toplantısında görüşülür ve karara bağlanır.

Soruşturma, her iki Meclisten eşit sayıda seçilecek üyelerden kurulu komisyonca yürütülür. Yüce Divana sevk hususundaki karar birleşik toplantıda verilir.”⁵³

Meclis soruşturması 19 yıllık senato tarihinde senatonun kullandığı bir denetim yolu olmadığından 88. maddede bahsedilen denetim yollarından “soru” ve “genel görüşme” bu bölümde konu edilecektir.

Senatonun denetim yollarından soru önergesi ile ilgili açıklamalar Cumhuriyet Senatosu iç tüzüğü'nün 117. ve 125. maddeleri arasındaki maddelerinde yer almıştır. Tek senato üyesinin imzasıyla yazılı ya da sözlü olarak verilebilecek olan soru önergesi, 19 yıllık senato tarihi boyunca en çok başbakanlardan cevabı alınmak istenen sorular için verilmiştir. Senatonun yasama faaliyetini yürüttüğü 19 yıl boyunca 1150 sözlü, 2662 yazılı olmak üzere toplam 3812 adet soru önergesi verilmiştir.⁵⁴

“Genel Görüşme” önergesinin verilme şartları Senato İç Tüzüğü'nün 127. ve 129. maddeleri arasındaki maddelerinde yer almıştır. İç tüzüğe göre genel görüşme “en az 5 üyenin verecekleri önerge ile istenir.” Genel görüşme açılmasının kabul veya reddi ise

⁵² <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>

⁵³ <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>

⁵⁴ Fahri Çoker, Türk Parlamento Tarihi – Cumhuriyet Senatosu Denetim Etkinlikleri I.Cilt (Soru-Genel Görüşme), Ankara :TBMM Vakfı Yayınları, ty, s.vii

Senato genel kurulunun oyu ile karara bağlanır. 19 yıl boyunca kişiler ya da gruplar adına 32 genel görüşme açılması önergesi verilmiş, bunlardan 5'i görüşme yapılmadan geri alınmış, 9'u reddedilmiş, 18 önerge ise kabul edilerek görüşülmüştür.⁵⁵ Bu verilerden ortalama olarak her yasama yılında 1 önergenin görüşüldüğü ortaya çıkmaktadır.

Senato'nun hükümeti denetleme işlevlerinden söz edildikten sonra son olarak şu eklemenin yapılmasında yarar vardır. Anayasanın 89. maddesi, "gensoru yetkisi yalnız Millet Meclisi'nindir" hükmünü getirerek, gensoru verme yetkisini sadece milletvekillerine vermiştir. Özel bir konu ya da hükümetin genel politikasına ilişkin olarak soruşturma anlamını taşıyan gensoru, yapılan görüşmeler sonucunda kabul edilmesi durumunda Bakanlar Kurulunun tamamının ya da sadece bir bakanın görevden uzaklaştırılmasıyla bile sonuçlanabilmektedir. Gensoru verme yetkisinin sadece milletvekillerine verilmesi, senatonun, hükümeti denetleme yetkilerinin milletvekillerinden daha az olduğunu kanıtlamaktadır.

1.2.3) Bütçe Görüşmeleri

Bütçenin görüşülmesi ve kabulünde senatonun işlevi, kanunların yapılmasından farklı bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bütçe görüşmeleri ve kabulüne ilişkin hükümler anayasanın 94. maddesiyle düzenlemiştir.

"Genel ve katma bütçe tasarıları ile millî bütçe tahminlerini gösteren rapor, malî yılbaşından en az üç ay önce, Bakanlar Kurulu tarafından, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulur.

Bu tasarılar ve rapor, otuz beş milletvekiliyle on beş Cumhuriyet Senatosu üyesinden kurulu bir karma komisyona verilir. Bu komisyonun kuruluşunda, iktidar grubuna veya gruplarına en az otuz üye verilmek şartıyla, siyasî parti gruplarının ve bağımsızların oranlarına göre temsili göz önünde tutulur.

Karma komisyonun en çok sekiz hafta içinde kabûl edeceği metin, önce Cumhuriyet Senatosu'nda görüşülür ve en geç on gün içinde karara bağlanır.

Cumhuriyet Senatosu'na kabûl edilen metin, en geç bir hafta içinde yeniden görüşülmek üzere, karma komisyona verilir. Karma komisyonun kabûl ettiği son metin Millet Meclisi'nde görüşülür ve malî yılbaşına kadar karara bağlanır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Meclislerinin genel kurullarında Bakanlık ve daire bütçeleriyle katma bütçeler hakkındaki düşüncelerini, her bütçenin tümü üzerindeki görüşmeler sırasında açıklarlar; bölümler ve değişiklik önergeleri, üzerlerinde ayrıca görüşme yapılmaksızın okunur ve oya konur.

⁵⁵ Çoker, a.g.e, s.viii

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, bütçe kanunu tasarılarının genel kurullarda görüşülmesi sırasında gider artırıcı veya belli gelirleri azaltıcı teklifler yapamazlar.”⁵⁶

Görüldüğü üzere bütçe görüşmelerinde ve kabulünde tasarı ilk olarak, milletvekillerinin senatörlere %70’e %30 oranında çoğunluk sağladıkları karma bir komisyonda görüşülür. Komisyonunda kabul edilen tasarı daha sonra Cumhuriyet Senatosu’nun onayına sunulur. On gün içinde bütçe tasarısını onaylamak zorunda olan senatonun, tasarımı kabul edip Millet Meclisi’ne göndermesiyle bütçe konusunda işlevi sona ermiş olur. Kanunların yapılmasında Millet Meclisi - Cumhuriyet Senatosu - Komisyon şeklinde ilerleyen süreç, bütçe konusunda Komisyon – Cumhuriyet Senatosu – Millet Meclisi sırasıyla ilerlemiştir.

1.3) SENATO’NUN YAPISI VE İŞLEVİNE İLİŞKİN ARA DEĞERLENDİRME

Cumhuriyet Senatosu’nun üye yapısına ve anayasa tarafından kendisine verilen yetkilere ilişkin bilgi ve değerlendirmeler bölüm boyunca ortaya konulmaya çalışılmış; üye yapısının, senatonun tam anlamıyla demokratik bir yapıda olmasını engellediği; senatonun, kanunların yapılmasında gündemine gelen kanun tasarılarını geciktirerek onayladığı ve işlevini olumsuz yönde kullandığı bölüm içerisinde belirtilmişti.

Taha Parla’nın Cumhuriyet Senatosu’nun parlamenter meşruiyeti zayıflatığına ilişkin değerlendirmesinin, senatonun yapı ve işlevine ilişkin eleştirileri toparlayıcı nitelikte olduğu söylenilebilir. Parla’nın değerlendirmesi şöyledir:

“1961’de yasamanın üstünlüğünün ve parlamenter meşruiyetin nasıl zayıflamış olduğunu başlıca 2 noktada toplayabiliriz:

- a) Kurulan senatonun seçilme biçimi ve kompozisyonu: Seçilebilme şartlarındaki kayıtlar ve tabii ve atanmış üyeler bakımından elitist ve kısmen korporatif niteliği
- b) Senatonun yasama erkinin kullanılmasında Millet Meclisi’nden üstün oluşu: Özellikle 92. madde ile düzenlenmiş biçimi ile kanunların görüşülmesinde ve kabulünde senatonun veto hakkı olan bir çeşit üst kamara gibi çalışarak tamamen seçilmiş bir meclis olan Millet Meclisi’nin kanun yapma görevlerini denetlemesi ve yavaşlatması söz konusudur. 20.Yüzyıl’ın genel eğilimi, ikinci meclislerin yetkilerinin azaltılması ve ikincilleştirilmesi iken 1961 anayasasında bunun tersi bir denge söz konusudur. Meclislerin yasama görevlerindeki etkinlikleri bir bütün olarak düşünüldüğünde bu mekanizma ve prosedürden hızlı kanun çıkması zordur.”⁵⁷

⁵⁶ <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>

⁵⁷ Parla, a.g.e, s.24

Senatonun seçilme biçimi ve kompozisyonu maddesine bakılacak olunursa, Parla'nın değerlendirmesinin, senatonun yapısına ilişkin yapılan eleştirileri destekler nitelikte olduğu görülür. Açıklanıldığı üzere ikinci maddede yer alan eleştirilerden “kanunların görüşülmesi ve kabulünde senatonun veto hakkı olan bir çeşit üst kamara gibi çalışarak tamamen seçilmiş bir meclis olan Millet Meclisi'nin kanun yapma görevlerini denetlemesi” , teoride gerçeklik taşısa da hiçbir zaman pratikte uygulamaya geçmemiştir. Senato, belirtildiği gibi, işlevini yasama sürecini yavaşlatarak olumsuz bir şekilde yerine getirmiştir. Senato'nun kanunları ortalama iki aylık bir gecikmeyle onaylamasına rağmen bazı dönemlerde kanunları “ekspres” süratle onaylamaktan da geri kalmamıştır.⁵⁸ Hatta bu durum senatörler için bir övünç kaynağı olmuştur.⁵⁹

İki meclisli sistemler üzerine değerlendirmeler yapan Siyaset Bilimci Esat Çam; ikinci meclisin, birinci meclisin kararlarını kontrol etmek suretiyle, alelacele alınmış tedbirleri frenleyerek daha iyi bir parlamenter çalışma sağlaması için kurulduğunu ortaya koyduktan sonra; bu kuruluş amacının gerçeği yansıtmadığını belirtmiş ve bunun nedenini aşağıdaki değerlendirmede ortaya koymuştur:

“Bütün parlamentolarda acele, hızlı çalışma değil, yavaş çalışma kusur olarak kabul edilmektedir. Giderilmesi gereken hastalığa ayrıca bir fren koymak, hastalığı ağırlaştırmaktadır.”⁶⁰

Görüldüğü üzere Çam; Cumhuriyet Senatosu'nun Millet Meclisi'nin kabul ettiği kanun tasarılarını onaylamada ortalama iki aylık bir gecikmeye neden olmasını, ikinci meclislerin kurulma amacı olan kontrol etme görevi ile zıtlık oluşturduğunu ileri sürmektedir. Dünyadaki parlamenter sistemlerde, kanunların hızlı çıkması varolan sorunların çözümünde önemliken; Türkiye’de kontrol mekanizması parlamentonun işleyişini yavaşlatmakta ve iki meclis arasında, kanun tasarılarını kabul etmedeki uyum, kontrol etme işlevinin yerine getirilmemesine neden olmaktadır.

Hükümeti denetlemede ise senatonun işlevini yerine getirdiği söylenilebilir. Verilen sözlü-yazılı soru önergelerine ve genel görüşme önergelerine bakılırsa senato, bu anlamda aktif bir çalışma yürütmüştür. Senato'nun, hükümeti denetleme yollarından en önemlisi olan “gensoru verme yetkisi”nden mahrum bırakılması; bütçe görüşmeleri ve

⁵⁸ Eroğul, a.g.e, s.85

⁵⁹ Cumhuriyet Senatosu Başkanı Tekin Arıburnu: “Senato, 1 Kasım 1972 tarihinden 29 Haziran 1973 tarihine kadar 79 birleşimde 112 oturum yaparak toplam 320 saat çalışmış, ve 158 kanun çıkarmıştır. Böylece bu yıl alnımızın teriyle aldığımız parayı hak eden bir mesai çıkardık. 8 Şubat 1973'te yapılan ve benim yönettiğim 30. birleşimde bir günde 18 kanun çıkarılmıştır. Bu senato tarihinde bir rekordur.”

Akşam, 29 Haziran 1973

⁶⁰ Esat Çam, Siyaset Bilimine Giriş, İstanbul:Der Yayınları, 2002, s.382

kabulündeki yasal süreç ile birleştğinde, hükümetin görevde kalıp kalmamasını doğrudan etkileyen durumlarda Senato'nun işlevinin anayasa tarafından etkisizleştirildiği gerçeği ortaya çıkar.

Bu gerçeğe rağmen, kuruluş amacı Millet Meclisi'ni yasa koyma bakımından denetlemek olan Cumhuriyet Senatosu'nun kendisinden beklenen görevi yerine getirmediği; meclisten çıkan yasaları geciktirerek onaylamasına ve böylece işlevini olumsuz olarak yerine getirmesine dayanılarak söylenilebilir. Senato'nun "Avrupa Konseyi İstişare Asamblesi'ne gönderilecek parlamento heyetindeki senatör oranını arttırmak için gösterdiği ısrarlı çabayı, hiçbir sıkıyönetim onama kararını önlemek veya anayasa değişikliğini sınırlandırmak için harcamamasını" ve "Anayasa Mahkemesi üye ve yedek üye seçimleri gösterdiği tutumu" eleştiren Eroğul'a göre bunun nedeni "yetkisizlik değil bu yönde bir irade gösterilmemesidir."⁶¹

Kontenjan Senatörlüğü konu başlığında görüldüğü gibi Cumhuriyet Senatosu'nun uygulamada önde gelen işlevi rejim açısından önemli anlarda kilit mevkilere "devlet adamı" sağlamak olmuştur.⁶² Cumhurbaşkanı hükümet bunalımlarının yaşandığı ve Çankaya'da görev değişikliğinin yaklaştığı dönemlerde yaptıkları senatör atamalarıyla senatonun bu işlevinin yürütücüsü olmuşlardır. 1961'den 1980'e kadar seçilen bütün cumhurbaşkanları senatodan çıkmıştır. Yine bu on dokuz yıllık dönemde kurulan hükümetlerin beş tanesinin başında senatörler vardır. Sonuç olarak bu verilere bakıldığında Cumhuriyet Senatosu kendisine yüklenen "devlet adamlığı" işlevini öğüt verme biçiminde değil daha çok "devlete adam verme" biçiminde yerine getirme eğiliminde olmuştur. Cumhurbaşkanı'nın TBMM tarafından ve kendi üyelerinden seçileceği öngörülmüşse de Cumhuriyet Senatosu'nda tabii üyeler ve cumhurbaşkanınca atanan kontenjan senatörleri de bulunduğu için halkın kendi oyuyla seçmediği, dolayısıyla temsilci ve vekil olmayan kişilerin de cumhurbaşkanı, başbakan ya da bakan olabilmeleri imkanı⁶³, Türkiye'nin yeni ikili parlamenter rejiminin, demokratik nitelikten uzaklaşmasına neden olmuştur.

1961 – 1980 yılları arasında Millet Meclisi'nde partilerarası mücadelenin benzeri Cumhuriyet Senatosu'nda da yaşanmış, bu mücadelenin içinde olan kişilere "devlet adamlığı"nı öğretmesi için kurulduğu; 27 Mayıs askeri müdahalesinin lideri Gürsel tarafından deklare edilen Senato, bu işlevini yerine getirmeyerek/getiremeyerek kuruluş

⁶¹ Eroğul, a.g.e, s.87

⁶² Eroğul, a.g.e, s.87

⁶³ Parla, a.g.e, s.25

amacından sapmıştır. Bu anlamda Türkiye'nin çift meclisli parlamenter sistemle yönetildiği 19 yıllık döneme içerisinde yaşanan 12 Mart ve 12 Eylül süreçleri göze alındığında, Millet Meclisi'nin de tıpkı Cumhuriyet Senatosu gibi yasama görevlerini yerine getirmede zaafiyete düştüğü değerlendirmeye eklenebilir.

2. MBK'DEN TABİİ SENATÖRLÜK'E

Bu bölümde, MBK'deki bölünmeden Senato'nun açılışına kadar olan ve MBK üyelerinin bir kısmının yurtdışına gönderildiği diğer kısmının da senatör olarak siyaset yapmaya başladığı dönem ele alınacaktır. MBK üyeleri arasındaki düşünce farklılıkları, MBK'deki bölünmenin nedenleri ve bu bölünmenin ardından gerçekleşen olaylar ile başlayan gelişmeler, CHP'nin aktif rol oynaması ile Tabii Senatörlük kurumunu da beraberinde getirmiştir. CHP'nin ortaya attığı tabii senatörlük fikri; MBK merkezli gelişmelerle birleşerek, bölünmeden sonra ortaya çıkan II.MBK üyelerinin siyaset sahnesinde yer almasında önemli bir rol oynamıştır.

2.1) MBK'DEKİ BÖLÜNMENİN NEDENLERİ VE İKTİDARDA KALMA YÖNTEMLERİ ARASINDAKİ FARKLILIK

MBK'deki bölünmenin en önemli nedeninin, yönetimin sivillere bırakılıp bırakılmama tartışmaları olduğundan giriş bölümünde bahsedilmişti. Bunun yanında komitenin bir kısmı tarafından “Ülkü ve Kültür Birliği Genel Başkanlığı” gibi kuruluşların oluşturulmak istenmesi de bölünmenin bir diğer nedeni olarak gösterilmişti. Bu iki değerlendirme genişletilecek ve genellemeye gidilecek olursa, MBK'deki bölünmenin nedeninin MBK'nin iki grubu arasında varolan ve siyaset sahnesinde hangi şekilde yer alınacağına dair gerçekleşen tartışmalar olduğu söylenebilir. Bu tartışmalara etki eden bir diğer unsur da DP'lilerin MBK tarafından mahkemeye verilmesi ve yargılanmaya başlanmasıdır. Şurası kesindir ki bu dönemde MBK'nin iki grubu arasında bir yöntem mücadelesi gerçekleşmiştir.

MBK üyeleri siyasette yer alma planlarına göre gruplandırılmak istenirse, komite üyelerinden Orhan Erkanlı'nın, değerlendirmesi bölümün sonraki paragraflarına referans olacak niteliktedir. Erkanlı, 1973 yılında yayınladığı anılarında komite üyelerini 3 kategoriye ayırır:⁶⁴“MBK üyelerini üç kategoride mütalaa etmek yanlış olmaz: Gerçek ihtilalciler, müdahaleciler veya statükocular ve ne yapacağını bilmeyen kararsızlar...”

Erkanlı'ya göre kendisinin de dahil olduğu birinci grup, askeri iktidarı devam ettirmeyi, askeri komite yapısıyla iktidarda kalmayı amaçlıyor ve bu iktidar boyunca çeşitli reformlar yapmayı planlıyordu.

Erkanlı, komitenin ikinci grubu için de şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“Üyelerden müdahaleciler veya statükocular diyebileceğimiz ikinci grup; başta Gürsel, çoğunlukla 27 Mayıs'a ceyrek kala katılan kolay ele geçirilen iktidar şaşkınlığı ve sorumluluk endişesinden sonuna kadar kendini kurtaramayanlarla, Halk Partisi [CHP] sempatanlarından oluşuyordu.”

Erkanlı'nın bu değerlendirmesini Numan Esin'in 2005 yılında yayınlanan anılarında kullandığı aşağıdaki değerlendirmesiyle tamamlarsak, iki grup arasındaki temel tartışma daha açık bir şekilde ortaya çıkar⁶⁵.

“Arkadaşların bir kısmı diğerlerini tasfiye edelim komite olarak biz kalalım derken çoğunluk, bir kurucu meclis kuralım, halk partililere bu işi teslim edelim, tabii senatör olalım, böylece rejimi koruyup gözetleyelim, düşüncesindeydi.”

Görüldüğü üzere birinci grup rejimi kollayıp gözetmenin yolunun doğrudan iktidarda olmaktan geçtiğine inanırken, ikinci grup ise iktidarı sivillere devrederek yasamanın bir organı olmayı rejimin kollanıp gözetilmesinde yöntem olarak seçmiştir. İkinci grubun seçtiği bu yöntemin uygulanmasında CHP en önemli faktör olarak ortaya çıkacaktır. Birinci grubun, yönetimi devam ettirmek için seçtiği yöntem, yapmayı planladıkları reformları hayata geçirme düşüncesi “Ülkü ve Kültür Birliği Genel Başkanlığı” gibi bir kurumu da beraberinde getiriyordu. İki grubun seçtikleri bu yöntemlerden ayrı olarak, komite içerisinde daha müdahalenin ilk aylarında tartışılmaya başlanan bir diğer yöntem de yeni bir parti kurarak politikaya atılma fikridir.

Parti kurma fikrini ilk dile getiren Cemal Gürsel'dir. Açıkça dile getirilen bu fikre ilişkin yaşanan demeç trafiği, parti kurma fikrinin komite tarafından kabul görmediğinin kesin bir dille ilan edilmesi ile son bulmuştur. Gürsel, kendisine sorulan “politikaya atılacak mısınız?” sorusuna, “ben idareyi seçilecek hükümete teslim ettikten sonra çekileceğim” cevabını verdikten birkaç gün sonra görüştüğü Yugoslav gazetecinin

⁶⁴ Orhan Erkanlı, Anılar... Sorunlar... Sorumlular, İstanbul:Baha Matbaası, 1973, s.145-148

⁶⁵ Esin, a.g.e, s.168

bir partinin kurulup kurulamayacağına ilişkin sorusuna, “Milli Birlik Partisi mümkündür” cevabını vermiştir. Gürsel’in köşesine çekilme kararından, parti kurulabilir aşamasına gelmesinin komite içinde yarattığı rahatsızlık ertesi gün MBK sözcüsü Sami Küçük’ün gazetelere verdiği şu demeçle ortaya çıkmış ve parti kurma fikrinin komitenin çoğunluğu tarafından uygun görülmediği anlaşılmıştır: “Milli Birlik Partisi kurulmayacak ve bu ad bir parti adı olmayacaktır”⁶⁶ Herkesin gözü önünde yaşanan bu demeç trafiğinin yanı sıra parti kurma fikrinin kapalı kapılar ardında konuşulduğu, İnönü’nün defterine 10 Eylül 1960 tarihinde not ettiği “Türkeş ve Ulay parti kurma içindeler”⁶⁷ (sic) ifadesinden anlaşılmaktadır. Parti kurma fikri komite içerisinde gerçekleşen tasfiyeye kadar çeşitli defalar gündeme gelecek ancak yapılan oylamalarda reddedilecektir.

Komitenin iki grubunun siyasette yer almak için seçtikleri iki farklı yöntemden galip gelen “iktidarı sivillere devredip yasama organında yer alma” yöntemi olmuştur. Komitenin birinci grubunun hazırladığı Ülkü ve Kültür Birliği yasa tasarısının, “Kurucu Meclis” yasa tasarısının komitenin 4/5’nin kabul etmesiyle yürürlüğe girecek olması zorunluluğunun ve komitedeki birinci grubun varlığının bu sayıya ulaşmayı olanaksız kılmasıyla⁶⁸ birleşmesiyle; 13 Kasım 1960’da komitenin 14 üyesi, Türkiye’nin yurt dışındaki büyükelçiliklerine “Devlet Müşaviri” sıfatıyla atanmış, tasfiye gerçekleşmiştir. Komitenin geriye kalan üyeleri ise “Tabii Senatör” olarak parlamentoya girmiştir. Tüm araştırmacıların üzerinde hem fikir olduğu, birbirinden çok farklı düşünen kişilerden oluşan MBK, bu tasfiye ile bir anlamda ikinci defa kuruluyor ve ilkinde göre düşünceleri birbirine daha çok benzeşen kişilerden oluşuyordu. II.MBK üyelerini Cumhuriyet Senatosu’na Tabii Senatör olarak gitmesinde etken olan iktidarda kalma yöntemleri arasındaki farklılığın belirginleşmesinde önemli bir faktör de MBK’nin DP’lileri yargılamaya karar vermiş olmasıdır. Çünkü yargılayan sıfatında olan MBK’nin ilerleyen yıllarda yargılanan durumuna düşme olasılığı vardı ve bu tehlike ancak iktidarda kalınarak ya da yeni parlamento sistemi dokunulmazlık zırhına girilerek önlenebilirdi.

⁶⁶ Toker, a.g.e, s.27

⁶⁷ İsmet İnönü, Defterler, II.Cilt (1956-1973), İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 2001, s.799

⁶⁸ Çavdar, a.g.e, s.94

2.2) PARLAMENTER DEMOKRASİYE GEÇİŞ AŞAMASINDA MBK - CHP İLİŞKİLERİ

27 Mayıs müdahalesinin hemen ardından Türk siyasetinin aktörlerinden iki tanesi MBK ile CHP'dir. CHP, MBK'nin bölünmesine kadar komite ile ilişki içerisinde olmuş ve bölünmenin gerçekleşmesinin ardından II. MBK'nin üyelerinin Cumhuriyet Senatosu'na hayatları boyunca üye olmasında rol oynamıştır. Bu bölümde müdahaleden parlamentonun yeniden açılmasına kadar olan dönemde MBK ile CHP arasındaki ilişkiler değerlendirilecektir.

27 Mayıs müdahalesinin gerçekleşmesinin ardından CHP'nin ve MBK'nin birbirleri için çekinceleri açığa çıkmıştı. MBK, kamuoyunda müdahalenin CHP'nin iktidara geçirilmesi için İnönü'nün talimatı üzerine yapıldığı kanısının oluşmasından kaygı duyuyordu. CHP ise askerlerin yönetimi sivillere devretmeyeceğinden endişe ediyordu. Nitekim İnönü bu endişeyi müdahaleden hemen sonra Yakup Kadri Karaosmanoğlu ile yaptığı bir konuşmada şöyle dile getirmiştir:

“ ‘Paşam sizi durumdan hiç memnun görmüyorum; hatta epeyce endişeli olduğunuzu seziyorum’ demem üzerine İnönü bana, MBK üyelerini ima ederek, ‘Bu kurmay subaylar gelir ama gitmesini bilmezler’ dedi.”⁶⁹

İki tarafın bu endişelerinin altında yatan sebep şüphesiz MBK'nin DP yönetimini yargılama çalışmalarına başlamış olmasıdır. Bu durum iki tarafın eylemlerinde fazlaca etkili olmuş, MBK üyelerinin geleceklerini belirleyen faktörlerin başında gelmiştir. MBK, müdahaleden beş gün sonra 2 Haziran 1960'da DP döneminde yapılan yolsuzlukları belirlemek için bir komisyon kurulmasına karar vermiş, bu hamlenin ardından 7 Temmuz 1960'da Celal Bayar, vatana ihanet suçundan Yüce Divan'a gönderilmişti. 11 Temmuz'da ise idam cezasında yaş sınırını kaldıran MBK, 19 Temmuz 1960'da ise eski iktidar üyelerinin kurulacak mahkemelerde yargılanmasına karar verdi. Bu gelişmeler gösteriyordu ki MBK üyeleri eski iktidarı cezalandırma yolunu seçmişti ve DP'lilere verilecek cezalar idam cezasını bile kapsayabilirdi. Eric Jan Zürcher'e göre, DP'lilerin yargılanmasına karar verilmesiyle, “ordu, DP'yi doğrudan karşısına almış oldu ve ordunun partiler üstü olma iddiası son buldu”⁷⁰ DP'lilerin yargılanmasına karar veren MBK, aldığı bu kararlar bir anlamda CHP-DP arasındaki siyaset mücadelesinde taraf olmuş gibi gözükse de, bu zorunlu taraflılığın CHP'ye açık bir destek verilmesi yönünde algılanmaması için İnönü

⁶⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Politikada 45 Yıl, İstanbul:İletişim Yayınları, 1999, s.223

⁷⁰ Eric Jan Zürcher, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, İstanbul:İletişim Yayınları, 2000, s.353

liderliğindeki CHP ile ilişkilerinde mesafeyi korumaya çalışmıştır. MBK bu endişeyi taşıırken İnönü ise Yakup Kadri Karaosmanoğlu'na belirttiği MBK'nin ülke yönetiminden ayrılmaması endişesini taşımaktaydı. Önceden belirtildiği gibi MBK'nin DP yöneticilerini yargılama kararı alması, İnönü'nün endişesinde belirleyici unsurdur. MBK aldığı bu kararlar DP'lilere ve DP tabanını karşısına almıştı. Seçimlerden sonra siyasi şartların değişmesi, DP tabanını temsil eden bir çoğunluğun parlamentoda yerini alması durumunda kendilerinin de yargılanma olasılığı ortaya çıkabilirdi. CHP – MBK ilişkileri parlamentonun açılışına kadar iki döneme ayrılabilir. Bu ayrımında MBK içerisinde 13 Kasım 1960'da gerçekleşen bölünme ve komitenin 14 üyesinin yurt dışına gönderilmesi ilk dönem iken; seçimlerin yapıldığı 15 Ekim 1961'e kadar olan dönem ikinci dönemdir.

CHP – MBK ilişkilerinin ilk dönemi İnönü'nün müdahalenin lideri Gürsel'den aldığı bir telefonla başlamış ve 28 Mayıs 1960 sabahı gerçekleşen bu telefon görüşmesinde iki taraf arasında aşağıdaki konuşma gerçekleşmişti:

“Gürsel: ‘Sayın Paşam, size karşı kusurluyuz. Hareketimizi size önceden haber vermedik. Fakat verseydik, bizi bundan caydırmak isteyeceğinizi biliyorduk. Yapacak başka bir şeyimiz kalmamıştı. Bizi affetmenizi rica ediyoruz. Emirleriniz bizim için peygamber buyruğudur, Sayın Paşam...’

İnönü: ‘Paşa Hazretleri, memleket için hayırlı bir iş yaptınız. Büyük bir iş yaptınız. Mutlu ve uğurlu olmasını dilerim. Asıl, başarınız için ben sizin emrinizdeyim. Sizleri anlıyorum, ne zaman bir arzunuz olursa, emrinize amadeyim.’ ”⁷¹

İnönü bu görüşmeden sonra MBK'nin kendisiyle açık ilişki kurmak istemediğinin farkına varmıştı. Bununla birlikte deneyimli siyasetçi İnönü, MBK'nin ülkenin geleceğine ilişkin fikirleri konusunda bilgi edinmek istiyordu. İnönü'nün MBK ile bağlantı kurma isteği Haziran ayının hemen başında, müdahaleden birkaç gün sonra, ortaya çıktı. Bu girişim çerçevesinde, CHP'li Cemal Yıldırım'ın, arkadaşı olan MBK üyesi Sıtkı Ulay ile görüşmesinden CHP istediklerini alamamış, Yıldırım, Ulay'ı İnönü ile görüşmeye ikna edememiştir. Bu durumu değerlendiren gazeteci Metin Toker, “Komiteciler ilk günlerde bu görüşmeyi göze alamamışlardır” yorumunu yapar.⁷² Aslında CHP ile MBK'nin askeri müdahaleye bakış açıları çok farklıydı ve aralarındaki temel karşıtlık da buradan doğuyordu. CHP müdahalenin ülkeyi karanlığa sürükleyen DP iktidarına karşı yapıldığını MBK tarafından vurgulanmasını tercih eden durumdaydı. Oysa MBK müdahalenin

⁷¹ Toker, a.g.e, s.21

⁷² Toker, a.g.e, s.30

“kardeş kavgasını önlemek için” yapıldığının üzerinde duruyordu.⁷³ CHP’nin bu tercihiinde siyasi kaygıların ön planda tutulduğu söylenilebilir. En kısa zamanda seçimlerin yapılmasını isteyen CHP için önceki iktidarın uygulamalarının hatırlatılması ve komitenin ülkeyi DP yönetiminden kurtardığının ön planda tutulması şüphesiz sandıktaki sonucu CHP lehine etkileyecektir. Bununla birlikte MBK’nin DP’lileri yargılama çalışmalarına başlaması, CHP için komitenin tarafsızlığını yitirmesi anlamına geliyordu. MBK, CHP’nin bu politikası karşısında 14 Haziran 1960 tarihinde yayınladığı 32 numaralı bildiriyle tavrını kesin olarak ortaya koymuştur:

“Aziz Vatandaşlar. Bazı kimselerin milli inkılap hareketini kendi partilerine mal ederek vatandaşlar arasında propaganda yapmakta ve diğer parti mensupları üzerinde baskıya yeltenmekte oldukları muhtelif kaynaklardan öğrenilmiştir.

İnkılabın ilk gününden itibaren üzerinde hassasiyetle durulan bu mevzuu tekrar etmekte fayda görüyorum. [sic] Milli inkılap hiçbir şahsın, hiçbir zümrenin lehine yapılmış bir hareket değildir. Muhterem halkımızın, köylü ve işçilerimizin demokrasiye kavuşması, hak ve hürriyetinin teminatı, iktisadi kalkınmamızın ana prensibidir”⁷⁴

Bildiriden anlaşılacağı üzere CHP’nin DP’ye yönelik sert eleştirileri komiteyi rahatsız etmişti. Bu duruma dikkat çeken Ümit Özdağ’a göre de, müdahalenin ilk günlerinde Gürsel’in emirleri “peygamber buyruğu” olarak kabul edilen İnönü’den uzaklaşmasının nedeni CHP’nin geçmiş iktidara yönelik tutumudur.⁷⁵ Komite ile CHP arasındaki bu tartışma 1960 sonbaharında tekrar alevlenecek, partisinin kuruluş yıldönümü olan 9 Eylül’de yaptığı açıklamada İnönü, MBK’nin DP dönemi uygulamalarına karşı bir tarafsızlık içerisinde olamayacağını belirterek, bununla beraber seçim tarihinin belirlenmesi ve Ekim 1961’de iktidarın sivillere devredilmesi gerekliliğini de sözlerine ekleyecektir. Bölümün giriş kısmında belirtildiği gibi MBK, DP’lilerin yargılanmasına karar vermiş, 18 Ağustos 1960’da Yüksek Adalet Divanı’nın (YAD) kurulmasını öngören tasarıyı kabul etmişti. DP’lileri açıkça yargılayan MBK, İnönü’ye göre artık tarafsız olamazdı. İnönü’nün bu sözlerinden iki gün sonra bir açıklama yapan Numan Esin ise müdahalenin bir parti için yapılmadığını ve tarafsızlığını koruyacağı karşılığını vermiştir.⁷⁶

Komite ile CHP’nin arasını açan bir diğer konu da İnönü’nün 9 Eylül açıklamasında söz ettiği seçim tarihinin belirlenmesi konusundaki ısrarıdır. 20 Haziran

⁷³ Ümit Özdağ, Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali, İstanbul:Boyut Kitapları, 2004, s.272

⁷⁴ Özdağ, a.g.e, 274

⁷⁵ Özdağ, a.g.e, 273

⁷⁶ Özdağ, a.g.e, 329

1960'da yayınladığı parti bildiride 27 Mayıs'ın amaçları arasında “ülkenin seçimlere götürülmesini” de sayan İnönü;⁷⁷ 1960 Temmuz ayının ilk günlerinde, bu isteğini damadı Metin Toker'in aynı zamanda sahibi de olduğu Akis dergisinde çıkan köşe yazısı aracılığı ile kamuoyuna duyurmuştur. Komite bu çağrıya uymamış ancak karşılık vermekten de geri kalmamıştır. Komite, İnönü'nün hamlesine karşılık olarak 4 Temmuz 1960'da kabul ettiği 8 no'lu “3512 sayılı cemiyetler kanununa ek geçici kanun”u ile partilerin ocak-bucak teşkilatlarını kapatmış, kadın ve gençlik kollarının faaliyetlerine de sınırlandırma getirmiştir. CHP'nin seçimlerin bir an önce yapılmasına ilişkin isteği komitenin olduğu kadar CKMP lideri Osman Bölükbaşı'nın da tepkisini çekmişti. Bölükbaşı'na göre siyasi rakibi CHP, bir “iktidar aceleciliği” içindedir.⁷⁸

Daha önce bölümlerde de üzerinde durulduğu gibi komitede gruplaşmalar vardı. Halk tarafından seçilmiş bir iktidarı devirerek yönetimi ele alan MBK, eski iktidarı mahkemeye vermişti. Bu durumda komite içerisindeki gruplar, şimdi kendi aralarında gelecekte iktidarda olmanın veya iktidara ortak olmanın nasıl ve ne şekilde olacağına ilişkin bir mücadeleye girmişlerdi. Bu mücadelenin altında yatan sebep gelecekte yargılanan durumuna düşmemektir. İktidarı devretmeme yöntemini benimseyen ve kaynaklarda “Radikaller” olarak adlandırılan grubun CHP ile de yıldızı hiç barışmamıştı. Komitenin kendi içerisindeki fikir ayrılığının kesinlik kazandığı dönemde, CHP ile Radikaller arasında her fırsatta bir çatışma çıkıyordu. Bu çatışmalardan ilki 147'ler olayı nedeniyle açığa çıkmıştır. 27 Ekim 1960'da aralarında profesör, doçent ve asistanların bulunduğu 147 öğretim üyesi MBK'nın aldığı kararla görevlerinden alınmışlardı. CHP, kendine yakın yayın organlarıyla, arkasında Radikallerin olduğunu düşündüğü 147'ler olayına tepkisini vermekte gecikmedi. Nitekim CHP üyesi, Gazeteci Orhan Birgit anılarında 147'ler olayının tüm sorumluluğunu Radikaller grubuna yükler.⁷⁹ Birgit, CHP ile Radikallerin arasındaki ilişkiyi ise şu satırlarla ortaya koyar:

“Radikal kanat mensubu komite üyelerinin anılarına bakarsanız onların 27 Mayıs devrimini bir ölçüde toplumda CHP'nin yaratmak istediği sert politika sonucunda çıkabilecek bir kardeş kavgasını önlemek için yaptıklarını savunduklarını görürsünüz. Aynı kişiler MBK'de Madanoğlu, Küçük, Acuner, Kuytak, Ulay gibi arkadaşlarının 27 Mayıs'ı, İnönü ve CHP'nin yönlendirmesi doğrultusunda yaptıklarını düşünürler.”⁸⁰

⁷⁷ Suna Kili, 1960 – 1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi'nde Gelişmeler, İstanbul:Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1976, s.137

⁷⁸ Özdağ, a.g.e, 283

⁷⁹ Orhan Birgit, Evvel Zaman İçinde, İstanbul:Doğan Kitap, 2005 s.316

⁸⁰ Birgit, a.g.e, s.319

Bu noktada Radikaller grubunun önde gelen ismi Türkeş'in şu ifadesine yer vermek iki taraf arasında süregelen çatışmanın nedenini tüm açıklığı ile ortaya çıkaracaktır: "En az yirmi yıl iktidarda kalmalıyız. Kelleyi koltuğa al, sonra da iktidarı İnönü gibi birine teslim et. Akıl işi değil bu"⁸¹

Türkeş'in bu endişelerinin müdahalenin hemen sonrasında ortaya çıktığı söylenilebilir. Komite içerisindeki CHP taraftarlarının iktidarı bu partiye teslim etmesi Radikaller grubunun önde gelen ismi için hep bir endişe kaynağı olmuş,⁸² bunun alternatifi olarak da Ülkü ve Kültür Birliği gibi bir yapılanma ortaya çıkmıştır.

İşte, Ülkü ve Kültür Birliği kurma gibi tasarıların altında hep bu endişe olmuştur. Radikaller, komiteden tasfiye edildikleri 13 Kasım 1960 tarihinden önce bir ara parti kurma düşüncesine bile girmişlerdi. Esin'e göre bu fikir CHP'ye sıcak gelmemiş ve komite içerisinde arkadaşları tarafından kendilerine karşı kullanılmıştır.⁸³ Radikallerin arasında gelişen parti kurma fikrinin ortaya çıkış sebebinin, DP tabanının kullanılarak CHP'nin karşısına bir güç olarak yer almak olduğu söylenebilir.

Komitedeki yöntem farklılığı nedeniyle gruplaşmaların iyiden iyiye ortaya çıktığı tasfiye öncesi dönemde Gürsel, her zaman saygı duyduğu İnönü ile ilişki kurmak istemiştir. Bunun nedeni Türkeş'in başında bulunduğu Radikaller grubuna karşı kendisine karşı CHP'yi ortak olarak seçmiş olmasıdır. Komite içerisinde iktidarı sivillere devretme taraftarı olan grup, güçlenen Radikallere karşı İnönü'nün yanında yer almayı tercih etmiştir. Gürsel, İnönü ile temasa geçmek istemiş ancak doğrudan temastan çekindiğinden dolayı görüşmeyi gerçekleştirmesi için Harp Okulu'nda tabur komutanı olan Kurmay Binbaşı Avni Elevli'yi görevlendirilmiştir. Elevli bu görüşmede, Radikallerin uzun süre iktidarda kalmayı planladıklarını, Türkeş'in Gürsel'i devirmek istediğini İnönü'ye söylemiştir.⁸⁴ Bu görüşmenin ardından 6 ve 26 Ağustos 1960 tarihlerinde Gürsel-Inönü arasında iki görüşme gerçekleşmiştir. Bu iki ziyaret de Radikaller tarafından hoş karşılanmamış ve komitenin iki kanadı arasında gerginlik artmıştır. 17 Eylül 1960'da ise Gürsel ile radikal kanadın arasını iyice açacak bir olay gerçekleşmiştir. Gürsel yaptığı basın toplantısında "MBK üyelerinden bazılarının verdiği demeçlerden MBK'nin 1961'in Eylül ayından sonra da işbaşında kalacağı sonucu çıkabilir mi?" sorusuna "hayır" cevabını

⁸¹ Ahmet Yıldız, İhtilalin İçinden Anılar – Değerlendirmeler, İstanbul:Alan Yayıncılık, 2001, s.200

⁸² Esin, a.g.e, s.101

⁸³ Esin, a.g.e, s.165

⁸⁴ Özdağ, a.g.e, 315

vererek Radikallerin tezini kamuoyu önünde reddetmişti.⁸⁵ Bu cevabın komitedeki tasfiyenin habercisi olduğu söylenilebilir. Kurucu Meclis tartışmaları bu zamanda başlayan ve komitedeki iki kanadı karşı karşıya getiren bir diğer etkidir. Gürsel, komiteye danışmaksızın, CHP’li Turhan Feyzioğlu’nu bir Kurucu Meclis tasarısı hazırlamak için görevlendirmişti.* Radikaller, Halk Partililer eliyle kurulmuş bir meclis değil gerçek anlamda halk tabanına dayalı bir meclis fikrini savunuyorlardı.⁸⁶ Feyzioğlu’na verilen bu görev, Kurucu Meclis’in tarafsızlığına gölge düşürmeye ve CHP yanlısı bir meclis kurulmasına yeterli bir hareketti. 13 Kasım tasfiyesinden sonra II. MBK’nin kabul ettiği Kurucu Meclis yasasına göre Kurucu Meclis üyeleri iki şekilde belirlenecekti. Bunlardan ilk grup parlamenter partilerin kontenjanlarından aday olarak meclise girecek, ikinci grup parlamenter ise partilerden bağımsız olarak her ilden temsilci olarak seçilecekti. Sözü edilen il temsilcilerinin çoğunu CHP’lilerin ve CHP’ye yakın olanların kazanması, Radikaller grubunun endişelerini haklı çıkaracak niteliktedir.

Önceden üzerinde durulduğu gibi CHP-MBK ilişkilerinde iki dönem olmuştur. Birinci dönemde Komite üyelerinin büyük çoğunluğu CHP ile aralarına mesafe koymayı, 27 Mayıs’a İnönü’yü yaklaştırmamayı politika edinirken, ikinci dönemde bu politikanın yürütücülüğünü Radikaller grubu üstlenmiştir. Bu noktada iktidarı sivillere devredip devretmeme sorunu dönemsel ayrımın gerçekleşmesinin nedenidir. Komite üyeleri, 27 Mayıs hareketiyle beraber kendi geleceklerini düşünmeye başladıklarında aralarında ikiye bölünmüşlerdir. MBK üyesi Ahmet Yıldız’a göre ise bu bölünmenin en önemli nedeni toplum ve CHP tarafından da hoş karşılanmayan Ülkü ve Kültür Birliği yasa tasarısıdır.⁸⁷

Önceki konu başlığında da belirtildiği gibi komitenin iki kanadı arasında gerçekleşen “iktidara ortak olma yöntemi” tartışması; Radikallerin planladıkları yapılanmanın gerçekten radikal olarak değerlendirilebilecek nitelikte olması nedeniyle, komite içerisindeki diğer grubun CHP’ye yaklaşmasına neden olmuş, bu grup geleceğini garantiye almak için CHP ile işbirliği yapma yoluna gitmiştir. Bu işbirliğinin sonuçları, iktidarın sivil yöneticilere devredilmesi ve bunun karşılığında da sivil yöneticilerin ülkeyi yönetmede başarılı olamayan bir iktidarı deviren askerlerin geleceklerini garantiye alması

⁸⁵ Özdağ, a.g.e, 331

*1957’de CHP’den Kayseri milletvekili seçilerek parlamentoya giren Feyzioğlu, 27 Mayıs’tan sonra Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Rektörlüğü’ne seçilmiş ve Kurucu Meclis’te Anayasa Komisyonu başkanlığına getirilmiştir. 1961’de II. Gürsel kabinesinde Milli Eğitim Bakanlığı ve ilk koalisyon hükümetinde Devlet Bakanlığı ile Başbakan Yardımcılığı yapmıştır. 1961 Seçimlerinde CHP’den milletvekili seçilmiştir.

⁸⁶ Esin, a.g.e, 167

⁸⁷ Yıldız, a.g.e, s.168

şeklinde ortaya çıkmıştır. Tüm bu gelişmeler ve sözedildiği gibi iki grup arasındaki yöntem farklılığı 13 Kasım tasfiyesine yol açmış, bu tasfiye CHP'yi de oldukça memnun etmiştir. Metin Toker'e göre 13 Kasım'da MBK artık, 14'lerin yani CHP'yi kendi çıkarlarına rakip gören üyelerin de bulunduğu bir komite değildi.⁸⁸ Artık CHP ile MBK arasında gerçekleşecek ortaklık için bir engel kalmamıştı. II. MBK dönemi bir anlamda CHP-MBK arasındaki işbirliği dönemidir. İşbirliği artık kamuoyu tarafından da açıkça görülmektedir. 24 Ağustos 1961'de gerçekleşen CHP'nin XV. Büyük Kurultayı'nda MBK üyelerinden Mucip Ataklı, Suphi Karaman, Fikret Kuytak, Haydar Tunçkanat, Sami Küçük, Emanullah Çelebi, Suphi Gürsoytrak, Şükran Özkaya hazır bulunmuşlar hatta İnönü'nün sağında oturmuşlardır.⁸⁹ Bu işbirliğinin en büyük meyvesinin, sonraki bölümde üzerinde durulacak olan "Tabii Senatörlük" kurumu olduğunu söylenebılır.

2.3) TABİİ SENATÖRLÜK TARTIŞMALARI

Tabii Senatörlük fikri kamuoyunda ilk kez I.MBK döneminde CHP milletvekili Bülent Ecevit tarafından dile getirilmiştir. Bu demek ki "Tabii Senatörlük" fikrinin sahibi CHP'dir. 9 Temmuz 1960'da partinin komiteye seçim tarihini belirlemesi için yaptığı açıklamalar ile birlikte Ecevit, MBK üyelerine açılacak olan yeni üst yasama organında tabii senatör olmalarını teklif etmiştir. Ecevit'in açıklaması şöyledir:

"Ordudan siyasal hayatımızın şimdi bir defa daha taze kan alması ihtiyacı doğmuştur. MBK üyelerinin ordu saflarına dönemeyecekleri açık olduğuna göre; demokrasiye geçildikten sonra orduyu devrimci unsurlara destek için CHP, gerek MBK, gerek geçici hükümet üyelerinin Cumhuriyet Türkiye'sinde yeni kurulacak ve Cumhuriyet Meclisi adını taşıyacak ayan meclisinin ilk döneminde tabii üye olmalarını teklif etmektedir. (...) [B]öylece, şerefli Türk ordusunun bu devrim hareketinde ve intikal devresinde büyük sorumluluk yüklenmiş temsilcileri durumundaki MBK üyeleri, kurtardıkları eserlerin korunmasına, yeniden kuracakları demokratik düzenin işlemesine ve bir ihtilal devresinde, bir askeri idare altında teşebbüs edilmesi kolay ve uygun olmayacak temelli değişikliklerin gerçekleştirilmesine, normal siyasal hayat başladıktan sonra da hizmet edebilme imkanı bulmuş olacaklardır."⁹⁰

CHP'nin bu teklifinin altında yatan amaç, komite üyelerini, tabii senatör olarak meclise yerleştirip; müdahale sonrası yaşamlarını güvence altına alarak, komiteyi daha hızlı seçime götürmeye ikna etmektir. Bu anlamda Tabii Senatörlük fikri, Türk siyasi

⁸⁸ Toker, a.g.e, s.211

⁸⁹ Cumhuriyet, 25 Ağustos 1961

⁹⁰ Özdağ, a.g.e, s.288

hayatında, CHP'nin iktidarın sivillere devredilmesi karşılığında MBK üyelerinin yargılanma korkusundan uzak, parlamenter dokunulmazlık zırhı içinde hayatlarına devam etmeleri düşüncesinin bir ürünü olarak yerini almıştır. Konu komitede ilk kez tartışıldığında Radikallerden İrfan Solmazer yapılan bu teklife büyük tepki göstererek “Biz Halk Partisinden [CHP] siyasi rüşvet mi alacağız? Reddediyoruz böyle bir şeyi”⁹¹ demiştir. Solmazer'in verdiği tepkiye Radikal kanadın yanı sıra komitenin büyük çoğunluğu da katılmış ve CHP'nin önerisi reddedilmiştir.

Tabii Senatörlük konusu 1960 Sonbaharında tekrar komitenin gündemine gelmiştir. Bu dönemde Tabii Senatörlüğün yanı sıra CHP içinde MBK üyeleri için başka çözümler de üretiliyordu. CHP'li Kasım Gülek, partisinin Genel Başkanı İnönü'ye “Milli Birlikçiler'i partiye alalım” teklifini 1960 Eylül'ünün ayının başında getirmiştir.⁹² Görüldüğü üzere CHP, komite üyelerinin, icraatları nedeniyle yargılanmayacakları bir konumda siyaset sahnesinde yer almalarının sağlandığı takdirde iktidarın sivil yöneticilere daha kolay geçeceği düşüncesindeydi ve bunu gerçekleştirmek için çeşitli öneriler sunuyordu. 14 Ekim 1960'da tabii senatörlük konusu komite tarafından bir kez daha ele alınmıştır. Teklifin 26 oyla reddedildiği toplantıda konuşan Ahmet Er, teklifi sert bir şekilde eleştirmiştir. Er, kızgın bir ifade ile şu konuşmayı yapmıştır:

“Bu bir siyasi rüşvettir, İsmet Paşa'nın iktidarı elimizden almak için bize uzattığı bir kemiktir. Ve modern hiçbir memlekette böyle bir müessese yoktur. Bu bizim yeminimize de aykırıdır. Biz milletin önünde hiçbir karşılık beklemeden millete hizmet edeceğimize yemin ettik. Onun için tabi senatörlük diye bir şey kabul edilemez. Biz kendimizi millete adadık.”⁹³

Komitenin tabi senatörlüğe karşı bakış açısını değiştiren olay Gürsel'in 17 Ekim 1960'da yaptığı basın toplantısında cumhurbaşkanı adaylığını ilan etmesidir. Gürsel basın toplantısında şöyle demiştir:

“Millet bana zaten başvuracak. Cumhurbaşkanlığını asla bırakmamamı, bu görevde kalmamı istiyor. Eğer milletin arzusunu ciddi, samimi ve çoğunluğun isteği olarak kabul edersem vazifeden kaçmam.”⁹⁴

Ümit Özdağ'a göre Gürsel'in bu açıklamasının ertesi günü komitenin CHP'ye yakın isimlerinden Fikret Kuytak ve Ekrem Acuner, İnönü ile pazarlığa oturmuşlardır.⁹⁵

⁹¹ Esin, a.g.e, s.168

⁹² İnönü, a.g.e, s.799

⁹³(a)Özdağ, a.g.e, s.349

(b)Ahmet Er'in bahsettiği MBK üyelerinin yeminleri şöyleydi: “Bir karşılık beklemeden ahlak, adalet, hukuk ve insan hakları prensiplerinden ve vicdani kanaatlerimden başka bir sınırla bağlı olmaksızın kendimi Türk Milletine adadım.” MBK üyeleri bu metni 24 Haziran 1960'da Meclis'te okuyarak yemin etmişlerdi.

⁹⁴ Özdağ, a.g.e, s.350

18 Ekim 1960 saat 20.30'da, Tarihçi Afet İnan'ın evinde İnönü ile buluşan ikili, İnönü'den cumhurbaşkanlığına adaylığını koymamasını istemişlerdir. Ayrıca ikiliye göre, CHP'liler cumhurbaşkanlığı seçiminde oylarını Gürsel'den yana kullanmalıydılar. Görüşme sonunda İnönü, Kuytak ve Acuner'in teklifini kabul etmiştir. Yıllar sonra (1973) bu görüşmeleri değerlendiren MBK'nin radikal kanadından Orhan Erkanlı'nın düşünceleri şöyledir:

“Dışardan uzatılan elma şekerleri üzerine sinekler gibi konmaktan çekinmediler. Gürsel cumhurbaşkanlığını nişan alırken bazıları tabii senatörlük formülüne can simidi gibi sarıldılar ve bir daha da bırakmadılar.”⁹⁶

13 Kasım 1960'da Radikallerin tasfiyesinden sonra II.MBK üyeleri arasında konularının ne olacağı ve bunu sağlayacak çözümün nasıl yaşama geçirileceği sorunu çok yönlü olarak tartışılmıştır. Ahmet Yıldız, bu dönemde MBK için dört ayrı seçeneğin tartışma konusu olduğunu belirtir. Bunlar; Profesör Tahsin Bekir Balta'nın MBK üyelerinin partilere dağılmalarına ilişkin teklifi, Anayasa Komisyonu'nun MBK üyelerinin iki ya da daha uzun dönem parlamentonun doğal üyeleri olmalarına ilişkin teklifi, CHP'nin MBK üyelerinin kurulacak olan Cumhuriyet Meclisi'nin ilk döneminde doğal üye olarak yer almalarına ilişkin teklifidir. Bu üç teklif komite dışından gelmiştir. Yıldız dördüncü öneri olarak ise komite içinden gelen teklifleri sıralamıştır. Bunlar; “emekli olma, orduya geri dönme, parti kurarak siyaset yapma ve kurulacak olan yeni parlamentonun üst katında senatör olarak görev yapma”dır.⁹⁷

Yıldız, II. MBK üyelerinin geleceklerinin ne olacağı konusunda Anayasa Komisyonunda, bilim çevrelerinde, CHP'de ve hükümet çevrelerinde görüşülmesinin sürdürdüğünü eklemiştir. 6 Ocak 1961'de açılan Kurucu Meclis döneminde; İtalya'da anayasayı yapan Kurucu Meclis'in seçimsiz bir biçimde senatoyu oluşturması, Fransa'da bir süre varolan benzer bir tabii senatörlük kurumundan söz edilmesi ve Kanada Parlamentosu'nda seçilenlerin üyeliklerinin ömür boyu sürmekte olması gibi örneklerden de esinlenerek, daha çok da MBK dışında CHP tarafından biçimlenen “Tabii Senatörlük” kurumu uygun bulunmuştu.⁹⁸

Böylece, Komite ve CHP arasındaki görüşmelerden sonra 27 Mayıs'ın yaratıcılarından büyük bölümü için parlamenterlik görevi başlamış oluyordu. İnönü'nün konu ile ilgili yaklaşık sekiz yıl sonra yapacağı aşağıdaki yorumu, önceki paragraflarda

⁹⁵ Özdağ, a.g.e, s.350

⁹⁶ Erkanlı, a.g.e, s.146

⁹⁷ Yıldız, a.g.e, s.204

⁹⁸ Yıldız, a.g.e, s.205

belirtilen tabii senatörlük kurumunun ortaya çıkış amacını özet olarak açıklamaya yeterlidir.⁹⁹ İnönü; DP'lilere af tartışmalarının yeniden yaşandığı 1969 yılının Mayıs ayında, 27 Mayıs'ı gerçekleştirenlerin "Tabii Senatör" yapılmalarını sürekli kınayan Celal Bayar'a iletmek üzere şu mesajı gönderecektir: "Söyleyin kendisine ihtilalciler güven isterler o yüzden bu yola gidildi" İnönü'nün sözünü ettiği güven ihtiyacının DP'lilerin mahkemeye verildiği gün hissedildiği söylenebilir.

2.4) REFERANDUM, SEÇİMLER VE SENATO'NUN AÇILIŞI: TABİİ SENATÖRLER CUMHURİYET SENATOSU'NDA

MBK, önceki bölümlerde söz edildiği üzere iktidarı sivillere devredip parlamentoda senatör olarak görev alma kararını çeşitli tartışmaların sonrasında aldıktan sonra, Türkiye halkının önüne yeni dönemde kendisini yönetecek anayasayı onaylama olanağını sundu. Bu onaylama işlemi yeni dönemin bir getirisiydi ve Türkiye için bir ilk olma özelliğini taşıyordu. 9 Temmuz 1961'da gerçekleşen 1961 Anayasası referandumu ile "evet" oylarının oranı % 61,5 olarak belirlendi. Ülkeyi yönetecek anayasa metnine Kurucu Meclis tarafından son şekli verilmiş ve halkın onayına sunulmuş, sonuçta kabul edilerek yeni anayasa yürürlüğe girmiştir. Parlamenter rejimin yeniden başlaması için son aşama, yasama görevini yürütecek olan parlamenterlerin seçimi idi.

27 Mayıs'ın ardından ilk genel seçim 15 Ekim 1961 tarihinde gerçekleşti. On altı ayı aşkın bir süre iktidarı elinde bulunduran MBK, önceki bölümlerde açıklanan olayların ardından ülkeyi seçime götürmeyi başarmış; Türkiye, yeni anayasası ve çift meclisli yeni parlamentosu ile tekrar parlamenter demokrasi sistemine dönmüştür. Müdahaleden sonra kamuoyundaki genel kanı DP tabanının eriyeceğine yönelikti. Ancak gerek 1961 Anayasası'na ilişkin yapılan referandumda ortaya çıkan % 38,5'lik "hayır" oyu, gerekse DP'nin devamı olduğunu dile getiren AP ve Yeni Türkiye Partisi (YTP) ve CKMP'nin seçimlerden beklenenin üzerinde oy alarak çıkması bu düşüncenin doğru olmadığını ortaya çıkarmıştır.¹⁰⁰ AP, YTP ve CKMP'nin, kapatılan DP'nin tabanına yönelik propaganda yaptığı ve bu tabanın oylarını aldığı düşünülürse 27 Mayıs'ı gerçekleştirenlerin ve 27 Mayıs'ı destekleyenlerin karşısında toplamda % 48,4 oy gücüyle

⁹⁹ Cüneyt Arcayürek, Cüneyt Arcayürek Açıklıyor 5 – Demirel Dönemi 12 Mart Darbesi, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1985, s.299

¹⁰⁰ AP, CHP, CKMP, YTP'nin katıldığı seçimlerde, Milletvekili seçimi için alınan oylar şöyle dağılmıştır. AP: %34,8 (158 milletvekili), CHP: %36,7 (173 milletvekili), CKMP: %14 (54 milletvekili), YTP: %13,7 (65 milletvekili)

parlamentoya gelen bir güç vardı. DP tabanından oy alarak Meclis'e giren partilerin toplam oy oranı II.MBK yönetimi için ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. CHP dışındaki sözü edilen üç parti hem toplam oy oranı, hem de milletvekili sayısı bakımından çoğunluğu elde etmişti. Bununla birlikte DP'yi iktidardan deviren askeri yönetimin, aradan bir buçuk yıl geçtikten sonra, iktidarı kendi eliyle, devirdikleri bu partinin mirasçılarına sorunsuz bir biçimde devretmesi pek beklenemezdi. Seçimlerin üzerinden çok geçmeden 21 Ekim 1961'de kendisine Silahlı Kuvvetler Birliği (SKB) adını veren ve ordu içinde oldukça etkili olan bir grup subay, İstanbul'da Harp Akademisi'nde bir toplantı yaparak "21 Ekim Protokolü" adıyla bir dizi karar aldı. Buna göre, TBMM toplanmadan önce duruma el konulacak, seçim sonuçları geçersiz sayılacak, siyasal partilerin faaliyetleri yasaklanacak, MBK feshedilecek ve iktidara el konulacaktı. "MBK'nin ordu hiyerarşisini bozmasından kaygılanan ordu üst kademesinin, alt rütbeli subayların gelecekte kendi başlarına yapabilecekleri bağımsız bir hareketi önlemek amacıyla kurduğu"¹⁰¹ SKB'nin ordu içindeki gücü ve MBK'ye olan etkisi 21 Ekim'den yaklaşık dört ay önce, 6 Haziran 1961'de Gürsel'e verdiği muhtıra ile ortaya çıkmıştı. MBK'nin görevden aldığı Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral İrfan Tansel bu muhtıranın verilmesiyle 8 Haziran 1961'de görevine dönmüştü. SKB'nin 21 Ekim Protokolü, II.MBK'yi hemen harekete geçirdi. Gürsel, TBMM'nin açılmasından iki gün önce, 23 Ekim 1961'de siyasi parti liderleri ve kuvvet komutanlarıyla Çankaya Köşkü'nde bir toplantı düzenledi. Siyasal parti liderleri kuvvet komutanlarının önünde "Çankaya Protokolü" olarak anılan bildiriye imza koydular.¹⁰² Protokole göre, siyasal partiler 27 Mayıs'a karşı çıkmayacaklar, anayasaya aykırı bir tutum içine girmeyecekler, YAD'da çeşitli cezalara çarptırılan kişilerin affını söz konusu etmeyecekler¹⁰³ ve Gürsel'i cumhurbaşkanı seçeceklerdi.

TBMM işte böyle bir ortamda 25 Ekim 1961'de açıldı. Meclisin açılış gününe damgasını vuran manzara, halk oyu ile seçilen üyelerden oluşan TBMM'nin çevresinin ve genel kurul salonundaki dinleyici localarının askerler tarafından doldurulmuş olmasıdır. Bu şartlar altında açılan meclis, Gürsel içeri girdiğinde ayağa kalkmış, ancak ayağa kalkmayan bir parlamenter, açılış gününün manzarasını daha da ilginç kılmıştır. AP

¹⁰¹ Zürcher, a.g.e, s.355

12 Mart ve 12 Eylül askeri müdahalelerinin aksine 27 Mayıs, emir – komuta zincirinde gerçekleştirilmemiş. Ordu üst kademesi müdahalenin gerçekleşmesinde rol oynamamıştı.

¹⁰² Cumhuriyet'in 75 Yılı Ansiklopedisi, C.II, İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 2000, s.483

¹⁰³ YAD'da verilen cezalar arasında MBK'yi ve partileri en çok ilgilendirenler DP dönemi Başbakanı Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'a verilen idam cezalarıydı. İdam cezaları 16-17 Eylül 1961'de infaz edildi.

milletvekili Emekli Tuğgeneral Yusuf Demirdağ ayağa kalkmamış, en ön sıralardan salondakilerin hareketlerini kontrol eden Tabii Senatörlerden Sıtkı Ulay, Demirdağ'ın ayağa kalkmadığını görmüştür. Ulay'ın Demirdağ'a “kalk ulan ayağa ...” diye bağırması,¹⁰⁴ seslenişin yakışıksız ifadeler içermesi nedeniyle meclisin açılış günü manzarasını tamamlayan unsur olmuştur.

Tevfik Çavdar'a göre; 27 Mayıs'la birlikte asker adeta bir siyasi parti gibi sürekli biçimde iktidara ortak, hatta egemen olmuştur.¹⁰⁵ Çavdar, 1960-1971 döneminde TBMM'de tabii senatör olarak görev yapan II.MBK'nin, askerın meclisteki kanadını oluşturduğunu düşünmektedir. Bu yoruma göre yeni siyasi toplumu mevcut partiler ile askerler meydana getirmektedir. Meclis'in açılış günü manzarası göz önüne alınırsa Çavdar'ın yorumlarında haklılık payı olmakla birlikte, eski askerlerden oluşan MBK'nin artık ülke yönetimine egemenliği söz konusu değildir, asker bu dönemde yönetime etki eden bir konumda yer alsa da ülkenin yönetimi sivillerin elindeydi.

Tabii Senatörler, meclisin ilk gününde en ön sıralarda oturdukları gibi parlamenterlik yeminini ilk önce eden kişiler olmuşlardır.¹⁰⁶ Yemin eden tabii senatörler, günümüzde ana muhalefet partisi grubuna ayrılmış olan salonda çalışmalarını yapacak olan Cumhuriyet Senatosu sıralarında yerlerini almışlardır.¹⁰⁷ Tabii Senatörler için 19 yıl sürecek olan siyaset macerasının ilk günü işte bu olaylara sahne olmuştur. 1964'te grup kurarak “Milli Birlik Grubu” adını alacak olan Tabii Senatörlerin, senatoda ilk sınavları 27 Mayıs'ın savunması ve çeşitli saldırılara karşı korunması olacaktır.

¹⁰⁴ Sinan Onuş, Parola: İnkılap, İstanbul:Kaynak Yayınları, 2003, s. 269

¹⁰⁵ Çavdar, a.g.e, s.110

¹⁰⁶ Esin, a.g.e, s.348

¹⁰⁷ Senato'nun oturma planı için bkz. Ek II

3) MBG’NİN OLUŞUMUNA KADAR TABİİ SENATÖRLER

Tabii Senatörler’in Cumhuriyet Senatosu’nda grup kurdukları 2 Şubat 1964 tarihine kadar geçen dönem, bir anlamda parlamenter hayata adaptasyon sürecinin gerçekleştiği dönem olarak değerlendirilebilir. Askeri müdahaleyi gerçekleştirdikten sonra “tabii” sıfatıyla parlamentoya giren Senatörler, sözü edilen dönemde başlıca üç önemli sorunla mücadele etmeye çalışmışlardır. Bunlar; askeri müdahaleye muhalif olanların 27 Mayıs’a saldırıları, Albay Talat Aydemir’in müdahale girişimi ve DP’nin devamı olarak siyaset sahnesinde yer alan AP ile parlamento düzleminde meydana gelen tartışmalardır. 1964’e kadar olan bu dönem genel olarak hem Tabii Senatörlerin kendi konumlarını sağlamlaştırmaya çalıştıkları hem de bu yolla 1961 rejimini sağlam temellere oturtmak için çaba harcadıkları dönem olarak tanımlanılabilir.

Bu dönemde, yeni anayasanın kabulünden sonra başlayan iki meclisli parlamenter sistemle beraber Türkiye ilk kez “koalisyon hükümeti” kavramıyla tanışmıştır. Tek başına güvenoyu almaya yetecek milletvekili sayısına ulaşamayan beş parti arasında hükümeti kurma görevi Cumhurbaşkanı Gürsel tarafından CHP lideri İnönü’ye verilmiş; İnönü, hükümeti kurmak için DP’nin tabanından oy alarak gelen YTP ve CKMP ile temaslarda bulunmuş ancak bu iki partiden de red cevapları gelmesinin ardından AP ile temasa geçmiştir. Aslında AP temsil ettiği yapı gereği koalisyona ortak olmak gibi amaç gütmüyordu, ancak nedenleri sonraki bölümlerde açıklanmaya çalışılacağı üzere AP lideri Ragıp Gümüşpala koalisyona ortak olunması için parti içinde ağırlığını kullanmış ve Türkiye, 20 Kasım 1961’de Bakanlar Kurulu listesinin açıklanmasıyla ilk kez bir koalisyon hükümeti ile tanışmıştır. Böylece seçimlerde

beklenenin üzerinde oy alan AP; Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk koalisyon hükümetinde, kabine üyelikleri açısından CHP ile eşit ortak niteliğinde yerini almış oluyordu.

3.1) 27 MAYIS SAVUNMASI

Tabii Senatörler, parlamentoya girdikleri ilk günlerde kendi eserleri olarak gördükleri 27 Mayıs'a ve buna bağlı olarak şahıslarına karşı yapılan eleştirileri cevaplandırmak durumunda kaldılar. 27 Mayıs'a yapılan eleştiriler bu dönemde iki gruptan geliyordu. Bu iki grup önceden sözedildiği üzere DP'nin tabanından aldığı oylarla TBMM'ye gelen partilerin üyeleri ve DP sempatzan basın organlarıydı.

DP'nin devamı niteliğinde olan AP'nin tabii senatörlerle olan zıtlaşmalarının temelini oluşturan eski DP'lilere "siyasi af" konusu bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak ele alınacağından bu bölümde gerek parlamento içinden ve gerekse parlamento dışından gelen eleştiriler temel alınarak, Tabii Senatörlerin eleştirileri karşılama ve kendilerini savunma yöntemlerine yer verilecektir.

Tabii Senatörler bu dönemde 27 Mayıs ile beraber orduyu da savunmak zorunda kalmışlardır. 27 Mayıs'ın hemen ardından Tabii Senatörlerin ordunun parlamentodaki temsilcileri gibi davrandıkları söylenilebilir. Orduya yapılan her eleştiriye gösterdikleri sert reaksiyonlar bu kanıya varılmasında büyük etkindir. Örneğin Senatoda YTP'li üye Esat Kemal Baydar'ın ordu-halk ayırımına ilişkin yaptığı değerlendirmeye ve orduya yönelik eleştirilerine, Tabii Senatörlerin gösterdikleri tepki gayet sert olmuştur. Bu tepkiye cevap niteliği taşıyan Fikret Kuytak'ın konuşması ise Tabii Senatörlerin parlamentoda bulunma amaçlarını kendi bakış açılarından açıklamaya yardımcı olacaktır:

"Ortada demokrasiyi yerleştirmek isteyen bir zümre var. Bir tarafta da bilerek veya bilmeyerek bu zümreyi sabote etmek isteyen zihniyetin temsilcisini gördünüz. Ne kadar mücadele ederlerse etsinler muvaffak olamayacaklardır. Boyunları kırılacak, demokrasi kökleşecektir. Demokrasiyi istemeyenlerin boyunları kırılacaktır"¹⁰⁸

Kuytak'ın konuşmasından anlaşılacağı üzere Tabii Senatörler kendilerini ülkeye demokrasiyi yerleştirmekle görevli bir grup olarak görmektedirler. Dolayısıyla kendilerine yapılan eleştiriler ve ileride görüleceği üzere saldırılar, bir anlamda demokrasiye yapılmış anlamına geliyordu. Tabii Senatörlerin tüm bu eleştiri ve saldırılara karşı kullandıkları savunma yöntemlerinden ilki "demokrasi"dir. 7 Ocak 1963'te Kurucu Meclis'in açılışının ikinci yılı kutlamalarında yaptığı konuşmada Ahmet Yıldız; "27 Mayıs, Atatürk ilkelerine karşı

¹⁰⁸ Cumhuriyet, 9 Ocak 1962

gelenlere verilen bir derstir”¹⁰⁹ ifadesini kullanmıştır. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere, eleştirilerin yöneldiği 27 Mayıs, Atatürk ilkelerini korumak için yapılmıştır ve ona saldırılmaması gerekmektedir. “Demokrasi”den sonra “Atatürk İlkeleri”, 27 Mayıs’a karşı yapılan saldırılara karşı Tabii Senatörlerin ikinci “soyut” savunma yöntemidir.

Tabii Senatörlerin ilk parlamenterlik günlerinde sürekli kullandıkları bir diğer kavram olarak “gençlik” ön plana çıkmaktadır. 1965 öncesi dönemde Tabii Senatörler tarafından 27 Mayıs karşıtlarına gözdağı vermekte çokça kullanılan bu kavram, 27 Mayıs’a destek veren ve DP’ye muhalif üniversite öğrencilerini tanımlamak için ortaya konulmuş ve saldırıları karşılamada bir kalkan olarak kullanılmıştır. 27 Mayıs’tan yaklaşık bir ay önce öğrenciler tarafından DP hükümetine karşı gerçekleşen ve 3 öğrencinin öldüğü 28 Nisan 1960 gösterileri de bu söylemde kullanılan bir diğer unsur olmuştur. Tabii Senatörler İstanbul Üniversitesi tarafından kendilerine verilen plaketer için yapılan törende gençliğe, “27 Mayıs’ı siz koruyacaksınız” demiştir.¹¹⁰ Tabii Senatörler gençlik olarak nitelendirdikleri üniversite öğrencilerine yaptıkları devrimin muhafızları gözüyle bakmaktaydılar. 28 Nisan olaylarının yıldönümünde Tabii Senatörler üniversite rektörlüklerine, öğrenci derneklerine gönderdikleri telgraflarda şu ifadeleri kullanmışlardır:

“(…) Başardığınız hürriyet mücadelesinin ikinci yıldönümünü idrak ettiğimiz bugün de sizleri bir defa daha tebrik ve tebail etmekten [ağırlamaktan] kıvanç duymaktayız. Demokrasi ve hürriyetlerimiz uğrunda şehit düşenleri rahmet ve minnetle anarken mücadele gazilerini de sevgi ve saygıyla kucaklarız.”¹¹¹

Görüldüğü üzere Tabii Senatörler, 28 Nisan olaylarını 27 Mayıs’ın öncüsü olarak görmekte ve gençliğe de bu mesajı vermektedirler. İki taraf arasındaki bu iyi ilişkilerin 27 Mayıs karşıtlarına verdiği mesaj, 29 Nisan 1963 tarihli gazetelerde yayınlanan Tabii Senatör Haydar Tunçkanat imzalı bildiride verilmiştir. “Gençlik icap ederse yeni bir 28 Nisan yaratır” başlıklı haberlerde bildiri şu satırlarla aktarılmıştır:

“İktidar gruplarının farklı görüş ve tutumları koalisyonun zaafını ve bugünkü huzursuzluğun başka kaynağını teşkil etmektedir. Zamansız siyasi bir af ise 27 Mayıs’ın temellerini kundaklayacak ve mevcut huzursuzluğu bir kat daha arttıracaktır. Ey devrimlerin uyanık ve yılmaz bekçileri, 28 Nisan kanlı Perşembe olaylarının gazileri, üniversiteli kardeşlerim, eğer bir gün yine hürriyet ve devrimler tehlikeye düşecek olursa sizlerin yeni 28-29 Nisanlar yaratacak ve yeni 27 Mayıs’lar hazırlayacağınızdan eminim.”¹¹²

¹⁰⁹ Cumhuriyet, 7 Ocak 1963

¹¹⁰ Cumhuriyet, 24 Aralık 1961

¹¹¹ Cumhuriyet, 28 Nisan 1962

¹¹² Cumhuriyet, 29 Nisan 1963

Tabii Senatörler bu bildiri ile sivil iktidarı açıkça yeni ayaklanmalarla tehdit etmekte, özellikle siyasi af gibi konuların önemine dikkat çekmektedirler.

Tabii Senatörlerin “gençlik”ten sonra ikinci somut savunma yöntemi ise CHP lideri İnönü’nün söylemleri ve tutumudur. Önceki bölümlerde görüldüğü üzere İnönü, 14’lerin tasfiyesinden sonra II.MBK üyeleri ile yakın ilişki içerisinde ve “tabii senatörlük” kurumunun oluşturulmasında büyük payı vardır. DP sempatisini bir gazetede kendilerine yönelik suçlamaların yayınlanması üzerine rahatsız olan Tabii Senatörler, İnönü ile görüşmüşlerdir. 18 Eylül 1962’de gerçekleşen bu görüşmeden sonra hiçbir açıklama yapılmamıştır.¹¹³ Bu görüşme sonrasında bir açıklama yapılmamasına rağmen, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun aşağıdaki ifadeleri İnönü ile Tabii Senatörlerin bu dönemdeki ilişkilerine ışık tutmaktadır:

“İhtilal yoluyla iktidara gelmenin en büyük aleyhtarı bildiğim bu siyaset adamı (İnönü) şimdi iktidarda kalmak için ihtilal havasını besleyen sözler söylemekten sakınmıyordu. Siyasi rakiplerini ve parti arkadaşları arasındaki görüş ayrılıklarını bertaraf etmek için ikide bir ‘üç güne kadar ne olacağını ben bile bilemem’ veya ‘çok vahim olaylarla karşılaşmamız tehlikesi vardır’ gibi üstü kapalı tehditler savurmayı mubah telakki ediyordu. Yani orduyu daima silahlı bir müdahaleye hazır göstermek suretiyle TBMM üstünde bir damokles kılıcı gibi sallayıp duruyordu”¹¹⁴

İnönü’nün bu sözlerinden, Tabii Senatörlerin 27 Mayıs karşıtlarına verdikleri gözdağı metodunun CHP lideri tarafından benimsendiği sonucu ortaya çıksa da, SKB’nin ordu üzerindeki etkisi ve ileriki bölümlerde üzerinde durulacak olan Talat Aydemir olayı göze alındığında; İnönü düşüncelerinde haksız da değildir. Bu dönemde gerçekten ordu içinde bir kaynaşma vardır ve İnönü bu tehlikeyi dile getiren bir tavır içindedir. Bununla birlikte Tabii Senatörlerin “darbe tehdidi” içeren söylemleri göze alındığında, CHP lideri İnönü’nün bu tavrı DP mirasçısı partilere yönelik bir uyarı niteliği taşıdığı düşünülebilir.

Tabii Senatörlere yukarıda sözü edilen dört savunma yöntemini kullanmalarına neden olan saldırılar parlamentodaki AP’li üyelerden ya da AP yanlısı bazı gazetelerden gelmekteydi. Ahmet Yıldız bazı gazetelerden gelen saldırılara karşı dönem basınına ilişkin şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“Bir taraftan 27 Mayıs’ı torpilleyen diğer taraftan da kendilerine göre sistemler ortaya atarak onu savunan yayınlar üzüntümüzü bir kat daha arttırmaktadır. İhtilal döneminde en olgun sınavını

¹¹³ Cumhuriyet, 18 Eylül 1962

¹¹⁴ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.247

vermiş olan basın şimdi iki kutba ayrılmıştır. 27 Mayıs'ı sabote etmeye kimsenin gücü yetmez.”

115

Ahmet Yıldız bu dönemde basının kendilerine verdiği desteğin müdahale dönemindekine oranla azaldığını eleştirilerin hatta saldırıların çoğaldığını belirterek bu durumdan şikayetini bildirmiştir. Gazeteci Bedii Faik'in dönem basını için yaptığı değerlendirme Yıldız'ın yaptığı tespitleri destekler niteliktedir:

“Hem orduyu övmek hem de geçmiş iğnelemek politikasını keskin olmamaya çalışarak yapanlar Cumhuriyet ve Milliyet'ti. Devrilen iktidarı mümkün mertebe kollayarak orduya gülümsemeyi de ustaca elde tutan Yeni Sabah'ı örnek olarak gösterebilirim. DP platosunda ter dökmenin gayreti içinde ter dökən, acı çeken, adeta inleyene de Son Posta'yı örnek gösterebilirim. Vatan bizim kadar değilse de bize en çok yaklaşıdır. Nasıl ki o günlerde DP'li bir takım gençler tarafında çıkarılan Yeni İstanbul da DP safhında direnmek ve orduyu iğnelemekte Son Posta'nın yanında hatta zaman zaman da önünde sayılabilir.”¹¹⁵

Tabii Senatörlerin, Bedii Faik'in sözünü ettiği yazılı basın organları arasında en büyük sorunu yaşadıkları gazete, Yeni İstanbul olmuştur. AP milletvekili Gökhan Evliyaoğlu'nun sahibi olduğu gazete ortaya attığı iddia ile siyaset arenasının ısınmasına ve Tabii Senatörlerin sert tepki göstermesine neden olmuştur. MBK üyelerinin 27 Mayıs döneminde cinayet, rüşvet gibi suçları işlediğine dair iddiaları sütunlarına taşıyan gazete, Tabii Senatörlere aşağıdaki bildiriye yayınlama ihtiyacını hissettirmiştir:

“ Biz namus ve şerefi temsil eden teşkilatlı ve teşkilatsız bütün vatanseverlerin temsilcileriyiz. Beyazıt'ta Ankara meydanında Atatürk ilkeleri uğrunda hürriyet, namus ve şeref uğrunda dökülen kanların temsilcileriyiz. Biz vatanı satanları onlara yordakçılık edenleri ne olduğu belli olmayan kanı şüpheli haysiyet yoksullarını her zaman tepelemiş ve her zaman tepeleyecek olan vatanseverlerin temsilcileriyiz. Biz zinde kuvvetlerin zinde ruhundan, çelik irade ve imanından kuvvet ve kudret alan; bu kuvvet ve kudretle milletin refah ve saadeti, vatanın bütünlüğü uğrunda soysuzlarla mücadeleye azimli ve kararlı 21 insan olarak değil Kemalizmin nurundan ilham alan, bu ruh ve iman tam ve soyut sahiplerinin temsilcileriyiz. Kimin temsilcisi olduğumuzu merak edenlere bildirelim ki aralarında Türk ordusu ve Türk gençliği de bulunan anayasaya oy veren partili partisiz milyonların temsilcisiyiz. Biz vatan millet hürriyet uğrunda sosyal adalet faziletli irade ve kalkınmayı süratle sağlayacak reformların tahakkukundan vatan için çalışmayı, ölmeyi ölebilmeyi bir zevk telakki edenlerin temsilcileriyiz. Şahsi çıkar peşinde koşanların hırsız ve yağmacıların ahlaksız ve şerefsizlerin ve onların uşaklarının değil bu vasıfların devamlı müdafii olanların ve onun kuyruklarının hangi süfli [tortuya, döküntüye ait] menfaatleri uğruna Tabii Senatörlere saldırdıklarını namus ve şeref sahibi her vatandaş gayet iyi bilmektedir. Gaflet uykusundan uyanamayanlar 28-29 Nisan'ın ikinci yıldönümündeki aziz Türk

¹¹⁵ Cumhuriyet, 9 Şubat 1962

¹¹⁶ Bedii Faik, Matbuat Basın derken Medya, IV.Kitap, İstanbul:Doğan Kitap, 2003, s.12

gençliğinin ihtarlarından da uyanmazlarsa bizim kimlerin temsilcisi olduğumuzu öğrenmekte çok geç kalmış olacaktırlar.”¹¹⁷

Sert ifadeler taşıyan bildiri “gençlik”i bir tehdit unsuru olarak gazetenin karşısına çıkarmıştır. Bildiride ayrıca, 27 Mayıs’tan yana olan kuvvetlerin bu yayınlara karşı durması gerektiği de ifade edilmiştir. Yeni İstanbul’un sahibi AP milletvekili Gökhan Evliyaoğlu’nun Meclis kürsüsünden yaptığı bir konuşma ise Tabii Senatörleri haylice kızdırmış, Tabii Senatörlerden Mucip Ataklı ile Evliyaoğlu arasında çıkan kavganın haberi gazetelerde şu şekilde verilmiştir.

“AP Balıkesir milletvekili Gökhan Evliyaoğlu Tabii Senatörleri şiddetle itham etmiştir. Konuşmasında gençler için “sürüler” tabirini kullanan ve 27 Mayıs’ın inhisar [tek] ve istismarcılığının 27 Mayıs’ı yapanlar arasında ihtilaf olduğunu söyleyen, Evliyaoğlu’na milletvekilleri tepki göstermiştir. Tartışmalardan sonra Mucip Ataklı ve Emanullah Çelebi koridorda Evliyaoğlu’nun kaşını patlatmışlardır”¹¹⁸

Evliyaoğlu, Tabii Senatörlerin karşısına tehdit unsuru olarak çıkardığı “gençlik” için “sürüler” tabirini kullanması ve MBK üyelerini haksız kazanç sağlamakla suçlaması Tabii Senatörlerin sabrını taşırılmıştır. Tabii Senatörlerin kendilerine suçlamalar yönelten kişilere karşı yürüttükleri baskının şiddet boyutlarına ulaşması, ileriki tarihlerde de görülecek bir durumdur. Bu dönemde Tabii Senatörlere yapılan saldırılar I.MBK’den arkadaşlarının da dikkatini çekmiş; La Haye Türk Büyükelçiliğinde Devlet Müşaviri olarak görev yapan 14’lerden İrfan Solmazer, Tabii Senatör Suphi Karaman’a gönderdiği mektupta, 27 Mayıs kadrosuna karşıtlığı ile bilinen bir diğer gazete olan Dünya gazetesinin “adice” yayınlарının önemsenmemesini tavsiye etmiştir.¹¹⁹

Evliyaoğlu’nun, Tabii Senatörlerin savunma yöntemlerinden biri olan “gençlik”e saldırmasının bir başka örneğini de AP Rize Senatörü N. Danişoğlu vermiştir. MBK üyelerini “meşruluğunu kaybetmiş bir iradeye karşı direnme hakkını kullanan 38 vatansever olarak” niteleyen Danişoğlu, 27 Mayıs’tan sonra Türkiye ekonomisinin ve Parlamentosunun “feci” durumunun sorumlusu olarak üniversiteleri hedef göstermiştir.¹²⁰ Doğrudan Tabii Senatörlere eleştiride bulunmayan Danişoğlu, yeni rejimin en büyük dayanağı ve destekçisi olan üniversitelere saldırıyı seçmiştir. Beklenildiği gibi Tabii Senatörlerin bu manevraya karşı tepkileri de diğerlerine verdikleri gibi olmuş, üniversiteler yeni rejimin temel taşı olarak düşünüldüğünden kesin bir şekilde

¹¹⁷ Cumhuriyet, 1 Mayıs 1962

¹¹⁸ Cumhuriyet, 7 Nisan 1963

¹¹⁹ Cumhur Utku, 14’lerden Suphi Karaman’a İhtilal Mektupları, İstanbul:Kaynak Yayınları, 2006, s.50

¹²⁰ Cumhuriyet, 6 Ocak 1963

savunulmuştur. Bu savunmaya rağmen Tabii senatörler, hükümet kanadını da uyarmayı ihmal etmemişlerdir. Kendileri için iddialarda bulunan gazeteye, senatoda tartıştıkları AP'li üyelere karşı yukarıda sözü edilen yöntemlerle karşı koyan Tabii Senatörler, AP'nin de bakan sayısı olarak eşit ortak olduğu hükümeti harekete geçirmek için uyarı niteliği taşıyan bir bildiri yayınlamışlardır. 18 Eylül 1962 tarihli bildiri şöyledir:

“27 Mayıs ihtilalinin getirdiği düzen üzerine kurulan TBMM ve onun güven oyu ile iktidarda bulunan bir hükümete rağmen 27 Mayıs düşmanlarının bu sınır tanımayan taşkınlıklarının sistemli şekilde devamının devlet düzeni ve yönetimi düşürdüğü çelişiklik memleketimizdeki huzursuzluğun temel unsurunu teşkil etmektedir. Batılın hakka karşı zafer kazanamayacağı tarihi bir gerçektir.”¹²¹

Tabii Senatörlerin yayınladıkları bildiride üzerinde önemle durulan nokta 27 Mayıs'ın ardından kurulan yeni düzenin demokrat niteliğidir. Tabii Senatörler bu yeni düzenin mimarları olarak, kendilerine yapılan saldırıları 1961 rejimine, dolayısıyla devlete, yapılmış olarak algılamakta ve hükümetin bu saldırılara sessiz kalmasını bir çelişki olarak değerlendirerek, bu durumu ülkede var olduklarını düşündükleri huzursuzluğun temel kaynağı olarak dile getirmektedirler.

Görüldüğü üzere Tabii Senatörler, yeni anayasal düzenin ilk yıllarında kendilerine yapılan suçlamaları ve saldırıları 27 Mayıs'ın beraberinde getirdiği sisteme ve özellikle 1961 Anayasası'na karşı yapılmış olarak görmüşler, parlamentodaki etkinliklerinin devamını bu yolla sağlamlaştırmaya çalışmışlar ve kendi eserleri olarak gördükleri 27 Mayıs'ı korumaya çaba göstermişlerdir. Bununla birlikte parlamentoya demokratik olmayan bir yolla giren Tabii Senatörlerin karşısında yer alan ve DP tabanının oylarını alarak demokratik yolla parlamentoya giren üyelerin yaptıkları muhalefetin tarzı da içerdiği hakaretler göz önüne alındığında kayda değerdir. Tabii Senatörlerin parlamentoya giriş şekilleri ne kadar demokratik değilse, Tabii Senatörlere parlamentoda muhalefet eden üyelerin yöntemleri de o kadar demokratik değildi.

3.2) AP'NİN KURULUŞ SÜRECİNDE MBG - AP İLİŞKİLERİ

Tabii Senatörlerin siyaset sahnesindeki en büyük rakibi olan AP, 27 Mayıs askeri müdahalesinden sonra, 11 Şubat 1961'de kurulmuş, DP'nin devamı olarak siyaset sahnesinde yerini almış bir partidir. Kamuoyunda ordunun parlamentodaki temsilcisi olarak görülen Tabii Senatörlerin, AP kuruluşunda izledikleri tutum önemlidir. Feroz

¹²¹ Vatan, 19 Eylül 1962

Ahmad'a göre eski MBK üyeleri, yeni partileri intikamcı olmayan bir yöne yönlendirmeye çalışmışlardır.¹²² Bu yönlendirme özellikle AP'nin kuruluşunda ve ilk yıllarındaki faaliyetlerinde ortaya çıkmıştır. AP'nin kuruluş yıllarına ilişkin 1965 seçimlerinden önce bir demeç veren Sıtkı Ulay¹²³, AP'nin temellerinin ordu tarafından atıldığını ve partinin yönetiminin şerefli bir asker olan Ragıp Gümüşpala'ya emanet edildiğini açıklamıştır.¹²⁴ Bununla birlikte, 6 Haziran 1960 - 2 Ağustos 1960 tarihleri arasında Genelkurmay Başkanı olarak görev yapan ve bu görevdeyken emekli olan Gümüşpala, AP'nin ilk genel başkanı olarak göreve başladığında partideki tek asker kökenli yönetici ve parlamenter değildi. 1961 Seçimlerinde AP'den milletvekili seçilen Emekli Tümgeneral Hilmi Oben'in de Sıtkı Ulay'ın AP'yi emanet ettiği kişilerden biri olduğu söylenebilir.¹²⁵ Görüldüğü üzere bu dönemde MBK ile yakından ya da uzaktan bağlantısı olan bazı emekli askerler AP kadrosu içerisinde yer alıyorlardı. Bu durumu değerlendiren Ümit Cizre, MBK'nin dolayısıyla ordunun AP'ye yönelik yönlendirmelerini ve AP üzerindeki etkilerini dönemin bir özelliği olarak ortaya koyar. Cizre'ye göre 1960-1965 dönemi bir ordu iktidarı dönemidir. Cizre değerlendirmelerine şöyle devam eder:

“9 Temmuz 1961'de demokratik bir devlet-toplum ilişkileri modelini esas alan bir anayasanın halk oyu ile kabulüne rağmen sivil politikaya ordunun hakimiyeti açık ve kesindir. Üstelik bu çok uzun sayılabilecek geçiş döneminde ne demokratik içerikli anayasa ne de siyasal sahnenin görünür yerinde yer alan sivil politikacılar yeni kurulan AP'ye yöneltilen baskıcı-otoriter tavır ve uygulamaların engellenebilmesine teminat oluşturabilmişlerdir. Temel neden bu partinin 27

¹²² Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945 – 1980)*, İstanbul:Hil Yayın, 1996, s.228

¹²³ Cumhuriyet Senatosu'na Tabii Senatör olarak giren Ulay, 1962'de Başkanlığını Enver Adakan'ın yaptığı Milliyetçi Serbest Parti (MSEP)'ye katılmıştır. Bu olaydan sonra “Tabiilik” özelliğini kaybeden Ulay, MSEP'den kısa süre sonra istifa etmesine rağmen 1966 yılında Senatörlük görevini bırakacaktır. Ulay, Tabii Senatör olmamasına rağmen Senatoya “Tabii” sıfatıyla girdiği ve parlamento hayatı boyunca Tabii Senatör arkadaşlarıyla ortak görüşlere sahip olduğu için faaliyetleri Tabii Senatörlerin faaliyetleri ile beraber değerlendirilecektir.

¹²⁴ Ahmad, a.g.e, s.228

¹²⁵ 1961 Seçimlerinde AP'den milletvekili olan Emekli Tümgeneral Hilmi Oben; grup toplantısında çıkan bir tartışmadan sonra partisinden istifa etmiş, bir süre sonra da CHP'ye katılmıştır. 1965 Seçimleri öncesinde CHP genel merkez adayı olarak seçime katılmasına rağmen seçilememiştir. Grupta çıkan tartışma Tabii Senatörlerin AP ile olan ilişkilerine ışık tutacak niteliktedir. Oben, 27 Mayıs'ı gerçekleştirenler tarafından DP tabanının yeni sahibi AP'yi kontrol altında tutmak için devreye sokulan asker kökenli isimlerden biridir. Oben'in MBK üyelerinin bazılarıyla yakın ilişkileri vardır. MBK'den Sezai Okan, Osman Köksal, Dünder Taşer, Ahmet Yıldız, Oben'in komutası altında görev yapmış isimlerdir. 27 Mayıs'ın gerçekleşeceği bir gece önceden Oben'e Sezai Okan tarafından haber verilmiştir. Oben'in parlamento macerasının en çarpıcı tarafı ise AP grubunda milletvekilleri ile yaptığı ve kendisini partiden istifaya götüren tartışmadır. Oben, grupta Tabii Senatörlere yapılan eleştiriler üzerine kürsüye çıkarak: “MBK sözünde durdu ve ülkeyi seçime götürdü. Artık bu olayları fazla kaşımayın” demiş, bunun üzerine milletvekillerinden “O da asker” diye tepki gelmiştir. Oben'nin cevabı şu olmuştur: “Siz bu kafayla giderseniz sizin de sonunuz bellidir.” Görüldüğü üzere AP milletvekilleri, üzerlerinde olan baskıdan şikayetçiydiler.

Hilmi Oben'in oğlu Koray Oben ile görüşme, 12 Aralık 2005.

Mayıs'ın karşı olduğu eski iktidar partisinin devamı ve onun tabanının yeni sahibi olduğunu açıkça ifade etmiş olmasıdır.”¹²⁶

Cizre, önceki bölümlerde ifade edilen, Tabii Senatörlerin AP'yi DP'nin devamı kabul ettiği yargısına ek olarak AP'nin de DP mirasını açıkça sahiplendiği ifadesini de eklemiştir. AP üzerindeki baskının engellenmemesi yazara göre sivil politikacıların bir eksikliğidir. Bu eksikliği gidermede demokratik anayasa ve parlamenter sistem de etkisiz kalmaktadır.

Ali Fuat Başgil'in cumhurbaşkanlığı adaylığından zorla vazgeçirilmesinin Senato'nun ilk yıllarında, Tabii Senatörler ile AP arasındaki ilişkilere açıklık getireceği düşünülebilir. Aslında Başgil ile ilgili AP lideri Gümüşpala'ya yapılan baskılar daha parlamento açılmadan başlamıştı. 12 Mart muhtırasından sonra başbakan olacak olan CHP'li Nihat Erim, Gümüşpala ile yaptığı bir sohbette, Başgil'in senatör adayları listesine alınmaması için AP liderine MBK'den baskı geldiğini söylemiştir.¹²⁷ Meclisin açılmasının ardından ise cumhurbaşkanlığı seçimi sorunu yeni parlamentonun ilk görevi olarak ortaya çıkmıştır. Senatör seçilen AP'li Profesör Ali Fuat Başgil'in cumhurbaşkanı adayı olma olasılığı, Tabii Senatörlerden Sıtkı Ulay ve Fahrettin Özdilek ile aralarında şu diyalogun geçmesine neden olmuştur:

“Başgil konuşmasına devam ederken: ‘Bence baş suçlu maarif sistemimizdir, bizde mektep...’ Ulay araya girip ‘Hocam gel şunu burada kes. Ben sana gerçekleri söyleyeyim. Seni boş yere getirmişler. Cumhurbaşkanı falan olamazsın. Farz edelim Cumhurbaşkanı seçildin. Zannediyorsun ki toplar atılacak halk sokaklarda şenlik yapacak, ilan-ı şadmani [sevinç gösterisi] olacak, böyle şeyler umuyorsan yanıyorsun. Etlik'te Milli Emniyetin [MİT] bahçesinde çukur hazırlandı. Cumhurbaşkanı seçilirsən, meclisten çıkar çıkmaz cipin de hazır ona bindirileceksin, Etlik'e götürülüp o çukura defnedileceksin.’”¹²⁸

Taraflar arasında geçen bu konuşmadan sonra Başgil, yemin etme fırsatı bile bulamadan istifa edecek ve İsviçre'ye yerleşecektir.¹²⁹ Tabii Senatörlerin Başgil'e olan bu tavırları, sonraki bölümde üzerinde durulacağı üzere, kısa bir süre sonra yönetimi ele almak için müdahale girişiminde bulunacak olan Albay Talat Aydemir'in de eleştirisine maruz kalacak, yargılanması sırasında yaptığı savunmada Aydemir şu ifadeleri kullanacaktır:

¹²⁶ Ümit Cizre, AP-Ordu İlişkileri – Bir İkilemin Anatomisi- , İstanbul:İletişim Yayınları, 2002, s.36

¹²⁷ Erim, günlüklerinde yandaki ifadeleri kullanmıştır. “Kendisini [Gümüşpala'yı] MBK'den çağırmışlar. ‘Ali Fuat Başgil'i listene alma’ demişler. ‘Ben bunu yapamam, ancak kendisine telkinde bulunabilirim, kabul etmezse bir şey yapmaya yetkim yok’ demiş.”

Nihat Erim, Günlükler, C.II, İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 2005, s.738

¹²⁸ Dönemin Milliyet gazetesi Ankara Temsilcisi Orhan Tokatlı'nın Kaybolan Yıllar adlı eserinden aktaran:

Ersal Yavi, İhtilalci Subaylar - 1 Kitap, s.421

¹²⁹ Birgit, a.g.e, s.347

“Başgil silah tehdidi altında istifa ettirilmemiş midir? Demokrasi bu mudur?”¹³⁰ Tabii Senatörlerin Başgil olayında kullandıkları baskı yönteminin izlerine Nihat Erim’in tuttuğu günlüklerinde yer alan aşağıdaki ifadelerde de rastlanılmaktadır:

“Öteki partileri eski MBK üyeleri tehdit ediyorlar. YTP’li Cemal Tarlan (senatör): ‘Resmen tehdit ediliyoruz.’ ‘Bu sefer Yassıada’yı görmeden gidersiniz’ diyorlarmış.”¹³¹

Bu şartlar altında ortaya şu soru çıkmaktadır: “Ordu ve parlamentodaki eski MBK üyeleri AP üzerinde kontrol sağlamak için partiye asker kökenli üyeler yerleştirmelerine, cumhurbaşkanlığı adaylığı konusunda olduğu gibi çeşitli yollardan baskı yapmalarına karşı neden Tabii Senatörler AP ile parlamentoda çeşitli kereler karşı karşıya gelmişlerdir?” Sorunun cevabı DP tabanının bu baskıya karşı verdiği tepkidir. AP tabanı orduya, MBK üyelerine karşı tepkiliyken, AP yönetim kademesi ve özellikle başkanı Gümüşpala ordu ile parti tabanı arasında denge unsuru olmaya çalışmışlardır.

Önceki bölümde üzerinde durulduğu gibi, AP sempatizanları basın ve parlamento yoluyla Tabii Senatörleri yıpratmak için uğraşmışlar, asker kökenli partili arkadaşlarını dışlamışlardır.¹³² Bu durumda Gümüşpala’nın takındığı tutum daha önem kazanmaktadır. Öyle ki Gümüşpala, asker kökenli kimliğiyle parti başkanlığını sürdürürken parti tabanının baskısını azaltacak şekilde demeçler vermiş, Tabii Senatörlere karşı partisinin çıkarlarını özellikle siyasi affın çıkmasını savunmuştur. Şurası da bir gerçektir ki AP’nin hükümetin ortağı olması, partiye Tabii Senatörler kanadından gelen baskıları göğüslemekte pek etkili olamamıştır. Gümüşpala’nın parti tabanı ile ordu arasındaki dengeyi sağlama yolundaki uğraşlarına rağmen, 1964’teki ölümüne kadar olan dönem “sinme” ve “orduya bağlılık” dönemi olarak değerlendirilmiştir.¹³³ İleride görüleceği üzere siyasi affın Senatoda kabul edilmesi ve Tabii Senatörlerle yapılan tartışmalar bu değerlendirmenin biraz ağır olduğunu düşündürmektedir. Kanımızca Gümüşpala, AP’nin ilk yıllarının “denge unsuru”dur. Ve aşağıdaki örneklerde üzerinde durulacağı üzere denge, çoğu kez parti tabanından yana değişmiştir.

Öncelikle parti tabanı Gümüşpala’nın başında olduğu AP’ye DP’nin intikamını alması için oy verdiğini dile getirmiş*, ve bu durumdan Tabii Senatörlerin rahatsızlık

¹³⁰ Can Kaya İsen, Geliyorum Diyen İhtilal, İstanbul: Tan Gazetesi ve Matbaası, 1964, s.212

¹³¹ Erim, a.g.e, s.741

¹³² bkz. dipnot 111

¹³³ Cizre, a.g.e, s.55

*Trabzon’da bir vatandaş tarafından söylenen bu sözle, 17 Eylül 1961’de idam cezaları infaz edilen DP döneminin üç önemli ismi Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu’nun ölümlerinin kastedildiği açıktır.

duyması Senato’da taraflar arasında bir tartışmaya bile neden olmuştur.¹³⁴ Nitekim Gümüşpala’da durumun farkındadır ve sözü edilen tartışmalarda geri adım atmayarak, “Ben teşkilatın dileklerini yerine getiririm” ifadesini kullandığı yönündeki iddiaların gerçeği yansıtmadığını dile getirmiştir. Gümüşpala’nın denge rolüne en güzel örnek budur. Gümüşpala’nın bu dönemde üzerinde önemle durduğu iki nokta, “meşruluğundan kimsenin şüphe etmediği meclis ve kuvvetli bir koalisyon hükümeti” ile bunların karşısında yer alan “gençliği kendi emellerine alet eden” Tabii Senatörler’dir.¹³⁵ Görüldüğü gibi Gümüşpala, Tabii Senatörlerin 27 Mayıs’ı savunma silahlarından biri olan “gençlik” ile ilgili söylemler ortaya koymaktan da geri kalmamıştır. Denge bu örnekte de parti tabanından yanadır. Tabii senatörlerin bu saldırı karşısında karşı saldırıda kullandıkları argüman AP’nin, ülkeyi 27 Mayıs ortamına sürükleyen DP’nin devamı olduğudur. Gümüşpala’nın “perişan bir mantığın zavallı temsilcisi” olarak başında bulunduğu AP, acilen kendine çeki-düzen vermelidir.¹³⁶ Tabii Senatörlere göre, AP’nin DP döneminde görev yapan bakanların tahkikat dosyalarının görüşülmesi sırasında sergilediği tavır, bu partinin geçmişin özlemini duyan bir düşünce yapısına sahip olduğunun ifadesidir.¹³⁷ Önceki bölümde üzerinde durulduğu gibi, Tabii Senatörler tehditvari üslup kullanmaktan çekinmeyen bir siyaset anlayışına sahiptirler. AP ile aralarında meydana gelen bu tartışmalarda zaman zaman bu üsluba rastlamak mümkündür. 1963 yılında Gümüşpala’nın “kelle koltukta görev yapıyoruz” sözü üzerine konuşan Sıtkı Ulay’ın sözleri bu üslubu ortaya koyan en iyi örnektir:

“Kendilerinden rica ederim bu muhterem kelleyi koltuklarından çıkarsınlar da milletin selameti için kullansınlar, şayet kendileri çıkaramıyorlarsa biz elimizden gelen gayreti gösterelim ve kellesini yerine oturtalım.”¹³⁸

Tartışmaların ve karşılıklı saldırıların yoğunluğuna rağmen Tabii Senatörlerin kesin tavrı parlamenter demokrasinin devamından yanadır. Türkiye’nin ikinci bir MBK yönetiminde yönetilmemesi, onlara göre hayati önem taşımaktadır. AP ile ilişkilerin sert dönemeçlere girdiği dönemlerde bile Tabii Senatörler hükümetin devam etmesinden yana tavır takınmışlardır. Bunun nedeni hükümetin devam etmesinin ülkeyi bir parlamento bunalımından koruyor olmasıdır. Ortada bir hükümet bunalımı yokken koalisyonun yaşaması 27 Mayıs’ın ardından başlayan yeni parlamenter düzen için çok önemlidir.

¹³⁴ Vatan, 26 Eylül 1962

¹³⁵ Cumhuriyet, 24 Aralık 1961

¹³⁶ Vatan, 27 Eylül 1962

¹³⁷ Vatan, 26 Nisan 1962

¹³⁸ Vatan, 20 Mart 1963

Basında kendilerine yönelik çıkan “partileri kapatacaklar” iddiası bu nedenle hemen yalanlanmıştır.¹³⁹ Bununla beraber hükümet bunalımlarının su yüzüne çıktığı durumlarda Tabii Senatörlerin düşünceleri “parlamentar sistemin sürekliliği” esas olmak üzere “bağımsız üyelerden kurulu bir hükümet”ten “partisiz milli bir meclis kimliği”ne kadar değişkenlik göstermiştir. İnönü başkanlığında bağımsızlardan oluşan bir hükümet kurulması fikri Sıtkı Ulay’a,¹⁴⁰ çıkmaza giren TBMM’nin “Partisiz milli bir meclis kimliğine bürünmesi” önerisi ise Mucip Ataklı’ya aittir. Ataklı önerisini, 28 Nisan olaylarının 3. yıldönümünde ortaya atmıştır.

“Teklifime göre meclisteki mevcut partiler yine bulunacak fakat muayyen bir süre meclis, her partiden ve bağımsızlardan oluşan bir parlamento grubunun sevk ve idaresinde partisiz milli bir meclis anlayışı içerisinde, memleketin ve milletin şiddetle muhtaç bulunduğu sosyal ekonomik ve kültürel alandaki reformları gerçekleştirecektir”¹⁴¹

“Siyasi Af” konusu 1965 öncesi dönemin gündemi en çok ilgilendiren konusudur. Hatta bu sorun AP-CHP hükümetinin de sonunu hazırlamıştır. Bununla birlikte 27 Mayıs’ın sahipleri için “siyasi af” kendisiyle ilgilenilecek bir konu olmaktan çok ötedir. Önceki satırlarda sözü edildiği gibi DP’nin devamı olarak siyaset sahnesinde AP adlı bir parti vardır ve DP’li siyasetçilere af gelmesi, AP’nin 27 Mayıs karşısında zafer kazanmış izlenimini uyandıracak ve bu, partiye güç katarak; 27 Mayıs’ın getirilerine zarar verecektir. Bu anlamda AP’nin kontrol altında tutulması, DP dönemindeki yanlışlara düşmemesi ve en önemlisi yeni bir 27 Mayıs’ın gerçekleşmemesi için gösterilen tepkiler, zaman zaman yapılan baskılar, “siyasi af” konusunda yapılanlara oranla daha zayıf kalmaktadırlar.

3.3) SİYASİ AF TARTIŞMALARININ BAŞLANGICI

Önceki bölümde söz edildiği üzere Tabii Senatörlerin 1961-1964 yılları arasında Cumhuriyet Senatosu’nda üzerinde en çok tartıştıkları, DP tabanının oylarıyla parlamentoya giren AP ile karşı karşıya geldikleri en büyük konu “Siyasi Af” olmuştur. 27 Mayıs’ın ardından cezaevlerinde tutuklu durumda bulunan kapatılan DP’nin yöneticilerinin özgürlüklerine kavuşması, AP’nin en büyük uğraşı olurken, siyasi affın

¹³⁹ Vatan, 10 Haziran 1962

¹⁴⁰ Vatan, 20 Haziran 1962

¹⁴¹ Ataklı bu teklifini 12 Mart muhtırasının verildiği gün gazetelere verdiği demeçle yeniden gündeme getirecek, 13 Mart 1971 tarihli Akşam gazetesi’nde Ataklı’nın 1963 yılında yaptığı açıklamalara yer verilecektir.

ıkmasını engellemek Tabii Senatörlerin için 27 Mayıs'ın temellerini sağlam tutmak anlamına gelmiştir. “Siyasi Af” konusu Tabii Senatörler için bir anlamda 27 Mayıs'ın savunması anlamına gelse de konu “27 Mayıs'ın Savunması” bölümünden ayrı olarak ele alınmıştır. Bunun nedeni siyasi af macerasının eski DP yöneticilerinin siyaset yapma yasaklarının sonlandığı tarih olan 1974 yılına kadar çeşitli defalar gündeme gelmesi ve tartışmaya neden olmasıdır.

Af konusu parlamentonun 3. ayında gündeme gelmiştir. Bu tartışmaların başlaması üzerine Tabii Senatörlerin tepki vermesi ise gecikmemiştir. Osman Köksal'ın af konusunda görüşlerini soran gazetecilere verdiği cevap şöyledir:

“Suçluları alkışlarla temize çıkaran eski zihniyet kanalları 27 Mayıs ihtilali ile kapanmıştır. Bugünlerde bu kanalı açmak sevdasında olanlar görülmektedir. Bunun asla olamayacağı kanaatindeyim. Zira ihtilali yapan zinde ve aydın kuvvetler başka diyarlara göç etmiş değillerdir. Bu kuvvetlerin pek çok hususiyetlerinden biri de sabırlı olmalarıdır.”¹⁴²

Tabii Senatörler, ihtilali yapan “zinde ve aydın kuvvetlerin” hala Türkiye’de yaşadığını hatırlatarak af isteyen kesime ilk tehditlerini göndermişlerdir. Konu o kadar hassastır ki Tabii Senatörlerin 18 Aralık 1961’de grup olarak yaptıkları ilk toplantıda çizilen yol haritasının en önemli bölümü olarak “siyasi af” konusu belirlenmiştir. Toplantıdan sonra yapılan açıklamada üzerinde önemle durulan nokta, 27 Mayıs'ın ardından serbest bir seçimle oluşturulmuş bir parlamento ve onunla beraber görev yapan demokratik kurumlar işlemeye başlamışken; ülkenin ekonomik ve sosyal konularında çalışmalar yapmak yerine siyasi af konusunda mesai harcamanın en hafif tabirle bir “gaflet” olduğudur.¹⁴³ Siyasi af istemek Türk adaletini rencide etmek ve temiz bir ihtilali kirletmekle eşanlamlıdır.¹⁴⁴

Siyasi af, 1961 yılında gündeme gelen, ancak 1962 yılında beraberinde önemli gelişmeleri getiren bir konudur. Sonraki bölümde üzerinde durulacak olan Albay Talat Aydemir'in başarısız darbe girişiminden sonra suçluların affedilmesine yönelik görüşmelerde, AP'li üyelerin DP'lilerin de Aydemir Olayı sanıkları ile birlikte affedilmesini istemeleri bir hükümet bunalımına dönüşmüş ve İnönü başkanlığındaki AP-CHP hükümeti 30 Mayıs'ta istifa etmiştir.

25 Haziran'da CHP-CKMP-YTP hükümeti kurulmasına rağmen DP'lilere af konusu gündemden düşmemiş, bu arada yeni hükümet de af konusunda çalışmalara başlamıştı. Toplumun bir kısmı özellikle Tabii Senatörlerin sıkça sözünü ettiği “gençlik”,

¹⁴² Cumhuriyet, 17 Aralık 1961

¹⁴³ Cumhuriyet, 19 Aralık 1961

¹⁴⁴ Cumhuriyet, 21 Aralık 1961

Ankara’da çeşitli gösteriler düzenlediler ve “27 Mayıs’ın koruyucuları” olarak affı protesto ettiler. Bu gelişmelere rağmen DP’lileri hapisten çıkaracak olan yasa tasarısı Millet Meclisi’nin büyük çoğunluğu tarafından kabul edildi. 1961 Anayasasına göre bir tasarısının yasalaşması için Cumhuriyet Senatosu tarafından da onaylanması gerekiyordu. Millet Meclisi’nde tasarının kabul edilmesi üzerine Tabii Senatörler bir açıklama yaptılar. Millet Meclisi’nde yapılan oylamada siyasi affın çıkması için büyük bir çoğunluğun “evet” demesi Tabii Senatörler için bir hayal kırıklığı idi ve bu hayal kırıklığı 12 Ekim’de yapılan açıklamada ortaya çıkmaktaydı: “27 Mayıs’ın güttüğü hedeflere siyasi partilerin tam bir inanç ve samimiyetle eğilmemeleri yüzünden, rejim tehlikedir.”¹⁴⁵

Tabii Senatörlerin siyasi affın çıkmasına partilerin onay vermesini rejimin tehlikede olduğuna dair algılamaları ve Senato’da yapılacak oylama için senator arkadaşlarını uyarmaları affın senatoda reddedilmesini sağlayamamıştır. 16 Ekim’de Senato’da yapılan oylamada 125 oyla kabul edilen DP’lilere siyasi af yasa tasarısı yasalaşmış, Cumhurbaşkanı Gürsel’in onaylaması ile birlikte de 18 Ekim’de yürürlüğe girmiştir. Yasaya göre siyasi mahkumların mahkumiyet sürelerinden 4 yıllık indirimler yapıyor böylece DP döneminde tutuklanan 283 kişi tahliye ediliyordu. Yasa tasarısının Senatoda kabul edilmesi üzerine Mucip Ataklı şu değerlendirmeyi yapmıştır: “ Milletin gönlünde aziz şehitlerin kanlı kefeni körpe vücudunun matemi varken aftan bahsetmek mümkün müdür?”¹⁴⁶ Bu çarpıcı açıklama ile beraber yasa tasarısının TBMM’de görüşülme süresi kısa bulunmuş ve yasanın bir çırpıda çıktığının altı önemle çizilmiştir.

Siyasi Af tartışmaları 1963 yılına da taşınmıştır. 1963 yılında Tabii Senatörlerin senatoda çıkan bir tartışma sonrası af ile ilgili açıklamaları kayda değerdir. Tabii Senatör Ahmet Yıldız 27 Mayıs’ın el birliği ile korunması gerektiğini belirttikten sonra şu ifadeyi kullanmıştır:“Bizim aftan yana olmadığımızı söyleyenler hatırlasınlar ki ihtilalin birinci günü en büyük afta bulunduk”¹⁴⁷

Yıldız’ın yukarıda açıklamasından anlaşılması gereken Tabii Senatörlerin mevcut sistemin sahipleri olduklarını ortaya koymak ihtiyacını hissetmeleridir. Yıldız açıkça DP’lilerin hayatta olmalarını, kendilerini affettiklerinin bir kanıtı olarak ortaya koymaktadır.

DP’lilerin tahliye edilmesine rağmen tartışmaların 1963 yılına kadar uzamasının nedeni ömür boyu hapse mahkum olan ve af kapsamında olmayan Celal Bayar’ın hastalığı

¹⁴⁵ Vatan, 13 Ekim 1962

¹⁴⁶ Vatan, 17 Ekim 1962

¹⁴⁷ Vatan, 23 Şubat 1963

nedeniyle 22 Mart 1963'te tahliye edilmesidir. Bayar'ın bu tarihte serbest kalması ile AP üyeleri ile Tabii Senatörlerin “gençlik” olarak adlandırdığı üniversite öğrencileri arasında çatışmalar çıkmış, çıkan olaylar Tabii Senatörler tarafından “AP yeni bir 31 Mart yaratmak istiyor” şeklinde değerlendirilmiştir.¹⁴⁸ Çıkan olaylar nedeniyle en radikal teklif ise önceden söz edildiği gibi Mucip Ataklı'dan gelmiştir. Ataklı Senato'da, Kemalist düşünceler dışındaki zihniyetleri tasfiye ederek muhalefeti yasaklayan hukuki bir ihtilal teklifinde bulunmuştur.

Çıkan olaylarda AP genel merkezinin de yakıldığı basında yer almıştır. Bu gelişmeler üzerine Bayar'ın geçici tahliye kararı yapılan muayene sonucunda kaldırılmış ve altı aylık tedaviden sonra tekrar cezaevine gönderilmiştir.

Görüldüğü gibi Bayar hariç DP döneminde hapis cezası alan siyasiler, Tabii Senatörlerin tüm çabalarına rağmen serbest kalmışlardır. Şüphesiz bu AP için büyük bir başarı, Tabii Senatörler için ise başarısızlık niteliğindedir. Bu başarısızlığın Tabii Senatörlerden bazılarını umutsuzluğa ittiği söylenilebilir. 27 Mayıs'a karşı hareketlerin sürmesi ve siyasi af olayında olduğu gibi başarı kazanması bu grubu I. MBK'den arkadaşları olan 14'lerden bazıları ile ilişkiye geçmeye sevk etmiştir. Haydar Tunçkanat, Mucip Ataklı, Kadri Kaplan ve Emanullah Çelebi bu dönemde 14'lerle açıktan açığa temas kurmuşlar ve yaptıkları mektuplaşmalarda Türkiye'nin geleceği için “Kemalizm prensibinde” birleşmişlerdir.¹⁴⁹ Bu temasların; Tabii Senatörlerden sözü edilen dört kişinin, başından beri yönetimi sivillere devretmekte acele edilmemesini savunan 14'lerin haklı olduğuna ve kendi izledikleri yolun yanlışlığına dair bir anlam ifade ettiği söylenilebilir. Hatta 14'lerden Orhan Kabibay'ın Ankara'yı ziyaretinde yeni bir siyasi hareket içinde olduklarını kabul ederek, kendilerine katılmak isteyenleri de kabul edeceklerini açıklamıştır.¹⁵⁰ Bu açıklamadan sonra Kabibay ile bir görüşme gerçekleştiren Suphi Karaman, görüşme çıkışında gazetecilere “Beni de 15 inci olarak gösterebilirsiniz.”¹⁵¹ demecini vererek, Kabibay'ın davetine olumlu karşılık veren tek Tabii Senatör olmuş; ancak bu dönemde ne 14'ler herhangi bir siyasi hareket başlatabilmişler ne de Karaman 14'ler ile birlikte çalışma yapmaya başlamıştır. Bununla birlikte 14'lerin bu dönemde yürüttükleri çalışmalar Tabii Senatörler arasında tartışmaya yol açmış, Osman Köksal ve Kadri Kaplan'ın tabii senatörlükten istifa etme isteklerini belirten açıklamalarına karşılık;

¹⁴⁸ Vatan, 27 Mart 1963

¹⁴⁹ İsen, a.g.e, s.76

¹⁵⁰ İsen, a.g.e, s.84

¹⁵¹ İsen, a.g.e, s.82

Ahmet Yıldız, Muzaffer Yurdakuler, Kamil Karavelioğlu arkadaşlarının görüşlerine katılmadıklarını belirten açıklamalar yapmışlardır.¹⁵² 14'lerin siyasetin resmen girmeleri 1965 yılına rastlayacak, I.MBK üyelerinin büyük çoğunluğu Alpaslan Türkeş önderliğinde CKMP'de siyaset yapmaya başlayacaklardır.

3.4) YENİ REJİMİN SAVUNULMASI: AYDEMİR OLAYI

1965 öncesi dönemde Türkiye'nin karşılaştığı en önemli sorun Albay Talat Aydemir'in başarısız darbe girişimleridir. Bu darbe girişimlerinin Tabii Senatörlerle ilişkisi, Tabii Senatörlerin Aydemir'in ilk darbe girişiminin engellenmesinde gösterdikleri çabadır. Yeni rejimin korunması için AP ile parlamento platformunda mücadele eden Tabii Senatörler, Aydemir olayı ile birlikte “yeniden üniformalarını giymişlerdir.”

Albay Talat Aydemir, 27 Mayıs müdahalesi yapıldığında 1959 yılı Haziran ayında Türk Tugayı ile birlikte gittiği Kore'de görev yapıyordu. MBK ile iyi ilişkileri olmasına rağmen yurtdışında olması nedeniyle komiteye girememiş, müdahaleden sonra Harp Okulu Komutanlığı'na getirilmişti. Seçimler yapıp parlamenter sistem yeniden işlemeye başlayınca Aydemir, orduda ülke yönetimine el koymak isteyen bir grup subayla birlikte bir ihtilal protokolü imzaladı. Aydemir'e göre kendisinin de yapılmasında payı olduğu 27 Mayıs askeri müdahalesi amacına ulaşmamıştı. Bu düşüncelerle hazırlanan protokolün ortaya çıkmasıyla Aydemir, protokolü imzalayan arkadaşlarıyla beraber başka birliklere atandılar.¹⁵³ Bu atamayı reddeden Aydemir, Harp Okulu'nda darbe girişiminde bulundu. Aydemir 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 tarihlerinde iki kez darbe yapmaya teşebbüs edecek, ilk darbe girişimi sonunda TBMM tarafından çıkan yasayla affedilecek ancak ikinci girişim sonunda idam edilecektir.

Bölümün başında söz edildiği gibi Tabii Senatörlerin Aydemir olayı ile ilişkisi, Aydemir'in ilk darbe girişimini engellenmesinde oynadıkları rolden oluşmaktadır. Dönemin gazetecilerinden Can Kaya İsen, yaptığı durum tespiti önceki bölümlerde üzerinde durulan Tabii Senatörlerin yaşadığı sıkıntılara da değinerek şu değerlendirmede bulunmuştur:

“Artık hemen herkes cuntalar kurulduğundan ve bunların harekete geçmeye başladığından bahsediyordu. Tabii senatörler de fısıltı gazetesinin başlıca konusu olmuştu. Bunları tenkid bazı

¹⁵² İsen, a.g.e, s.85

¹⁵³ Cumhuriyet'in 75 Yılı, C.II, s.502

muhitlerce orduyu tenkid anlamına geliyordu. Oysa tabii senatörlerin artık ordu ile ilgisi kalmamıştı. Parlamentoda ordunun temsilcileri sayılmamaları lazımdı.”¹⁵⁴

Tabii Senatörler, İsen’in de üzerinde durduğu gibi parlamentoda çıkan tartışmalarda orduyu savunmalarına rağmen; ordunun sözcüsü olmaktan her zaman kaçınmışlar, ordu ile mesafeli ilişkiler kurmaya özen göstermişlerdir. Ancak aralarından birkaçının ordunun bazı kademelerinde ilişkileri de devam ediyordu. Bu ilişkiler Talat Aydemir olayı ile açıkça ortaya çıkmıştır. Talat Aydemir’in 21-22 Şubat 1962 gecesinde Harp Okulu’ndan başlayan darbe girişiminde Tabii Senatörlerden emekli olmadan önce Hava Kuvvetlerine mensup olanlar rol oynamış, darbenin başarıya ulaşmaması için çaba göstermişlerdir.

Mucip Ataklı ve Haydar Tunçkanat Tabii Senatörlerin havacı kanadını oluşturuyordu. Ataklı ve Tunçkanat, eski üniformalarını giyerek gittikleri Hava Kuvvetleri karargahında, Aydemir’in 03.00 sularında harekete geçeceğini bildirmişlerdir. Bununla beraber Tunçkanat, Meclis Muhafız Alayını da alarma geçirmiş, böylece iki senatör Aydemir’in başarısız olmasında önemli paya sahip olmuşlardır. Dönemin siyasetçilerinin de girişimiyle Talat Aydemir’in ilk darbe girişimi engellenmiştir.

Ataklı ve Tunçkanat’ın bu girişimleri karşısında Talat Aydemir, yazdığı anılarında Tabii Senatörlerden Mucip Ataklı, Emanullah Çelebi, Haydar Tunçkanat, Şükran Özkaya, Ekrem Acuner ve Refet Aksoyoğlu’nun da bir ihtilalin hazırlığında olduğunu ileri sürmüş¹⁵⁵ ve Hava Kuvvetlerini alarma geçiren Tabii Senatörleri “CHP’ye hizmet eden senatörler” olarak adlandırmıştır.¹⁵⁶

Aydemir’in ilk başarısız darbe girişimini önlemede Ataklı ve Tunçkanat’ın rolü kamuoyunda çeşitli iddiaları da beraberinde getirmiştir. Bu iddiaların en önemlisi Ataklı’nın bir havacı cuntası kurduğuna yönelik iddiaydı. Tabii Senatörün yalanlamalarına rağmen devam eden bu iddia sonucunda, ordu çevrelerinde hayli tartışmalara yol açan “11 Havacı Subay Olayı” gerçekleşecektir. Olay şöyle gelişmiştir: Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral İrfan Tansel, Hava Kuvvetlerine üye bazı general ve albayların Tabii Senatör Mucip Ataklı ile yakınlığını belirlemişti. Tansel, bazı hava subaylarının Tabii Senatörler Mucip Ataklı ve Haydar Tunçkanat ile birlikte ihtilal yapacağını ileri sürüyordu. Tansel, durumu hükümete ve Genelkurmay Başkanlığına bildirerek huzursuzluk yaratan ve iki Tabii Senatörle işbirliği içinde olan subayların derhal görevlerine son verilmesini istedi. 2

¹⁵⁴ İsen, a.g.e, s.26

¹⁵⁵ Talat Aydemir, Talat Aydemir’in Hatıraları, İstanbul:Kitapçılık Ticaret, 1968, s.113

¹⁵⁶ Aydemir, a.g.e, s.133

Aralık 1962’de, 4’ü general olmak üzere 11 subayın görev yaptıkları birlikten başka birliklere nakledilmelerine karar verildi. Böylece Tansel’in istediği gibi 11 subay ordudan ihraç edilmiyor, haklarında sadece nakil işlemi uygulanıyordu. Bu karar üzerine 11 subay, Tansel, Tunçkanat ve Ataklı’yı birbirinden ayırt etmeksizin hava subaylarına emir vermekle suçladılar. Tansel’in suçlamalarının odağında olan İki Tabii Senatör ise yaptıkları basın toplantısında 11 subayın söylediklerinin tamamıyla söylentiden ibaret olduğunu, kendilerinin hiçbir ordu mensubuna emir vermediklerini açıkladılar.¹⁵⁷

Aydemir’in ilk darbe girişiminde iki Tabii Senatörün rolüne ilişkin en radikal iddia ise 14’lerden Orhan Erkanlı tarafından ortaya atılmıştır. Erkanlı şöyle demektedir:

“Bu hareket Talat Aydemir ve Dündar Seyhan tarafından başlatılmayıp, özellikle Mucip (Ataklı) ve arkadaşlarının İnönü ile bir hükümet ihtilali üzerinde mutabakata varmaları sonucu; havacılaran oluşan tutuklama gruplarının hazırlanması ve faaliyete geçmeleri ve Harp Okulunu bombalama tehdidi ve bunun gibi hareketler bu olayların sebebini oluşturur.”¹⁵⁸

Erkanlı’ya göre Talat Aydemir, Mucip Ataklı ve arkadaşlarının İnönü ile beraber planladıkları hükümet darbesini engellemek için harekete geçmiştir.

Tabii Senatörler için çeşitli iddiaları beraberinde getiren bu ilk başarısız darbe girişimi Talat Aydemir’in çıkan yasayla affedilmesiyle sonuçlanmıştır. Talat Aydemir’i affeden yasa 30 Nisan 1962’de Millet Meclisi’nden, 10 Mayıs’ta ise Senato’dan geçerek kabul olunmuş ve Aydemir ile darbeye katılan subaylar emekliye sevkedilmek şartıyla affedilmişlerdir. Askeri af tasarısının Senato’daki görüşmeleri esnasında Sıtkı Ulay şu konuşmayı yapmıştır:

“Olaylar sırasında üstlerinden aldıkları emre itaat ederek suça iştirakleri göz önüne alınarak emekliye sevk edilen genç subayların durumlarının hükümet tarafından dikkate alınması lazım gelmektedir. Üstlerinin işledikleri suç ise askeri kanunlara göre en ağır bir fiildir. Ancak bunları bu yola sevkeden sebeplerin aranması gerekir. Ordu bir robot değildir. Onun da memleket davalarında elbette ki bir görüşü ve hassasiyeti olacaktır. Nasıl bir milletvekili ve senato üyesi seçmenlerine fikir danışıyorsa, ordunun da Milli davalarda bir görüşü vardır. ...Memleketin meselelerine layık olduğu ehemmiyet verilirse huzur doğacak, aksi halde eski devrin partizanca davranışlarına parlamento alet edilecek olursa beklenen huzur ve güven doğmayacak ve kökünden sarsılmış olacaktır.”¹⁵⁹

Senatör Sıtkı Ulay harekete katılan genç subayların emekliye sevk edilmesini doğru bulmamış, bu durumun hükümet tarafından yeniden düşünülmesi gerektiğini ortaya

¹⁵⁷ İsen, a.g.e, s.102

¹⁵⁸ Orhan Erkanlı’nın Askeri Demokrasi adlı eserinden aktaran; Ersal Yavi, İhtilalci Subaylar, C.II, İzmir:Yazıcı Yayınevi, 2003s.196

¹⁵⁹ Vatan, 11 Mayıs 1962

koymuştur. Sıtkı Ulay'ın bu konuşmasının önemli olan bölümü ise ülke sorunlarına eğilinmesinin önemini ve partizanca davranışlara girilmemesinin gerekliliğini hatırlattığı bölümdür. Bir askerin silahlı bir darbe girişiminin ardından af edilmesinin tartışıldığı bir oturumda, ülke yönetimini silahla ele geçiren askeri grubun bir üyesinin bu hatırlatmayı yapması dikkate değerdir. Tabii Senatörler Meclis açıldıktan kısa bir süre sonra ordunun parlamentodaki temsilcileri sıfatını yitirmiş, hatta 11 Havacı Subay olayında ordunun en üst kademesindeki komutanlarla karşı karşıya gelmiş olsalar da çeşitli örneklerde görüldüğü üzere parlamentoda her zaman ordudan yana tavır takınmışlar ve bu yönde konuşmalar yapmışlardır.

Üzerinde durulması gereken bir diğer nokta da Talat Aydemir olayı sanıklarına çıkan aftır. TBMM, 11 günlük kısa bir sürede af önergesini kabul etmiştir. Giriş bölümünde üzerinde durulan; 27 Mayıs öncesinde DP iktidarının TBMM'yi kullanma yöntemleri, MBK üyelerinin bu yöntemlere getirdikleri eleştirilerle birleştiğinde; TBMM'nin jet hızıyla çıkardığı af kanunu Tabii Senatörler için bir çelişki örneği olarak daha da önem kazanmaktadır. TBMM bu af kanununu çıkararak tıpkı DP döneminde olduğu gibi iktidarın her istediğini yerine getirip onaylayan bir noter görevi görmüştür. Hükümetin, Aydemir'in darbe girişimini sona erdirmesi halinde herhangi bir cezai işlem uygulanmayacağı yönündeki sözü, parlamentoyu ortada olan bir suçu affetmek gibi yargıyı bire bir ilgilendiren bir olayda kullanması ile birleşince, DP döneminde parlamentonun kullanılış biçiminin yeni dönemde de devam ettiği ortaya çıkar. DP'nin meclis çoğunluğunu elinde bulundurduğu ve iktidar olarak TBMM'ye hükmettiğini düşünürsek, Talat Aydemir affı için durum daha da ilginçleşmektedir. Çünkü bu dönemde meclis aritmetiği parçalı durumda olduğundan bu af kararının çıkmasında partilerin dışında başka bir güç etkili olmuştur. Bu güç, şüphesiz ordudur.

Talat Aydemir'i idama götürecek olan ikinci darbe girişimi 21 Mayıs 1963 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu darbe girişimi de ilki gibi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Tabii Senatörler bu defa ilk darbe girişiminin aksine olan bitenleri uzaktan izlemekte yetinmişlerdir. Ancak Tabii Senatörlerin “gençlik” olarak adlandırdığı üniversite öğrencileri ayaklanmayı şiddetle protesto etmiştir.¹⁶⁰ Tabii Senatörlerin eski dava arkadaşları 14'lerden Alpaslan Türkeş, Fazıl Akkoyunlu, Rıfat Baykal ve Muzaffer Özdağ, Aydemir olayı sanıklarının yargılanma aşamasında adları geçtiği için tutuklanmış

¹⁶⁰ Vatan, 23 Mayıs 1963

ve Orhan Kabibay (Brüksel Büyükelçiliği Devlet Müşaviri) ile Orhan Erkanlı (Atina Büyükelçiliği Devlet Müşaviri) aynı gerekçe ile merkeze alınmışlardır.¹⁶¹

Talat Aydemir'in darbe girişimlerinin başarıya ulaşmaması Tabii Senatörler için Türkiye'de parlamenter rejimin devamı için bir başarıdır. Bu darbelerin önlenmesinde Tabii Senatörlerin katkısı ilk darbe girişiminde görülmüştür. Ancak asker kökenli parlamenterlerin eski üniformalarını giyerek silahlı kuvvetlere doğrudan müdahale etmesi, kendi düşüncelerine göre, yeni parlamenter rejimin devamlılığını sağlamayı amaç edinse bile, parlamenter demokrasi ile yönetilen bir ülkede demokratik bir eylem olarak kabul görmesi beklenemez. Tabii Senatörler hakkında ordu içerisinde cunta kurma iddiaları 12 Mart'a giden dönemde yeniden ortaya çıkacak ve Tabii Senatörler – ordu ilişkisi bu dönemde kamuoyunu fazlaca meşgul edecektir.

3.5) 1961 – 1965 ARASINDA TÜRK SOLU VE TABİİ SENATÖRLER

1961 Anayasası ile birlikte geçmişe oranla daha özgür bir siyasal hayata kavuşan Türkiye'de, sol düşünce bu özgürlük ortamında kendini daha rahat ifade etme fırsatına kavuşmuş oldu. Artık aydınlar açıkça sosyalizmi savunabiliyor, sol düşünceyi ifade edebiliyorlardı. Sol kesim için yeni dönem, DP iktidarının baskılarının geride bırakıldığı ve ülkenin sosyo-ekonomik sorunlarının tartışıldığı bir zaman dilimini ifade ediyordu.

Nitekim 27 Mayıs'ın ardından işçi sınıfının temsilcisi olan TİP kuruldu ve siyaset arenasında mücadele etmeye başladı. 1961 – 1965 yılları arasında geçen dönemde Türk Solu ve Tabii Senatörlerin ilişkisi, bazı Tabii Senatörlerin bu dönem içerisinde sol aydınlarla ilişkiye girmeleri ve çeşitli platformlarda sosyalist düşünceleri ortaya koymalarıdır. Bu dönemde Tabii Senatörlerin parlamentoda üzerinde durdukları konular ve ülkenin sorunlarına ilişkin yaptıkları tespitler ve bu sorunlara getirdikleri çözümler, sol kesiminkilerle hayli paralellik göstermiştir.

Tabii Senatörlerin çoğunun takındığı bu tavır, bu kişilerin 27 Mayıs'ı gerçekleştirdikleri sırada sol ideolojiye bağlı olduklarını düşündürse de bu yorum gerçeği yansıtmamaktadır. Tabii Senatörler, 25 Ekim 1961'den 12 Eylül 1980 askeri müdahalesine kadar geçen parlamenterlik hayatlarında ideolojik anlamda bir evrim geçirmişlerdir. Bu evrim şüphesiz bakış açılarının zaman geçtikçe sola kaymasıyla olmuştur. 27 Mayıs'ı gerçekleştiren MBK üyelerinin kendi aralarında ideolojik bir

¹⁶¹ Vatan, 28 Haziran 1963

ortaklıkları olmadığından daha önce söz edilmişti. MBK üyelerinin bu durumuna değinen Araştırmacı Ergun Aydınoglu, komite üyelerinin parlamenterliğe geçiş aşamasına kadar kendi içlerinde çelişkiler taşıdıklarını da ortaya koymaktadır:

“...[D]emokrat Parti hükümetini devirme eylemine girilirken ne Cemal Gürsel’in ne de diğer ihtilalci subayların, Türkiye’de ‘sol bir hava estirme’ ya da o zamana kadar Türkiye gerçekliğinde yerleri olmayan sosyal hareketlenmeleri kışkırtma gibi bir niyetleri yoktur. Ama işte hükümet devirme eylemi, yapıcılarının niyetlerini hızla aşan bir potansiyel taşımak durumundadır. Bu potansiyelin bir göstergesi, bizzat darbecilerin çelişkili görüş ve davranışlarıdır. 27 Mayıs darbecilerinin tümü, siyasal bakış açılarını etkileyen soğuk savaşçı ideoloji nedeniyle tavizsiz anti-komünistlerdir. Ama daha sonra cumhurbaşkanı olacak liderleri, Türkiye’de yasal bir komünist partisinin gerekliliğini içtenlikle savunabilmiştir. Cemal Gürsel’in bu tavrı, o dönemin en liberal ve demokrat sivil politikacıları için bile düşünülemez bir şeydir. Yine 27 Mayıs ihtilalcilerinin tümü, yeni anayasaya ‘milliyetçilik’ teriminin girmesini, ‘komünizme karşı’ bir ideolojik kalkan olarak görmüşler, ama birkaç ay sonra yapılacak anayasa referandumu için, topraksız köylüye toprak’, ‘işçiye grev’ diyen afişler hazırlatabilmişlerdir”¹⁶²

Aydınoglu’na göre 27 Mayıs’ı gerçekleştiren subaylar sol düşünceden uzak olmalarına rağmen, gerçekleştirdikleri eylemin taşıdığı potansiyel nedeniyle çelişkiye düşmüşlerdir. 27 Mayıs’ı gerçekleştiren subaylardan olan Tabii Senatörlerin sözü edilen çelişkilerden uzaklaşıp sol ideolojiye bağlanmaları parlamenterlik hayatları boyunca gerçekleşen bir evrimi ifade etmektedir. Nitekim evrimin ilk göstergesi 1961 yılında çıkmaya başlayan Yön dergisinin ilk sayısında yer alan “Yön Bildirisi”ne üç Tabii Senatörün attığı imzadır. Baskın Oran’ın “solcu olmaktan çok uzaktılar”¹⁶³ olarak nitelediği 27 Mayıs’ı gerçekleştiren subaylardan olan Tabii Senatörlerden üçü, müdahaleden yaklaşık 15 ay sonra yayın hayatına başlayan sol bir dergi olan Yön’ün ilk sayısında yayınlanan bildiriye destekleyenler arasında yer alıyorlardı. Sözü edilen Tabii Senatörler, Vehbi Ersü, Sami Küçük ve Suphi Karaman’dı.¹⁶⁴ Bununla birlikte Tabii Senatörlerin ideolojik evrimleri hepsi için aynı hızla gerçekleşmemiş, senatonun tabii üyeleri, 12 Mart 1971 muhtırasına kadar, ileriki bölümlerde görüleceği üzere, gelişen olaylar karşısında sol ideolojiye daha fazla bağlanmışlardır.

Tabii Senatörlerin parlamentodaki ilk yıllarında, sol ideolojiye yaklaşmakla birlikte, anti-komünistlik ve Atatürkçülük ideolojilerinde birleşmiş gözükmektedirler.

¹⁶² Ergun Aydınoglu’nun yayına hazırlanmakta olan Türkiye Solu (1960 – 1980) adlı eserinden alınmıştır. Sn. Aydınoglu’na eserinden yararlanmama fırsat verdiği için teşekkür etmeyi borç bilirim. B.K

¹⁶³ Baskın Oran, “Dönemin Bilançosu (1960 – 1980)”, Türk Dış Politikası – Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (ed. Baskın Oran), C.I (1919 – 1980), İstanbul:İletişim Yayınları, 2002, s.666

¹⁶⁴ Aydınoglu, a.g.k

Ayrıca Marksizm'e karşı tavır takınmaktan çekinmemişler, bununla birlikte "dünyanın sosyalizm'e gittiğini de dile getirerek kendi içlerindeki çelişkilerinin de devam ettiğini göstermişlerdir.

Sözü edildiği gibi bu dönemde Tabii Senatörlerin üzerinde birleştikleri en önemli konu komünizm karşıtlığıdır. Gerek sosyalizm gerekse milliyetçilik ideolojilerini savunan Tabii Senatörler komünizm karşıtlığında birleşmişlerdir. Ahmet Yıldız, Yön bildirisine imza atan arkadaşlarından sonra ideolojik fikrini açıkça ortaya koyan ilk Tabii Senatördür. Yıldız, Türk Ocakları'nda verdiği konferansta; komünizmi, aşırı milliyetçiliği ve ırkçılığı şiddetle reddederek, tüm dünyanın sosyalizme gittiğini, bunun kaçınılmaz bir şey olduğunu ortaya koymuştur.¹⁶⁵ Ahmet Yıldız, savunduğu sosyalizmin ışığında Türkiye'de bir toprak reformu yapılmasını da olmazsa olmaz olarak görmektedir. Senato'da 1962 yılında yapılan beş yıllık kalkınma planı görüşmelerinde söz alan Yıldız, toprak reformu konusunun utanç verici bir hal aldığını, geniş toprak sahiplerinin kitlelerin kaderi ile oynayabildiğini vurgulayarak, ekonomik yönden toprağı onu işleyebilecek ellere vermenin yararlı olacağını üzerinde durmuştur.¹⁶⁶ Türk Ocakları'nda yaptığı açıklamada komünizm karşıtlığını dile getiren Yıldız, şunları söylemiştir:

"Bugün memleketimizde 'Humanitee le Combat' ve 'Daily Worker' gibi tanınmış organları geri bırakacak derecede Marksist yayınlara karşı hükümetin bundan sonra tepkisiz kalmamasını ümit etmekteyiz. Kendilerine ilerici diyen, Atatürk'ü dahi kalkan yapan bu aşırıcilara kesin tutumumuzu artık belli etmeliyiz. Marksist yayınlar ve yıkıcı tahriklere meydanı boş bırakmayız. Bu gibi akımlara karşı anayasamızın sosyal devlet ilkesini gerçekleştirmek ve Atatürk milliyetçiliğinin birleştirici umdesine tam bir sadakat yegane çaredir."¹⁶⁷

Görüldüğü üzere, Yıldız sosyal devlet, Atatürkçülük gibi kavramları öne çıkararak Marksist ve Komünist görüşleri reddetmektedir.

Yıldız'ın sosyalizm ile beraber savunduğu antikomünist ve Atatürkçü fikirlerine karşı Mucip Ataklı'nın söylemlerinde başka unsurlara da rastlamak mümkün olmuştur. Ataklı ortaya koyduğu düşüncelerle Tabii Senatör arkadaşları arasında istisnai bir yer almıştır. Ataklı Senato'da yaptığı konuşmada TİP yöneticilerinden Mehmet Ali Aybar ve Sadun Aren'i suçlayarak, TİP'i komünizm propagandası yapmakla suçlamıştır. Ataklı'nın bu suçlamasının nedeni, "milliyetçi ve vatansever işçi müesseselerinin ekarte edilmesi"dir. Ataklı, aynı konuşmada komünizmle mücadele yöntemlerini sıralamış ve bu sıralama; kendisinin Yıldız'ın söylemlerinden çok farklı bir noktada olduğunu ortaya koymuştur:

¹⁶⁵ Vatan, 22 Nisan 1962

¹⁶⁶ Vatan, 9 Kasım 1962

¹⁶⁷ Vatan, 5 Temmuz 1962

- a) Komünizmle mücadele edecek özel emniyet mensuplarının yetiştirilmesi
- b) Komünizm esaslarını vukufla bilen hakimlerden kurulacak ihtisas mahkemeleri
- c) Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddelerinin daha şiddetli hale getirilmesi
- d) Milli İstihbarat Teşkilatı kanununun süratle çıkması
- e) Okullardaki eğitimde "milli şuurun inkişafına" önem verilmesi
- f) Özellikle gençlerin dimağlarına tesir edecek görevlerdeki devlet memurlarının arasından komünistlerin temizlenmesi
- g) Radyo ve basın yoluyla aşırı cereyanlarla mücadele edilmesi"¹⁶⁸

Ataklı'nın önerilerinin polisiye tedbirleri içermesi, cezaların ağırlaştırılması, memurlar arasında temizlik yapılması gibi kavramlar içermesi açısından ilginçtir. Bu öneriler birçok yönden DP dönemi söylemlerine benzerdir ve parlamenter arkadaşı Ahmet Yıldız'ın sosyal devlet söylemiyle çelişmektedir. Ataklı'nın bu söylemine karşılık veren gazeteci Mehmed Kemal şu ifadeleri kullanmıştır:

"(...) [K]imse komünistler elini kolunu sallaya sallaya gezsün, suç işlediklerinde cezalandırılmasın demiyor. Tersine cezalandırılınsınlar ellerini kollarını sallayarak gezemesinler ama bu yapılırken her sosyal konuya dokunan ve değinen fikir de komünistlik damgası yemesin diyor."¹⁶⁹

Mehmed Kemal'in ifadelerinden de anlaşılacağı üzere DP döneminde her yeni düşüncenin "komünist" olmakla suçlanması ve Ataklı'nın yeni parlamenter sistemde bu DP iktidarına benzer bir söylemle ortaya çıkması tepki çekmiş, SBF öğrencileri ve Ataklı'nın suçladığı Aren ve Aybar, Tabii Senatörü bir açık oturumda karşı karşıya gelmeye davet etmişlerdir.

1961 – 1965 yılları arasında Tabii Senatörler parlamentoda ortaya koydukları söylemlerde sol görüşün düşüncelerini yansıtmaya başlamışlardı. 27 Mayıs'ı gerçekleştirdikleri sırada solculuktan uzak olmalarına rağmen, 1961 düzeninin beraberinde getirdiği siyasi hava onları etkilemiş, sol düşünceyle işbirliği dönemi başlamıştır. Bu işbirliği 1965'ten sonra daha da kuvvetlenecek, Tabii Senatörler sol dergilerde yazılar yazacak, 12 Mart'a giden dönemde Tabii Senatörlerden bazılarının adları sol cuntalarla anılmaya başlanacaktır.

¹⁶⁸ Vatan, 23 Ocak 1963

¹⁶⁹ Vatan, 24 Ocak 1963

3.6) TABİİ SENATÖRLERİN EKONOMİK GÖRÜŞLERİNİ ORTAYA KOYDUKLARI SORUN: İŞSİZLİK

Üzerinde durulan 1961-1964 yılları arasında Tabii Senatörlerin parlamento içerisinde ilgilendikleri en önemli sosyo-ekonomik konu “İşsizlik”tir. Politik ve askeri konulardan başka dönemin tartışılan konusu işsizlik olmuş, Tabii Senatörler konu üzerinde çeşitli tespitler yaparak çözüm üretmeye çalışmışlardır. İşsizlik konusunun bir diğer önemi de sözü edilen dönemde Senato’da konuşulan yegane sosyal sorun olmasıdır. Ayrıca konu, Tabii Senatörlerin ekonomik görüşlerini de ortaya koymaları açısından başka bir önem daha taşımaktadır. Önceki bölümde üzerinde durulduğu gibi Tabii Senatörlerin sola kayan bakış açıları, işsizlik üzerine getirdikleri çözümlerde, özellikle toprak reformunda, ortaya çıkmıştır.

Bu dönemde Senato’da Tabii Senatörlerin etkinliğinin derecesini göstermesi açısından şu bilgilere yer vermek doğru olacaktır. 1961’den 1965’e kadar yaşanan üç toplantı yılında senatörler 594 adet soru önergesi vermişlerdir. Bu önergelerden sadece 20 tanesi Tabii Senatörler tarafından verilmiştir.¹⁷⁰ Aynı dönem içerisinde Senatörlerin talebiyle açılan 10 genel görüşmeden sadece bir tanesi Tabii Senatörlerin talebiyle açılmıştır.¹⁷¹ Görüldüğü üzere Tabii Senatörlerin parlamento içi etkinliği denetim yolları baz alındığında çok fazla değildir. Bu duruma rağmen işsizlik gibi önemli konularda Tabii Senatörlerin etkinliklerini ortaya koyduklarını, konu üzerinde derinlemesine incelemelerde bulundukları söylenilebilir.

İşsizliğin Senato’nun dolayısıyla Tabii Senatörlerin gündemine gelmesi, Senatörler Esat Çağa ve Amil Artus’un 1962 yılında verdikleri önerge ile açılan genel görüşme ile olmuştur. Önerge görüşülmeye başladığında ilk sözü alan Senatör Sıtkı Ulay olmuş, usul hakkında olan ve bir giriş niteliğini taşıyan konuşmasından sonra Tabii Senatör Vehbi Ersü uzun bir konuşma yapmıştır. Ulay’ın konuşmasına başlarken her senatörün düşüncelerini belirtmesini istemiş ve ülkedeki işsizliğin durumunu belirten büyükçe bir levhayı başkanlık kürsüsünün önüne koymuştur. Levhada şu tespitlere yer verilmiştir:

“Sosyal ve münferit hayat sürebilenler: 400 bin kişi

Normal üstü iyice hayat sürebilenler: 1 milyon kişi

Normal üstü orta halde hayat sürebilenler: 1-2 milyon kişi

¹⁷⁰ Çoker, a.g.e, s.5:8

¹⁷¹ Çoker, a.g.e, s.555:557

Normal altında borç alarak gününü gün edebilenler: 6 milyon kişi
Ekmeğini zeytin soğan veya çorba ile katık edebilenler: 15 milyon kişi
Yalnız ekme su bazen çay zeytin veya pek az katık bulabilenler: 2 milyon kişi
Tam işsiz olanlar ve aç da kalabilenler: 1-2 milyon kişi
Çalışan nüfus 14-15 milyon kişi”¹⁷²

Ulay’ın ortaya koyduğu tabloda yer alan veriler hiç de iç açıcı değildi. Ülkede refah içinde yaşayanlar azınlık konumundaydılar. Ulay’dan sonra Tabii Senatör arkadaşları adına kürsüye gelen Ersü ise bazı tespitler yapmış ve sorun hakkında çözüm önerileri dile getirmiştir. Ersü işsizliği doğuran sebepleri şöyle sıralamıştır:

- “a) %3’lük Nüfus artışı, bugünkü kalkınma hızımızın talep edebileceğinden daha fazla iş gücü doğmasına sebep olacaktır.
- b) Zira sektörde gizli işsizlik mevcuttur. Tekniğin ilerlemesi ve yer yer makineli ziraatın yanlış tatbiki bu gizli işsizliğin açık işsizlik haline gelmesini neden olmuştur ve olacaktır.
- c) Nüfus hareketleri yurdumuzda büyük bir seyyaliyet göstermektedir. Toprağı olmayan veya topraktan karnını doyuramayan büyük bir çiftçi ve köylü zümresi durmadan şehirlere akmaktadır. Bu afetin doğal neticesi olarak işsiz miktarı arttığı gibi , büyük şehirlerde memleket ortalamasının çok daha üstünde bir işsizlik yaratacağı hesaba katılmalıdır.”¹⁷³

Ersü’nün yaptığı tespitlere göre işsizliğin sebepleri 3 noktada toplanmıştır. Bunlar; nüfus artışı, kırsal kesimde bilinçsiz makineleşme, topraksız köylülerin şehirlere göç etmesidir. Ersü tespitlerini yaptıktan sonra çözüm önerilerini ise şöyle sıralamıştır:

- a) Bilhassa köy yolları ve içme suları gibi mahalli toplulukların yatırım faaliyetlerine iştirakleri ciddi bir şekilde ele alınmalı ve geliştirilmeli
- b) Karayolları, devlet işleri ve toprak-su yatırımlarında işleri aksatmayacak ölçüde işçi kullanan inşaat memurlarını, makine kullanmasıyla mukayese ederek iş sahaları açma imkanları araştırılmalı
- c) Devlet teşkilatındaki sürtüşmelerden mütevellit ağır aksak gidişe son vermek için idari reform çalışmaları hızlandırılmalı
- d) İktisadi devlet teşekküllerinin reorganizasyonu tahakkuk ettirilmeli
- e) Toprak reformu süratle tahakkuk ettirilerek çiftçimiz toprağa bağlanmalı
- f) Vergi reformu tahakkuk ettirilerek her çeşit iş sahasında istikrarlı ve tam randımanlı çalışma imkanları yaratılmalı
- g) Zirai sanayi süratle geliştirilmeli
- h) Devlet idaresinde devamlılık verim ve dinamizm sağlanmalı
- i) Mahalli ihtiyaçları karşılayacak ve nüfus hareketlerini de önleyecek küçük işletmelere öncelik tanınmalı”¹⁷⁴

¹⁷² Vatan, 9 Mayıs 1962

¹⁷³ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, D.2, C.4, s.16

¹⁷⁴ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, D.2, C.4, s.16

Ersü'nün çözüm önerilerinde üç nokta öne çıkar: Toprak reformu, idari reform, vergi reformu. Bu önerilerin sadece işsizliği önlemek için değil ülke ekonomisini düzene sokmak için ortaya koyulduğu söylenilebilir. İşsizliğin Tabii Senatörler için taşıdığı önem, işsizlik için getirilen önerilerin aslında ekonominin tümü için getirilmesinden anlaşılabilir. Bu yargıdan yola çıkılırsa Tabii Senatörler için Türk ekonomisinin temel sorunu işsizliktir. Nitekim hükümet programının görüşüldüğü 4 Temmuz 1962 tarihli oturumda Tabii Senatörler, kabineden önce işsizliğe çare bulmasını istemişlerdir.¹⁷⁵

¹⁷⁵ Vatan, 5 Temmuz 1962

4.) MBG'NİN OLUŞUMUNDAN 12 MART 1971 MUHTIRASI'NA KADAR TABİİ SENATÖRLER

Senatodaki ilk üç yıllarında politik uğraşlarının çoğunu 27 Mayıs'ın savunmasına ve yeni kurulan AP ile mücadele etmeye yönelik üreten Tabii Senatörler; 1964-1971 yılları arasındaki dönemde ülke sorunlarına özellikle dış politik olaylara daha fazla zaman ayırmışlardır. Dünya dengelerindeki değişimler ve soğuk savaş mücadelelerinin Türkiye'ye yansımaları, Tabii Senatörlerin iktidara bakış açısını değiştirmiş ve eleştirilerinin odak noktası olarak, dış politik konularda Amerika ile uzun yıllardır süren yakınlık en üst sıraya yerleşmiştir. Bununla beraber Ragıp Gümüşpala'nın ani ölümünden sonra AP'nin başına geçen Süleyman Demirel'in Başbakan olması Tabii Senatörlerin AP ile ilişkilerinin boyut değiştirmesinin temel nedenidir. Tabii Senatörler, 1964 öncesi dönemde DP'nin devamı olarak eleştirdikleri AP'yi, bu partinin 1965 seçimlerinde çoğunluğu elde ederek iktidara gelmesinin ardından hükümette sürdürdüğü icraatlar nedeniyle bir muhalefet grubu olarak eleştirmeye başlamışlardır.

4.1) MBG'NİN KURULUŞU

Tabii Senatörler, Cumhuriyet Senatosu'na girdikleri tarihten itibaren büyük çoğunlukla ortak hareket eden, rejimin devamı ve sağlığı için söylemler üreten bir grup niteliğinde olsalar da, parlamentodaki ilk üç yıllarında bir grup kurma ihtiyacı hissetmemişlerdi. Her ne kadar senatoda genel görüşmeler yapılırken kürsüye grup adına

çıksalar da bu grubun bir adı yoktu. Önceki bölümde görüldüğü üzere konuşmalar Tabii Senatörler adına yapılıyordu. 2 Şubat 1964 tarihinde Tabii Senatörler “Milli Birlik Grubu”nu (MBG) kurduklarını açıkladılar. Aynı gün Tabii Senatör Sami Küçük, MBG adına senatoda söz aldı ve Kuran kurslarında Arap harflerinin kullanılmaması yönünde bir konuşma yaptı.¹⁷⁶ MBG, eski MBK üyeleri olan, o günün Tabii Senatörlerinden oluşuyordu ve tıpkı Kontenjan Senatörleri Grubu gibi parlamentoda faaliyet gösteren siyasi parti üyelerinin katılımına kapalıydı. Tabii Senatörlerin bu grubu kurmasındaki nedenler; Senato içerisindeki faaliyetlerini belirli bir sisteme oturtma, seslerini daha iyi duyurma ve daha sağlam bir organizasyona sahip olma olarak sıralanabilir. 1973 yılında Cumhurbaşkanı seçilecek olan Fahri Korutürk’e göre ise Tabii Senatörlerin parlamentoda bulunmalarının ve bir grup kurmalarının sebebi “27 Mayıs askeri harekatıyla ilgili eleştirilere Senato kürsüsünden cevap vermektir.”¹⁷⁷ Şüphesiz Korutürk’ün bu değerlendirmesi gerçeklik taşısa da bazı eksiklikleri bünyesinde barındırmaktadır. Önceki bölümlerde görüldüğü üzere Tabii Senatörler bir çeşit güvence olarak senatoda daimi üye olmuşlardır. Korutürk’ün bu değerlendirmesi, “Tabii Senatörler, 27 Mayıs’a olan saldırıları karşılamada sağlam bir organizasyona sahip olmak için MBG’yi kurdular” ifadesiyle tamamlanabilir.

MBG’nin ilk ve tek başkanı MBK hükümetlerinde de başbakanlık görevini üstlenmiş olan Fahrettin Özdilek’ti. Senato içerisinde ılımlılığı ve yumuşak üslubuyla tanınan Özdilek’in¹⁷⁸ bu göreve gelmesinde yaşının ve dolayısıyla deneyiminin etkisi büyüktür. Özdilek, 27 Mayıs müdahalesini gerçekleştiren MBK’nin Cemal Gürsel’den sonra en yaşlı üyesiydi. Gürsel’in Çankaya’ya çıkmasından sonra Cumhuriyet Senatosu içerisinde en yaşlı Tabii Senatör olarak görevine devam ediyordu.¹⁷⁹

MBG, kurulduktan hemen bir gün sonra bir kısım Tabii Senatörlerin MBG’ye katılmadıkları haberi gazetelere yansıdı.¹⁸⁰ Buna göre Mucip Ataklı, Osman Köksal, Refet Aksoyoğlu, Kadri Kaplan, Mehmet Özgüneş, Emanullah Çelebi; MBG’ye katılmadıklarını bildiriyorlar ancak nedeni hakkında gelen sorulara rağmen açıklama yapmıyorlardı. 7 Üyenin bu kararına rağmen, eski MBK üyesi arkadaşlarına muhalif faaliyetlerde olmadıkları çoğu zaman beraber tavır aldıkları da bir gerçektir.

¹⁷⁶ Vatan, 3 Şubat, 1963

¹⁷⁷ Ali Baransel, Bıçak Sirtında – Çankaya Köşkü Yılları, İstanbul:Remzi Kitabevi, 2006

¹⁷⁸ Unat, a.g.e, s.257

¹⁷⁹ 1898 doğumlu Özdilek, MBG’ye başkan olduğunda 66 yaşındaydı.

¹⁸⁰ Vatan, 4 Şubat 1964

Çalışmanın birinci bölümünde üzerinde durulduğu gibi Tabii Senatörler, Cumhuriyet Senatosu'na girdiklerinde 22 kişilik bir gruptular. Cemal Madanoğlu'nun senato açılmadan senatör olmayacağını beyan etmesi ile bu sayı 21'e düşmüştür. Tabii Senatör Fikret Kuytak'ın 1962 yılında ölümü ile sayı, Senato'nun birinci yılında 20'ye inmiş, sırasıyla Osman Köksal ve Sıtkı Ulay'ın istifaları ile Tabii Senatörlerin sayısı 18'e kadar düşmüştür. Yukarıdaki paragrafta sözü edilen 7 Tabii Senatörün MBG'ye girmediği de düşünülürse, MBG kurulduğunda 11 kişiden oluşuyordu. Önceden üzerinde durulduğu gibi bir partiye katıldığı için Tabii Senatörlüğü düşen, II.MBK üyelerinden Sıtkı Ulay, 6 yıllık senatörlük süresini tamamladıktan sonra 1966 yılında senatörlüğü bırakacak;¹⁸¹ Osman Köksal, Cumhurbaşkanı Gürsel tarafından 1964 yılında, Cemal Madanoğlu ise 1966 yılında Cumhurbaşkanı Sunay tarafından Kontenjan Senatörü seçilerek Senato'ya gireceklerdir. İstifalara rağmen çalışmanın konusu içerisinde Ulay'ın senatodaki faaliyetlerine yer verilmiştir. Özellikle 12 Mart döneminde isminden sıkça söz edilecek olan Madanoğlu için de aynı yöntem uygulanacak; Madanoğlu, parlamento içerisinde Tabii Senatör arkadaşlarıyla birlikte hareket ettiği için MBG ile birlikte değerlendirilecektir. İlk kurulduğunda 11 Tabii Senatör tarafından oluşturulan MBG'nin üye sayısı; 1970'lerin ortalarına gelindiğinde 18' çıkacak ve Senato'daki Tabii Senatörlerin tamamı MBG çatısı altında toplanacaklardır.

4.2) SİYASİ AF TARTIŞMALARINDA İKİNCİ DÖNEM

1962 Yılında tutuklu bulunan DP'li yöneticilerin çıkan kanunla serbest bırakılmasının yankıları önceki bölümde görüldüğü üzere 1964 yılına kadar sürmüştür. 1963 yılında, aldığı ömür boyu hapis cezası nedeniyle af kapsamına girmeyen Bayar'ın sağlık sorunları sebep gösterilerek af edilmesi ve bunun ardından çıkan olayların büyümesi üzerine Bayar'ın tekrar cezaevine gönderilmişti. 1961-1964 yılları arasında Türk siyasi hayatının meşgul olduğu ikinci affın konusu ise Talat Aydemir'in başarısız ilk darbe girişiminin ardından çıkarılan af yasasıdır. 1962 yılında çıkarılan bu af yasası ile Aydemir ve arkadaşları, orduya dönmek üzere affedilmişlerdi. Aydemir ikinci darbe girişiminin ardından ise, Fethi Gürcan ile birlikte idam edilmiş, darbe girişimine katıldıkları belirlenen kişiler ise cezaevlerine gönderilmişlerdir.

¹⁸¹ Vatan, 11 Aralık 1966

Siyasi Af tartışmalarının birinci dönemi böylece kapanmıştı. Bayar ve Aydemir olayı sanıkları cezaevindeydiler ve bu sorun 1964-1971 döneminde yeniden Türk siyasi hayatının gündemindeydi. Siyasi Af tartışmalarının ikinci döneminin en önemli özelliği, Bayar'ın affedilmesini isteyen AP tarafı ile Aydemir Olayı sanıklarının affedilmesini isteyenlerin iki karşı taraf olmak üzere parlamentoda bir cepheleşme meydana gelmesidir.

Af konusunda ilk girişim MBG üyesi Tabii Senatör Suphi Gürsoytrak'tan gelmiştir. Gürsoytrak yaptığı açıklamada; senatoya vereceği kanun teklifinde, 27 Mayıs askeri müdahalesinden sonra mahkum olan ve bugün affa uğrayan kimselerin yanında Aydemir'in ikinci darbe girişinden sonra mahkum olanların da affedilmesi gerektiğini savunmuştur.¹⁸² Gürsoytrak'ın bu önerisinin pek ses getirdiği söylenemez ancak bu af önerisinin AP çevrelerince olumlu karşılanması, af savaşı veren iki tarafın sonraki günlerde meydana gelecek gelişmelere ışık tutacak niteliktedir.

Af tartışmaları Gürsoytrak'ın Senato gündemine gelmeyen önerisinden sonra Bayar üzerinden devam etmiştir. Bayar, hükümetten gelen istek üzerine; 15 Mart 1966'da Cumhurbaşkanı seçilen Cevdet Sunay tarafından Anayasanın 97. maddesine¹⁸³ dayanarak affedilmişti. 8 Temmuz'da gerçekleşen bu olayın ardından CHP Grup Başkanvekili Turhan Feyzioğlu şu açıklamayı yapmıştır. "Bayar'ın affıyla 27 Mayıs ve 21 Mayıs suçluları arasındaki denge 21 Mayısçıların aleyhine bozulmuştur."¹⁸⁴ Gerçekten de bozulan bu denge muhalefeti oldukça rahatsız etmeye başlamıştı. Bayar da dahil olmak üzere ömür boyu hapis cezasına çarptırılan tüm DP'liler bu affa serbest kalıyorlardı. Aydemir olayı sanıklarının affını isteyen tarafa karşı Başbakan Süleyman Demirel kesin tavırla affın gerçekleşmeyeceğini bildiriyordu. Bununla birlikte artan baskıların ardından hükümet geri adım atmak zorunda kaldı. Görüşülmeye başlayan af tasarısının içine Aydemir olayı sanıklarının bir kısmı da dahil edildi. Anayasanın 141. ve 142. madde suçlarını işleyenlerin dışında vergi suçluları da dahil olmak üzere affın kapsamı genişletildi. Ancak genel af ilan edilmedi. Aydemir olayı sanıklarından idam mahkumu olanların suçları 30 yıl ağır hapse çevrildi. Böylece 21 Mayısçılardan cezaevinde kalanların sayısı 24'e kadar düşmüş oluyordu.

¹⁸² Milliyet, 12 Kasım 1964

¹⁸³ 1961 Anayasası'nın 97. maddesi şöyledir: "Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Bu sıfatla, Türkiye Cumhuriyeti'ni ve Millet'in birliğini temsil eder. Cumhurbaşkanı, gerekli gördükçe, Bakanlar Kurulu'na başkanlık eder; yabancı Devletlere Türk Devleti'nin temsilcilerini gönderir ve Türkiye'ye gönderilen yabancı Devlet temsilcilerini kabul eder; milletlerarası antlaşmaları onaylar ve yayınlar; sürekli hastalık, sakatlık ve kocama [yaşlılık] sebebiyle belirli kişilerin cezalarını hafifletebilir veya kaldırabilir."

¹⁸⁴ Cumhuriyet'in 75 Yılı, C.II, s. 559

Tabii Senatörlerin Bayar'ın affına karşı sergiledikleri tutum oldukça pasiftir. Tabii Senatörler 1963'te Bayar'ın ilk affedildiği yasa tasarısının görüşülmesi esnasında gösterdikleri tepkiyi bu defa gösterememişlerdir. Bu duruma neden olarak I.MBK üyelerinden Orhan Erkanlı'nın yaptığı aşağıdaki değerlendirme aydınlatıcı niteliktedir.

“1965 senesinde yurda döndüğüm zaman 27 Mayıs'ı savunan kimse kalmamıştı ortada. Bizler yaptığımızdan utanan pişman olan kişiler durumuna gelmiştik. Tabii Senatör sıfatıyla parlamentoya yerleşen arkadaşlarımız maruz kaldıkları hücumlardan ve AP'nin sık sık tekrarladığı ‘tabii senatörlüğü kaldırmak’ arzusundan ürkmüşlerdi.”¹⁸⁵

Erkanlı'nın üzerinde durduğu ve kulislerde konuşulanlardan aktardığı AP'nin MBG'yi tehdit etme politikası ilerleyen birkaç yıl boyunca diğer siyasi partiler tarafından da kullanılacaktır. Bu duruma örnek olarak CKMP'ye genel başkan olan I.MBK üyelerinden Alpaslan Türkeş'in,¹⁸⁶ 1967 yılında Tabii Senatörlük ve Kontenjan Senatörlük kurumlarının kaldırılması için imza kampanyası başlattıklarını deklare etmesi gösterilebilir.¹⁸⁷ Erkanlı'nın, MBG'nin pasif duruşunun neden olarak saydığı tehdit unsurunun yanı sıra MBG ile AP arasına giren aracı kişiler de bu pasif duruşa etken olmuşlardır. Cumhurbaşkanı Gürsel bu aracı kişilerden biridir. Gürsel bu dönemde; MBG'den üç kişiyle görüşmüş ve görüşme sonucunda taraflar, ordunun artık siyasete müdahale etmemesine ve parlamenter prosedürlerin kendi seyrine bırakılmasına karar vermişlerdir.¹⁸⁸ William Hale, 1966 affının çıkmasında MBG'nin sessiz kalmasını yapılan Gürsel-MBG görüşmesine bağlamaktadır.

Siyasi Af tartışmalarında son aşama DP'lilere siyasi haklarını iade eden af tasarısının gerçekleşmesiydi. 1962 ve 1966 aflarıyla kişisel özgürlüklerini ele alan DP'liler, İnönü'nün girişimleriyle siyasi haklarına kavuşmuşlar, ancak TBMM'nin verdiği kararın Anayasa Mahkemesi tarafından bozulmasıyla siyasi yasaklı olmaya devam etmişlerdir. DP'lilerin siyasi haklarına kavuşması 1974 yılında gerçekleşecektir.

Bölümün başında üzerinde durulan iki af cephesi bu olayda da karşı karşıya gelmişlerdir. Ancak AP Hükümeti 1967 yılında yaptığı manevrayla, DP'lilerin affına

¹⁸⁵ Erkanlı, a.g.e, s.233

¹⁸⁶ 1963 yılında “Devlet Müşaviri” olarak gittiği Yeni Delhi'den dönen Türkeş, siyasete girmek istiyordu. Bu yönde ilk olarak AP'ye girmek istedi ancak bu isteği reddedildi. Bunun üzerine yaptığı basın toplantısında “Ya bir parti kuracağız ya da mevcut partilerden biri doktrinlerimizi benimseyecektir” açıklamasını yaptı. Bu yönde CKMP'yi ele geçirmeye yöneldi. 31 Mart 1965'te 14'lerden Rifat Baykal, Ahmet Er, Muzaffer Özdağ, ve Dündar Taşer ile birlikte CKMP'ye girdi. Kısa süre sonra parti içerisinde huzursuzluklar baş gösterdi ve CKMP Genel Başkanı Ahmet Oğuz istifa etmek zorunda kaldı. Bu olaylardan sonra 30 Temmuz 1965 yapılan kongre ile Türkeş, CKMP'nin başkanı oldu.

Cumhuriyet'in 75 Yılı, C.II, s.544

¹⁸⁷ Hürriyet, 12 Kasım 1967

¹⁸⁸ Hale, a.g.e, s. 152

muhafif olanların elindeki kozu almıştır. Bu manevra ile 1967 yılının son günlerinde çıkan af yasası ile birlikte Aydemir olayının cezaevinde kalan son 24 sanığı serbest bırakılıyor, böylece Demirel'in "devlete silah çekenler"¹⁸⁹ olarak nitelediği Aydemir olayı sanıkları özgürlüklerine kavuşuyordu. Bu hamleden sonra, DP'lilerin siyasi haklarını yeniden kazanması af tartışmalarına son noktayı koyacaktır.

Siyasi hakların iadesinde AP'nin meclisteki çoğunluğu affın çıkması için yetersizdi. Bundan dolayı İnönü'nün bu olayda üstlendiği rol önem taşır. İnönü, toplumsal barış adına DP'lilerin siyasi haklarına kavuşmasını desteklemiştir. İnönü'nün de desteği ile Senatonun Mayıs 1969'da reddettiği af tasarısının, 1969 seçimlerinin hemen ardından 6 Kasım 1969'da Cumhuriyet Senatosu'nun onaylamasıyla DP'liler siyasi haklarına kavuşmuş oldular. Ancak Anayasa Mahkemesi TİP'in Senato'daki oylamanın usulsüzlüğünü öne sürerek yaptığı başvuruyu kabul edecek, ve karar 16 Haziran 1970'de iptal edilecektir.

MBG'nin ve Tabii Senatörlerin siyasi hakların iadesine olan tepkileri gayet sert olmuştur. Bununla beraber 1966 affından önce gerçekleşen "tabii senatörlüğün kaldırılması" kozunun öne sürülmesi nedeniyle Senatonun tabii üyeleri bu affı kabullenmek zorunda kalmışlardır. AP ile ilişkilerinde 1961-1964 döneminde kullandığı üslubu ve metodları bu olayda görmek imkansızdır. Affın çıkma aşamasında Tabii Senatörlerden gelen açıklamalar Anayasayı korumak adına yapılmıştır. MBG'ye girmeyen Tabii Senatör Kadri Kaplan "Bu yapılanlar politika değil düpedüz entrikadır" demiştir. MBG ise yayınladığı bildiride "Siyasi affın anayasaya karşı girişilen bir suikast tertibi olduğu"nun altını çizmiştir.¹⁹⁰ MBG affa karşı olduğu belliydi ancak 1966 affındaki pasif duruştan 1969 affındaki anayasanın ihlal edildiğine dair söyleme geçişte, tabii senatörlük kurumunun kaldırılma tehditleri sözü edildiği gibi önemli etkidir. Nitekim, 1961 Anayasasının korunması ve ihlal edilmemesi sadece af tartışmaları ile değil, tabii senatörlüğün kaldırılması tehditleri ile de ilgilidir. Sonuç olarak Tabii Senatörlük Anayasa tarafından korunan bir kurumdur. 1969 seçimlerinden önce Mayıs ayında meydana gelen gelişmeler, MBG-CHP ilişkilerinin bu döneme ışık tutacak niteliktedir. II.MBK'nin son günlerinde komite üyelerinin hayatları boyunca senatör olması teklifini getiren İnönü, dokuz yıl sonra yeniden bir güvence ile Tabii Senatörlerin karşısına çıkmıştır. 8 Mayıs 1969'da kendisini ziyarete gelen MBG üyelerinin siyasi haklar konusunda katı tutumunu değerlendiren

¹⁸⁹ Cumhuriyet'in 75 Yılı, C.II, s.559

¹⁹⁰ Hürriyet, 20 Mayıs 1969

İnönü¹⁹¹, Genelkurmay Başkanlığı'nda gerçekleşen toplantıda MBG üyelerine istedikleri güvenceyi vermiştir. 16 Mayıs 1969'da gerçekleşen toplantı ile ilgili bilgiler veren Metin Toker şu ifadelerle yer verir:¹⁹²

“Genelkurmay'da bir toplantı yapıldı. MBG aleyhte tutumunu sürdürüyordu. Bunu bir takım demeçlerle yapıyorlardı. Af kabul edilirse tabii senatörlerin toptan istifası söz konusu muydu? Yok canım... aksine MBG kendilerini ilgilendirecek bir anayasa değişikliği önerisine karşı çıkacağı hususunda İsmet Paşa'dan güvence istiyordu. CHP Genel Başkanı, MBG üyelerine bu güvenceyi verdi.”

Bu güvenceden sonra Tabii Senatörler konumlarını korumak adına siyasi affın çıkmasını engellemek için verdikleri demeçleri sonlandırmışlardır. Af tasarısının, 1969 seçimlerinden önce, 63'e karşı 83 oyla reddedildiği Senatonun 21 Mayıs tarihli oturumunda; Ahmet Yıldız'ın yaptığı konuşma, siyasi hakların iadesi konusunda yapılan son konuşma olmuştur.

“Bu önerenin reddedilmesi ulusal iradeye saygı ve toplumsal gelişmelerin açıklığa kavuşması için gereklidir. Rejimin akıbeti üzerinde çeşitli dedikoduların bulunduğu bu ortamda Cumhuriyet Senatosu konunu görüşmelidir. Eğer huzur isteniyorsa ileriki günlerde rejimin akıbeti gibi ulusal iradeye ait sömürmeleri son buldurmak lazım gelmektedir.”¹⁹³

İnönü'nün Tabii Senatörlere verdiği garantinin ne kadar gerekli olduğu 1969 yılının son aylarında daha da ortaya çıkmıştır. İlk af önergesinin reddedilmesinden sonra Bayar gazetelere verdiği demeçte şu ifadeleri kullanmıştır:

“Bugünkü parlamenter sistem gerçekten ‘milli hakimiyet’ prensibine dayanıyor sayılması için anayasanın tadil edilmesi [değiştirilmesi] gerekmektedir. Tabii Senatörlük veyahut tayin sonucu elde edinilen senatörlük [kontenjan senatörlüğü] durdukça ‘milli hakimiyet prensibi’ zedelenmiş olmaktadır”¹⁹⁴

Gerçekten de bu dönemde Tabii Senatörlük konusu kamuoyunu meşgul eden bir konu haline gelmişti. 1967 yılında Tabii Senatörlüğün kaldırılması teklifini ortaya atan CKMP lideri Türkeş, kendisini affın lehinde tavır takınmakla suçlayan MBG üyelerini, Tabii Senatörlüğün kaldırılmasını isteyen çıkışıyla köşeye sıkıştırmaya çalışmıştır. Türkeş'in açıklaması şöyledir:

“27 Mayıs devrimini çalarak ana hedeflerinden ayıran ve şahısları için ebedi istirahat sandalyesi sağlamaya yönelik bir grup Tabii Senatör bize sataşmaktan kendilerini kurtaramamaktadırlar. 13 kasım 1960 hareketi bir anayasa ihlalidir. En belli ölçüde bir hıyanettir. Bugün anayasa ihlali ile suçlananların bir kısmı ebediyen siyasi haklardan mahrum bırakılmış buna karşın bu suçu daha

¹⁹¹ İnönü, a.g.e, s.1072

¹⁹² Metin Toker, İsmet Paşa'nın Son Yılları (1965 – 1973), Ankara:Bilgi Yayınevi, 1993, s.170

¹⁹³ Hürriyet, 22 Mayıs 1969

¹⁹⁴ Hürriyet, 27 Eylül 1969

açıkça işleyenler ebediyen siyasi yetki sahibi yapılmıştır. Tabii senatörlerin bu gayrı tabii hali Türkiye'nin başlıca huzursuzluk kaynağıdır. Senatörlere tavsiyem şudur: kendilerini unutturmaya çalışsınlar”¹⁹⁵

AP lideri Demirel'in “12 Mart muhtırasının ardında bile bu siyasi hakların iadesi meselesi vardır”¹⁹⁶ ifadesini kullandığı bu konu birçok yönden Türk parlamenter sisteminin, hukuk sisteminin yanlışlıklarının ve devletin kurumları arasındaki uyumsuzluğun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ardı ardına çıkan af kanunları ile Türk Ceza Kanunu (TCK) ihlal edilmiş ve TBMM, adeta bir mahkeme haline gelmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin 1970 yılında aldığı siyasi hakların iadesini içeren kanunu iptal eden kararı da kanunların meclis tarafından siyasi kaygılarla çıkarıldığının bir kanıtıdır.

Tabii Senatörler için af tartışmaları pasif politikalar nedeniyle bir başarısızlıktır. Her ne kadar Aydemir olayı sanıklarına çıkan af kanunlarıyla Tabii Senatörlerin istekleri gerçekleşse de, Bayar'ın affedilmesi ve 1970 yılındaki iptale rağmen TBMM'nin DP'lilere siyasi haklarını iade etmesi bir anlamda DP'nin 27 Mayıs dönemi ile ilgili aklanması anlamına gelmiştir. Bununla birlikte siyasi hakların iadesi, tabii senatörlüğün kaldırılmasına yönelik tehditler ve kamuoyuna yapılan açıklamalar ile birleştiğinde bu konu MBG için ağır bir yenilgidir.

4.3) PETROLDE MİLLİLEŞTİRME POLİTİKALARI

Ülkenin en büyük ithalat ürünü olan ham petrol, Türkiye'nin gündemine 1963 yılında Senato'da görüşülen Türk Petrolleri hakkındaki genel görüşme ve bu genel görüşmeden yaklaşık 2 yıl sonra, 30 senatörün Türk Petrol Ortaklığı'nın (TPAO) petrol sahalarında yaptıkları inceleme ile gelmiştir.

27 Mayıs öncesinde Türk siyasetçilerinin gündeminde olmayan petrol üretiminde millileştirme, kısa bir süre de olsa ülkenin gündeminde kalmıştır. Bu kısa süreye rağmen konunun gündeme gelmesi de önemli bir gelişme olarak düşünülebilir. Millileştirme konusunun gündeme gelmesi İsmail Cem'e göre 1960 sonrası dönemin bir özelliğiydi:

“1960-1970 döneminde bir takım tabular yıkılmıştır Türkiye’de. Dış politika hem de en açık biçimde tartışma masasına getirilmiştir. Yer altı kaynaklarının millileştirilmesi, devletçiliğin

¹⁹⁵ Hürriyet, 28 Mayıs 1969

¹⁹⁶ Cizre, a.g.e, s.84

boyutları, işçi sorunları gibi konular yazılmış konuşulmuş, düşünülmüş ve belli bir etkinliğe ulaşılmıştır.”¹⁹⁷

Cem’in üzerinde durduğu gibi 1960-1970 döneminde, üzerindeki tabuların yıkıldığı konulardan birisi de petrolde millileştirme konusuydu. Bu dönemde sol kesim tarafından üzerinde durulan konulardan birisi olan petrolde millileştirme, Tabii Senatörler tarafından ise parlamentoda dile getirilmiştir.

1963 yılında senatoda görüşülen Türk petroleri konusunda Tabii Senatörlerden Suphi Gürsoytrak; hükümetin petrol politikasına, yabancı petrol şirketlerinin çalışma metotlarına ilişkin önemli bilgiler vermiştir. Gürsoytrak konuşmasına 1960’ların başında Türkiye’deki petrol üretimi ve tüketimine ilişkin bilgiler vererek başlamıştır:

“(…) Bu [konu] Türkiye’nin milli ekonomi ve milli savunma ihtiyaçlarının mümkün olduğu kadar milli kaynaklardan karşılanması meselesidir. (...) [H]alen yurdumuzun 3 tasfiyehanesinin [rafinerisinin] yıllık petrol üretim kapasitesi 4.8 milyon ton, buna mukabil tüketim kabiliyetimiz aşağı yukarı 2.5 - 3 milyon ton arasında bulunmaktadır. O halde yılda 2 - 2.2 milyon tonluk bir istihsal [üretim] fazlalığı mevcuttur. Aşağı yukarı iç tüketimimizin % 40’ına yakın bir fazlalık. (...) Bu fazla üretimin, rafinerilerin faaliyetlerinin devamlılığı bakımından tüketilmesi gerekmektedir. O halde bu fazla üretime bir pazar bulmamız zarureti doğmaktadır. Bu günkü dünya petrol konjonktürü muvacehesinde [-ile yüz yüze gelindiğinde], yurt dışına petrol ihracatımız düşünülemeyeceğine göre, bu pazarın, evleviyetle [haydi haydi, fr. fortiori] Türkiye olması zaruridir. İşte bu durumda iç piyasamızda bir devlet müessesesi olan TPAO’nun Batman rafinerisi ile Ataş ve İpraş rafinesi arasında büyük bir rekabet doğmaktadır.”¹⁹⁸

Gürsoytrak’ın değerlendirmelerine göre Türkiye yıllık 2 – 2.2 milyon tonluk petrol üretim fazlası vardır. Ve bu üretim fazlalığı dünya petrol konjonktüründen dolayı ihraç edilememekte dolayısıyla iç piyasada tüketilmesi gerekmektedir.¹⁹⁹ Konuşmasının devamında Gürsoytrak, yabancı sermayeye ilişkin düşüncelerine başlangıç niteliğindeki ifadeler kullanmıştır:

“(…) Milli menfaatlerimize yardımcı gayelerle gelmek isteyen yabancı sermayeyi sevgi ile karşılıyoruz, bu gayenin dışındaki sermayenin de yani istismarcı sermayenin de, ister miç ister dış olsun, o derece, karşındayız. Bundan da, bağımsız bir ülkenin davranışı olarak daha tabi bir şey olamaz zannederim. (...) [G]aye, Türkiye’de istihsal edilen ham petrolün öncelikle ve devamlı olarak Türk piyasasında değerlendirilmesidir. Bunu bir yabancı şirket yapabileceği gibi halen de yaptığı gibi bir Türk şirketi de yapabilir. Arada hiçbir fark yoktur, her ikisi de aynı

¹⁹⁷ Cem, a.g.e, s.339

¹⁹⁸ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, D.3, C.11, s.423

¹⁹⁹ 1962-1963 yılları Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde petrol aramak için yapılan sondajların hızlandığı bir dönemdir. Bu dönemde TPAO, Siirt ve Batman’da zengin petrol damarlarına rastlamıştır.

mevzuata, aynı kanun anlayışına ve aynı kanun tatbikatına tabidir ve daima da öyle olacaktır.”

200

Görüldüğü üzere Tabii Senatörler yabancı sermayeye karşı değillerdir. Ancak onlar için yabancı sermayenin Türkiye’ye girmesindeki şart, yerli şirketlerle aynı haklara sahip olması ve ayrıcalıklarla korunmamasıdır. Yabancı şirketlerin akaryakıt satmasında da bir engel yoktur. Buna rağmen, Gürsoytrak’ın I. Beş Yıllık Kalkınma Planı’ndan aktardığı²⁰¹;

“(…) Yurdumuzda petrol aramalarına hızla devam edilmektedir. Milli petrol kaynaklarımızın süratle geliştirip değerlendirilmesine yardım eden teşekküllerin çalışmaları kolaylaştırılacaktır.

Tüketim fazlası benzin ihraç edilecektir.”²⁰²

ifadeleri, hükümetin “milli petrol kaynaklarının değerlendirilmesine yardım eden kuruluşları desteklemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Görüldüğü üzere hükümetin kalkınma planına göre, yerli-yabancı petrol şirketlerini desteklemesi gerekmektedir. Gürsoytrak önceden de belirttiği gibi yabancı-yerli şirketlerin eşit şartlarda desteklenmesinden yanadır. Oysa 1960’ların ilk yıllarında Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı petrol şirketleri “milli petrol kaynaklarının geliştirilmesi için” çaba göstermemektedirler. Gürsoytrak öncelikle yabancı şirketlerin uyguladıkları politikaları 3 madde altında özetler:

“I. Yatırımları sonucunda ellerine geçen büyük rezervlerden sağladıkları hammaddeyi, mevcut tasfiye ünitelerinden geçirerek bir ülkeye satmak, bu şirketlerin başlıca aradıkları ve en fazla kazanç sağladıkları bir yoldur.

II. Bu imkanın o ülkede tasfiyehane kurulması mecburiyeti yüklenilmesi sonucunda kaybolması halinde, o ülkede şayet bir tasfiyehane kurmak durumunda kalırlarsa ham petrolü satmak ve ayrıca tasfiye karından faydalanmak suretiyle ikinci derecede gelen menfaatleri sağlanmış olur. (...) [Y]urdumuzdaki bu durumda bu merkezdedir, ama bu, bugün için tartışma konusu değildir.

III. Diğer bir husus ise, petrol şirketlerinin ithalat miktarlarını, yurt ürünlerini karşılayamadığı kısımla sınırlamaktadır. Bu halde, petrol şirketleri kendi satış politikaları içerisinde muayyen olan bir ülkenin petrol kaynaklarının geliştirilmesi için yatırım yoluna gideceklerdir ki, bu da onların 3. derecede arzuladıkları bir husustur. (...) [Ş]öyle ki, bu maksatla mesela, Türkiye’de milyonlarca dolar arama ve sondaj yatırımı yapmaları ve bunun sonucunda bulacakları öz ham petrolümüzü kıymetlendirmeleri gerekecektir. Yurt dışındaki petrol kaynakları çok mebzul [bol, çok] olan şirketlerin bu mebzul kaynaklarına rağmen büyük yatırımlar yaparak bu yola

²⁰⁰ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, D.3, C.11, s.423

²⁰¹ I. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1961 Anayasası ile beraber kurulan Devlet Planlama Teşkilatı’nın (DPT) ilk çalışmasıdır. 21 Kasım 1961’de kabul edilen plan; Türkiye’nin 1963-1967 yılları arasında %7’lik bir kalkınma hızına ulaşmasını hedefliyordu.

²⁰² Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, D.3, C.11, s.424

kendiliklerinden gitmeleri imkansızdır. Ancak ve ancak petrol kanununun amacının gerçekleşmesi bu 3. yolla kabil olabilir. Ve kanunun belirttiği esas kural da budur.”²⁰³

Yabancı şirketlerin uyguladıkları birinci politika tam anlamıyla bir sömürü politikasıdır. Bir yabancı şirket herhangi bir ülkeden elde ettiği petrolü, başka ülkelere satarak kar elde etmektedir. Yabancı bir şirket için en çok kazanç sağlanan yol budur. İkinci yolda yabancı petrol şirketleri, ülke kanunları gereği kurmak zorunda oldukları rafineriler aracılığı ile birinci yolda olduğu kadar olmasa da kar elde etmektedirler. Bu kar, hem ham petrol satışından hem de arıtma gelirlerinden kaynaklanmaktadır. Kurulması zorunlu olan rafineriler açısından da, petrolün çıktığı ülke açısından da bu yol, yatırım anlamında bir kar merkezi anlamına geliyordu. Gürsoytrak’ın da belirttiği gibi 1960’lı yılların başında Türkiye’de de durum bu merkezdedir. Ancak, şirketlerin ülkede rafineri kurarak yatırım yapmak yerine dışarıdan petrol ithal ederek, bu petrolü iç piyasada satmaları ve satıştan kar etmeleri 3. yoldur ki bu yol şirketlerin birinci yoldan sonra tercih ettiği yoldur. Gürsoytrak, yabancı şirketlerin Türkiye’de 2.yolu uygulamak zorunda kaldıklarını söylese de bunun tamamıyla görünüşte kaldığını ortaya koymuştur. Hükümetin uyguladığı politikalar gereği artık 3.yol uygulanmaya başlamıştır²⁰⁴. Ancak Gürsoytrak’a göre yabancı şirketler için uygulanması gereken ithalat kısıtlaması söz konusu yabancı şirketleri korkutup ülkeden kaçıracaktı.

“(…) Yabancı hem petrolden sağlanan ürünlerinin yurt içine sokuluşunun sınırlanmayışı petrolü kendi ülkemizde arayıp bulmak üzere yatırım yapacak yabancı şirketleri binnetice [sonuç olarak] kaçmaya zorlayacaktır.”²⁰⁵

Gürsoytrak, hükümetin yerel kaynakların geliştirilmesi ve yabancı petrol şirketleri ile ilgili uygulamalarını şöyle özetler:

“(…) Petrolün en emin temin şekli yurt için kaynaklarının inkişafındadır [geliştirilmesidir]. Aynı şekilde ekonomiye en az külfet yükleyerek temini de yine yurt için kaynaklarının inkişafı ile mümkündür. Hükümet ise, bu konuda ne yapmaktadır, şöyle özetlenebilir:

- I. Petrol aramasında en yüksek seviyeyi muhafaza eden (devlet sermayesinin çoğunlukta olduğu) kurumunun yabancı şirketler karşısında çalışma şartlarını kolaylaştırıcı tedbirler almamaktadır.
- II. İthalat politikası gibi koruma vasıtalarını, yerli petrol lehine kullanmak için yeterli bir gayret göstermemiştir. Yurt içinden temin edilen petrolün satılması ve yurt ihtiyacının geri kalan

²⁰³ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, D.3, C.11, s.424

²⁰⁴ Gürsoytrak, Senato’da bu konuşmayı yaptığı zaman Hükümet Başkanı İnönü idi. 20 Kasım 1961’den 20 Şubat 1965’e kadar 3 hükümet kuran İnönü, petrol tartışmalarının yaşandığı 1963 yılında kurduğu 2. hükümete başkanlık ediyordu. İlk hükümetinde koalisyon ortağı olan AP’nin yerine bu hükümette YTP küçük ortaktı.

²⁰⁵ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, D.3, C.11, s.425

kısının ancak ithal edilebilmesi esas gaye olmak gerekirken, ithal rejimi buna imkan verecek şekle getirilmemiştir.”²⁰⁶

Gürsoytrak’a göre hükümet ithal rejimini düzenlemeyerek yerli petrol şirketleri ile beraber faaliyet gösteren yabancı petrol şirketlerinin kar marjını arttırmaktadır.

“(…) [Y]abancı menşeli petrol ile yapılan ameliyat [faaliyet], yerli petrol kaynaklarının süratle, fasılasız [aralıksız] ve verimli olarak geliştirilip kıymetlendirilmesi maksadına uygun olduğu nispette himaye görerek, bu da ancak yerli ham petrol ile elde edilen petrol mahsullerinin memleket ihtiyacına yetmemesi halinde yetmeyen kısım için yabancı menşeli ham petrol ithal edilerek işlenmesi ile mümkün olabilecektir.”²⁰⁷

Gürsoytrak’a göre petrol ithalatı sadece yerli kaynakların tüketimi karşılamaması durumunda gerçekleşmelidir ve bu durum dönemde ortaya çıkan petrol üretim fazlalığından dolayı gerekli bir durum değildir.

Gürsoytrak 1963 yılında yaptığı değerlendirmelerde yabancı petrol şirketlerinin uyguladıkları politikaların yanlışlığı belirtilmiş ve bu yanlışlığa neden olarak hükümetin ithalat rejimini düzenlememesi ve yerli şirketlere vermesi gereken desteği, kanunların ve kalkınma planının içerdiği hükümlere rağmen, uygulamaması olarak ortaya koymuştur. MBG hükümetin bu politikasının yanlışlığını 1966 bütçe görüşmeleri sırasında da dile getirmiştir. Görüşmeler sırasında konuşan Muzaffer Yurdakuler gazetelere verdiği demecin içinde şu ifadeleri kullanmıştır:

“Yer altı kaynaklarının yabancı şirketlerce istismarını önleyecek bir maden kanunu çıkarılmalı ve petrol kanunu değiştirilmelidir. Yabancı sermayeye verilen işletme imtiyazında dikkatli olunmalıdır.”²⁰⁸

Konunun başında söz edildiği gibi 1965 yılında Senato’dan bir heyet TPAO petrol sahalarına yaptıkları gezinin ardından petrolde millileştirme ve yerli şirketlerin desteklenmesi konuları yeniden gündeme gelmiştir. Heyet başkanı Sadi Koçaş, TPAO Genel Müdürü’nün yabancı şirketlerin kendilerini engellemeye çalıştıklarını söylediğini aktardıktan sonra gazetelere şu açıklamaları yapmıştır:

“Hukuk devleti anlayışı içinde fakat milli haklarımızı da en iyi şekilde koruyarak bir sistem tatbik edilmelidir. Petrol davası Türk gücü Türk sermayesi Türk teknisyeni ile hallolur.”²⁰⁹

Cumhurbaşkanı Gürsel de yabancı petrol şirketlerinin “millileştirmeye giderseniz pişman olursunuz” tehditlerini ve millileştirme yapılmaması yönündeki baskılarını doğrulayarak,

²⁰⁶ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, D.3, C.11, s.425

²⁰⁷ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, D.3, C.11, s.426

²⁰⁸ Milliyet, 6 Mayıs 1965

²⁰⁹ Milliyet, 24 Mayıs 1965

“kendi petrolümüzü çıkaracak duruma geldik”²¹⁰ açıklamasını yapmıştır. Aynı gün CHP Ankara gençlik kolları kongresine misafir olarak giden İrfan Solmazer, CHP’li gençlerin petrol ve madende millileştirme isteklerine karşılık, kürsüye gelerek şu açıklamayı yapmıştır:

“Yeni yeni gelişen fikirlerden ve sosyal uyanıştan korkanlar bunları ezeceğiz diyorlar. (...) 27 Mayıs’tan önce de yeni fikirlerden korkanlar cop ve kurşunla gelişmeleri önlemek istemişti. Sonları iyi olmadı. Vatandaşın emeğine göz nuruna sahip çıkanlarla beraber komisyonculara karşı mücadele edeceğiz”²¹¹

Solmazer, 1961’den sonra başlayan yeni dönemde uyanan sosyal uyanıştan korkanlara gözdağı vererek, DP döneminde gelişip büyüyen komprador sınıfına karşı millileştirme mücadelesi verileceğinin altını çizmiştir. Solmazer’in bu açıklamaları Gürsoytrak’ın iki yıl önce yaptığı değerlendirmeleri destekler niteliktedir. Yabancı petrol şirketlerinin ithal edip sattıkları petrol, yerli petrol yatırımlarını baltalamakta ve bu durumdan komprador sınıfı kar etmektedir. Tabii Senatörler petrol konusunda ortaya koydukları görüşleri adeta solun Senato’daki temsilcisidirler. Bu durum Tabii Senatörlerin gittikçe sola yaklaşan bakış açıları çerçevesinde değerlendirildiğinde önem kazanmaktadır. Çünkü bu dönemde TİP’in ve Yön dergisinin konu edindiği petrolde millileştirme, Cumhuriyet Senatosu’nda Tabii Senatörler tarafından dile getiriliyordu.

4.4) MBG – AP İLİŞKİLERİNDE DEMİREL DÖNEMİ

MBG ve Tabii Senatörlerin 1964-1971 döneminde AP ile ilişkilerinde en büyük belirleyici olay, Ragıp Gümüşpala’nın ölümüyle boşalan genel başkanlık görevine, 27-29 Kasım 1964’te toplanan AP’nin 2. Büyük Kongresi’nde, Süleyman Demirel’in seçilmesidir. Emekli bir general olan Gümüşpala 1964 yılına kadar sürdürdüğü genel başkanlık görevinde önceki bölümlerde üzerinde durulduğu gibi ordu ve parti tabanı arasında bir denge görevi sürdürmüştür. Bu dönemde Tabii Senatörler AP için en büyük muhalefet grubuydu. Bu dönemin bir diğer özelliği de AP’nin hükümetin küçük ortağı olması nedeniyle 27 Mayıs’ı ve onu yapanları sorgulayacak, Tabii Senatörlerle 27 Mayıs hakkında tartışmaya girecek zamanı bulmasıdır. Oysaki 1965 seçimlerinden sonra bu tablo tamamıyla değişmiş, MBG, AP için en küçük muhalefet grubu duruma düşmüştür. Bu dönemde 27 Mayıs üzerine tartışmalar yerine hükümet eden, iktidar partisi, AP’nin icraatları tartışılır hale gelmiştir.

²¹⁰ Milliyet, 24 Mayıs 1965

²¹¹ Milliyet, 24 Mayıs 1965

AP'nin 1965 seçimlerinde aldığı 52.9'luk oy oranının Tabii Senatörlerin en küçük muhalefet grubu durumuna düşerek, ikinci planda yer almalarında önemli payı vardır. Artık MBG ordunun parlamento içerisindeki temsilcisi olarak görülmemektedir. Bununla beraber MBG, senatodaki ilk üç yılının aksine bu dönemde özellikle AP'ye dış politika konusunda önemli eleştiriler getirmiş, 27 Mayıs tartışmaları artık yapılmaz olmuştur.

AP'de Demirel dönemi Gümüşpala'nın ölümünün ardından gerçekleşen AP 2. Büyük Kongresi ile başlamıştır. Demirel AP Genel Başkanı olduğu sırada CHP lideri İnönü'nün 27 Mayıs'tan sonra kurduğu 3. hükümet görev başındaydı. İnönü'nün bağımsızlarla beraber kurduğu bu hükümetin yaptığı bütçenin 13 Şubat 1965'te reddedilmesi üzerine kabine istifa etti ve İnönü Başbakanlıktan çekildiği bildirdi. Bu sırada AP lideri Demirel milletvekili değildi. Dolayısıyla AP'nin kuracağı herhangi bir hükümette başbakan olarak görev almasına olanak yoktu. Böylece Türkiye bir hükümet bunalımının ortasında kaldı. Şüphesiz en büyük sorun başbakanın kim olacağı sorunuydu. Cumhurbaşkanı Gürsel hükümet bunalımının aşılması için formüller üretmeye bütçenin reddedildiği gün başlamıştı. Gürsel, Demirel'i başbakan yapmak için "Gerekirse Demirel'i senatör yaparım"²¹² demekten geri kalmıyordu. Gürsel bu demeciyle parti liderlerini bir anlamda tehdit ediyor, bu şekilde hükümetin kurulmasını hızlandırmak ve olası bir hükümet bunalımını engellemek istiyordu. Eğer parti liderleri hükümet kuramazlarsa Cumhurbaşkanı Gürsel kontenjan senatörü atama yetkisini kullanarak, milletvekili olmayan ancak başkanı olduğu parti seçimlerde büyük oy alarak parlamentoya giren AP lideri Demirel'i, Anayasanın kendisine verdiği yetkiyle kontenjan senatörü yaparak ve sonra da hükümeti kurma görevini vererek hükümet bunalımını çözeceğini belirtmiştir. Bu demece rağmen Gürsel, İnönü'den sonra yerine geçecek olan Başbakanın AP'den olmasına taraftar değildi. Dolayısıyla Gürsel'in parlamentonun işleyişini hızlandırmak ve hükümet bunalımının kısa sürede aşılmasını sağlamak için bu ifadeyi kullandığı ve parti liderlerine genç bir politikacı olan Demirel'i başbakan yapmakla tehdit ettiği söylenilebilir.²¹³ Gürsel parti liderlerini bir araya getirdiği toplantıda AP'li bir Başbakan istemediğini açıkça belli ettikten sonra Başbakan adayının MBG Başkanı Fahri Özdilek olduğunu deklare etti.²¹⁴ Parti liderlerinin olumsuz görüşlerini belirtmelerinin ardından AP

²¹² Milliyet, 14 Şubat 1965

²¹³ Anayasanın Cumhurbaşkanıya tanıdığı Kontenjan Senatörü atama şartları ve kontenjan senatörlüğü hakkında yapılan değerlendirmeler için bkz. Bölüm 1.1.1.1

²¹⁴ Toker, a.g.e, s.55

listesinden Kayseri Bağımsız senatörü seçilen Suat Hayri Ürgüplü' ye hükümeti kurma görevi verildi. Partiler, eski MBK üyelerinden herhangi birini yürütmenin başında görmek istemiyorlardı.

MBG, Gürsel'in verdiği bu karardan hiç memnun olmamıştır. AP'li bir başbakan istemeyen Gürsel, AP'ye yakın bir bağımsız senatörü hükümeti kurmakla görevlendirmiş; üstelik bunu yaparken 27 Mayıs'ı beraber gerçekleştirdiği arkadaşlarından Fahri Özdilek'i parti liderlerine kabul ettirememiştir. MBG yaptığı basın toplantısında şu açıklamayı yapmış ve Gürsel eleştirilmiştir:

“Başbakan seçiminde tutulan yol üzücüdür. Türkiye Cumhuriyeti'ne başbakan aramada takip edilen yolun üzücü olmaktan başka; Anayasa felsefesine, devlet sorumluluğuna ve şimdiye kadarki politik geleneklerimize uymadığını, Türk kamuoyuna açıklamakta fayda görmekteyiz. Cumhurbaşkanın, başbakan tayininde koalisyon kuracak olan partilerle istişare etmesinin anayasaya uygun değildir”²¹⁵

Cumhurbaşkanının hükümeti kurma görevini parlamentoyu oluşturan parti liderleriyle daha önceden görüşmeksizin vermesini anayasaya uygun olacağını düşünen MBG'nin, eğer bu yol izlenmezse, cumhurbaşkanının tarafsızlığını ve partilerüstü niteliğini yitireceğine ilişkin eleştirilerinde haklılık payı olduğu düşünülebilirse de Gürsel'in hükümet bunalımını çözmek için gösterdiği çaba da önemlidir. MBG'nin 27 Mayıs'tan liderleri olan Gürsel'i eleştirmelerinin altında Başbakan adayı olarak ortaya atılan Fahri Özdilek isminin yanı sıra mevcut partilere olan ve 1961'den beri süren güvensizliğin de payı vardır. MBG'den Ahmet Yıldız'ın 1965'in ilk günlerinde yaptığı açıklama, Tabii Senatörlerin partilere olan güvensizliğini, 1961 Anayasası'nın felsefesini kavrayamadıklarını yönünde yaptığı eleştiri ile ortaya koyar:

“Anayasanın getirdiği ortam henüz yeter derecede kavranmamıştır. Türkiye bugün özel çıkarların kıskacında sıkıştırılan bir ortam içindedir. Anayasanın temelinde yatan felsefe halka indirilmedikçe anayasayı yaşatmak imkansızdır. Reformlar, düzenlerini kötü gidişe göre ayarlayanların bu düzenlerini sarsacağı için istenmemektedir.”²¹⁶

Ürgüplü'nün başında olduğu hükümette Demirel, başbakan yardımcılığı görevini üstlenmiştir. 10 Ekim 1965'deki seçime kadar geçecek olan bu dönem Demirel için bir anlamda devlet görevinde staj dönemi olarak adlandırılabilir. Bu dönemde MBG'nin, hükümete yönelttiği eleştiriler sırasıyla şöyle sıralanabilir. Öncelikli eleştiri TRT konusunda olmuştur. TRT konusunda hükümet ortağı CKMP'nin, radyoda kendi

²¹⁵ Milliyet, 17 Şubat 1965

²¹⁶ Milliyet, 8 Ocak 1965

partileri hakkında haberlere yer verilmediği konusunda yaptığı suçlamalara karşı Vehbi Ersü şu açıklamayı yapmıştır:

“Devlet kurumlarına karşı açılan tahrip kampanyasına koalisyon kanatları ve hatta bazı bakanlar hararetle katılırken hükümetin bir seyirci olarak kenarda kalmasını anlamak güçtür.”²¹⁷

1966 Bütçesinin görüşülmesi sırasında MBG adına konuşan Muzaffer Yurdakuler, görüşülmekte olan bütçenin İnönü hükümetinin düşmesine neden bütçeden farkı olmadığını dile getirerek, “hükümetlerin bütçeler yoluyla düşürülmesi büyük bir tehliktir”²¹⁸ ifadesini kullanmıştır.

MBG’nin sesini en çok çıkardığı ve hükümeti en ağır biçimde eleştirdiği konu TİP’in Bursa İl Kongresi’nin saldırıya uğraması olmuştur. Konu ile ilgili senatoda konuşan Suphi Karaman aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

“Bazı geri kafalı menfaatçi hainler milleti en acı ithamlar altında ikiye parçalamak gayretinde pervasızca devam etmektedirler. Bursa TİP kongresine girilen tecavüzleri şiddetle takbih ediyorum. Bu tecavüzlerin devam edeceğinden ve şiddetle büyüyerek sırasıyla CKMP ve CHP topluluklarına da saldırılar halini alacağından endişe duyuyorum. Bu saldırıların altında anayasaya tecavüz saklı yatmaktadır. 27 Mayıs’a açıktan tecavüz edemeyenler onun anayasasını gizli kapaklı tırmalamakla meşguldürler. Bunun sonu ya Vietnam ya da Kore’deki seyirdir. 31 Mart irticai hareketinden beri Bursa sokaklarında ilk defa insanlar sürükleniyor fakat hükümet tarih şuurundan habersiz umursamazlık içinde sanki Selanik’ten bir kurtuluş ordusu bekliyor”²¹⁹

Görüldüğü üzere MBG’ye göre olayların tek sorumlusu AP’dır ve AP tıpkı devamı olduğu DP gibi muhalefeti yok etmek için planlar hazırlamaktadır. Sonuç olarak Ürgüplü’nün ülkeyi seçime götüren hükümetinden MBG hiç memnun olmamıştır. Bu memnuniyetsizlik, 1965 seçim sonuçları göze alındığında daha da büyüyecektir.

Demirel’in başında olduğu AP, 10 Ekim 1965 seçimlerinde %52.9 oy alarak iktidara geldi. AP, aldığı bu oy oranıyla parlamentoda 240 sandalye kazanıyordu. Döneme ilişkin kaynaklarda, AP’nin iktidarda olduğu 10 Ekim 1965 - 12 Mart 1971 döneminde MBG ile sadece bir kez görüştüğüne ilişkin bir bilgiye rastlanılmıştır. Bu görüşme esnasında MBG üyeleri Demirel’i Cumhurbaşkanının bir an önce seçilmesi ve parlamentonun çalışır duruma getirilmesi konusunda uyarmışlardır.²²⁰ Bu dönemde Gürsel’in birden bire ortaya çıkan hastalığından kaynaklanan Cumhurbaşkanlığı sorunu MBG’nin en büyük gündemiydi. 18 Mart 1966 tarihli MBG – AP görüşmesinin ayrıntıları 12 Ocak 1971 tarihli Cumhuriyet gazetesi’nde açıklanmıştır:

²¹⁷ Milliyet, 7 Nisan 1965

²¹⁸ Milliyet, 6 Mayıs 1965

²¹⁹ Milliyet, 7 Temmuz 1965

²²⁰ Hürriyet, 19 Mart 1966

“Cumhurbaşkanı Gürsel’in hastalığı nedeniyle birden bire ortaya çıkan cumhurbaşkanlığı sorunu, komünizm ile mücadele adına yapılan tutuklamalar, giderek artan gerici faaliyetler, enflasyon, milli eğitimde yapılan tayinler toplantıda görüşülen başlıca konular oldu. Türkiye gündemi üzerine düşüncelerini aktaran grup üyeleri, meclisin bir çıkmazda bulunduğunu ve bu konuda en büyük sorumluluğun iktidar partisine düştüğünü vurguladılar. Son günlerde komünizmle mücadele adına yapılan tutuklamaların sanatçılara baskı niteliği kazandığının da belirtildiği toplantıda, 27 Mayıs ilkelerine aykırı hareket edilmemesi gerektiği dile getirildi. Grup üyeleri ayrıca rejimin devamı için seçim ve af kanunu tasarılarının da geri çekilmesini istediklerini başbakana bildirdiler.”²²¹

Bu görüşme ile ilgili yorum yapan Ümit Cizre şu ifadeleri kullanmıştır:

“Silahlı Kuvvetlerin AP’den şikayet konularının 1969’a kadar önceki dönemle süreklilik göstermesinin ve gündemde çok yeni bir şikayet konusunun oluşmamasının en önemli nedenlerinden biri, sol tehdidin henüz rejim için sarsıcı boyutlara ulaşmamasında yatmaktadır. Örneğin; MBG’nin Demirel’e 1966 yılının Mart ayında verdiği muhtıraya bir göz atmak yeterlidir. Şikayet listesi, 27 Mayıs’a muhalefet, din istismarı, gericilik, siyasal af, gençlik (gençliğin sorunlarına yeteri kadar eğilmemek anlamında) ve seçim kanunundan oluşmaktadır. (AP, küçük partilere yaşam ve temsil hakkı tanıyan milli bakiye sistemini değiştirerek 1965 yılında ilk kez 15 milletvekili ile parlamentoya giren TİP ve diğer küçük partileri parlamentoda temsilden mahrum bırakmaya çalışıyordu)”²²²

Cizre bu yorumunda MBG ile Silahlı Kuvvetlerin AP’den isteklerinin paralel olduğundan bahsetmiştir. İstekler paralellik gösterse de bu dönemde MBG – Ordu – AP üçgeninde geri plana düşen taraf MBG idi. MBG’nin bu dönemde ordu tarafından önemsenmemesinin örneklerini Feroz Ahmad aşağıdaki ifadelerinde açıklar:

“Hükümet, Aydemir’in başarısız darbe girişimine katılanları kapsadığı gibi eski DP’lileri de kapsayan bir kısmı af kanun tasarısı önerecek kadar ordudan emin olmuştu. (1965 seçimlerinden sonra meclise seçilen emekli askerlerin çok büyük bir kısmı AP’dendi.) MBG tasarısı kınayan bir demeç yayınlamasına karşın yüksek komutadan uyarıcı hiçbir ses gelmedi. MBG tasarısı “anayasanın başlangıç bölümünde belirtilen ilkeleri yok etme” girişimi olarak niteledi. Ve hükümeti seçimlerle aldığı meşruiyeti yitirmekte olduğu konusunda uyardı. AP generallerle ilişkisinden o kadar emindi ki, bazı AP’liler Sıtkı Ulay’ı mecliste dövmeye kalktılar.”²²³

Türk Siyasi Hayatı adına bir çirkinlik olan Sıtkı Ulay’ın dövülmesi olayı dönemin ufak bir ayrıntısı niteliğindedir.²²⁴ Gerçekten de 1966 af tasarısında Silahlı Kuvvetlerden herhangi

²²¹ Cumhuriyetin 75 Yılı, C.II, s.559

²²² Cizre, a.g.e, s. 66-67

²²³ Ahmad, Demokrasi Sürecinde Türkiye, s.192

²²⁴ “Mecliste dövülen Sıtkı Ulay bir açıklama yapmıştır: ‘İnsan eti yiyen kudurmuş köpekler gibi yan taraftan kulağımı ısırınlar da vardı’ ” Ulay, ihtilalde nasıl vicdanlı hareket ettiğini anlatmış ve şunları eklemiştir: ‘Bundan sonra nefis müdafaası için eşkıyalarla dolu bir toplulukta cebimde bomba taşımak hakkımı kullanacağımı herkes kabul eder’ dedi”

Hürriyet, 8 Mayıs 1966

bir açıklama gelmemiş ve önceki bölümde üzerinde durulduğu üzere tabii senatörlüğün kaldırılacağına ilişkin tehditler nedeniyle MBG üyeleri de bu affı kabullenmek zorunda kalmışlardı. Gerek Ulay'ın dövülmesi gerekse bazı AP milletvekillerinin davranışlarından rahatsız olan MBG, grup başkanı Fahri Özdilek'in ağzından bir bildiri yayınlayarak Demirel'i uyarmıştır:

“Milli Güvenlik Kurulu* Genel Sekreteri General Refet Ülgenalp' ın şahsında Türk ordusuna hakaret eden milletvekiliniz Mevlut Yılmaz, Atatürk'e ve devrimlerine en galiz küfürleri etmekten çekinmeyen yurdun ve ulusun bölünmesi çabalarında bulunan milletvekiliniz Osman Yüksel ve 27 Mayıs'a General Ulay'ın şahsında tecavüz ederek başına demirle vuran milletvekilleriniz partiden ihraç edilmedikleri takdirde AP'nin tamamen aynı fikir ve düşüncelerin temsilcisi hüviyetinde oldukları tescil edilecek ve AP meşruiyetini kaybetmiş olacaktır.”²²⁵

Bildiride MBG'nin orduyu uyarma ve ordudan kendilerine destek bulma çabası göze çarpan ifadelerdendir. Örneğin Sıtkı Ulay'dan, 27 Mayıs gerçekleştiği sıradaki rütbesine gönderme yapılarak “General Ulay” diye bahsedilmiştir. “Atatürkçülük” söylemi tıpkı 1964 öncesi dönemde olduğu gibi dile getirilmiş, orduya hakaret grubun hassas noktası olarak kabul edilerek uyarıya eklenmiştir. Ancak bu çabalara rağmen ordunun sessiz kaldığı ortadadır. MBG üyeleri bu dönemde ordudan destek almak bir yana kendilerine bir “operasyon” yapılacağından bile korkmaya başlamışlardır. Bunun nedeni Cumhurbaşkanı Gürsel'in hasta olması ve tedavi için yurtdışına gönderilmesinin gündeme gelmesidir. Gürsel'in yokluğunda ordu üzerine bir operasyon yapılacağı şüphesi ile çeşitli görüşmelere girilir.²²⁶ 20 Ocak 1966'da İnönü ile görüşen MBG üyeleri, bu görüşmeyi izleyen günlerde Demirel, ve hasta olan Cumhurbaşkanı Gürsel ile görüşürler ve böyle bir “operasyon” olmayacağına ilişkin garantiler alırlar.

Görüldüğü üzere Demirel'in iktidara gelişi MBG'nin siyaset üzerindeki etkisinin azalmaya başlamasına neden olmuştur. Tabii Senatörler Silahlı Kuvvetlerden aradıkları desteği bulamamışlar, zaman zaman kendileri ile çelişerek ordunun kendilerine bir “operasyon” yapacağına dair korkuya kapıldıkları bir anda Demirel'le bile görüşmüşlerdir. Bu durum Tabii Senatörlerin, etkinlikleri azalsa da, konumlarını korumak için yürüttüğü bir faaliyet olarak değerlendirilebilir. MBG'nin 1964 öncesi söylemleri bu

*Milli Güvenlik Kurulu (MGK), yetki ve örgütüne ilişkin yasa 1962 yılında yürürlüğe girmiştir. 1961 Anayasası'nın getirdiği kurumlardan biri olan MGK'nın görevi Anayasanın 111. maddesinde, “milli güvenlik ile ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonunun sağlanmasında yardımcılık etmek üzere, gerekli temel görüşleri Bakanlar Kurulu'na bildirmek” şeklinde açıklanmıştır.

²²⁵ Hürriyet, 8 Mayıs 1966

²²⁶ Toker, a.g.e, s.70

dönemde de değişmemiş; anayasanın felsefesinin kabullenilmemesi, 27 Mayıs'a olan saldırılar, söylemlerin başında yer almış; ancak eskiye oranla pek dikkate alınıp üzerinde tartışılmamıştır. Açıklandığı üzere bunun nedeni Demirel'in, partisinin orduyla olan ilişkilerini düzeltmesidir.

1964-1971 döneminde MBG – AP – Ordu üçgeninde gelişen olaylar 1970'e yaklaşıldığında daha değişik bir hal almıştır. 12 Mart öncesinde Tabii Senatörlerden bazılarının Silahlı Kuvvetler ile girecekleri ilişkiler sonraki bölümlerde ortaya konulacaktır.

4.5) MBG'NİN DIŞ POLİTİKAYA BAKIŞI

1964 – 1971 döneminde MBG'nin etkinliğini en çok gösterdiği alan dış politika olmuştur. 1964'e kadar iç politik konulara, özellikle 27 Mayıs'ın savunması ve DP'nin devamı olan AP ile DP döneminden kalan sorunları tartışma konusu yapan MBG, bu yeni dönemde ortaya çıkan dış politika sorunlarına önem vermiştir. Kıbrıs Sorunu, NATO, tüm dünyada büyüyen ABD karşıtlığının ülke içine yansımaları sonucu ortaya çıkan Amerikan karşıtı politikalar Tabii Senatörlerin ilgilendikleri konular olmuştur. Tıpkı 1965 öncesinde ekonomik konularda üzerinde durulduğu gibi MBG'nin dış politikaya bakışı, dönemin Türkiye'sinde ortaya konulan sol söylemlerle paralellik göstermektedir.

MBG'yi oluşturan Tabii Senatörlerin dış politikaya bakış açılarına ilişkin ipuçlarına, 27 Mayıs müdahalesinin nedenlerini ortaya koyan ifadelerinde rastlamak mümkündür. Tabii Senatörlerden Ekrem Acuner 4 Ocak 1990, Suphi Gürsoytrak ise 14 Aralık 1989'da Sanatçı Bedri Baykam ile yaptıkları söyleşilerde 27 Mayıs'ın nedenleri arasında DP döneminde yapılan dış politik hataları da göstermişlerdir. MBK'nin 27 Mayıs'ta ülke yönetimini eline almasının nedenleri arasında DP yönetiminin "ABD'nin uydusu olması"²²⁷, 1955'ten sonraki dönemde soğuk savaşın iki kutbu olan ABD ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) taraflarında yer almayan ülkelerin içine girdikleri "Bağılantısızlar Hareketi"ne duyarsız kalması²²⁸ da yer almıştır. Tabii Senatör Ekrem Acuner'in aşağıdaki ifadesi 27 Mayıs müdahalesinin gerçekleştirilmesinde

²²⁷ Baykam, a.g.e, s.121

²²⁸ Suphi Gürsoytrak, Cezayir ile ilgili şu açıklamayı yapmıştır: "Bayrağında, bizim bayrağımızdaki ay-yıldızı örnek alan Cezayir halkı Fransa'ya karşı bağımsızlık savaşı verirken, DP hükümeti Cezayir halkını 'eşkiya' diye tanımlıyor ve uluslar arası bütün platformlarda, BM dahil, Fransa'yı destekliyordu."

Baykam, a.g.e, s. 121 .

ülke içi sorunların, yaşanan soğuk savaşı beraberinde getirdiği ABD – SSCB çatışmasıyla ilişkisini açıkça ortaya koyacak niteliktedir:

“Basına karşı yapılan baskı ve sansürler, anayasa ihlalleri, tahkikat komisyonu, muhalefete karşı yapılan eylemler, kanlı olay tertipleri bağımsızlığı ve cumhuriyeti tehlikeye sokmuştu ve bizi harekete geçirmişti. Bir iç savaş çıksaydı o dönemde yüz binlerce kişi ölür; birden, bir tarafı Amerikan süper gücünün diğer tarafı da Sovyet süper gücünün etkisine girerdi. Ondan sonra hiçbir şeyi kurtaramazdınız”²²⁹

Acuner’in ifadelerinden 1960 yılının Türkiye’sinin tehlikeli bir biçimde ABD ve SSCB arasında sıkışıp kaldığı, DP iktidarının uyguladığı yanlış iç politik baskılar nedeniyle meydana gelecek olası bir iç savaşın, ülkenin bu iki devlet arasında paylaşılmasına kadar gidecek bir yolda ilerlediği anlaşılabılır. Dolayısıyla Tabii Senatörlerin daha 27 Mayıs yapıldığı sırada Türkiye’nin Amerikan ve Sovyet Rusya hakimiyetinde olmasına karşı çıkışları vardı ve DP’nin Türkiye’yi Amerikan’ın uydusu gibi yönetmesine şiddetle itiraz ediyorlardı. Bu duruma rağmen 27 Mayıs gerçekleşikten bir gün sonra MBK’nin yaptığı ve Amerika’nın önderliği ile Sovyetlere karşı savunma ittifakları olarak kurulan NATO ve CENTO’ya (Bağdat Paktı) bağlı kalınacağına dair açıklama ilk başta bir çelişki olarak göze çarpmaktadır. Bu çelişkiyi daha da pekiştirecek olay, müdahaleden üç gün sonra 30 Mayıs’ta gerçekleşmiş ve ABD yönetimi MBK yönetimini tanıdığını ilan etmiştir.

İlk bakışta bir çelişki olarak göze çarpan bu iki olay Acuner’in aşağıda yer alan ifadeleri dikkate alındığında daha iyi anlaşılabilir.

“En çok dikkat ettiğimiz mesele şuydu: Hükümetin Amerika ile imzaladığı ‘dolaylı saldırı anlaşması’. [anlaşmaya göre] Hükümete karşı yapılacak bir hareket, komünist ayaklanması olarak kabul edilerek Amerikan silahlı gücüne müdahale hakkı veriyordu. Hükümet deseydi ki: ‘o dolaylı saldırı anlaşmasına girer mahiyette bir komünist ayaklanmasıdır’ bu yabancı güçlerin müdahalesine yol açabilirdi”²³⁰

1997 yılında konu ile ilgili açıklamalar yapan MBK üyelerinden Ahmet Yıldız, Haydar Tunçkanat, Suphi Karaman ve Sami Küçük de tıpkı Acuner gibi, alınan kararın döneme özgü bir zorunluluk olduğunu dile getirmişlerdir.²³¹ Görüldüğü gibi MBK, 1959 tarihli Türk – Amerikan anlaşmasının ABD’ye verdiği yetkilerden ve bu yetkiler bağlamında ülkeye bir Amerikan müdahalesinden çekiniyordu. Bu durum önceki paragrafta bir çelişki olarak nitelenen durumu açıklamaya yeterlidir. Baskın Oran’a göre ABD, 27 Mayıs’tan

²²⁹ Baykam, a.g.e, s.30

²³⁰ Baykam, a.g.e, s.34

²³¹ Suna Kili, 27 Mayıs 1960 Devrimi – Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası, İstanbul:Boyut Kitapları, 1998, s.111:116

haberdar olmasına rağmen bunu Menderes'e bildirmemiştir. Ayrıca 1959 tarihli anlaşmanın yetkilerini kullanmaktan da kaçınmıştır:

“ABD darbeyi Menderes'e ihbar etmemenin ötesinde, kendisine ikili antlaşmaların verdiği bir yetkiyi kullanmaktan da dolaylı olarak kaçındı. 5 Mart 1959 tarihli Türk-Amerikan güvenlik işbirliği antlaşması, Ortadoğu'da uluslararası komünizmin silahlı saldırısına uğrayacak herhangi bir ülkenin talep etmesi halinde bu ülkeye ABD'nin silahlı kuvvet göndererek yardım yapacağını ilan eden 5 Ocak 1957 tarihli Eisenhower doktrinine gönderme yapıyordu. Fakat doktrinde 'silahlı saldırıya' uğramış olmak öngörülürken, Anlaşma'nın dibâçesi [başlangıcı/önsözü] ve birinci maddesine göre, Türkiye'ye 'doğrudan ya da dolaylı saldırı' durumunda ABD, 'silahlı kuvvetlerin kullanılması da dahil olmak üzere' gerekli her türlü harekete girişecekti. Bu 'dolaylı saldırı' ifadesi, Türk hükümetinin talep etmesi halinde, ABD'nin ülkedeki bir öğrenci hareketini bile silahlı müdahale nedeni kabul ederek asker yollamasına olanak verecek nitelikteydi ve bu nedenle de TBMM'de muhalefetin büyük itirazına yol açmıştı. Amerikan yetkilileri Menderes'e darbe konusunda ihbarda bulunmayınca, böyle bir talep olasılığı da ortadan kalkmış oldu”²³²

Menderes'in 1960 yılının başından itibaren dış yardımlar konusunda anlaşmazlığa düştüğü ABD yönetimi ile bozulan ilişkilerinden kaybettiği gücü SSCB'de aramaya karar vermesi ve özellikle planladığı Moskova ziyareti ABD'nin 27 Mayıs'a müdahale etmemesinin nedenleri olarak düşünülebilir.

1960 yılının bahar aylarında Tabii Senatörlerin de içinde bulunduğu MBK'nın yaptığı bu açıklamalar, görüldüğü üzere ABD'nin silahlı gücünden korkulduğu için yapılmıştır. Müdahaleden sonra Tabii Senatör olarak TBMM'ye giren Tabii Senatörler artık iktidar değillerdir ve dış politik görüşlerini hiç kimseden çekinmeden ortaya koyabileceklerdir.

4.5.1) Kıbrıs Sorunu Üzerine Görüşler

Kıbrıs Sorunu'nun 1955'ten sonra Türk siyasetinin yeniden gündemine gelmesi 1963-1964 yıllarında meydana gelen bunalımla gerçekleşmiştir. 1960 yılında kabul edilen, Türkiye – Yunanistan ve İngiltere'nin garantör olarak konumlandığı anlaşma ile iki toplumlu bir devlet haline gelen Kıbrıs Adası'nda yürürlükte olan anayasaya göre Türkler sayıca Rumlara göre az olmalarına rağmen, nüfuslarının yoğun olduğu bölgelerde kendi belediye başkanları, parlamentoda temsil hakları ve Rum cumhurbaşkanının yanında veto hakkına sahip bir cumhurbaşkanı yardımcıları vardı. Türklere tanınan bu haklar Rumların başından beri istemeyerek kabul ettiği haklardı. Ancak bu kabul etmeyişi eyleme dönüşmesi Aralık 1963'e rastlar. Bu tarihten itibaren Rumların adada Türklere yönelik

²³² Oran, a.g.e, s.667

saldırıları hız kazanmıştır. 1960 yılında kabul edilen Kıbrıs Anayasası'nın hükümlerini reddeden Rumlar iki toplumlu bir ülke gerçeğini kabul etmiyorlardı. Anayasanın Türklere tanıdığı, 5 ilde ayrı Türk belediye başkanına sahip olması gibi haklar Cumhurbaşkanı Rum lideri Makarios'u rahatsız ediyordu. Makarios bu düşüncesinde daha da ileri giderek sözü edilen 5 ilde Türk nüfusunun oranını belirlemek için sayım yapılmasını istemiş, ancak bu istek Türk tarafınca kabul edilmemiştir. Anayasanın veto hakkına sahip cumhurbaşkanı yardımcısı olmasına olanak sağladığı Fazıl Küçük'ün elinden yetkilerinin alınmaya çalışılması ise ipleri tamamen koparmıştır. Bu olaydan sonra Rumların isteklerini reddeden Türk azınlığı terör ve şiddet olaylarıyla karşı karşıya kalmaya başlıyordu. Sorunun büyümesi üzerine Türkiye, Yunanistan ve İngiltere garantör devletler olarak Londra Konferansı'na katıldılar ancak bir sonuç elde edilmedi. Olayların çıkmaza gitmesi üzerine Türkiye Cumhurbaşkanı Gürsel, ABD Başkanı Jonhson'a başvurarak yardım istedi. Jonhson'dan gelen cevap Kıbrıs sorununda Türkiye'nin ABD'siz bir plan uygulaması gerektiğini ortaya koyacak ve Türk-Amerikan ilişkilerini sarsacaktır.

5 Haziran 1964 tarihli mektupta²³³; Türkiye'nin adaya askeri müdahale yapmasından endişe ediliyor, Türkiye - Yunanistan ilişkilerinin sarsılacağından ve bu durumun NATO'nun zararına olacağından korkuluyor, Türkiye'nin ABD'den yardım olarak aldığı askeri malzemeyi Kıbrıs'a müdahale için kullanamayacağı belirtiliyordu. Şayet Türkiye Kıbrıs'a müdahale ederse ve SSCB olaya müdahil olursa, o zaman NATO'nun Türkiye'yi savunmayacağı belirtiliyordu. ABD'den gelen bu cevap üzerine Türk tarafının uluslararası alanda güveneceği herhangi bir güç kalmadı ve Kıbrıs'ta da terör olaylarının artması üzerine 8-9 Ağustos 1963'te Türk jetleri adaya bombardıman gerçekleştirdiler. Armaoğlu'na göre; 1963- 1964 buhranlarının sebebi, Rumların Enosis'ten (Adanın Yunanistan'a katılması tezi) vazgeçmemiş olmalarıdır.²³⁴

1964 Bunalımına Tabii Senatörlerin bakışı, Senato'da 8 ve 10 Eylül 1964 tarihlerinde görüşülen Kıbrıs konulu oturumdaki konuşmalarından anlaşılabilmektedir. Bu oturum yapılmadan 4 gün önce Ahmet Yıldız senatoda adada yerleşik Türk askeri birliklerinin yenilenmesini zamanı geldiğini hatırlatarak; değiştirme birliğinin hemen sevk edilmesini istemiş, Makarios'un buna karşı koyduğu takdirde müdahale hakkının kullanılması gerektiğini savunmuştur. Yıldız ayrıca şu değerlendirmeyi yapmıştır:

²³³ Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", Türk Dış Politikası – Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (ed. Baskın Oran), C. I (1919 – 1980), İstanbul:İletişim Yayınları, 2002, s.686

²³⁴ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, İstanbul:Alkım Yayınevi, ty, s.794

“Türk Dış Politikası tüm halinde yeniden gözden geçirilmelidir. Artık gerçek dostlar ve düşmanlar ilgileri çıkarları için olanlar ortaya çıkmıştır. NATO emrindeki silahlı kuvvetlerimizden derhal milli bir silahlı kuvvet ayrılmalı ve bunu kendi kumandamızda tutmalıyız. Silah sanayimize de önem vererek gerekli ekonomik tedbirleri almalıyız.”²³⁵

Sonraki konuda üzerinde durulacak olan NATO ve dolayısıyla ABD karşıtı görüşler Yıldız’ın sözlerinde ortaya çıkmaktadır. Silah sanayine verilmesi gereken önemle birlikte bu paragrafta Johnson mektubuna göndermeler de vardır. Yıldız, mektuptan sonra ABD’nin gerçek yüzünün ortaya çıktığını savunmaktadır.

Senato’nun 8-10 Eylül 1964 tarihli sözü edilen oturumlarında Tabii Senatörler adına Sıtkı Ulay konuşmuştur. MBG’ye dahil olmamasına rağmen yaşı ve tecrübesi gereği kürsüye çıkan Ulay, kısa bir konuşma yaparak durumu özetlemiş; yapılması gerekenleri sıralamıştır. Ulay’ın konuşması Kıbrıs konusunda partilerüstü bir anlayışın hakim olduğu ve tüm ülkenin neredeyse fikir birliği içinde soruna yaklaştığından dolayı duyduğu memnuniyetle başlar:

“Birkaç günden beri millet meclisinde bugün de yüksek senatoda kıymetli arkadaşlarımızın büyük milletimizi temsilen içten gelen, samimi, hissi, tarihi, hamasi, coşkun ve veciz konuşmalarını hepimiz alaka ile takip etmekteyiz. Görülüyor ki bazı istisnai görüşler hariç tenkid ve tavsiyelerin teferruatı ayrı ayrı da olsa, özü teferruatı ihtisar edilecek [kısaltılacak] olursa bu konuda mütesanit ve partiler üstü bir anlayış ve yakınlık vardır. (...) [Y]aratılışımız icabı tehlike ancak ufuklarda belirdiği zaman derhal birleşen ve büyük bir güç iktisap ederek [kazanan/edinen] umulmayacak kabiliyetler yaratan bir milletin çocuklarıyız. Kahraman bir avuç Kıbrıs mücahidinin yaratmakta olduğu şahikaları dinledikçe senato kürsüsünden kendilerine minnettarlık ifadelerini belirtmekten geri kalamıyorum. Dünün tarihlerini her zaman çabuk unutan bazı düşmanlarımız ile maalesef bazı yakın dostlarımızın bu güç ve geç anlayışları kendilerini ekseriya tutum ve politikalarında yanlış düşünce ve istikametlere sevk edebiliyor.”²³⁶

Bu girişten sonra Ulay, Kıbrıs konusunda alınması gereken önlemleri sıralamıştır. Ulay’ın sıralamasında ilk sırada “dünyaya meydan okuyarak Kıbrıs konusunda kararlı bir tutum izleneceğini tüm dünyaya duyurmak” vardır.

“(…)[H]ükümetimizin de öngördüğü şekilde alayımıza, hem Kıbrıslı vatandaşlarımıza karşı girişilecek bir hareketin Türkiye’ce artık bir harp ilanı telakki olunarak müdahalede bulunulacağı gerekli her yere notalanmalı ve dünyaya duyurulmalıdır.”²³⁷

Ulay’ın yapılması gerekenler listesinde ikinci sırasında olası bir savaş durumuna hazırlıklı olunmasının gerekliliği vardır.

²³⁵ Milliyet, 5 Eylül 1964

²³⁶ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, D.4, C.21, s.641

²³⁷ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, D.4, C.21, s.641

“(…) [B]unun dışında her hangi bir hissi sebep cereyan ve teessürlerle henüz ortada tavassut [aracılık eden] anlaşma ve uzlaşma ümitlerinden bir zerresi dahi olsa belirti varken bir genel harbe mübaşeret [başlama] kararı kabul buyurursunuz ki; erken olur. Fakat bu konuda bir harp olmayacaktır diye her türlü hazırlıklardan varest e kalmak da bence bir bedbahtlıktır ve hepimiz için büyük bir sorumluluk olur.”²³⁸

Ulay’ın en dikkat çekici önerileri Yunanistan’a yapılacak kapsamlı bir boykot ve Türkiye’de yaşayan Yunan vatandaşlarının yurt dışına gönderilmesidir.

“Yapılacak bu hazırlıklar bence şunlar olmalıdır:

a)Evvla dış siyaseti idare ile sorumlu olanlar bugünkü faaliyetlerini daha çok arttırmalı, hatta haklı tezimizi biraz geç biraz geç de kalmış olsak dünyanın her köşesindeki küçük devletlere, halk topluluklarına ve din adamlarına katliamları ve haklı tezimizi anlatacak şekilde ikişer kişilik iyi niyet heyetleri sevk olunmalı ve bunlar oralarda gerekli konuşma ve konferanslar vermelidir. Mesela Sayın Kasım Gülek beyefendi²³⁹ arkadaşımız bazı ülkeler için bu hususta biçilmiş kaftan olabilir, daha başka kıymetlerimiz de vardır.

b)(…) [K]omşumuz Yunanistan’a otuz milyonun ağırlığını hissettirmek ve tattırmak üzere kendisi ile olan ticari münasebetlerimiz tetkik değil, inkıtaa tabi tutulmalı, hatta gerekli boykotaj tedbirleri alınmalı, Yunan tebaalılar artık süratle ve toptan sevke tabi olunmalıdır.

c)bugüne kadar çoğunluğu ile bizden kaçak beslenen yakın yunan adaları sıkı kontrol altına alınmalı, Yunanistan’a karşı her türlü balık ve diğer iaşe maddeleri ile döviz keselerimizin ağız sımsıkı bağlanmalıdır.

d)Bize yakın bulunan bağrımızdaki adalar önümüzdeki bir genel harpte onların basamağı olacağı yerde bunlar şimdiden mütehasıs alakalıların usullerini bildiği şekilde bir yoğunluk yumuşatmasına tabi tutulmalı ve bize basamak olacak hale getirilmelidir. Bu arada adalar halkının aç bırakılmamasına itina etmek de vazifelerimizden olmalıdır.”²⁴⁰

Dört maddeli bu öneri paketi paketi incelenecek olursa, Ulay, Kıbrıs sorununun çözümünde Yunanistan ile mücadele verileceğinden emin bir tavırla hareket ettiği görülür. Ulay’ın önerileri, dünya kamuoyundan destek aranması için diplomasi yapılmasından, Ege adalarının savaş sırasında handikap yaratmaması için kontrol altına alınmasına kadar uzanmaktadır. Şüphesiz en ilginç öneri Türkiye’de yaşayan Yunan vatandaşlarının hızla sevke tabi tutulmasıdır. Ulay’ın önerilerinden bir tanesi de silah sanayine önem verilmesi ve tersanelerin hızla çalışarak çok sayıda hücumbotun ivedilikle Akdeniz’e indirilmesidir. Ulay, savaş hazırlıklarını içeren öneriler paketini senatörlere sunduktan sonra

²³⁸ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, D.4, C.21, s.642

²³⁹ Adana Milletvekilliği, Bayındırlık ve Ulaştırma Bakanlığı yapan Kasım Gülek, 1950-1959 yılları arasında CHP Genel Sekreterliği görevinde bulundu. 1960’da Kurucu Meclis’e seçildikten sonra, 1961’de Adana Milletvekili olarak parlamentoya girdi. Gülek, CHP’den ayrıldıktan sonra Kontenjan Senatörlüğü yapmıştır. Halkla ilişkilerde gayet başarılı olduğu kabul edilen Gülek’in Ulay tarafından önerilmesinin nedeni de bu özelliğidir.

²⁴⁰ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, D.4, C.21, s.643

Yunanistan'ın bu çıkacak savaşın tek sorumlusu olarak şimdiden dünyaya sunulmasından yanadır. Ulay'a göre bu savaşın tek suçlusu Yunanistan olacaktır ve dünya bunu kabul etmelidir.

“(…) [D]ünya gözü önünde bir genel harbe sebebiyet veren mesulün komşumuz Yunanistan olduğu bu günden ve harbin başladığı anda açık delil ve alametleriyle tespit edilmiş olmalıdır.”

241

Ulay, şimdiye kadar ortaya konulan ve sorunun çözümü için savaşılması gerektiğini belirten önerilerini kendisi bile pek gerçekçi bulmamıştır. İnönü başkanlığındaki hükümetin şüphesiz en son düşüneceği seçenek savaş olacaktır. Konuşmasının sonunda gerçekçi bir yorum yapan Ulay, hükümetin mevcut dış politikası çerçevesinde çözüm önerisini ortaya koymuştur:

“(…) Kıbrıs konusunda müzakere yoluyla bir hal şekline varılması mademki düşünülüyor ve ön planda tercih ve tasvip olunuyor. O halde karşılıklı tekliflerin Acheson planına bağlı kalmak mecburiyeti de yoktur. Gerek Birleşmiş Milletler'in gerekse büyük dünya devletlerinin makul bulup kabulleneceği ve belki sayın Acheson'a²⁴² yumuşak gelebilen pekala çeşitli ve başka teklifler de yapılabilir ve bulunabilir. Mesela bir tanesini huzurunuzda bendeniz teklif ediyorum. Eğer şimdiye kadar teklif olunmadı ise: hükümet başında bir din adamı olmamak şartıyla müstakil Kıbrıs hükümeti, Türk cemaatinin de iştirakiyle yeniden gözden geçirilip ayarlanabilir. Yunanistan Enosis'i, Türkiye adanın taksimini şimdilik bir tarafa bırakıp adanın bir ucunda Türkiye'ye, diğer ucunda da Yunanistan'a, bu teşekkül Kıbrıs Devleti'nin, birer askeri üs tanınır ve taraflar askeri kuvvetlerini buraya çekerler. Nasıl evvelce İngilizlere Kıbrıs Devleti anlaşmayı yaparken üs tanınmış ise bu da aynen öyle olur. Bu şekli zannederim ki gerek Amerika ve gerekse komşumuz Sovyetler birliği de pekala şayan-ı kabul bulunabilir ve Birleşmiş Milletler de bu kararı öne sürebilirler.”²⁴³

Bu önerinin en önemli noktası Enosis ve Taksim tezlerinin eşdeğer olarak görülmesi ve ikisinin de rafa kalkmasının sorunun çözümü için gerekliliğidir. Ulay, adanın “iki toplumlu bir devlet” olarak yaşamasından yanadır. Sonraki paragraflarda görüleceği üzere 1967 bunalımında bu defa Ahmet Yıldız taksim tezinin yanlışlığını ortaya koyacaktır.

²⁴¹ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, D.4, C.21, s.643

²⁴² ABD'nin Kıbrıs özel temsilcisi olan Dean Acheson, Kıbrıs sorununun tırmadığı 1963-1964 döneminde Ulay'ın da üzerinde durduğu çözüm yolunu ortaya attı. Acheson'un planına göre; Kıbrıs adası her ikisi de NATO üyesi olan Türkiye ve Yunanistan arasında ikiye bölünerek paylaşılacak, böylece iki müttefik ülkeyi savaşın eşiğine getiren bir sorun çözülmüş olacak ve NATO dışındaki güçlerin adaya müdahalesi engellenecekti. Plan adanın iki ülke arasında nasıl bölüşürüleceğini açıklığa kavuşturmuyordu. Hem Türkiye hem de Yunanistan'dan destek görmeyen bu plan bir sonuç vermedi. Armaoğlu, a.g.e, s.791-792

²⁴³ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, D.4, C.21, s.644

1963-64 bunalımı Kıbrıs sorununu çıkmaza sokmaktan başka bir sonuç vermedi. 1967 yılına gelindiğinde adada Türkiye – Yunanistan arasındaki mücadele devam ediyordu. Bu dönemde Yunanistan’da sol iktidarı devirerek iktidara gelen albaylar cuntası Enosis politikasını daha da ileri götürmeye başladı. Adada Türklere yönelik terör olaylarının ve Batı Trakya’daki Türk azınlığa yönelik saldırılar üzerine 1965 seçimlerinde iktidara gelen AP lideri Demirel’in Yunan Başbakanıyla görüşmeleri de bir sonuç vermedi. Türkiye bu görüşmelerde Kıbrıs’ta 1960 Anayasası’nın getirdiği sistemin devamından yanaydı. Ancak bu tavır Yunan tarafınca dikkate alınmadı. Aksine adada Albay Grivas’ın örgütlediği Rum Milli Muhafız Kuvvetleri, Türklere yönelik saldırıları genişlettiler. Bunun üzerine 18 Kasım 1967’de Türk jetleri Kıbrıs üzerinde uçuşlar yaptı. ABD bu gelişme üzerine adaya asker göndermeyi planlayan Yunanistan’ı uyardı ve sözü edilen kuvvetler geri çekildi. Adada meydana gelen bu gelişmeler karşısında Kıbrıs Türkleri bir hamle yaparak, 1960 Anayasası’nın tüm kuralları uygulanıncaya kadar Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi’ni (KGTY) kurduklarını ilan ettiler. Böylece ada ikiye bölünme yolunda mesafe katetmiş oluyordu. Adada meydana gelen bu gelişmelerin ardından kurulan KGTY’yi değerlendiren Armaoğlu, sözü edilen yönetimin kurulmasını, Türkiye’nin federal devlet tezi, taksim tezi, yönünde atılmış bir adım olarak değerlendirir.²⁴⁴

MBG’nin temel itiraz noktası üst paragraflarda üzerinde durulduğu gibi adanın ikiye bölünmesi tezidir. Oysa Demirel iktidara geldikten sonra bu tezi savunmaya başlamıştır. Türkiye’nin bu tezi savunmaya başlamasında Yunanistan’ın değişen yönetiminin de etkisi olduğu söylenilebilir. Taksim tezine karşıtlık MBG tarafından her fırsatta dile getirilmiştir. 1966 yılının ilk günlerinde gazetelere beyanat veren Ahmet Yıldız yaptığı açıklamada tıpkı 1964 yılında konu ile ilgili konuşan Ulay gibi Enosis ile Taksim tezi eşdeğer tutmuştur. Yıldız’a göre Enosis’e karşı Taksim tezini savunmak büyük bir hatadır.²⁴⁵ MBG’nin Enosis – Taksim tezi arasındaki eşdeğerliği, konu Kıbrıs ve Yunanistan olduğunda ortaya konulmuştur. 1970 yılında bir açıklama yapan Yıldız, “Ulusal davamız Kıbrıs konusunda hükümetimiz Makarios’un üniter devlet tezini benimseyip bize karşı savunmaktadır.”²⁴⁶ ifadesini kullanmıştır. Kıbrıs sorununa MBG’nin bakışı özetlenirse ortaya iki nokta çıkmaktadır. Kıbrıs sorununun kaynağı Kıbrıs Rumları değil

²⁴⁴ Armaoğlu, a.g.e, s.799

²⁴⁵ Hürriyet, 7 Ocak 1966

²⁴⁶ Cumhuriyet, 4 Mart 1970

Yunanistan'dır ve Adada "iki toplumlu devlet" anlayışı, 1960 Anayasası'nın getirdiği sistemle devam etmelidir.

MBG'nin Yunanistan karşıtlığı sadece Kıbrıs konusunda ortaya çıkmamıştır. 1964 yılında Sıtkı Ulay'ın yaptığı konuşmadan sonra Yunanistan karşıtlığı çeşitli kereler dile getirilen bir konu olmuştur. MBG üyelerine göre Yunanistan ABD tarafından Türkiye'ye karşı silahlandırılan bir devlettir. Yunan karşıtlığı, Ahmet Yıldız'ın Fener Rum Patrikhanesi ile ilgili değerlendirmesinde de ortaya çıkmıştır. Patrikhane'yi "fesat yuvası" olarak değerlendiren Yıldız, Yunanistan'ın patrik atamalarında etkili olduğunu ve Türk düşmanı patrikleri atadığını ileri sürmüştür.²⁴⁷

4.5.2) ABD Karşısı Politikalar

MBG'nin ABD karşıtı politikalarının izlerine Kıbrıs sorunu sırasında yaptıkları açıklamalarda rastlanmaktaydı. MBG sözcüleri Kıbrıs sorunu sırasında ABD başkanı Jonhson tarafından gönderilen mektubu "ABD'nin gerçek yüzü" olarak değerlendirmişler, hatta Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı ABD tarafından silahlandırıldığını bile ileri sürmüşlerdir. "MBG'nin Dış Politikaya Bakışı" konu başlığının ilk paragrafında açıklandığı üzere MBG üyeleri 27 Mayıs'ı gerçekleştirdikleri sırada ABD'nin yapılan ikili anlaşmalara dayanarak askeri müdahalede bulunacağı korkusu içerisinde olmuşlar ve ABD'nin kurduğu NATO – CENTO ittifaklarına bağlı kalacaklarını açıklamışlardır. Ancak iktidarı sivillere devrettikten sonra Tabii Senatör olarak parlamentoya giren MBG üyeleri, özellikle 1964'ten sonra dış politik görüşlerinde ABD karşıtlığını ön plana çıkarmışlardır. Sözedildiği gibi MBG'nin Amerikan karşıtı politikalarının ilk izleri Kıbrıs konusunda ortaya çıkmış, sonraki yıllarda da yoğunlaşarak devam etmiştir. ABD karşıtlığının ana dayanak noktası NATO'ya olan karşı düşüncelerdir. NATO'ya ilişkin düşünceler, Tabii Senatörler tarafından özel olarak açıklandığı gibi, İkili Anlaşmalara yönelik değerlendirmelerin içerisinde de yer alacaktır.

NATO, Soğuk savaş döneminin bir ürünü olarak ortaya çıkmış; ABD'nin Sovyet Rusya'ya karşı oluşturduğu bir savunma organizasyonudur. Türkiye, 1952 yılında Kore Savaşı'na katıldıktan sonra bu savunma organizasyonuna üye olarak kabul edilmiştir. Türkiye'nin Batı Bloku, dolayısıyla ABD ile bağlantısı NATO aracılığı ile sağlanmaktaydı. MBG üyelerine göre ise Sovyet Rusya'ya karşı kurulan NATO,

²⁴⁷ Cumhuriyet, 4 Mart 1970

kurtulunması gereken bir örgüttü. Bunun nedenini Ekrem Acuner'in NATO'yu tanımladığı aşağıdaki ifadeleri açıkça ortaya koyar:

(...) Eşit şartlarda işbirliği ve ortak savunma maksatlarını bir yana iterek küçük devletlerin Amerika Birleşik Devletleri bünyesi içinde bütünleştirilmesi hedefini güttüğü, ciddi denemelerden geçirilerek artık anlaşılmış bulunan NATO...²⁴⁸

Acuner'e göre NATO artık amacından sapmıştır ve Amerikan tahakkümünün bir simgesi olarak faaliyet sürdürmektedir. Tabii Senatörlerin "NATO'dan kurtulma" hakkındaki görüşlerini Haydar Tunçkanat da aşağıda yer alan ifadeleriyle ortaya koymuştur:

"İhtilal sabahı 'NATO'ya CENTO'ya bağlıyız' dememiz bir formalite icabıydı. Amacımız dış ülkelere kendimizi tanıtırıp sonra yavaş yavaş bu örgütlerden sıyrılmaktır. 27 Mayıs devrimcileri yapabileceklerini yapmışlardır. Bugün sahip olduğumuz hürriyetler bunun sonucudur."²⁴⁹

Tabii Senatörlerin görüşü Türkiye'nin NATO'dan "sıyrılması" olsa da bu niyetlerini 1970 yılına kadar açıklıkla dile getirmemişlerdir. Bunun yerine askeri birliklerimizin bir kısmının NATO emrinden ayrılması, NATO emrindeki askeri birliklerin Türk kumandanlar tarafından komuta edilmesi gibi önerileri ortaya koymuşlardır. Jonhson Mektubu'nda NATO'nun Türkiye için bir tehdit olarak gösterilmesi de MBG üyelerinin vurgu yaptıkları bir noktadır.

MBG üyelerinden Ahmet Yıldız, NATO emrindeki silahlı kuvvetler ile ilgili yandaki görüşünü Kıbrıs bunalımı sırasında ortaya atmıştır. "NATO emrindeki silahlı kuvvetlerimizden derhal milli bir silahlı kuvvet ayrılmalı ve bunu kendi kumandamızda tutmalıyız."²⁵⁰

Suphi Karaman ise bu görüşü daha da ileri götürerek aşağıdaki ifadeyi kullanmıştır:

"Silahlı kuvvetlerden bir kısmının NATO emrinden çekilmesine şiddetle ihtiyaç vardır, bizden başka hiçbir millet bütün silahlı kuvvetlerini NATO komutanlıkları emrine vermenin bir başarı olduğu kehanetine ermemiştir."²⁵¹

MBG'nin NATO'ya olan bakışının altında ABD karşıtı politikalarla beraber, bağımsız bir dış politika düşüncesi de yatmaktadır. MBG'nin görüşüne göre "Batı ittifakına körü körüne bağlanmak" ve "diğer devletlerin dostluğunu kazanmamak" dış politikanın kişiliksizliği olarak değerlendirilmeliydi.²⁵² MBG üyelerinin; Amerika ne derse onu yapmanın, alternatif dış politika önerilerine kulak asmamanın uzun vadede ülkenin bağımsızlığına zarar verecek niteliğe ulaşacağını düşündükleri söylenilebilir. Bununla beraber MBG'nin NATO karşıtlığı, Sovyet Rusya'ya yakınlık olarak

²⁴⁸ Devrim, sayı 64, 5 Ocak, 1971

²⁴⁹ Cumhuriyet, 9 Mart 1970

²⁵⁰ Milliyet, 5 Eylül 1964

²⁵¹ Milliyet, 29 Ocak 1965

²⁵² Milliyet, 9 Mayıs 1965

düşünülmemelidir. Tabii Senatörler, Amerika'dan ve bu ülkenin kurduğu ittifaklardan uzaklaşırken Sovyet Rusya'ya yaklaşılmamasından yana değillerdir. “Diğer devletlerin dostluğunu kazanmak” ifadesinden de anlaşılacağı üzere bu dönemde ortaya çıkan ve her iki kutba da bağlı olmayan devletlerin oluşturduğu bağlantısızlar hareketi, bir alternatif öneri olarak ortaya konulmaktadır. Ancak yine de “bağımsız bir dış politika” en iyi yoldur. Nitekim Jonhson mektubundan sonra bozulan Türk – Amerikan ilişkilerinin bir sonucu olarak gerçekleşen, dönemin Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in Moskova ziyaretine Tabii Senatörler tarafından verilen bir desteğe kaynaklarda rastlanılmamıştır.

MBG'nin temel dış politik görüşü, bağımsız bir dış politika izlemek olarak ortaya konulursa, Jonhson Mektubu'na karşılık dönemin Başbakanı İnönü'nün cevap niteliği taşıyan mektubu MBG tarafından memnunlukla karşılanmıştır.²⁵³ Cevap mektubuna ilişkin değerlendirmeler yapan Ahmet Yıldız, şu ifadeleri kullanır:

“Dünya ve Türk kamuoyu mektupları öğrensın, ayrıca bizim Amerika'nın dümen suyundan gitmediğimiz başbakanın cevap mektubunun açıklanması ile de ortaya çıkmıştır.”²⁵⁴

Bu dönemde İncirlik'te meydana gelen ve ABD'nin kontrolündeki NATO'nun İncirlik Üssünde görevli askerlerin, İncirlik'te yaşayan kadınlara sarkıntılık etmesi sonucu oluşan gerginlik; Senato'nun gündemine gelmiş ve MBG olayı kınayarak hükümetin tavrını eleştirmiştir. Senato'da konuşan Tabii Senatör Mehmet Özgüneş²⁵⁵ şunları söylemiştir:

“Amerikalılar tarafından sebep olunan bu ve benzeri hadiseler sık sık tekrerrür etmektedir. Bu gibi olaylar karşısında hükümetin Türk haysiyetine yakışan enerjik bir tutuma gitmemesi halkı fiili hareketlere sevk etmektedir. Gazetelerin bazılarında olay bir komünist hareketi olarak gösterilmektedir. Olaylara birkaç kötü niyetli kimse veya birkaç komünist de karışarak halkın galeyanını bir tahrip makinesi haline getirmek için gayret sarfetmiş olabilir. Ancak gerçek şudur ki, olay namusuna düşkün Türk halkının şahlanmasıdır. Buna kulp takmaya çalışmakta hiçbir fayda yoktur. Türk milleti işgal altında dahi hiçbir zaman namusuna el ve dil uzattırmamıştır.”²⁵⁶

Özgüneş'in dile getirdiği ve Türkiye'de II.Dünya Savaşı'ndan başlayarak tüm iktidarların temel söylemi olan “komünist tertibi” kavramı, bu olayda da Demirel

²⁵³ 5 Haziran 1964 tarihli Jonhson Mektubu'na cevap olarak 13 Haziran'da yazdığı cevap mektubunda İnönü, mektubun hayal kırıklığı yarattığını ve iki ülke arasında görüş ayrılıkları ortaya çıktığını belirtmiştir. İnönü'nün mektubunda göze çarpan en önemli ifadelerden biri; BM gücünün oluşturulmasındaki gecikmenin Makarios'un saldırılarına sebep olduğudur.

Oran, a.g.e, s. 687-688

²⁵⁴ Hürriyet, 7 Ocak 1966

²⁵⁵ 1964'te kurulan MBG'ye katılmayan Özgüneş, diğer Tabii Senatörler gibi dış politik görüşlerde de MBG ile paralel düşüncelere sahipti.

²⁵⁶ Hürriyet, 16 Kasım 1966

tarafından öne sürülmüş ve dış politikanın yeniden değerlendirilmesi yerine olayın komünist tertibi olarak açıklanması, Özgüneş'in eleştirisine uğramıştır. Bu dönemde “komünizm karşıtlığı”nın neden olduğu bir diğer tartışma da, açıkça siyasal bir davranışta bulunarak, komünizm karşıtlığını ortaya koyan Genelkurmay Başkanı Cemal Tural'ın Silahlı Kuvvetler'e yayınladığı ve komünistlere karşı mücadele edilmesini isteyen “emirnamesi”dir. AP yönetiminin ve Başbakan Demirel'in benimseyip alkışladığı bu “emirname” MBG'nin dikkatini çekmiş ve tepkisine yol açmıştır.²⁵⁷ Bu tepkide, yukarıda sözü edilen Adana olaylarında görüldüğü gibi; iktidarların, “komünist tertibi” gibi söylemleri sıkça kullanmasının, kendi düşüncelerine ters gelen her düşüncüyü “komünist düşünce” olarak damgalamasının etkisi vardır. Yoksa MBG üyelerinin ve diğer Tabii Senatörlerin Komünizmi savunan bir söylemleri yoktur.

MBG üyelerinin bu söylemleri ve ABD'nin karşısında yer alan politik görüşleri Amerikan yönetiminin dikkatini çekmiş midir? Sorunun cevabı “evet”tir. Soğuk savaş döneminde haberalma konusunda faaliyetlerini geliştiren ABD yönetiminin, Sovyetler Birliği'nin komşusu olan müttefiki Türkiye'de kendisine karşı söylemler üreten bir grup parlamenter hakkında araştırma yapmamış olması düşünülemez. Üstelik bu bir grup parlamenter, bir askeri müdahalenin mimarları ise... ABD yönetiminin konu ile ilgili Ankara'daki ABD Askeri Ateşesi Albay Jackson'a yazdığı rapor, Tabii Senatörler ile ABD'nin bu anlamdaki ilişkisine ışık tutacak niteliktedir. Senato'da yaptığı konuşma ile Raporu kamuoyuna duyuran Haydar Tunçkanat şu ifadeleri kullanmıştır:

“İçişlerimize karşı tertiplenen planlı müdahaleleri ve bunlarla işbirliğinde bulunan yerli komplocularla, yabancı diplomatların imzalı belgeleri ile bunun yürütülme mekanizmasını açığa vuracak belgeleri, yüce senatonun ve Türk kamuoyunun takdirlerine sunmak bizim için yapılması gereken zorunlu bir görevdir.”²⁵⁸

Tunçkanat'ın yukarıdaki ifadelerle kamuoyuna duyurduğu raporda ABD yönetimi, Albay Jackson'dan Türkiye'de Amerikan karşıtı söylemleriyle dikkat çeken siyasileri “etkisiz bırakmasını” istemiştir. Bu isimler arasında Tabii Senatörlerden Sıtkı Ulay, Mucip Ataklı ile MBG'den Ahmet Yıldız ile Fahri Özdilek ile MBK üyelerinden Kontenjan Senatörü Osman Köksal da yer almaktaydı. Özdilek'in MBG'nin başkanı, Yıldız'ın ise grubun en çok konuşan üyesi olarak bir anlamda sözcüsü olduğu düşünülürse, dış politik konularda sol kesimin söylemlerine paralel açıklamalar yapan MBG'nin bir bütün olarak Amerikan yönetiminin hedefinde olduğu söylenilebilir. Bu

²⁵⁷ Cizre, a.g.e, s. 72-73

²⁵⁸ Hürriyet, 19 Temmuz 1966

dönemde Amerika'nın Türkiye'de olaylar ve kurumlar üzerine kendi görevlileri ile yaptığı yazışmalardan bir diğeri de yine Haydar Tunçkanat tarafından 1970 yılının ilk günlerinde açıklanacak, Amerika'nın Türk Genelkurmayında olan – bitenleri belirlemek için gösterdiği çaba böylece gözler önüne serilecektir:

“(…) Gizli yazı ile Ankara'daki Amerikan Kara Ateşesinden Türk Genelkurmayı ile ilgili acele bilgi istenmektedir. Amerikalılar, Türk Genelkurmayının Avrupa'daki ABD üslerinin statüsü hakkında bilgi edinmek için harekete geçtiğini öğrenmişlerdir. Türk Genelkurmayının ikili anlaşmaları değiştirmek ve Türkiye'deki Amerikan üslerine yeni bir statü vermek için bilgi toplama işine giriştiği tahmin edilebilir. Bu ihtimal Amerikalıları telaşlandırmıştır.

(…) Türk genelkurmayınca böyle bir teşebbüste bulunulduysa bunun kimin tahrikiyle ve ne gibi amaçlarla yapıldığını bilmek istemektedir. (...) Ankara'da Kara Ateşesi olarak görev yapan Albay Dickson, Türk Genelkurmayında olan bitenleri öğrenecek ve Amerikanın canını sıkant işleri kurcalayan subayları tespit edecek ve Washington'a bildirecektir.”²⁵⁹

Kıbrıs bunalımları sırasında Amerikan karşıtı politikalarını dile getiren MBG üyeleri, 1970 yılına gelindiğinde ABD ile imzalanan İkili Antlaşma'ya getirdikleri eleştirilerle kamuoyunu aydınlatmaya çalışmışlardır. MBG üyelerinden Ahmet Yıldız ve Haydar Tunçkanat Cumhuriyet gazetesi'nde yayınladıkları makalelerle ikili anlaşmaların Türkiye için zararlarını ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu çaba esnasında grubun ikili anlaşmalara bakışının yanı sıra ABD'nin Türkiye üzerindeki politikaları ortaya çıkaracak nitelikte değerlendirmelerde de bulunmuşlardır. Tunçkanat ve Yıldız'ın anlaşmaya eleştirileri iki temel noktadadır. Bunlardan ilki antlaşmanın imzalanış yöntemine yönelik eleştiridir. İkincisi ise antlaşmanın içeriğine yönelik olanlardır.

Antlaşmanın imzalanış yöntemine ve yürürlüğe giriş şekline yönelik eleştirilerin ilki, antlaşmanın TBMM'den kaçırılmasına ve maddeleri üzerine konuşulmamasına yöneliktir. Tabii Senatörlere göre Demirel hükümeti, anlaşmayı parlamentoda gizli bir oturumda tartışarak kamuoyundan saklamıştır. Tunçkanat, antlaşmanın meclisin gündemine getirildiği tarihi de eleştirmektedir:

“Türkiye-ABD arasındaki 3 Temmuz 1969 tarihli ikili antlaşmayı açık oturumlarda tartışmak istedik ancak hükümet gizli oturum kararını değiştirmedik. Hükümet böyle hareket etmekte haklıydı çünkü antlaşma her iki meclisin tatil olduğu seçim öncesi bir dönemde yürürlüğe sokulmuştu.”²⁶⁰

1969 Tarihli ikili antlaşmanın TBMM'nin gündemine getirilmesinde uygulanan yöntemin DP iktidarının son yılında ABD ile imzalanan 1959 Dolaylı Saldırı Antlaşması'nın yöntemiyle benzerliği dikkate değerdir. Tunçkanat aşağıda yer alan

²⁵⁹ Devrim, sayı 12, 6 Ocak 1970

²⁶⁰ Cumhuriyet, 11 Şubat 1970

ifadelerinde hükümetin bu anlaşmayı meclisin ve kamuoyunun gündeminden bilinçli olarak kaçırmadığını altında belirli nedenler yattığını ortaya koymaktadır:

“(…) Anayasanın 65. ve 66. maddelerinin açık hükümlerine rağmen Türkiye’de yabancı bir devletin üs ve tesis kurmasına asker bulundurmasına izin veren, vergi ve diğer kanunlarımıza değişiklik getiren önemli bir anlaşmayı imzalayarak bunu meclislerden geçirmeden yürürlüğe koymak için bir angajmana girmişti.

Bu anlaşmanın meclislerde görüşülmesi sırasında bazı değişikliklerin yapılması da normaldi. Bunu önlemek için de anlaşmanın imzalanma ve yürürlüğe girme zamanı özellikle seçim öncesine getirilmiş ve anlaşmanın adı önce “Temel Anlaşma” olarak ilan edilmişken, asıl metinde çok taraflı NATO anlaşmasının 3.maddesine dayalı bir uygulama anlaşması olarak adlandırılmak suretiyle minareye kılıf hazırlanmıştı. Halbuki anlaşmanın yerine geçeceği 23 Haziran 1954 “Askeri Kolaylıklar Anlaşması” da meclisten geçmemiştir. 1924 Anayasası’nın yerini 1961 Anayasası almış ve sonra, NATO Antlaşması da 20 senesini doldurmuş ve uzatılmıştır. O halde NATO Anlaşması’nın 3.maddesine göre yapılmış olan ve süresi de NATO’nun süresi ile sınırlı olan bu anlaşma da günün şartlarına uygun değişikliklerin yapılarak meclislerden geçirilmesi hem normal hem de zorunlu iken, hükümetin ısrarla kaçınmasını başka bir nedene bağlamak mümkün değildir.”²⁶¹

Tunçkanat’a göre Demirel hükümeti antlaşmayı meclisin onayından geçirmeden yürürlüğe sokma niyetini, açıkça anayasayı ihlal etme olarak değerlendirmektedir. Antlaşmanın adı “Temel Anlaşma” olarak ilan edilmişken, gerçek metinde bu adın, “NATO anlaşmasına bağlı olarak imzalanan bir uygulama anlaşması” olarak belirtilmesi de Tunçkanat’a göre anlaşmanın mecliste değişikliğe uğramasını engellemek için yapılmış bir hiledir. Gerçekte uygulama, NATO antlaşmasının 20. yılını doldurması ve 1969 tarihli antlaşmanın da NATO antlaşmasına bağlı olması nedeniyle TBMM’de gerekli değişikliklerin yapılarak onaylanması şeklinde olmalıydı. Tunçkanat’ın üzerinde durduğu önemli bir diğer önemli nokta da, 1969 tarihli anlaşmanın yerine geçeceği 1954 tarihli “Askeri Kolaylıklar Antlaşması”nın da TBMM’nin onayından geçmediğidir. Dolayısıyla 1969 tarihli anlaşma TBMM’nin onayı alınmadan imzalandığı için anayasaya aykırı ve geçersizdir.

Anlaşmanın içeriğine yönelik eleştiriler ise bu anlaşmanın ABD’ye çeşitli imtiyazlar sağladığına yönelik eleştiri ile başlar:

“(…) Başbakan bu toplantıda “NATO içinde ikili anlaşma imzalayan yalnız Türkiye değildir” diyorlar. Doğrudur. Fakat yapılan anlaşmaların şartları birbirinden çok farklıdır. Amerika ile “Askeri Kolaylıklar Anlaşması” imzalayan NATO’da iki ülke vardır. Bunlardan biri Türkiye diğeri Yunanistan’dır. Bu iki ülkede Amerikan askeri misyonları vardır. Türkiye

²⁶¹ Cumhuriyet, 11 Şubat 1970

“NATO Kuvvetler Statüsü Sözleşmesi”ni çok aşan özel ikili anlaşma, nota ve muhtıralarla amerikalı sivil ve askeri personel ve yakınlarına kapitülasyon niteliğinde adli imtiyazlar, vergi, gümrük ve kambiyo muafiyetleri tanımıştır. Diğer NATO ülkeleri NATO Kuvvetler Statüsü Sözleşmesi’nin bu konularda çizmiş olduğu sınırın aşılması için Amerikalılarla ikili anlaşmalar yapmamışlardır.”²⁶²

Tunçkanat’a göre NATO anlaşmasına bağlı olduğu ilan edilen 1969 tarihli anlaşma, NATO anlaşmasının hükümlerinin ötesine geçerek Türkiye’de görevli amerikalı sivil ve askeri personele adli imtiyazların yanı sıra, vergi, gümrük ve kambiyo muafiyetleri de tanımaktadır. Tunçkanat’ın bu tespit ile ilgili en önemli değerlendirmesi, hiçbir NATO ülkesinin, ABD ile ikili anlaşma imzalayan ikinci ülke olan Yunanistan’ın bile, bu denli imtiyazlar içeren şartları bünyesinde barındıran bir anlaşmayı imzalamaması ve Türkiye’nin bu anlamda ilk ve tek olmasıdır. Tunçkanat’ın üzerinde durduğu ve tehlike olarak gördüğü en önemli nokta, Türkiye sınırından giren bir amerikalının tekrar sınırı terk edinceye kadar görevli olarak değerlendirilerek, işlediği suçlardan dolayı Türk mahkemelerinde yargılanmayacak olmasıdır. Bununla birlikte amerikalılardan zarar gören ve mağdur olan Türk vatandaşları da haklarını arayacak bir makam bulamayacaktır. Yıldız da aynı konu ile ilgili şu açıklamaları yapar:

“Yargı kapitülasyonu anlaşmasında yapılan tek değişiklik amerikalıların vereceği belgeyi Genelkurmay’ın incelemesini sağlayan hükümdür. “resmi görev dolayısıyla” gibi her durumda suçluyu Türk yargısından kaçırarak bir anlaşma yürürlükte iken ve amerikalıların Türkiye’de bulunmaları bile “resmi görev dolayısıyla” sayılacağına göre hangi hallerde Türk yargısı önünde hesap verecekleri kestirilemez. Yargı organına ait bir yetkinin yürütmenin bir koluna verilmesi de hukuksal bir aykırılıktır.”²⁶³

Yıldız, adli kapitülasyonların 1969 anlaşması ile düzeltildiğini belirtmesinin kamuoyunu aldatmak olduğunu düşünmektedir. Gerçekte, bu anlaşmanın 1954 anlaşmasına getirdiği tek değişiklik, ABD’nin Türkiye’de görevli olarak kalacak vatandaşlarına vereceği belgeyi Türk Genel Kurmay Başkanlığı’nın incelemesine olanak tanıyan hükümdür. Yıldız bu değişikliğe rağmen Türkiye’de bulunacak Amerikan vatandaşlarının resmi görevli olarak kabul edileceği için hangi hallerde Türk yargısı önünde hesap vereceğinin belli olmadığını ortaya koymaktadır.

Tunçkanat’ın anlaşmaya getirdiği bir diğer eleştiri de askeri yardımlar konusu ile ilgilidir:

²⁶² Cumhuriyet, 11 Şubat 1970

²⁶³ Cumhuriyet, 12 Şubat 1970

“Bu anlaşmalarla alınan savunma malzemelerinin hiçbirisi veriliş maksadı dışında Amerika’nın izni olmadan kullanılamayacak ve mülkiyeti de Amerikalılara ait olacaktır. Amerika her istediğinde bunları en küçük çizik ve ezikleri de tamir edilerek geri alabilecektir. Demek oluyor ki Demirel hükümeti yeni bir şey getirmiş değildir.”²⁶⁴

Tunçkanat, 1969 anlaşmasında yer alan bu hükmün, ABD eski Başkanı Jonhson’un, Kıbrıs bunalımları sırasında gönderdiği 1964 tarihli mektupta üzerinde durduğu ve ABD’den alınan malzemelerin Amerika’nın belirlediği şartların dışında kullanılmayacağını içeren ile aynı olduğunu belirtmiş ve bu hükmün Türk Silahlı Kuvvetleri’nin (TSK) bağımsız hareket etmesine engel olduğuna vurgu yapmıştır. Aynı konu ile ilgili Yıldız’ın değerlendirmesi şudur:

“ABD’den aldığımız silah ve donatımı NATO dışındaki amaçlar için kullanmada ABD’den izin almamızı gerektiren anlaşma hala yürürlüktedir. Kıbrıs için verilmeyen bu iznin ABD taraflısı diye ilan edilip duran AP iktidarına verileceğine ilişkin garanti yoktur. Üzerinde ABD malıdır yazılı silah ve donatımı kullanan ve yabancı komutası altında savaş yapacak bir ordunun ulusallık niteliği gölgelenmemiş sayılmaz.”²⁶⁵

Tunçkanat ve Yıldız’ın eleştirdikleri bir diğer konu da Başbakan Demirel’in Türkiye’deki Amerikan üslerinin bu anlaşma ile azaldığına ilişkin değerlendirmesine yöneliktir. Tunçkanat konu ile ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“1965’te Amerikalıların üs tesis ve mevzi olarak Türkiye’de işgal ettikleri arazi 35.000 dönüm iken bugün bu miktarın 19.000 dönüme Amerikalıların sayılarının da 23.000 den 7.000’e indirilmesi Türk hükümetinin isteği üzerine yapılmamıştır. ABD’nin dış ticaret açığın kapatmak için bundan iki sene önce Amerika dışındaki üs ve tesislerinin bir kısmını kapatmaya asker ve subay ailelerinin bir kısmını da geri çekmeye karar vermiştir. Ayrıca casus uydularla Rusya’daki elektronik yayını dinlemek ve fotoğraf çekmek imkan dahiline girmiş olduğundan Türkiye’de modası geçmiş olan manzaralı Trabzon gibi üsler de kapatılma yoluna gidilmektedir. Bunları Türk hükümetinin başarısı ve son yapılan temel anlaşmayı da bir tasfiye anlaşma olarak göstermek gerçeklere uygun değildir. Bugün giden Amerikalı yarın geri gelebilir. Anlaşmada bunu önleyecek hiçbir hüküm mevcut değildir. Bize göre bu yeni anlaşma kendisinden önce yapılmış olan 23 Haziran 1954 tarihli Askeri Kolaylıklar Anlaşması’ndan farklı ve Türkiye lehine bir hüküm getirmiş değildir.”²⁶⁶

Aynı konu ile ilgili Yıldız’ın değerlendirmesi şöyledir:

“Ekonomik nedenlerle ve teknolojinin insan sayısını azaltmasından ötürü ABD’nin dünyanın her yerindeki üslerde yaptığı indirimi bizde de yapması bir hükümet başarısı değil bir gerekliliktir.”²⁶⁷

²⁶⁴ Cumhuriyet, 11 Şubat 1970

²⁶⁵ Cumhuriyet, 12 Şubat 1970

²⁶⁶ Cumhuriyet, 11 Şubat 1970

²⁶⁷ Cumhuriyet, 12 Şubat 1970

İki değerlendirmeden de anlaşılacağı üzere, Demirel bu konuda da kamuoyunu yanıltmaktadır. ABD'nin Türkiye'deki üslerini azaltmasının gerçek nedeni, Demirel'in dediği gibi Türk Hükümeti'nin bir başarısı değil, ABD'nin teknolojik gelişmeler ve ekonomik nedenlerle aldığı indirim kararıdır. Tunçkanat, sayıları azaltılsa da, bu anlaşmanın halen yerleşik Amerikan üslerinin durumuna ilişkin bir değişikliği de getirmediğini ifade ederek, şu değerlendirmeyi yapar:

“Türkiye’de amerikalılara verilen arazinin mülkiyeti de bize ait olmayacaktır. Türkiye’de ise amerikalılara verilen arazinin mülkiyeti bizim fakat kullanma hakkı da ABD’ye ait olacaktır. Eski anlaşmada da bu böyleydi. Gerçekte kurulmuş olan bu üs ve tesislerin ortak savunma ile de ilgisi yoktur. Bunlar ABD’nin (NATO’nun değil) güvenliğini Türkiye’de sağlamak üzere kurulmuşlardır. Türkiye’de kurulacak ortak nitelikteki savunma tesislerinin kumandanlarının ve personelinin Türk [olması] ve Türk Genel Kurmayı’na bağlı olması lazımdır. Amerikalılar bunlarda öğretmen, uzman veya danışman olarak eşit bir statü içinde bulunabilirler. Oysa bu tesis ve üslerdeki komutanlar ve personel amerikalıdır. Bunların hareket, eğitim, istihbarat ve lojistik destek ve kontrolleri Ankara’da izinsiz kurulmuş olan Amerikan Karargahı tarafından yapılır. Yani Amerikan Kuvvetleri’nin bir parçasıdır. Türkler bu tesislerin dış güvenliğinden sorumludurlar ve buralarda çalışan amerikalılara imtiyazlar verilmiştir.”²⁶⁸

Görüldüğü üzere Tunçkanat’ın üzerinde önemle durduğu üslerin ve üs personelinin durumu, Türkiye’nin bağımsızlığını tehlikeye atacak niteliktedir. Yıldız ise Türkiye’nin ABD’ye sağladığı imkanların ve verdiği imtiyazların; elde ettiklerine oranla çok daha fazla olduğunu dile getirir:

“ ‘Hep alıyoruz bir şey vermiyoruz’ sözleri de çok ucuz bir politikayı yansıtmaktan başka Türkiye’yi de çok ucuza tehlikeye atmamanın ciddi sayılamayacak bir özrüdür. Amerika’nın kullanmayacağı araç ve gereçleri verme karşılığında sokulduğumuz tehlikenin sigorta primi bile sayılmaz bu yardım. Amerika’nın politikasına sağladığımız destek ise bu yardımın değerini kat kat aşmıştır. Devlerin çatışmasına katılmak ya da aralarındaki pazarlığa sermaye olmak akıl işi olmadığına göre bu anlaşmalarla yüklediğimiz görev bizim için değil ABD içindir. Türkiye’nin güvenliğini ABD’nin güvenliği içinde düşünmeyenler için şu ‘ortak savunma tesisleri’ de bir yutturmacadır. ABD taşınmaz mallarımızı beleşten kullanma, kişi arazilerini de devlete alıncı karşılıksız kullanma, tesislerin bekçiliğini bize yaptırma hiçbir gümrük vergi ve harcı ödememe, kullanıştan doğan zararları da devletimize ödettirme ve personeline sayısız ayrıcalıklar sağlama gibi hakları bize kabul ettirmiştir. Fakat arazilerimizin tapusunu elimizden almamak gibi bir centilmenlik göstermiştir. Bütün bunlara karşılık bize yönelecek bir saldırının NATO’ya saldırı sayılacağını bildiren resmi hiçbir kanıt olmadığı gibi bunun tersini anlatan NATO başkomutanlığı beyanı vardır. Hala daha biz

²⁶⁸ Cumhuriyet, 11 Şubat 1970

alıyoruz birşey vermiyoruz. Aldığımız hurda verdiğimiz vatandan olduğu için mi böyle söyleniyor?”²⁶⁹

Şüphesiz Yıldız’ın bu değerlendirmesinin en önemli noktası NATO’nun Türkiye’yi tehlikelere karşı savunmayacağına ilişkin olanıdır. Yıldız burada konunun başında üzerinde durulduğu gibi bir NATO eleştirisi daha yapmıştır. Buna ek olarak Tunçkanat’ın yaptığı ve bir başka tehlikeyi gözler önüne seren değerlendirme de şöyledir:

“Türkiye’deki Amerikan üs ve tesislerinin NATO dışı kullanılmalarının bu yeni anlaşma ile önlenmiş olduğu iddiası da gerçeklere uymamaktadır. 5 Mart 1959 Dolaylı Saldırı Anlaşması’nın birinci maddesinde ‘Ortadoğu’da sulh ve istikrarı istihdaf eden müşterek karar suretinde derpiş edildiği veçhile silahlı kuvvetlerinin kullanılması da dahil olmak üzere ABD Anayasası’na uygun gerekli her türlü harekete geçecektir.’ denildiğine göre 1958 senesinde Lübnan’a yapılan hava indirmesi için kullanılmış olan İncirlik ve Balıkesir hava üsleri ve diğerleri yine kullanılabilecektir. Çünkü bu anlaşmada yürürlüktedir. Ve Türkiye NATO dışında dahi iradesi dışında Ortadoğu’da bir savaşa sürüklenebilir.”²⁷⁰

Tunçkanat, DP döneminde imzalanan ve önceden üzerinde durulan 1959 tarihli dolaylı saldırı anlaşmasına atıfta bulunarak, TSK’nın bir savaşın içine çekilebileceği tehdidini Lübnan örneğini vererek ortaya koymuştur. Bu anlaşmalar iki Tabii Senatöre göre TSK’yı tam anlamıyla NATO’ya bağımlı bir askeri birlik haline getirmektedirler. Ayrıca anlaşmanın ABD silahlı gücünün dolaylı bir saldırı durumunda Türkiye topraklarında harekete geçmesine olanak tanınması, “dolaylı saldırı” kavramının esnekliği göz önüne alındığında, TSK ve ülke bağımsızlığı için büyük bir tehlikedir. Yıldız konu ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

“ABD hükümetinin Türkiye’de silahlı kuvvet kullanılmasını sağlayan bu anlaşma bir siyasal ayıptır. Eğer devletin ordusu dolaylı saldırılara karşı dahi böyle bir görevi yapamıyorsa onu beslemek boşunadır. Yok eğer böyle değil de hükümet kendi ordusu yerine yabancı ordulardan böyle bir görev bekliorsa ya da ordusuna güvenini yitirmişse meşruluğu tartışılır hale gelmiş demektir.”²⁷¹

Yıldız, Kıbrıs bunalımlarında Yunanistan ile ilgili düşüncelerini 1969 tarihli anlaşmaya getirdiği eleştirilere eklemeyi ihmal etmemiştir:

“(…) [B]ize düşmanlığı dinmez bir tutku haline gelen Yunanistan’ı da bize karşı kuvvetlendirmek için bir paravana olarak kullanılmaktadır. Oramiral Griffin’in: ‘Rusya’nın Türkiye’yi tespitle Yunanistan üzerinden Ege’ye ineceği’ tezine dayanılarak Yunanistan’ı

²⁶⁹ Cumhuriyet, 12 Şubat 1970

²⁷⁰ Cumhuriyet, 11 Şubat 1970

²⁷¹ Cumhuriyet, 12 Şubat 1970

varucu güçle donatımı savunması ilginçtir. Rus devinin ilerlemesini durdurmak gibi gülünç bir görev için değil bize karşı donatılmaktadır Yunanistan.”²⁷²

Yıldız açıklıkla, Yunanistan’ın Türkiye’ye karşı NATO üzerinden ABD tarafından silahlandırıldığını dile getirmektedir. Makalesinin sonunda DP döneminden başlayarak Türk – ABD ilişkilerine yönelik bir sonuç değerlendirmesi yapan Yıldız, şu ifadeleri kullanmıştır:

“ ‘DP döneminde ileri karakolduk şimdi ise kobaylığa aday olduk.’ Türkiye’yi başkalarının kobayı haline getirerek bir anda mezarlığa çevirecek anlaşmaları, yeni anlaşma ile hukukileştirmiş, daha kesin hükümlerle bizi bağlamış ve ilerisi için de hükümete açık bono vermiş bir anlaşma, TBMM’ye uğramadan yürürlüğe girmiştir. Bunun ücreti de ABD yardımıdır. Bankalarımızın yılda 20 milyarı aşan (gerçekleşmiş bütçeden çok) kredileri sanayi ve tarım dışında tefeciye, ağaya, müteahhide, komisyoncuya ve ithalatçı-ihracatçıya verip yoksulluktan yakınlık, yurdu tehlikeli ipotekler altına sokmak yerine İndra Gandhi gibi cesur tedbirler alarak bozuk düzeni düzeltsek, en kısa sürede kalkınmış ve dış ipoteklerden kurtulmuş bir ülke haline geliriz.”²⁷³

Yıldız’a göre DP döneminde başlayan ve kendilerinin hiçbir zaman uygun bulmadıkları ABD ile yakın ilişkiler, 1970 yılına gelindiğinde farklı bir boyut kazanmış; “ileri karakolluk boyutundan kobaylık boyutuna” yönelmiştir. ABD bu dönemde Türkiye ile yaptığı sözü edilen anlaşma ile, geçmişte olduğu gibi maddi yardım kozunu kullanarak Türkiye’yi kendisine bağlamıştır. ABD’nin Türkiye’nin zararına uygulamalar yaptığına ilişkin bir diğer değerlendirme yine Tunçkanat tarafından, 28 Ocak 1958 ve 21 Şubat 1963 tarihlerinde Amerika tarafından çekilen notaları konu edinerek yapılmıştır:

“Bu notalarla Türkiye’nin ihraç imkanı içinde bulunan mallar sınırlandırılmıştır. Örneğin buğday ve zeytinyağı ihracı sınırı aştığı takdirde ceza olarak Amerika’dan bu değerle emtia alma şartı öngörülmüştür. Bunlar bize devletler arasında dostluk değil menfaatler bulunduğunu gösterir.”²⁷⁴

Yapılan ikili anlaşmaların Türkiye için bir tehlike olduğunu ortaya koyan Tabii Senatör Sami Küçük de konuya farklı bir yönden bakarak Amerika – Sovyetler arasında kalan Türkiye’nin dış politik konularda Amerika’ya sıkı sıkıya bağlılığının; ileride bölgede meydana gelecek bir savaş durumunda büyük sıkıntılar yaratacağını ortaya koymuş ve aşağıda yer alan önerileri sıralamıştır:

“(…) [İ]kili anlaşmalara dayanarak topraklarımızda kurulan Amerikan üslerinin kaldırılmasını, istihbarat faaliyeti yapan üs ve tesislerin NATO yararına çalışmak üzere Türk

²⁷² Cumhuriyet, 12 Şubat 1970

²⁷³ Cumhuriyet, 12 Şubat 1970

²⁷⁴ Cumhuriyet, 9 Mart 1970

Silahlı Kuvvetlerine teslimini, NATO emrinde bulunan üslerin de lojistik destek faaliyetleri dışında kullanılmaması zarureti inandırmaktayız.”²⁷⁵

Görüldüğü üzere 1970 Türkiye’inde ABD, askeri ve ekonomik yönden hakimiyetini sürdürmekte; kurduğu savunma organizasyonları ile ülke bağımsızlığını tehlikeye atacak uygulamalar yapmaktadır. Türk Hükümeti ise sözü edilen ülke ile yaptığı ikili anlaşmalarla bu uygulamaların işleyişini kolaylaştırmakta ve anlaşmaların iç yüzünü parlamentodan ve kamuoyundan gizlemektedir. İşte Tabii Senatörler, bu gizli kalan yönleri kendi ifadeleri ile “Türk halkına duyurmayı vazife edinmişlerdir.” Amerika ve onun kurduğu NATO gibi organizasyonların Türkiye’nin aleyhinde olduğunu ve zararına çalıştığını iddia eden Tabii senatörlerin dış politika ile görüşlerini özetlemek gerekirse şu ifade kullanılabilir: “ABD ve NATO’dan bağımsız, aldığı kararlarda kişilikli, kendi ayakları üzerinde durabilen bir dış politika”

27 Mayıs günü NATO’ya bağlı olduklarını dünyaya duyuran MBK içerisinde yer alan ve yıllar sonra bunun nedenini dönemin bir zorunluluğu olarak açıklayan Tabii Senatörler, görüldüğü üzere 1965’ten sonra NATO ve ABD karşıtı söylemler üretmişlerdir. Sözü edilen bu durum Tabii Senatörlerin dış politikaya bakış açılarında gerçekleşen sol evrimin göstergesidir.

4.6) 12 MART’A GİDEN YOLDA TÜRK SOLU VE TABİİ SENATÖRLER

Önceki bölümlerde üzerinde durulduğu gibi 1961-1965 döneminde bir muhalefet partisi olan AP ile parlamentoda siyasi af, 27 Mayıs’ın savunması gibi tartışmalara giren, ülkedeki sol uyanıştan etkilenerek parlamentoda sol söylemler üreten Tabii Senatörler için 1965 tarihi dönüm noktasıdır. 10 Ekim 1965 tarihinde yapılan seçimlerle birlikte iktidara gelen AP’nin aldığı 52,9’luk oy oranı; Tabii Senatörler için büyük bir hayalkırıklığı olmuştur. Bu tarihten sonra, sonraki bölümde üzerinde durulacağı gibi, soldaki gelişmeler ile birlikte Tabii Senatörlerin muhalefetleri parlamento dışında da hız kazanacak; Tabii Senatörler “parlamentar demokrasi”nin devamından yana olan düşüncelerini değiştirecekler ve “sandık demokrasisi”nin iflas ettiğini açıklayacaklardır.

1965’den sonra Tabii Senatörlerin bakış açıları artık sol ideoloji içerisinde. Tabii Senatörlerin sol ile Yön dergisi aracılığıyla başlayan ilişkileri, 1967’de çıkmaya

²⁷⁵ Devrim, sayı 69, 16 Şubat 1971

başlayan Türk Solu, 1969'da yayınlanmaya başlayan Devrim dergileri ile gelişerek devam etmiş, Tabii Senatörler Devrim dergisinde sıklıkla yazılar yazmışlardır. 12 Mart muhtırasına giden dönemde Tabii Senatörlerin siyasi görüşleri, solda gerçekleşen gelişmelerle yakından ilgilidir. Bu dönemde Tabii Senatörler, cuntacılık iddiaları ile karşı karşıya kalmışlar, sol aydınlarla AP'ye karşı mücadele etmeye çalışmışlardır.

4.6.1) Tabii Senatörlerin Aktif Politik Müdahaleleri

Önceden sözedildiği gibi AP'nin 1965 seçimlerinde kazandığı başarının Tabii Senatörlerde yarattığı hayalkırıklığının bir benzeri de bu dönemde TİP'in yönetim kadrosu'nda yaşanıyordu. 1961 yılında kurulan TİP'in, dört yıllık yapılanma sonrasında seçimlerde yüzde üç dolaylarında oy olması nedeniyle TİP yöneticileri, açık bir şekilde itiraf edemedikleri bir hayal kırıklığına uğramışlardı. Oysa seçimlerden önce TİP yöneticileri, Başta partinin başkanı M.Ali Aybar olmak üzere, büyük bir seçim başarısı ve bunun sonucu oluşacak büyük bir parlamento grubu beklemekteydiler.²⁷⁶ Ancak 1965 seçimleri sol aydınlar ve Tabii Senatörler için DP'nin, ardılı olan AP aracılığıyla, iktidara gelmesi ve solun yenilmesi anlamına geliyordu. Yön dergisine göre yeni AP iktidarı 27 Mayıs'a karşı bir karşı devrim niteliği taşıyacaktı.²⁷⁷ 1965 seçimlerinden önce solun taşıdığı potansiyelin kanıtı CHP lideri İnönü'nün partisinin siyasal yelpazedeki yerini "ortanın solunda" şeklinde tanımlamasıdır. CHP, "ortanın solu" söylemiyle sol seçmenden oy almayı amaçlamıştı. İşte CHP'nin de sol bir parti olarak girdiği 1965 seçimlerinin, TİP'in aldığı yenilgiyle sonuçlanmasından sonra sol kendi arasında TİP'i ve iktidara gelme şeklini tartışmaya başladı.

1965 seçimlerinin ardından sol aydınlarının TİP'e bakışını açıklamada Ergun Aydınoglu'nun değerlendirmesi, 1965 sonrası Türk soluna ilişkin değerlendirmelere ışık tutacak niteliktedir:

"...1965 seçimlerinin ardından başta parti yöneticileri gelmek üzere pek çok solcu aydın TİP'in geleceğinde, daha farklı şeyler görmeye başladılar. Bunlar için geleceğin TİP'i, sendika ve benzeri sınıf temelli kitle örgütlenmeleriyle yakın bağlar içinde bulunan ve sosyal hareketleri yönlendiren bir parti değil, bir seçim kazanma aygıtıdır. Diğer bir ifadeyle tüm çalışmalarını seçimler takvimine göre düzenleyen ve tüm başarılarını seçim sonuçlarıyla ölçen bir parti."²⁷⁸

1965 seçimlerini takip eden iki yıllık süre içerisinde Türk solunda başlıca iki görüş ortaya çıkmıştı. Bunlar: TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar ve TİP ana

²⁷⁶ Aydınoglu, a.g.k

²⁷⁷ Aydınoglu, a.g.k

²⁷⁸ Aydınoglu, a.g.k

grubunun Türkiye'nin demokratik yollarla gerçekleştirecek bir sosyalist devrime hazır olduğuna ilişkin görüşü ve Mihri Belli'nin devrimci değişimin ancak bir aydınlar ve subaylar koalisyonu ile gerçekleştirebileceğini ileri süren görüşüydü.²⁷⁹

Mihri Belli'nin "Milli Demokratik Devrim" (MDD) olarak adlandırılan bu görüşün temelinde, solun iktidara gelmek için demokratik yolların, yani seçimle işbaşına gelmenin olanaksızlığına karşılık asker sivil ara tabakaların da katılımıyla gerçekleştirilecek bir devrim yatmaktadır. Mihri Belli, "asker sivil aydın zümre"nin bütün olarak devrimci bir gücü oluşturduğunu ve bu zümrenin çıkarlarının sosyalizmle çelişmediğini düşünmekteydi.²⁸⁰ Belli'ye göre, 27 Mayıs'tan sonra Türk toplumunun sola açılışından alt rütbeli subaylar oldukça etkilenmişlerdi. Genç subaylar içerisinde sol basını izleyenler ve çağın devrimci düşüncesine eğilimi olanlar vardı.²⁸¹ Nitekim Mihri Belli'nin 1967 yılında çıkarmaya başladığı Türk Solu dergisinde, Yön dergisinden ve 1960'ların "askeri cunta" hareketlerinden kimi isimler de boy göstermiştir. Bu isimler arasında Tabii Senatörlerden Suphi Karaman ve Mucip Ataklı da vardır.²⁸² Asker kökenli olan Tabii Senatörlerle sol aydınların bu beraberliğinin nedenini Aydınoglu'nun aşağıda yer alan değerlendirmesi açıklar niteliktedir:

"...[K]omünistlerle asker kökenli (ya da askeri bir darbeye umut bağlamış) milliyetçilerin bu beraberliği, bir ideolojik bağlantıdan çok, döneme özgü bir 'komünist' stratejik yönelişin kanıtıdır. Mihri Belli ve arkadaşları Mısır, Sudan, Suriye ya da Endonezya komünistlerinin yıllardır yaptıklarına benzer şekilde, uluslar arası komünist harekette adeta tartışılmaz olarak kabul edilmiş bir "devrim stratejisi"nin taktik yönelişini uygulamaktadırlar."²⁸³

Mihri Belli'nin sözü edilen "taktik"inde Tabii Senatörler, asker kökenli oluşları ve DP'nin elinden iktidarı alan kişiler olmaları nedeniyle önemli bir yer işgal ediyorlardı.

MDD içerisinde yer alan Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) 1965 sonrası dönemde Türk solu değerlendirilirken üzerinde durulması gereken bir oluşumdur. 17 Aralık 1965'te kurulan FKF, TİP içerisinde yankı bulan ve ilk önce TİP üyesi gençlerin üye olduğu, Doğu Perinçek başkanlığında bir oluşumdur. TİP içerisinde yükselen MDD hareketi, FKF için önemli bir dönüm noktasını ifade eder. TİP içinde güçlenen MDD hareketine bağlı gençler, FKF'yi bir başka örgüte, Dev-Genç'e, dönüştürmeyi başarırlar. Aydınoglu'na göre FKF, TİP'in gençlik örgütü konumundadır ve 1969 yılında gerçekleşen bu değişimin nedeni TİP'in önemli gerilemeler yaşamasıdır.

²⁷⁹ Zürcher, a.g.e, s.372

²⁸⁰ Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, C.VII, İstanbul:İletişim Yayınları, 1988, s.2079

²⁸¹ Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, C.VII, s.2145

²⁸² Aydınoglu, a.g.k

²⁸³ Aydınoglu, a.g.k

“Tüm perspektifini parlamento faaliyetine ve seçimlere yönelik bir çalışmanın doldurduğu bir partinin gençlik örgütü olarak FKF’nin, üniversite gençliği için çekiciliği oldukça sınırlıdır. Öte yanda siyasal perspektifindeki olumsuzluklar bir yana, bu dönemde TİP’in hemen her alanda önemli gerilemeler yaşadığı da bir gerçektir. Bu nedenle FKF kuruluşundan kısa bir süre sonra eylemsiz ve adeta işlevsiz kalacaktır”²⁸⁴

FKF’ye katılan gençlik örgütlerinden biri de Tabii Senatör Kadri Kaplan’ın genel başkanı olduğu 27 Mayıs Milli Devrim Derneği’dir. Katılımdan sonra FKF’nin genel sekreterliği görevini üstlenen Kadri Kaplan, oluşumun kuruluş amacını şu sözlerle açıklar:

“(…) [D]in sömürücüleriyle savaş, emperyalizmin her çeşit tahakkümü ile savaş, Kemalist sistem ve kurumların ve toprak ağalarının yarattığı her çeşit sömürüyle savaş, keyfi idareyle savaş, cehaletle ve mevcut eğitim düzeniyle savaş...”²⁸⁵

Önemle üzerinde durulması gereken nokta MBG’ye dahil olamasa da tabii senatör olarak parlamentoda yer alan Kadri Kaplan’ın bu oluşumun ikinci adamı olarak görev almasıdır.

FKF’nin kurucuları arasında yer alan Veysi Sarısözen, 1983 yılında yaptığı değerlendirmede FKF’nin Dev-Genç’e dönüşmesini 1968 yılında tüm dünyada başlayan büyük gençlik patlamasına bağlar:

“FKF’nin Dev-Genç’e dönüşümü, 1968 büyük gençlik patlamasının kendine uygun bir gençlik örgütü yaratmasıdır. 1968’e kadar FKF’de yönetim, gençlik hareketinin doğal önderleri tarafından değil, partiye bağlı formel önderlikler tarafından oluşturulmuştur. 1968 ise, kendi bağrından gerçek, doğal önderleri birkaç gün içinde tartışmasız şekilde yaratmıştır”²⁸⁶

Tabii Senatörlerin 1961’den 1965’e kadar sol kesimle olan ilişkileri görüldüğü üzere 1965’ten sonra gelişme gösterse de esas gelişme, hatta birlikte hareket etme durumu, Doğan Avcıoğlu’nun 1969’da çıkarmaya başladığı Devrim dergisi ile birlikte olmuştur. Bu dergide düzenli yazılar yazan Tabii Senatörler, 12 Mart muhtırasını bu derginin yazarı olan birer parlamenter olarak karşılamışlardır. 1965’ten sonra Tabii Senatörlerin parlamentodaki söylemleri sol kesimin takdirini kazanmıştır. Aydınlık dergisi yaptığı tespitte şu ifadeleri kullanır:

“Parlamento içindeki mücadelede işbirlikçi iktidara ve emperyalistlere karşı mücadele bayrağını asker-sivil aydın zümrenin temsilcileri taşımaktadır. Senatoda MBG her geçen gün daha sağlam bir çizgide antiemperyalist bir tutumun mücadelesini vermektedir.”²⁸⁷

²⁸⁴ Aydınmoğlu, a.g.k

²⁸⁵ Gevgilili, a.g.e, s.378-379

²⁸⁶ Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, C.VII, s.2071

²⁸⁷ Aydınlık, Nisan 1969, sayı: 6’dan aktaran Çetin Yetkin, Soldaki Bölünmeler, İstanbul:Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1998, s.181

1961’de Yön dergisini çıkaran ve bu derginin kapandığı tarih olan 1967’den sonra 2 yıllık bir suskunluk döneminin ardından Avcıoğlu’nun, yazıldığı dönemde hayli ses getiren kitabı Türkiye’nin Düzeni²⁸⁸ ile Tabii Senatörleri etkilediği ve Devrim dergisinin yazar kadrosuna kattığı düşünülebilir. Şurası kesindir ki Tabii Senatörlerin sol kesimle en açık ittifakları Devrim döneminde gerçekleşmiştir. Bu ilişki sonraki bölümde üzerinde durulacağı gibi “cuntacılık” iddialarını da beraberinde getirecektir.

Çetin Yetkin asker sivil ara tabakaların koalisyonu ile ilgili şu ifadeleri kullanır:

“Türkiye sosyalist bir savaşım yapacak konumda değildi. Ülkenin feodal yapısı yarı bağımlı olması buna engeldi. O halde önce antifeodal ve antiemperyalist savaşım verilmeliydi. İlk sorun demokratik özgürlüklerin ve bağımsızlığın sağlanmasıydı. Sosyalizme ancak bu aşamaya ulaşıldıktan sonra geçilebilirdi. Antiemperyalist savaşım, devrimci eylemin milli olmasını gerektiriyordu. Bu nedenle antiemperyalist savaşıma işçi sınıfından başka bütün öteki milli güçler de katılmalıydı. Milli Demokratik Devrimciler TİP’in temel savına tümüyle karşı çıkmaktaydılar. Buna karşılık asker-sivil ‘ara tabakalar’, ‘milli’ güçlerden oldukları için savaşım kadroları açısından Avcıoğlu çevresiyle bu açıdan aralarında yakınlık bulunuyordu”²⁸⁹

Avcıoğlu’nun düşüncelerini aktaran Çavdar’ın açıklamaları, MDD tezi ile Tabii Senatörler arasındaki ilişkiyi açıklamaya yardımcı olacak öğeleri bünyesinde barındırmaktadır.

²⁸⁸ Avcıoğlu, Türkiye’nin kalkınması için izlenmesi gereken yolu şu satırlarla ortaya koymuştur:

“Komünist kalkınma yolu, proletarya hegemonyası temeline oturmaktadır. Amerikan tipi kalkınma, tutucular koalisyonu dediğimiz sınıflara yaslanmaktadır. Milli devrimci kalkınma yolu ise tutucular koalisyonu dışındaki geniş bir kitle hareketine dayanmaktadır. Proleterya hegemonyası olmadığı için birinci yoldan, tutucular koalisyonuna karşı bulunduğu için de ikinci yoldan ayrılmaktadır. Genellikle küçük burjuva çevrelerden gelen milliyetçi aydınlar bu tip kalkınmada ön planda rol oynamaktadırlar. Her iki tarafa ve daha çok amerikan modeline kayması mümkün gözüken bu kalkınma yolu, emperyalizme karşı milletçe girilen mücadeleden sonra elde edilen siyasi bağımsızlığın, ekonomik bağımsızlıkla gerçek bir bağımsızlık haline getirilebilmesi için izlenmesi zorunlu bir yol olarak belirlemektedir. Bu model ana çizgileriyle şöyle özetlenebilir.

1. Kamu sektörü, ekonomide daima bir yere sahiptir. Kamu sektörünün büyüme hızı, özel sektör büyüme hızından daha yüksektir. Böylece kamu sektörü ekonomide egemen duruma gelmektedir. .
2. Stratejik nitelikte belli üretim kolları devletin elindedir. Bu faaliyetlerde kamu sektörü egemenliği en kısa zamanda gerçekleştirilmektedir.
3. Birinci ve ikinci sınıflar sonucu, tekelleri karakterdeki yerli ve yabancı sermayenin faaliyet alanı daraltılmaktadır.
4. Ortaçağ kalıntısı sınıflar tasfiyesi ve tarımın kalkınmada gerekli rolü oynayabilmesi için köklü bir toprak reformu zorunludur.
5. Temel sanayilerin kurulmasına öncelik veren ve esas itibarıyla kamu sektörüne dayanan planlı sanayileşme, ülkenin kalkınmasını gerçekleştirmek ve ekonomik bağımsızlığını sağla temellere oturtmak amacını gütmektedir.
6. Kaynakların hem mali, hem fiziki planlamasını öngören şumullü ve gerçekleştirilmesi zorunlu plan, bu tip kalkınmanın vazgeçilmez aracıdır.

(...) Kalın çizgileriyle özetlemeye çalıştığımız bu kalkınma yolu, güçlü ve azimli bir halk hareketine dayanabildiği ve tutucular koalisyonunun kaçınılmaz direnmesi ile pusuda bekleyen emperyalizmin oyunlarını – bilinçli kitle gücüne dayanarak- yenebildiği ve köklü reformları en kısa sürede gerçekleştirebildiği ölçüde başarılı olabilir.”

Avcıoğlu, a.g.e, 1091-1092

²⁸⁹ Yetkin, a.g.e, s.23-24

“(…) [M]ütevazı ve fakir ailelerden gelen ordu Türkiye’imizin ileri hamlelerinde dayanılacak en sağlam kuvvetlerden biridir. Memleketimizin batılılaşma hareketlerinde ordu daima ilericilerin safında yer almıştır. Bugün de ilerici kuvvetlerin anayasadan da kuvvetli teminatı ordudur. Ordu elbetteki günlük politikanın dışındadır ve dışında kalmalıdır. Bu durum ordunun milli kurtuluş cephesinin en güvenilir manevi desteklerinden biri olduğu gerekçesini değiştirmez”²⁹⁰

Asker sivil ara tabakaların koalisyonu bağlamında MDD tezi ile yakınlık bulunan Avcıoğlu’nun düşünceleri 1968’den sonraki dönemde Tabii Senatörler arasında hayli etkili olmuştur. Şüphesiz iki taraf arasında gerçekleşen bu yakınlaşmanın nedeni Tabii Senatörlerin asker kökenli birer “ihtilalci” olmalarından kaynaklanıyordu. Avcıoğlu daha YÖN’ü çıkardığı dönemden itibaren yukardan devrim ve bu devrime askerlerin ortaklığının savunucusu durumundaydı:

“On yıl boyunca Türkiye’de, küçük burjuva radikalizmi diye nitelendirilebilecek olan bir hareket ya da yukarıdan devrim özlemleri veya büyük sosyal dönüşümlerin yolunu açmak üzere askeri darbe hayalleri denildiğinde, akla 1961-67’nin YÖN’ü gelir. Bu şekliyle YÖN’ü, 27 Mayıs’ın hemen ertesinde boy vermiş, aydınların öncülüğünde bir radikal siyasal çizginin dergisi olarak tanımlamak mümkündür”²⁹¹

Avcıoğlu’nun 1961 Anayasası ile ilgili düşüncesi ise bu ilerici anayasanın yukarıda sözü geçen asker-sivil ara tabakaların eseri olduğuydu. Ona göre bu tabakalar geleneksel olarak Türkiye’nin yazgısında hep önemli roller oynamışlardı.²⁹² Sonraki paragraflarda görüleceği üzere Avcıoğlu, başta Tabii Senatör olma hakkına kavuşmuş olmasına rağmen bu hakkı kullanmayarak senatoya girmeyen ancak 1966 yılında Kontenjan Senatörü olarak senato sıralarında yerini alan Cemal Madanoğlu olmak üzere Ahmet Yıldız, Haydar Tunçkanat, Suphi Gürsoytrak, Suphi Karaman, Vehbi Ersü, Sami Küçük, Ekrem Acuner ile ilişkiye girecek ve bu isimler Avcıoğlu’nun çıkardığı Devrim dergisinde 1969 – 1970 – 1971 yıllarında yazılar yayınlacaklardır. Bu ilişkinin temelinde, Avcıoğlu’nun başını çektiği kadronun; asker sınıfının desteğini kazanmak için; asker kökenli olan, üstelik 27 Mayıs’ta DP iktidarına son verecek kadar devrimci ruha sahip olan Tabii Senatörleri, aracı olarak kullanmak istemesinin yattığı söylenebilir. Bu değerlendirmeyi Celil Gürkan’ın aşağıdaki ifadeleri fazlasıyla desteklemektedir:

“Genel konjonktür, silahlı kuvvetler ağırlığını fiilen ortaya koymadan ve rol üstlenmeden, sadece sivil kişi ve odakların, hangi amaca yönelik olursa olsun ve hangi gerekçelere dayanırsa dayansın, bir girişimde bulunmalarına asla olanak vermiyordu ve Türkiye’nin sosyo-politik yapısı ve gelenekleri karşısında vermesi de beklenemezdi. Bu nedenledir ki ister eski askerlerden

²⁹⁰ Çavdar, a.g.e, s.119

²⁹¹ Aydınoglu, a.g.k.

²⁹² Yetkin, a.g.e, s.75

– emekli veya istifa etmiş - isterse sivil aydın kişilerden kaynaklanan ve kurulu düzeni değiştirmeyi amaçlayan eğilim, sürekli şekilde silahlı kuvvetler içindeki gelişmeleri izliyor, onunla dirsek temasında olmayı, dirsek temasında kalmayı, kısacası, silahlı kuvvetlerin ‘koçbaşı’ olarak kullanılıp yıkacağı sur gediklerinden, yönetim kalesine önde girmeyi öngörüyordu.”²⁹³

Avcıoğlu’nun asker sınıfı ile kurmak istediği ittifaka yardımcı olacak öge, Tabii Senatörlerin sıkı sıkıya bağlı olduğu, “Kemalizm”e yaptığı vurgudur. Avcıoğlu, ortaya attığı Milli Devrimci Kalkınma tezinin Kemalizm’e aykırı olmadığını, aksine Kurtuluş Savaşı ile elde edilen siyasi bağımsızlığın ekonomik bağımsızlıkla tamamlanması, yani Kemalizm’in amacına ulaşabilmesi için Mili Devrimci Kalkınma tezinin önemini belirtmektedir:

“Atatürkçü tez kısaca şudur: ‘batılılaşabilmek için, önce bağımsızlığın elde edilmesi ve bağımsız kalkınma olanağına kavuşulması şarttır. Kurtuluş savaşından sonra bu yolda ikinci bir savaş, kapitülasyonların ve imtiyazlı yabancı sermayenin tasfiyesinde verilmiştir. Bağımsızlık elde edilince, yapılacak iş, devrimler yoluyla, bir düzen değişikliğinin gerçekleştirilmesidir. Batılılaşma, batının uydusu olmakla değil, içerde devrimler yoluyla düzeni değiştirmek suretiyle mümkündür. Saltanatın ve hilafetin kaldırılması, dogmaları reddederek, akla ve bilime dayanan laik bir dünya görüşünün getirilmesi, bu görüşün eğitim sistemine egemen kınışı ve bu anlayışın gerektirdiği çeşitli kurumların kurulması, eski düzeni yıkıp yeni bir düzen getirme yolunda atılmış devrimci adımlardır. Ne var ki devrimler eski düzenin temellerini tamamen yıkamamış, köklü bir toprak reformuyla, ortaçağ kalıntısı güçler tasfiye edilememiştir. Toprak reformunu gerçekleştirme çabaları, tutucu güçler koalisyonu engeli önünde takılıp kalmıştır. Ama bu Atatürk’ün büyük sezişinin ve Kemalist tezin doğruluğunu ve bugün için de geçerli olduğu gerçeğini değiştirmez. Kemalist tez ‘bağımsızlık içinde toplumsal devrimler yoluyla çağdaş uygarlığa ulaşmak’ biçiminde özetlenebilir. Türkiye’mizin içinde bulunduğu şartlarda hızla kalkınması ve çağdaş uygarlık düzeyine bir an önce ulaşması için tek çare olarak gördüğümüz ‘milli devrimci kalkınma yolu’ Kemalist tezin temele indirilmesinden ve böylece Atatürk devrimlerinin devam ettirilmesinden başka bir şey değildir. Milli devrimci kalkınma yöntemi ile, ülkemizin 15-20 yıl içinde kalkınması, tam bağımsızlığın sağlanması ve çağdaş uygarlık düzeyindeki şerefli yerini alması mümkündür. Yalnız bunun için gerçekten devrimci olmak, ‘idare-i maslahatçılık’ tan kesinlikle kaçmak ve dış destekli tutucu güçler koalisyonunun sayısız tuzaklarını boşa çıkarmak gereklidir. Atatürk’ün Kurtuluş Savaşı’nın kazanılmasından hemen sonra söylediği şu sözler, devrimcinin kulağına küpe olmalıdır: ‘inkılabın kanunu, mevcut kanunların fevkindedir. Bizi öldürmedikçe, bizim kafalarımızdaki cereyanı boğmadıkça başladığımız inkılap ve tecdütt bir an bile durmayacaktır. Bizden sonraki devirlerde de bu böyle olacaktır’”²⁹⁴

²⁹³ Celil Gürkan, 12 Mart’a Beş Kala, İstanbul:Tekin Yayınevi, 1986, s.123

²⁹⁴ Avcıoğlu, a.g.e, s.1223-1224

Şüphesiz bu tezin arkasından giden Tabii Senatörler ve Madanoğlu da tezin gerçekleştirilebilirliğine inanmışlardır. Nitekim Gürkan, sivil aydınların Mucip Ataklı, Cemal Madanoğlu, Ekrem Acuner gibi senatörlerle temas ettiklerini ve karşılıklı telkinlerde bulunduklarını doğrulamaktadır.²⁹⁵

Bu dönemde asker sınıfının desteğini kazanma ve ittifak kurma isteğinde olan sadece sol aydınlar değildi. CHP lideri İnönü de asker sınıfı ile ittifak kurmak ve yakınlaşmak için hamleler yapmaya hazırlanıyordu. 1965 seçimleri öncesinde fikir babası Bülent Ecevit olan “ortanın solu kavramını” kamuoyuna açıklayarak partisinin siyasi yelpazedeki yerini “ortanın solu” olarak belirleyen İnönü, bu hamlesiyle yükselen sol değerleri kullanmak istemişti. 1968 sonrası dönemde ise İnönü bu defa askerlerin sempatisini kazanmak için hamle yapıyordu. İnönü’nün Nihat Erim’e söylediği aşağıdaki cümleler CHP liderinin askerlerle ittifak kurma isteğini ortaya koymaktadır:

“ ‘Yalnız bir kişiyi kontenjan yap deseler General Sıtkı Ulay’ı tercih ederim, bunu hatırında tut’ dedi. İnönü, bana: ‘Sıtkı Ulay’ın ordu ile yakın teması devam ediyor. Hem de faydalı olur.’ Milletvekili olamazsa, Turan Güneş, ‘Ben ona iş bulurum’ demiş. İnönü, ‘bunu Sıtkı Ulay’a duyurmalı’ dedi.”²⁹⁶

Tabii Senatörlerin sol kesimle, özellikle Avcıoğlu ile, bir ittifak kurmasının sebebi 27 Mayıs’ın amacına ulaşmadığına ilişkin düşünceleri ve DP’nin devamı olan AP’nin güçlü bir şekilde iktidarda yer almasıdır. Suphi Gürsoytrak’ın Devrim dergisinde yayınlanan makalesi Tabii Senatörlerin AP hükümetine ve AP politikalarına olan bakışını özetleyecek niteliktedir:

“(…) On yıl sonra, 1960’a baktığımız zaman Türkiye’nin siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomik hayatında, anayasaca yapılması öngörülen temel sorunların olduğu gibi kaldığını ve devam ettiğini görmekteyiz.

(…) Eğitimde fırsat ve imkan eşitliği sağlanamamıştır. Türk tarımında üretim artışını sağlayacak, sanayileşmemizi destekleyecek ve Türk köylüsünü toprağa, refaha ve uygar imkanlara kavuşturacak toprak reformu yapılmamıştır. İktisadi hayatımız dışa bağılıktan kurtulmamış, dış ticaret hacmi bünye ve değer bakımından değişmemiştir. Kamu teşebbüslerinden beklenen karlılık ve verimlilik sağlanamamış ve partizan yönetimden kurtulunamamıştır. Kalkınmanın yükü daha çok dar gelirliyle yüklenmiş, gelir dağılımında sosyal adalet gerçekleştirilememiştir. Dış borç yükü daha çok artmış, üretim araçları üzerinde yabancılara payı büyümüş, yabancı ülkelere göçen işçilerin sayısı çoğalmıştır. Dış politikada ve askeri alanda sınırlayıcı bağlardan kurtulunamamış, ulusal çıkarlara göre karar verme ve hareket etme yeteneği sağlanamamıştır.”

²⁹⁵ Gürkan, a.g.e, s.123

²⁹⁶ Erim, a.g.e, s.903

(...) Milli Emniyet Başkanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü ve benzeri kuruluşlar – Genelkurmay İstihbarat Başkanlığı hariç – Amerikalılarla çok içli dışlı bir çalışma düzeni içindedirler. İstihbaratın ulusal olması, devlet organlarının verecekleri kararların ulusal çıkarlara uygunluğu bakımından kaçınılmaz bir zorunluluktur. Uzman ünvanı ile dahi olsa, bu örgütlerde bulunan bütün Amerikalılar uzaklaştırılmalıdır.”

(...) Gençliğe karşı seri halinde cinayetler işlenmektedir. İktidar kendisinin bu işlerde parmağı olmadığını iddia ediyorsa, suçluları en kısa zamanda bulmalıdır. Aksi halde bu kan lekeleri Demirel iktidarının yakasında gittikçe büyüyecek, büyüyecek.. ta ki temizleninceye kadar.”²⁹⁷

Vehbi Ersü de AP hükümetine olan eleştirilerini 28 – 29 Nisan 1960 olaylarına gönderme yaparak ortaya koymuş, 1971 yılı içerisinde gerçekleşen AP karşıtı öğrenci olaylarının engellenmesinde kullanılan yöntemlerin uygunsuzluğunu dile getirmiştir.

“1960 ve 1971 olaylarının amacı birdir. Yalnız uygulanan yöntemler farklıdır. Ortak amaç, devrimci gençliği ve aydınları susturarak, içli – dışlı sömürü ortaklığına dayalı kokuşmuş düzeni sürdürmektir. Birincisinde bu amaca ulaşmak için belli bir kısım öğrenciyi şiddet yoluyla sindirerek, diğerlerine göz dağı verilmek istenmiştir. İkincisinde; şiddet, vahşet halini almış, öncelikle kız öğrencilerin namus ve iffetlerine soysuzca saldırılmış, kutsal değerlerimizin koruyucusu sandığımız devletin polisi, iğrenç ve sadist şehvet sahneleri yaratmış, ardından başkentin çeşitli semtlerinde utanç dolu başarılarını kutlamak çılgınlığını göstermiştir.”²⁹⁸

Mucip Ataklı ise Tabii Senatörler arasında en genel değerlendirmeyi yapan isimdir. Ataklı’ya göre Demirel hükümeti 1961 Anayasası’nı uygulamamaktadır ve bu durum ülkenin çağdışı yönetilmesinin dolayısıyla varolan sorunların nedenidir:

“(…) Türkiye, Anayasa kurallarına uygun olmayan, tutucu güçlerin yararına uygun, çağdışı düzenle yönetilmektedir.”²⁹⁹

Haydar Tunçkanat da tırmanan şiddet olayları ve 1971 yılının ilk günlerinde ülke gündemini meşgul eden soygun olayları nedeniyle yaptığı konuşmalarda AP iktidarını eleştirmiştir. Tunçkanat gençlik olayları üzerine yaptığı açıklamada AP hükümetine sert eleştiriler getirerek, “Sağcı ve solcu görünen iki tarafta da hükümetin ajanları olduğundan şüphemiz yoktur. Olayların sorumlusu hükümettir”³⁰⁰ ifadesini kullanmıştır. Tunçkanat’ın ikinci ve daha sert açıklaması ise soygun olayları üzerine yaptığı konuşmada ortaya çıkmıştır: “Soyguncu olduğunu iddia ettiğiniz bu gençleri vurursanız sizi şimdiden katil ilan ederim”³⁰¹

Görüldüğü üzere Tabii Senatörler 12 Mart’a giden dönemde AP’yi şiddetle eleştirmişlerdir. Tabii Senatörlere göre ülkenin içinde bulunduğu kargaşa ortamının tek sorumlusu hatta hazırlayıcısı AP hükümeti ve başında bulunan Demirel’dir. Demirel

²⁹⁷ Devrim, sayı 18, 17 Şubat 1970

²⁹⁸ Devrim, sayı 70, 23 Şubat 1971

²⁹⁹ Devrim, sayı 32, 26 Mayıs 1970

³⁰⁰ Akşam, 30 Aralık 1970

³⁰¹ Akşam, 22 Ocak 1971

hükümeti, 1961 Anayasası'nın özünü benimsememiş ve iktidarı boyunca ülkeyi anayasaya uygun yönetmemiştir. Ülke ekonomik olarak dışa bağımlı hale gelmiş, tıpkı DP iktidarı döneminde olduğu gibi dış politik konumlarda Amerika'ya olan bağımlılık had safhaya ulaşmış; ülkenin çeşitli kurumlarında Amerikan etkinliği artmıştır. Gençlik olaylarının bastırılmasında şiddet uygulanması unsuru ortaya çıkmış ve bu durum AP hükümetinin muhalefete tahammülsüzlüğünü kanıtlamıştır. Tabii Senatörlere göre artık “Sandık Demokrasisi” iflas etmiştir. Ahmet Yıldız konu ile ilgili şöyle düşünmektedir:

“ (...) Demokrasi, toplumun tüm sosyal ve siyasal kuvvetlerinden ayrılarak düşün kategorisini yansıtan grupların etiketlerinden de soyutlanarak, neredeyse muşambaya sarılarak yaşatılamaz. Böyle sargılı ve duyarlı demokrasi, onun hastalığını gösterir. Sosyalisti olmayan, solu suç sayan ve iki yanı duvarlı demokrasi örneği dünyada yoktur. Devrim Anayasasını, devrimci bir zihniyet ile uygulamadıkça, bozuk düzenimiz düzeltilemedikçe, büyük kitleler özgür olmadığı için de sömürücüler yararına işleyen sandık demokrasisini bir karşı – devrim aracı olmaktan çıkarmadıkça, rejimi iflasa sürüklenme vebalinden kurtulamayız.”³⁰²

Tabii Senatörlerin AP'nin artık seçimler yoluyla iktidardan düşürüleceğine olan inançlarını kaybettiklerini Yıldız'ın yukarıdaki değerlendirmesi açıkça ortaya koymaktadır. Tabii Senatörlerin MDD tezine olan bağlılıklarını ortaya koyan bu ifadeler, aynı zamanda bu teze bağlılığın nedeninin AP politikalarına olan karşıtlık olduğunu da bir kez daha açıklamaktadır. Tabii Senatörler, 1961 yılında “parlamenter demokrasi”nin yeniden işlerlik kazanması için gösterdikleri çabadan, 1970 yılına geldiklerinde “sandık demokrasisi”nin iflas ettiği düşüncesine gelmişler; AP'den ve bu partinin yürüttüğü politikalarından kurtulma umudunu “devrim”e bağlamışlardır.

Tabii Senatörlerin AP karşıtı politikalarının sebeplerini, ve Türkiye'yi 12 Mart muhtırasına götüren nedenleri Celil Gürkan'ın aşağıdaki ifadesi net bir şekilde özetlemektedir:

“ ‘27 Mayıs Devrimi’ ve özellikle o devrimin getirdiği ‘1961 Devrim Anayasası’ konusunda, bazı çevrelerin ve kişilerin hoşuna gitmese de, ordumuzun ayrı bir duyarlılık göstermesi doğaldı. Hele Kemalist Devrim ve ilkelerine yöneltmiş kasıtlı, sistemli ve amaçlı davranışlarda bu duyarlılık, düşünce, temenni, memnuniyetsizlik ve uyarmanın da ötesinde ‘MÜDAHALE’ içgüdüsüne dönüşebilmektedir.

Örnek mi?... Pek çok...

Yanılmıyor isem 12 Mart 1971 tarihine gelirken, ülkede silahlı Kuvvetlerimizi ‘düşünce’ aşamasında ‘müdahale’ aşamasına doğru tırmanmaya zorlar nitelikte pek çok gelişmeler sergilenmekte idi. Demokratik hak ve özgürlükleriyle ve insan haysiyetine yaraşır bir yaşam ortamına kavuşmuş olarak çağdaş uygarlık düzeyinde yerini alması ATATÜRK tarafından

³⁰² Devrim, sayı 17, 10 Şubat 1970

öğütlenmiş ve 1961 Anayasası ile de yolları gösterilmiş ve açılmış, atılım bilinci aşılanmış bir toplum, ‘ulusal istencin [iradenin] temsilcisi olma’ bahanesini gerçekten çok iyi kullana gelmiş siyasal iktidarın (iktidarların) elinde, hak ettiği ve layık bulunduğu koşullardan yoksun yaşamaya zorlamanın isyanını duyuyordu ruhunda...”³⁰³

Gürkan’a göre 12 Mart’ın nedeni, tıpkı Tabii Senatörlerin şikayet ettikleri gibi, 1961 Anayasası’nın siyasal iktidarlarca benimsenememiş olmasıdır.

4.6.2) Cuntacılık İddiaları ve “Dokunulmazlık Savaşları”nın Başlangıcı

Önceki bölümde üzerinde durulduğu gibi, sol kesimle yakın ilişkide olan Tabii Senatörler, parlamenter olmaları nedeniyle siyasi iktidarın ve bazı ordu çevrelerinin gündeminde olmuşlar, darbe yapmak için kurulan cuntalarda yer almak suçundan dokunulmazlıklarının kaldırılmasına yönelik eylemlerle karşı karşıya kalmışlardır. Önceki bölümlerde görüldüğü üzere, Talat Aydemir’in başarısız darbe girişimine bazı Tabii Senatörlerin müdahale etmesinden sonra ortaya çıkan 11’ler olayı ile ilgili Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral İrfan Tansel’in yaptığı açıklamalar, Tabii Senatörlerin ordu içerisinde faaliyetleri olduğuna ilişkin ilk iddiadır. Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel’in o dönemde, 11 havacı subayın sözü edilen iki Tabii Senatörün önderliğinde bir cunta kurdukları ve bir hükümet darbesine hazırlandıklarına ilişkin iddiasını kamuoyuna açıklaması ve 11 subayın görev yerlerini değiştirmesiyle konu kapanmış gözüksü. 1967 Yılına gelindiğinde Orgeneral Tansel konuyu tekrar gündeme getirdi. Basına yaptığı açıklamada, Mucip Ataklı’nın 11’leri dışardan bir ihtilal için besleyen kişi olduğunu yinelemiş, ayrıca Ataklı’nın Milli Demokratik Devrim (MDD) içinde bir teşkilat olan Milli Devrim Ordusu’nun (MDO) başkanı olduğunu iddia etmiştir.³⁰⁴ Bu ifadelerle birlikte cuntacılık iddiaları Türkiye’nin gündemine yeniden gelmiş oluyordu. 12 Mart öncesinde haklarında “cuntacılık” iddiasında bulunulan senatörlerin başlıcaları Mucip Ataklı, Ekrem Acuner ve Cemal Madanoğlu’dur. Çeşitli soruşturmalar sırasında Sezai Okan, Şükran Özkaya ve Suphi Karaman’ın adları da MDO’ya üye oldukları gerekçesiyle iddianamelerde yer almıştır. Önceki bölümde söz edildiği üzere, 11’ler olayı nedeniyle Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral İrfan Tansel ile Mucip Ataklı’nın karşı karşıya gelmesi cuntacılık iddialarının yeniden ortaya atılmasına neden olmuştur.

Cuntacılık iddialarının senatonun gündemine gelmesi 1967 yılının son günlerine rastlar. Bu iddia ile haklarında soruşturma başlatılan Tabii Senatörler Sezai Okan, Ekrem

³⁰³ Gürkan, a.g.e, s.111

³⁰⁴ Hürriyet, 22 Şubat 1965

Acuner, Şükran Özkaya, Mucip Ataklı, ve Suphi Karaman olmuştur. Senato Anayasa ve Adalet Komisyonu'ndan seçilen geçici bir komisyon, sözü edilen 5 senatörün MDO ismi ile bir gizli teşkilat kurduklarını iddia etmiş ve ifadelerini almıştır. Başbakanlık tarafından gönderilen iddia dosyasını inceleyen geçici komisyon, varolan deliller ışığında dokunulmazlıkların kaldırılmasına gerek olmadığını belirtmiştir.³⁰⁵ Haklarındaki suçlamalardan dolayı kurulan komisyonda suçsuz bulunan Tabii Senatörler, komisyonun raporunu açıklamasından tam bir yıl sonra konunun Senato genel kuruluna gelmesiyle çıkan kararla sonra dokunulmazlıklarını kaybetmişlerdir. Ataklı, Acuner, Karaman, Okan ve Özkaya'nın dokunulmazlıkları 56'ya karşı 64 oyla kaldırılmıştır. Senato Anayasa ve Adalet Komisyonu 5 tabii senatörün dokunulmazlıklarının kaldırılmasına gerek olmadığına karar vermiş; fakat Senato genel kurulu, komisyon raporunu reddederek senatörlerin dokunulmazlıklarını kaldırmıştır. Bu karar gereğince 5 senatör mahkemeye gidecekler beraat ettikleri takdirde senatörlüklerine devam edeceklerdir. Mahkum olanların ise senatörlüğü düşecektir.³⁰⁶ Beklenildiği üzere sözü edilen 5 Tabii Senatör Anayasa Mahkemesi'ne başvuracaklarını, MBG'nin karar üzerine yaptığı toplantıdan sonra açıklamışlardır.³⁰⁷ Tabii Senatörler haklarında verilen bu karar gereği ivedilikle Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuşlardır. Anayasa Mahkemesi, 5 Tabii Senatörün dokunulmazlıklarının kaldırılması ile ilgili Cumhuriyet Senatosu kararını, isnat edilen suçların ciddiyetten uzak olduğu gerekçesiyle iptal etmiş, böylece 5 tabii senatörün dokunulmazlıkları geri verilmiştir.³⁰⁸ Tabii Senatörlerin kazandığı “Dokunulmazlık Savaşları”nın ilk mücadelesinin göze çarpan önemli olayları Senato Anayasa ve Adalet Komisyonu sözcüsü AP Senatörü Selahattin Cizrelioğlu'nun “isnat edilen suçlar ciddiyetten uzaktır” ifadesine karşın, yapılan açık oylamada, çoğunluğu ellerinde bulunduran AP'lilerin raporu dikkate almayarak dokunulmazlıkların kaldırılması yönünde oy kullanmasıdır. Kararın çıkmasından birkaç gün sonra bir grup CHP'li senatörün, alınan kararın “tam ve muteber” nitelikte olmadığını öne sürerek, kararın bozulması için Anayasa Mahkemesi'ne başvurması da önemli bir ayrıntıdır. CHP Senato Grubu, MBG'nin yanında yer alarak parlamento içerisinde Tabii Senatörlere desteklerini ortaya koymuşlardır.³⁰⁹

³⁰⁵ Hürriyet, 13 Aralık 1967

³⁰⁶ Hürriyet, 13 Aralık 1968

³⁰⁷ Hürriyet, 14 Aralık 1968

³⁰⁸ Hürriyet, 3 Ocak 1969

³⁰⁹ Cumhuriyet'in 75 Yılı, C.II, s.594

Cuntacılık iddialarına maruz kalan Tabii Senatörler arasında Ekrem Acuner 1969 yılından itibaren ön plana çıkan isim olmuştur. Acuner ileriki paragraflarda ortaya konulacağı üzere MBK'den arkadaşı olan Kontenjan Senatörü Cemal Madanoğlu ile birlikte ülkedeki terörün sorumlusu olarak soruşturmalara tabi tutulacak ve olay Acuner'in senatörlükten istifa etmesine kadar uzanacaktır. Acuner hakkında en önemli iddia Ankara'yı ele geçirme planı olarak lanse edilen “Balon Harekatı”dır. Balon Harekatı ile ilgili Cüneyt Arcayürek'in değerlendirmeleri şunlardır:

“1969 seçimlerinden sonra 27 Mayıs ihtilalcilerinden Ekrem Acuner'in, Ataklı'nın, Kabibay'ın ve General Madanoğlu'nun değişik ilişkiler içinde ama aynı amaca yönelik olarak bir müdahale arayışı içinde oldukları yayılmıştı. 25 Mayıs 1970'te 'Ankara'yı basma planı'nın ele geçirildiği söyleniyordu. Bu davranışa 'j' operasyonu adı takılmıştı, iki jandarma subayı da tutuklanmıştı. Plan Ekrem Acuner'e aitti. Öte yandan, cuntasal devinimler yüksek düzeydeki yöneticiler için söylenti olmaktan da çıkmıştı. 25 Ocak 1970'te Çankaya Köşkü'nde yarı resmi MGK diye nitelendirilen bir toplantı yapılmıştı. Burada Cumhurbaşkanı dahil Başbakan ve bakanlara ve yüksek komutanlara MİT [Milli İstihbarat Teşkilatı] tarafından 'balon harekatı'ndan geniş ölçüde söz edilmişti. MİT, Madanoğlu'nun devrimci davranışa geçmeye yönelik devinimlerine 'balon' şifre adını takmıştı. Bilgiler Mahir Kaynak'tan geliyordu. [Kaynak, Madanoğlu grubunun içerisinde yer alan ve dışarıya bilgi sızdıran bir MİT ajanıydı]”³¹⁰

24 Nisan 1970'te gerçekleşen bu olağanüstü MGK toplantısında MİT Müsteşarı Fuat Doğu ülkenin durumuyla ilgili çeşitli konularda bilgi verdikten sonra konuyu yine ordu içindeki ihtilal hazırlıklarına getirmişti. Kendi ifadesiyle, “ihtilal heveslileri bilhassa Ankara'da artmıştır” ifadesini kullandıktan sonra; Madanoğlu, Doğan Avcıoğlu, Osman Köksal'ın ihtilal için çalıştıklarını belirtmiş, Acuner'in de emekli subaylarla ilişki halinde olduğunu iddia etmiştir. MİT'in düşüncesine göre Acuner, MDD tezinin önemli destekçilerinden biriydi ve arkadaşı Madanoğlu ile birlikte Ankara'yı ele geçirme planları yapıyordu.³¹¹ Balon Operasyonu'nda iki subayın tutuklanmasından sonra 56 general, 516 albay emekliye sevk edildi.³¹² Hükümet ise Acuner'in dokunulmazlığını kaldırmaya bu sefer kararlı gözükiyordu. AP hükümeti ilk olarak 10 Temmuz 1970'de, Kara Kuvvetleri Komutanlığı Askeri Mahkemesi tarafından “askeri isyana teşvik” iddiası ve tutuklanan iki jandarma albayı ile ilişkili olduğu gerekçesi ile Acuner'in dokunulmazlığının kaldırılmasını istemiş ve toplanan Senato Anayasa ve Adalet Komisyonu da meselenin

³¹⁰ Arcayürek, a.g.e, s.353

³¹¹ Doğan Akyaz, Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi – Hiyerarşi Dışı Örgütlenmeden Emir Komuta Zincirine, İstanbul:İletişim Yayınları, 2002, s.304

³¹² Ahmad, Demokrasi Sürecinde Türkiye, s.203

incelenmesi için bir alt komisyon kurulmasını kararlaştırmıştır.³¹³ Komisyon bir hafta sonra sunduğu raporda Acuner'in dokunulmazlığının kaldırılması yönünde görüş belirtmiş, bu gelişme üzerine Acuner, komisyonun kararının Senato genel kurulu tarafından onaylanmasını beklemeden MBG'den istifa ettiğini açıklamıştır. Acuner istifasına gerekçe olarak; arkadaşlarıyla görüş ayrılığına düştüğünü ileri sürmüştür.³¹⁴ Bu olaydan sonra hükümet, Acuner'in dokunulmazlığını kaldırmayı başaramamış, çünkü araya 12 Mart muhtırası girmiştir. Acuner'in dokunulmazlığı 12 Mart'tan sonra yeniden gündeme gelecek ve bu kez kaldırılacaktır.

Tabii Senatör olmasa da bu dönemde faaliyetleri kamuoyunu meşgul etmiş bir diğer kişi de ihtilal yapma hazırlığı içerisinde olan MDO'nun başkanı olarak nitelenen Cemal Madanoğlu'dur. 27 Mayıs'ın önde gelen isimlerinden olan MBK üyesi Cemal Madanoğlu, yukarıda sözü edilen ve 11'ler olayında Tabii Senatörler ile arasındaki sürtüşme açığa çıkan Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral İrfan Tansel'in MBK tarafından görevinde bırakılması sonucu, Haziran 1961'de önce MBK'den istifa etmiş ve Milli Savunma Bakanlığı (MSB) Yüksek İstişare Kurulu Üyesi görevinden de istifa ederek, askeri görevden emekli olmuştur.³¹⁵ Madanoğlu, 1961 Anayasası'nın kabul edilmesinden sonra açılan Senato'ya Tabii Senatör olarak girmeyi de kabul etmemiştir. 1961 yılından, Kontenjan Senatörü olarak Senato'ya girdiği 1966 yılına kadar Madanoğlu, 1964 Kısmi Senato seçimlerinde İstanbul'dan bağımsız Senatör adayı olmuş, yürüttüğü kampanya basında yer bulsa da seçimlerde başarı sağlayamamıştır. Madanoğlu seçim yenilgisinin ardından sivil toplum kuruluşlarıyla ilişkisini sürdürmüş ve 1965 yılında İstanbul Memurlar ve Hizmetliler Cemiyeti'ne fahri başkan seçilmiştir.³¹⁶ Madanoğlu'nun yeniden siyaset sahnesinde yer almasını sağlayan olay, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından kontenjan senatörü olarak seçilmesidir. William Hale; bu atamanın Madanoğlu'nun siyasi tutkularını yeniden canlandırırdığını, ancak bu canlanmanın hiç umulmadık bir yönde, Osman Köksal, Yazar Doğan Avcıoğlu ve 1960 sonlarında Türk solundaki altüst oluş sırasında ortaya çıkan bir grup Marksist yönelimli entelektüelle birlikte, gerçekleştiğini belirtir.³¹⁷ Doğan Avcıoğlu'nun 1968'te yayınladığı Türkiye'nin Düzeni adlı kitapta ortaya attığı, önceki bölümde üzerinde durulan, Milli Devrimci Kalkınma tezini benimseyen Madanoğlu; Avcıoğlu'nun, "çok partili liberal sisteme

³¹³ Cumhuriyet, 11 Temmuz 1970

³¹⁴ Akşam, 25 Kasım 1970

³¹⁵ Cumhuriyet, 11 Ekim 1961

³¹⁶ Vatan, 9 Mayıs 1965

³¹⁷ Hale, a.g.e, s.163

geçişin, ülkeyi Demirel gibi Türk kompradorlarıyla işbirliği halinde çalışan Amerikan emperyalizminin tahakkümü altına soktuğu” düşüncesini benimsedi. Bu düşünceye göre Türkiye’nin 1968’lerde geldiği durum, “sermayenin anti-demokratik çok partili diktatörlüğü” olmuştu³¹⁸. Madanoğlu, Avcıoğlu ile yaptığı görüşmelerinde, ortaya konulan durumun düzeltilmesi için gerçekleşmesi gereken devrimin, siviller ve silahlı kuvvetlerdeki sempatanları arasında bir işbirliğini gerekli kıldığı düşüncesini geliştirdiler. Avcıoğlu’nun, asker sınıfının işbirliğini kazanmak için görüşlerini benimseyen Madanoğlu’nun, 27 Mayıs’ı gerçekleştiren bir devrimci asker olarak, karizmasından yararlanarak asker ve sivil sınıflar arasında bağlantı kurmak için işbirliği yapma düşüncesinde olduğu söylenebilir. Bu işbirliğinin niteliği ve organizasyonu için Hale, şu ifadeyi kullanır:

“Madanoğlu ve arkadaşlarının hazırladığı bir bakıma taslak planda, Madanoğlu Devrim Genel Konseyi’nin Başkanı, Avcıoğlu ise Genel Sekreterdi.”³¹⁹

Madanoğlu’nun sol düşüncesinin önemli isimleri ile girdiği bu yakın ilişki MBK’dan arkadaşı olan Orhan Erkanlı tarafından şu şekilde eleştirilmişti:

“Paşa, [Madanoğlu] Avcıoğlu’nun, Şevket Süreyyaların [Aydemir] müridi olmuştu, Sosyalist olmuştu. Paşa senatoda kendisine verilen metinleri okuyor, solcu yayın organları ve dergiler: ‘paşanın senatoda söylediği gibi’ diye başlayan makaleler yayınlıyorlardı.”³²⁰

Bu dönemde Devrim dergisinde yazılar yayınlayan Madanoğlu, parlamento içerisinde de faaliyetlerini sürdürmüş, AP’nin politikalarını eleştirerek Başbakan Demirel ile tartışmalara girmiştir. Madanoğlu’nun AP liderine yönelik ilk eleştirisi, tıpkı Tabii Senatör olan arkadaşları gibi, Türk Ordusu’nun NATO’nun emrinde kullanılmasıdır. Madanoğlu, konu ile ilgili eleştirisini şu ifade ile özetlemiştir:

“(…) [G]üvenliğin temel örgütü olan ordu gücünün kaynağı, ulusun sevgi ve desteğidir. Milleti kendisini ayakta tutacaktır. Onun içindir ki ordu - millet kaynaşımı içinde ulusal ordu olmayı özler durur.”³²¹

Eric Jan Züncher’in “MDD grubu’nun ilerici subaylarla koalisyon umudu 15-16 Haziran 1970 İşçi Olaylarında, askeri birliklerin sert müdahalesi ile sarsıldı”³²² diye nitelediği 15-16 Haziran olaylarından sonra ilan edilen sıkıyönetim kararı Madanoğlu’nun sert eleştirilerine maruz kalan bir diğer karardır. Madanoğlu faşist bir karar olarak nitelediği sıkıyönetim ilanını şu sözlerle eleştirmiştir:

³¹⁸ Hale, a.g.e, s.163

³¹⁹ Hale, a.g.e, s.163

³²⁰ Erkanlı, a.g.e, s.167

³²¹ Hürriyet, 30 Ocak 1969

³²² Züncher, a.g.e, s.373

“Sıkıyönetim ilanı bir devrimci aavidir. İşçiler seçim sandıklarında dolup taşarken oyları yerinde bilinçli bulunur da, sorunlarının sorumluluğunu kullanmaya kalkıştıklarında davranışları neden yersiz ve bilinçsiz bulunur.”³²³

12 Mart muhtırasından sonra Başbakan Nihat Erim’in imzasıyla Senato Anayasa ve Adalet Komisyonu’na gelen tasarı ile Madanoğlu’nun dokunulmazlığı kaldırılmış ve Senatör Anayasa Mahkemesi’ne başvurmayı reddederek,³²⁴ tıpkı bazı Tabii Senatör arkadaşları gibi, “Anayasayı tagyir ve tebdil ederek [bozmak ve değiştirmek] TBMM’yi görevden alıkoymak için gizli bir ittifak kurmak” suçundan hakim karşısına çıkmıştır. Madanoğlu ile beraber; Doğan Avcıoğlu, İlhami Soysal, İlhan Selçuk, Altan Öymen gibi gazeteci – yazarlar da yargılanmıştır.³²⁵ Madanoğlu’nun yargılanması için gereken dokunulmazlığının kaldırılması 3 Ağustos 1971’de gerçekleşirken³²⁶, 6 Eylül 1971’de tutuklanma gerçekleşmiş, açılan dava 2 Ekim 1974’te tüm sanıkların beraat etmesiyle sonuçlanmıştır.³²⁷ Kamuoyunda Madanoğlu Davası olarak bilinen davanın sanıklarından biri olan İlhan Selçuk, Madanoğlu’nun kişiliği ve tutukluluk günleri ile ilgili aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

“Türkiye 12 Mart’a doğru yol alırken Madanoğlu büyük bir potansiyel gücün simgesine dönüşmüştü. Nereden kaynaklanıyordu bu güç? Hiçbir örgütten yer altı etkinliğinden, yasadışı bir kuruldan kaynaklanmıyordu. Madanoğlu’nun ordu içindeki ünüyle ordu dışındaki devrimci kesimde yarattığı saygınlık ve güven bir araya geldiğinde ortaya çıkıyordu bu simge.”(109)

“ (...) 6 Eylül 1971’de Emekli Korgeneral Cemal Madanoğlu tutuklandı. Davutpaşa kışlası Tutukevi’nde 26 Ocak 1972’ye kadar kaldı. Oysa ben, İlhami Soysal, Doğan Avcıoğlu bu ilk tutuklamadan sonra 18 Aralık 1971’de tahliye edilmiştik. Çünkü avukatlarımız tahliye için gerekli makama dilekçeyle başvurmuşlardı. Madanoğlu:

- ‘Ben’ demişti. ‘başvurmam’ ve ‘başvurdurtmam...’

³²³ Cumhuriyet, 11 Temmuz 1970

15 – 16 Haziran Olayları’nın nedeni olan 274 numaralı yasa tasarısı ve ardından gelişen olaylar kısaca şöyledir: “CHP ve AP tarafından 274 sayılı sendikalar kanununda değişiklik öngören iki kanun tasarısı hazırlandı. Bu tasarılar komisyonda birleştirilerek tek bir tasarı halinde meclise sevk edildi. Kanun tasarısının gerekçesinde; 1963’de yürürlüğe giren yasanın boşluk ve eksikliklerinin Türkiye’de bir sendika bolluğu yarattığı, bu sendika bolluğunun ise çalışma ve iş hayatını engellediği belirtiliyordu. Tasarıya göre bir işçi sendikasının Türkiye’de çapında faaliyet gösterebilmesi için o iş kolundaki toplam işçi sayısının en az üçte birini üye kaydetmiş olması gerekmektedir. Sendikalara büyük darbe vuracak olan bu tasarı 11 Haziran’da TİP’in aleyhte oylarına rağmen meclisten geçti. Henüz senatodan geçmediği için kanunlaşmayan tasarıya Devrimci İşçi Sendikaları (DİSK) büyük tepki gösterdi. 15-16 Haziran 1970’de İstanbul ve Kocaeli’nde toplam 200.000 kişinin katıldığı eylemler düzenlendi. İki gün süren olaylar sonucunda 5 kişi hayatını kaybetti. 200’e yakın kişi gözaltına alındı ve yüzlerce işçi gözaltına alındı.”

Cumhuriyet’in 75 Yılı, C.II, s.620-621

³²⁴ Akşam, 5 Ağustos 1971

³²⁵ Akşam, 15 Temmuz 1971

³²⁶ Madanoğlu’nun dokunulmazlığı 26 hayır oyuna karşılık, 98 evet oyu ile kaldırılmıştır.

Cumhuriyet, 4 Ağustos, 1971

³²⁷ Cumhuriyet, 3 Ekim 1974

Araya adamlar kattılar, kimi avukatlar telkinde bulundular. ‘paşa için bir dilekçe yazın hemen tahliye ederiz’ dediler. Madanoğlu kös dinledi; hapishane hayatı vız geliyordu Paşa’ya, dışardan ne bir ziyaretçi kabul etti ne de asker karavanasından gayrı bir şey yedi. Asker battaniyesini çekti burnuna ranzasında uyudu. Baktılar ki olacak gibi değil, Madanoğlu’nu tahliye etmek zorunda kaldılar. Paşa bizden bir ay sonra çıktı. İşte Madanoğlu Davasının ‘1’ numaralı sanığı Madanoğlu böyle bir adamdı. Suçu büyüktü. 27 Mayıs devriminin eylem lideriydi. 13 Kasım operasyonunu gerçekleştirmişti. [14’lerin yurtdışına çıkarılması] 1960’larda Büyük Millet Meclisi’nde ‘ulusal ordu’ kavramının koşullarını vurgulamış, Atatürk’ün tam bağımsızlık ilkesini savunmuştu.”³²⁸

Madanoğlu Davası’nın sanıklarından olan Selçuk, o günlere ilişkin yazdığı anılarında İstanbul Erenköy’de “Ziverbey Köşkü” olarak adlandırılan bir yerde işkence altında zorla ifade verdiklerini belirtmiş, dava sonucunda beraat etmelerine neden olarak da deliller arasında tutarsızlığın etkili olduğunu ortaya koymuştur:

“ (...) [D]elil olarak ileri sürülebilenler üç başlıkta toplanabilir. 1) Teyp bantları 2) Ajan Raporları 3) İşkenceyle alınmış sorgu tutanakları
Madanoğlu davası dosyasında savcılığın dayanak yapmak istediği bütün deliller perişandı. Teyp bantlarından çoğunlukla bir anlam çıkmıyordu. Çoğu yerde bantlarla oynanmış, değiştirilmişti. Ajan Mahir Kaynak’ın raporları ise çok garipti.”³²⁹

27 Mayıs’ın önemli isimlerinden Cemal Madanoğlu işte böyle bir ortamda rejimi değiştirmek için örgüt kurma suçundan yargılandı. Kamuoyunu diğer tüm senatörlerden daha fazla ilgilendirdi onun yaptıkları. 1993’teki ölümüne kadar ise İstanbul Kızıltoprak’ta sessiz sedasız bir hayat sürdü.

³²⁸ İlhan Selçuk, Ziverbey Köşkü, İstanbul:Çağdaş Yayınlar, 1991, s.109-111

³²⁹ Selçuk, a.g.e, s.113

12 Mart’tan 4 gün sonra askeri müdahale planlama yaptığı iddiasıyla emekliye sevk edilen General Celil Gürkan ise gözaltında bulunduğu dönemde kendisini sorgulayan ve önceden hazırlanmış bir ifade tutanağını imzalamaya zorlayan sorgu görevlisi ile arasında geçen dialoğa kitabında şu şekilde yer verir:

“ -‘Olmamış bu paşam... başlığını albayın dediği gibi yazmamışsınız... öyle yazmanız gerek’ dedi.

Ben:

- İyi ama aziz kardeşim vaki olmayan bir cuntadan, ihtilal ya da darbe girişiminden ve cunta üyeliğinden söz ederek kendi kendimi neden zorla suçlu durumuna düşüreyim?... Ben gerçeği yazıyorum’ dedim.”

Gürkan, a.g.e, s.81

5) 12 MART DÖNEMİNDE MBG

12 Mart'ın tanımı, ordunun yüksek kademesindeki komutanların AP lideri Başbakan Demirel'e bir muhtıra göndererek hükümeti istifa ettirmeleri olarak yapılırsa, Tabii Senatörlerin 12 Mart ile bağlantısının temel noktası, bazı sol aydınların muhtıra öncesi dönemde askerlerle kurmak istedikleri ilişkilerde bir aracı olarak görülmeleri ve bundan dolayı karşı karşıya kaldıkları suçlamalardır. 27 Mayıs'ta yaptıkları müdahale ile ülkenin yönetimini ele geçirenler arasında yer alan Tabii Senatörlerden bazıları önceki bölümde görüldüğü üzere 12 Mart öncesi dönemde AP iktidarının yürüttüğü politikalardan rahatsızlık duymaktaydılar. Bu durum onların ülke yönetiminde 1961'deki etkinliklerinden hayli uzakta yer almaları ve Türkiye'ye esaslı değişiklikler getirme arzusuyla birleştiğinde onları çeşitli faaliyetler içinde yer almaya ittiği de bir gerçektir. Bu faaliyetler dönem içerisinde haylice ses getirmiş, haklarında davalar açılmış, parlamenterliklerinin düşmesi için TBMM'de soruşturmalar başlatılmıştı. 12 Mart öncesinde hayli hareketli günler geçiren Tabii Senatörler için muhtıra sonrası yıllar, bir sessizlik dönemini ifade ediyordu.

5.1) 12 MART MUHTIRASI VE MBG

“Parlamento ve hükümet, süregelen tutum, görüş ve icraatıyla yurdumuzu anarşi ve kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluk içine sokmuş, Atatürk’ün bize hedef verdiği uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti’nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.

Türk milletinin ve sinelerinden çıkan silahlı kuvvetlerinin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliğini giderecek çarelerin, partiler üstü bir anlayışla meclislerimizce değerlendirilecek mevcut anarşik durumu giderecek ve anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir.

Bu husus süratle tahakkuk ettirilmediği takdirde, Türk Silahlı Kuvvetleri kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti’ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek, idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya kararlıdır. Bilgilerinize”³³⁰

Yukarıdaki ifadeleri taşıyan ve Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler, Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur ile Deniz Kuvvetleri Komutanı Celal Eyiceoğlu tarafından imzalanan muhtıra ile TSK tıpkı 27 Mayıs’ta olduğu gibi sivil idarecilere müdahale etti ve Demirel hükümeti istifa etmek zorunda kaldı. 27 Mayıs’ta emir komuta zinciri içerisinde gerçekleşmeyen askeri müdahale bu kez tam tersi şekilde meydana geliyordu

12 Mart muhtirasına Tabii Senatörler temkinli yaklaşmakla birlikte AP hükümetinin istifa ettirilmesinden dolayı memnurluk da duyuyorlardı. Aslında 12 Mart’tan sonra Tabii Senatörler memnuniyet duyan tek grup değillerdi. Özellikle sol kesim muhtırada yer alan ve “anayasanın öngördüğü reformların” gerçekleştirileceğine dair ipuçları içeren ifadelerden hoşnuttu. Bu durumu Ali Gevgilili şu satırlarla açıklar:

“Dev-Genç’ten TÖS’e [Türkiye Öğretmenler Sendikası] kadar tüm derneklerin ortak bildiride 12 mart muhtirasını şükranla karşıladıkları, bağlılık duygularını dile getirdikleri anlatılmaz bir coşku ortamında açılır. DİSK bile ‘anayasa ilkelerinin uygulanması’nda Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yanında olduğunu belirtmekten ‘kıvanç’ duyar. Sol basın ve yazarlar derhal büyük reformlara başlanması gereğini dile getirirler.”³³¹

Sonraki bölümde üzerinde durulacağı üzere; 12 Mart yönetiminin uygulamaları ve sol kesime yönelik sert politikaları, sol kesimin muhtırayı sevinçle karşılamasının boş bir heyecan olduğunu ortaya koyacaktır.

³³⁰ Cumhuriyet’in 75 Yılı, C.II, s.538

³³¹ Gevgilili, a.g.e, s.523

Muhtıradan sonra Tabii Senatörlerden ilk açıklama Mucip Ataklı'dan gelmiştir. Ataklı, muhtırayı “hukuki ihtilal” olarak nitelemiş, “Bunu 1963'den beri söylüyoruz” diye eklemiştir. Önceden görüldüğü üzere Ataklı'nın 1963 yılında ortaya attığı “hukuki ihtilal” tezinde; Kemalist düşünceler dışındaki zihniyetleri tasfiye ederek muhalefeti yasaklayan hukuki bir ihtilal teklifinde bulunmuştu:

“Memleketin rejimine parlamentonun sahip çıkmasını, devrimciliğe sosyal ve ekonomik sorunlara eğilmesini bildirdik. Bunlar yanlış yorumlandı. Bunları söyleyen bizler ve arkadaşlarımız hakkında türlü şeyler söylendi. Bugün bu duruma gelindi.”³³²

Görüldüğü üzere Ataklı açıklamalarında, 12 Mart'a kadar olan, kendisinin ve Tabii Senatör arkadaşlarının açıklamalarının bilinçli olarak başka yönler çekildiğini ifade etmekte, AP'nin politik yanlışlıklarının kendi muhalefetlerinin nedeni olduğunu ortaya koymaktadır. Ataklı, muhtıranın partiler üstü yapısından ve bu yapının AP'yi iktidardan uzaklaştırmasından fazlaca hoşnuttur. AP ise Tabii Senatörlerin bu tavrına eski bir söylem olan “Tabii Senatörlük kaldırılсын” söylemiyle karşılık vermiştir.³³³ 1972 yılının ilk günlerinde devrik Başbakan Demirel'in Başbakan Erim'e söylediği aşağıdaki cümle AP'nin Tabii Senatörlere olan bakışının 12 Mart'tan sonra da değişmediğini ortaya koymaktadır:

“(…) Demirel, Milli Birlik Komitesi Üyeleri, tabii senatörlerin rahat durmadıklarını, rejime karşı olayları teşvik ettiğini söyledi.”³³⁴

Muhtıranın verilmesinden basında yer alan başbakan adayları arasında üç senatörün ismi geçmekteydi. Şüphesiz MBG Başkanı Fahri Özdilek, Mucip Ataklı, Cemal Madanoğlu isimlerini başbakan adayı olarak ortaya atan Akşam gazetesi'nin bu iddiası gerçeklerden uzaktı. Muhtıranın sahibi olan TSK yönetim kademesinin 12 Mart öncesinde bazı Tabii Senatörlerin giriştikleri faaliyetlerine yönelik iddialardan sonra bu yola gitmesi beklenemezdi. Dolayısıyla başbakan olarak seçilecek isim muhtırada sözü edilen partiler üstü kavramına uygun olarak Nihat Erim oldu.

Tabii Senatörler için 12 Mart sonrası dönem derin bir sessizlik dönemidir. Senatörler olayları uzaktan izlemekle yetinmişler, gerek senatoda gerekse gazete sayfalarında fazla konuşmamışlardır. Bu dönemin Tabii Senatörler için en önemli özelliği önceki bölümlerde başlangıcına yer verilen “Dokunulmazlık Savaşları”nın büyüyerek devam etmesidir.

³³² Akşam, 13 Mart 1971

³³³ Akşam, 11 Haziran 1971

³³⁴ Erim, a.g.e, s,997

5.2) “DOKUNULMAZLIK SAVAŞLARI”NDA İKİNCİ DÖNEM

12 Mart muhtırasından sonra Ekrem Acuner, Ahmet Yıldız dokunulmazlığının kaldırılması gündeme gelen Tabii Senatörlerdir. Bu iki isimden Yıldız’ın dokunulmazlığı kaldırılmazken, Ekrem Acuner ise önce dokunulmazlığını kaybetmiş, hakkını ancak Anayasa Mahkemesi’nin iptal kararı ile geri almıştır.

Bu dönemde Ekrem Acuner’in dokunulmazlığı konusu kamuoyunu fazlaca meşgul etmiştir. Ekrem Acuner, 12 Mart öncesinde Ankara’daki anarşik eylemleri yönetmekle suçlanmış, başbakanlık tarafından gönderilen tezkerede TCK’nın 146. maddesine dayanılarak hakkında idam cezası istenmiştir. başbakanlık, Ekrem Acuner’in; “devletin, siyasi, iktisadi, hukuki, sosyal nizamını yıkmaya yönelik örgüt kurmak”, “toplu soygun yapmak”, “adam kaçırmak”, “şehir gerillasına fiilen girişmek”³³⁵ suçlarından yargılanması için dokunulmazlığının kaldırılmasını Senato başkanlığından istemektedir. Acuner’in hakkında bu iddiaların ortaya atılması ve başbakanlığın hamlesi üzerine MBG acil bir toplantı düzenlemiş ve Acuner’den bilgi almıştır. Gazetelerde dosyanın ayrıntılarının yayınlanması üzerine ise Mucip Ataklı’dan dosyadaki bilgilerin Anayasa ve Adalet Komisyonu’ndan kasıtlı olarak dışarıya sızdırıldığını belirten ve bunu eleştiren bir açıklama gelmiştir.³³⁶ Bu gelişmeleri, Acuner’in, dosyadaki tanıkların ifadelerini işkence altında verdiklerine ilişkin başbakana sunduğu soru önergesi izlemiştir. Acuner; göz altında bulunan veya tutuklu olarak tutulan kişilerin kendisi hakkında yalan beyanda bulunmaları için işkenceye tabi tutulduklarını iddia etmiştir.³³⁷ Acuner’in dokunulmazlığı, bu manevralara rağmen 2 Temmuz 1971 günü; 27’ye karşı 91 oyla kaldırılmıştır. Anayasa ve Adalet Komisyonu’ndan Senato genel kurulu’na gelen ve aynen kabul edilen karar şöyledir:

“Silâhlı isyana teşvik, tahrik, teşebbüs, sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmeye, memleket içinde müesses iktisadi ve sosyal temel nizamları devirmeye matuf cemiyet kurmak, TCK’nın 146’ncı maddesini ihlâl suçlarından sanık Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve arkadaşları ile ilgili olarak Sıkıyönetim Komutanlığı Askerî Savcılığınca yapılan kovuşturma sırasında bu olayla ilgi ve iştiraki tespit edilmiş olduğu bildirilen Cumhuriyet Senatosu Tabîi Üyesi Ekrem Acuner’in yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına...”³³⁸

³³⁵ Akşam 17 Haziran 1971

³³⁶ Akşam 18 Haziran 1971

³³⁷ Akşam 26 Haziran 1971

³³⁸ Anayasa Mahkemesi’nin 1971/37 esas sayı, 1971/66 karar sayı ile 15 Temmuz 1971’de yayınladığı; Acuner’in dokunulmazlığını kaldıran Senato kararını iptal eden karar metni için bkz.

www.anayasa.gov.tr/eskisite/KARARLAR/IPTALITIRAZ/K1971/K1971-66.htm , 04 Haziran 2006

“Silâhlı isyana teşvik, tahrik, teşebbüs, sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmeye, memleket içinde müesses iktisadi ve sosyal temel nizamları devirmeye matuf cemiyet kurmaya, Devletin temel nizamlarını yıkmaya matuf [yönelik] fiillere karıştığı gerekçesiyle” dokunulmazlığı kaldırılan Acuner karardan sonra şu açıklamayı yapmıştır: “Bu karar siyasideir. Ben Türkiye’de hiç kimsenin olamayacağı kadar Kemalist ve reformcuyum”³³⁹

Acuner, kararın iptali için ivedilikle Anayasa Mahkemesi’ne başvurmuştur. Acuner’in dokunulmazlığını kaldırın Senato kararının iptali için verdiği dilekçede kararın usul ve esas yönünden iptalini gerektiren durumları sıralamıştır.

Anayasa Mahkemesi’ne verilen dilekçede Acuner’in, usul yönünden itirazları şöyle özetlenebilir: dokunulmazlığın kaldırılmasına ilişkin istemin Adalet Bakanlığı onayına sunulmaksızın doğrudan Senatoya gönderilmesi, alt komisyonun gerekçeli bir rapor hazırlamaması, konunun senato gündemine gelmesi öne alınarak erkenden görüşülmesi, genel kurulun ilgili oturumunda dokunulmazlığın kaldırılmasının aleyhinde konuşacaklarını beyan eden iki senatörün bunun tersi yönünde görüş bildirmelerine başkanın müdahale etmemesi, son sözün kendisine verilmemesi... Acuner’e göre kararın iptalini esas yönünden gerektiren durumlar ise şunlardır: kararın siyasi erek gütmesi ve isnat edilen suçun ciddi olmaması nedeniyle Senato içtüzüğüne aykırı olması, ifadeleri alınan kişilerin Acuner’in lehinde ifade vermelerine rağmen bu ifadelerin dikkate alınmaması...

Acuner mahkemeye yaptığı sözlü açıklamada ise daha önce senatoda Başbakana sunduğu soru önergesinde ortaya attığı iddiaları tekrarlayarak şu açıklamayı yapmıştır:

“İnsanlık dışı vahşice işkencelerle hakkımda dosya düzenlenme yoluna gidilmesiyle; işkenceden sonuç alınamayınca Millî İstihbarat ajanlarına dedikodu niteliğini aşmayan, dayanaksız düzmece ihbarlar yaptırılarak dosya hazırlattırılmasaydı; bu dosyada siyasî erek gütme çabalarını sezmeseydim; bana isnat edilmeye çalışılan suç eylemleriyle en küçük bir ilgi ve ilişkimi görseydim Yüce Mahkemeyi rahatsız etmeyecektim.”³⁴⁰

Acuner’in üzerinde durduğu işkence ve düzmece raporlar Anayasa Mahkemesi’nin kararı iptal etmesindeki en önemli unsurlar olmuştur. Acuner’in kararın usul yönünden iptal edilmesine yönelik isteklerinin reddedilmesi ve kararın esas yönünden iptal edilerek Tabii Senatörün dokunulmazlığının geri verilmesi bu yargıyı destekler. Anayasa Mahkemesi’ne

³³⁹ Akşam 3 Temmuz 1971

³⁴⁰ www.anayasa.gov.tr/eskisine/KARARLAR/IPTALITIRAZ/K1971/K1971-66.htm

göre Acuner hakkında düzenlenen MİT raporunun kim tarafından yazıldığıının belli olmaması kararın iptal edilmesini gerektirecek bir durumdur.

Anayasa Mahkemesi'nin, Acuner'in dokunulmazlığını kaldıran kararı iptal etmesi, dokunulmazlık savaşlarında Acuner'in kazandığı bir zaferdir. 12 Mart öncesinde dokunulmazlığını geri alan 5 senatörden biri olan Acuner, bu hakkına yeniden Anayasa Mahkemesi'nin kararıyla kavuşmuş ve gazetelere şu açıklamayı yapmıştır: “Anayasa Mahkemesi Ata'nın emanetini korudu”³⁴¹

³⁴¹ Akşam, 17 Temmuz 1971

6) İKİ ASKERİ MÜDAHALE (12 MART – 12 EYLÜL) ARASINDA MBG – MBG’NİN SESSİZ YILLARI

12 Mart Muhtırası Demirel hükümetinin yerine bağımsız Nihat Erim’in hükümetinin kurulmasına yol açmakla birlikte MBG ve Tabii Senatörler için 9 yıllık bir sessizlik dönemini de beraberinde getirdi. Tabii Senatörler 12 Mart’tan sonra kurulan Erim hükümeti’ne arkadaşlarından Mehmet Özgüneş’i “Devlet Bakanı” olarak gönderse de kısa süre sonra gelen istifa, Tabii Senatörleri siyaset sahnesinin daha da gerisine gönderdi. 12 Mart dönemine kadar ekonomik ve sosyal konularda sol görüşlerini dile getiren, çoğu kez Demirel hükümetlerine en sert muhalefeti yapan grup üyeleri 12 Mart muhtırası ile beraber sessizliğe bürünmüşlerdir. 12 Mart’tan sonra işbaşına gelen hükümetinin yaptığı anayasa değişikliklerine gösterdikleri tepki bile önceki açıklamaları göz önüne alındığında yumuşak olarak değerlendirilebilir. MBG’nin bu sessizliğinin temelinde, eski hükümetlere yaptıkları sert muhalefeti yapmaları durumunda yeni hükümetin “Tabii Senatörlük” kurumunu kaldırmaya yönelik eylemlerde bulunabileceği kuşkusu ya da korkusu yatmaktadır. Çünkü AP hükümetleri tabii senatörlüğü kaldırmak için kamuoyunun nabzını yoklayan açıklamalar yapmışlar, 12 Mart muhtırasının ardından bile bu tekliflerini hükümet düzeyinde olmasa da parti düzeyinde tekrarlamışlardır.

MBG'nin 12 Eylül askeri darbesine kadar, görüşlerini ortaya koydukları temel konular, Erim hükümeti'nin yaptığı anayasa değişiklikleri ve 1980 yılına yaklaşırken artan anarşi olaylarıdır.

6.1) 1971 – 1973 DÖNEMİNDE MBG

MBG'nin 12 Mart'tan sonra tepkisini gösterdiği en önemli konu Erim Hükümeti'nin yapmayı planladığı anayasa değişiklikleridir. Ülkede artan huzursuzluğun ve anarşi olaylarının nedeni olarak 1961 Anayasası'nın içerdiği “özgürlükler”i gören hükümet, hızlı bir şekilde anayasayı değiştirme çalışmalarına başladı. Grubun anayasa değişikliklerine getirdiği eleştirilerin temelinde Türkiye'yi 12 Mart'a getiren şartlarda 1961 Anayasası'nın sorumluluğunun olmadığı, bu şartların oluşmasında en büyük sorumluluğun Demirel iktidarlarında olduğudur. Muhtıradan yaklaşık 3 ay sonra Mucip Ataklı, MBG adına yaptığı açıklamada, şu ifadeleri kullanmıştır:

“Çağdaş uygar bir Türkiye yaratmayı amaç güden 1961 Anayasası'nı uygulamayan bütün örgüt ve kuruluşları birbirleriyle dövüştürerek milli bütünlüğü temelinden sarsan yasaları ve devlet kuvvetlerini tek yanlı kullanan ülkeyi ekonomik iflasa sürüklerken sayısız yolsuzlukların şaibesi altında hesap vermekten kaçan ve böylece yarattığı anarşik ortam içinde maceracılar verdiği fırsatla yurdumuzu uçurumun kenarına getiren baş sorumlu Demirel iktidarındır”³⁴²

Ahmet Yıldız ise yapılması düşünülen anayasa değişikliklerinin 12 Mart muhtırasına aykırı olduğunu belirterek aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

“Bugünkü meclisin bu ölçüde büyük anayasa değişikliği yapma hak ve yetkisi tartışılmaya değer bir konudur. TSK isteklerini muhtırada belirlemiştir. Bunlar arasında anayasa değişikliği olmadığı gibi mevcut anayasanın uygulanmamasından yakınılmaktadır. Aslında bir silahlı kuvvet ihtilali olan 27 Mayıs Anayasası'nı ordumuz bir şeref belgesi saymaktadır. İlk kez oluyor ki bir iktidar değişikliğinden sonra var olan siyasal düzenden daha öncekine benzeyen hükümler ve haklarla özgürlüklerin kısıtlanması bir ordu isteği olarak gösterilmek istenmektedir. Bu gerçeğe aykırı bir çabadır”³⁴³

Her iki açıklamada da anlatılmak istenen 1961 Anayasası'nın Türkiye'yi 12 Mart'a götüren sebeplerden biri olmadığı, Erim hükümetinin yapmayı planladığı anayasa değişikliklerinin de silahlı kuvvetlere mal etmenin doğru olmayacağıdır. MBG'nin bu açıklamalarına ve karşı çıkışlarına rağmen, Erim Hükümeti anayasada çeşitli

³⁴² Akşam, 22 Haziran 1971

³⁴³ Akşam, 13 Eylül 1971

değişikliklere gitti. Şüphesiz dönemin en güçlü ismi TSK'nın Başbakan olarak seçtiği Erim'di.

Erim, anayasayı değiştirme çalışmalarına hukuk profesörleri ile bir toplantı yaparak başladı.³⁴⁴ Bu toplantıda hukukçular Başbakana, 1961 Anayasası'nın değiştirilmesinin sorunları çözmeyeceğini öne sürmüşlerdir. Prof. Bahri Savcı, Prof. Bülent Nuri Esen, Prof. Münici Kapani, Prof. Mümtaz Soysal ve arkadaşlarına göre, anarşi ve terör anayasa değişmeden de ortadan kaldırılabilecek sorunlardı. Anayasanın “öz”üne dokunulmamalıydı. Hukukçulardan anayasanın korunması yönünde görüşler alan Erim, TSK ve diğer devlet kuruluşlarından anayasanın değiştirilmesi yönünde baskı görüyordu. Muhtıranın altında imzası bulunan ilk isim olan Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, ilk günden beri anayasanın ülkenin sosyo-ekonomik gelişmesine “bol” geldiğini söylemekteydi.³⁴⁵ Yargıtay I. Ceza Dairesi ise aldığı kararda “temel hak ve özgürlükler sınırsız değildir” görüşünü ortaya koyuyor³⁴⁶, özgürlüklerin sınırlandırılmasına “kamu düzeni ya da ulusal güvenlik” gibi gerekçelerin sebep olarak gösterilebileceğinin altını çiziyordu.

20 Eylül 1971'de 1961 Anayasası'nın 37 maddesi üzerinde değişiklik yapılmıştır. Böylece 12 Mart muhtırasından sonra 1961 Anayasası'nın dörtte biri değişikliğe uğramış oluyordu.³⁴⁷ 1961 Anayasası'nın 11.maddesi ile düzenlenen temel hakların özü, 1971 değişiklikleriyle üzerinde en çok değişiklik yapılan ve diğer tüm değişikliklerin ne yönde yapıldığını özetleyen maddedir. Temel hakların özüne ilişkin maddenin özgün hali şu şekildeydi:

³⁴⁴ Gevgilili, a.g.e, s.528

³⁴⁵ Çavdar, a.g.e, s.209

³⁴⁶ Gevgilili, a.g.e, s.528

³⁴⁷ 1961 Anayasası üzerinde yapılan değişiklikler 20 Eylül 1971 tarihinde gerçekleşmiştir. Üzerinde değişiklik yapılan maddeler şunlardır: 11. madde - Temel Hakların Özünü, 15. madde - Özel Hayatın Gizliliği, 19.madde - Vicdan ve Din Hürriyeti, 22.madde - Basın Hürriyeti, 26. madde - Basın Dışı Haberleşme Araçlarından Faydalanma Hakkı, 29. madde - Dernek Kurma Hakkı, 30.madde - Kişi Güvenliği, 32. madde - Tabii Yargı Yolu, 38. madde - Kamulaştırma, 46. madde - Sendika Kurma Hakkı, 56. madde - Parti Kurma Hakkı ve Partilerin Siyasi Hayattaki Yeri, 60.madde - Milli Savunma Hak ve Ödevi, 61.madde - Vergi Ödevi, 64 - 82 - ve 89. maddeler - TBMM'nin Görev ve Yetkileri, 110.madde - Başkomutanlık ve Genelkurmay Başkanlığı, 111.madde - MGK, 114.madde - Yargı Denetimi, 119.madde - Memurların Siyasi Hayata Girememesi, 120.madde - Üniversiteler, 121.madde - Radyo ve Televizyonun İdaresi ve Haber Ajansları, 124.madde - Sıkıyönetim, 127.madde - Sayıştay; Kamu İktisadi Teşekküllerinin (KİT) Denetlenmesi, 134.madde - Hakimlik Mesleği, 137.madde - Savcılık, 138.madde - Askeri Yargı, 139.madde - Danıştay, 140.madde - Askeri Yargıtay, 141 - 143. maddeler - Yüksek Hakimler Kurulu, 144. - 145 - 147 - 149 - 151 - 152.maddeler - Anayasa Mahkemesi.

1971 yılında yapılan değişiklikleri de içeren Anayasa metni için bkz. <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>

“Temel hak ve hürriyetler, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlanabilir. Kanun, kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzeni, sosyal adâlet ve millî güvenlik gibi sebeplerle de olsa bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz.”³⁴⁸

Madde değiştirildikten sonra ise aşağıdaki şekli almıştır:

“Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, Cumhuriyetin, millî güvenliğin, kamu düzeninin, kamu yararının, genel ahlâkın ve genel sağlığın korunması amacı ile veya Anayasanın diğer maddelerinde gösterilen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak, ancak kanunla sınırlanabilir. Kanun, temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunamaz. Bu Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, insan hak ve hürriyetlerini veya Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü veya dil, ırk, sınıf, din ve mezhep ayırımına dayanarak, nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyeti ortadan kaldırmak kasdı ile kullanılamaz. Bu hükümlere aykırı eylem ve davranışların cezası kanunda gösterilir.”³⁴⁹

Bu değişiklik ile “kamu düzeni, milli güvenlik gibi sebeplerle de olsa” özüne dokunulmayacak olan temel haklar; devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, Cumhuriyetin, milli güvenliğin, kamu düzeninin, kamu yararının, genel ahlâkın ve genel sağlığın korunması gibi amaçlarla sınırlanabilir bir yapıya bürünüyordu. Aynı gerekçeler özel hayatın gizliliğine, dernek kurma hakkına, sendika kurma hakkına ilişkin anayasa maddelerinde de ortaya konulmuş ve değişikliğe gidilmiştir.

Üniversitelere ilişkin anayasanın 120. maddesi 12 Mart muhtırasından sonra üzerinde değişikliğe gidilen bir diğer maddedir. Üniversitelerin özerkliği, 120. madde üzerinde yapılan değişiklikle büyük bir darbe almıştır. Değişikle birlikte devlet, üniversite üzerinde denetim ve gözetim hakkını kazanmış ve üniversitelerin bağımsızlığı zarar görmüştür. Üniversiteleri yönetecek kişilerin seçilmesi de yapılan değişiklikle devletin denetimi ve gözetimi altına alınmıştır. Şüphesiz üniversitelerin özerkliğini en çok zedeleyecek hüküm; öğrenim ve öğretimin tehlikeye düşmesi durumunda Bakanlar Kurulu’nun üniversite yönetimine el koymasıdır. Tıpkı üniversitelerin özerkliğinin zarar görmesi gibi basın özgürlüğü de anayasada yapılan değişikliklerle zarar gören bir diğer özgürlüktür. Gazete ve dergilerin yargı kararına ek olarak yetkili makamların kararı ile toplatılabileceği hükmü Anayasanın 22.maddesine eklenmiştir. 12 Mart sonrası dönemin bir ürünü de Devlet Güvenlik Mahkemeleri’nin (DGM) kurulmasıdır. 1973 Yılında yapılan anayasa değişikliği ile yargıda yeni bir kurum ortaya çıkıyor; bu mahkemeler, “Cumhuriyet aleyhine işlenen ve doğrudan doğruya Devlet güvenliğini ilgilendiren suçlara bakmakla” görevlendiriliyorlardı. Yapılan tüm bu değişikliklerle 1961 Anayasası, ilk kabul edildiği

³⁴⁸ <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>

³⁴⁹ <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>

halinden çok uzaklara gittiği düşünülebilir. Şüphesiz anayasanın bu yeni halinden en çok rahatsızlık duyanlar Tabii Senatörlerdi. Kendi eserleri olarak gördükleri 1961 Anayasası artık ruhunu kaybetmişti. Dönemin Başbakanı Erim, MBG'nin anayasa değişiklikleri için gösterdiği sert tepkiyi aşağıdaki satırlarla ortaya koyar:

“MBG adına Ahmet Yıldız, şahsı adına Ekrem Acuner, grup adına [MBG] Suphi Karaman çeşitli dozlarda parlamento dışındaki ihtilalcilere hem manalı, hem yürek vermeye çalışan konuşmalar yaptılar. Bilhassa E. Acuner. Anayasa değişikliklerine karşı çıktılar. Tehditler savurdular. Bana çattılar. 12 Mart Muhtırası'nı imzalayan komutanlara üstü kapalı çattılar.”³⁵⁰

Önceden üzerinde durulduğu üzere bu değişikliklerin TSK'nın bir isteği olarak lanse edilmesi de MBG'nin rahatsızlığının bir diğer boyutuydu. Çünkü 12 Mart muhtırasında anayasada değişiklik yapılacağına ilişkin herhangi bir uyarı yer almıyordu. Aksine reformlardan söz ediliyordu. Nitekim Erim'in ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, TSK yönetim kademesi de artık “üstü kapalı” da olsa MBG'nin şikayetlerine maruz kalıyordu. Anayasa üzerinde gidilen değişikliklerin tamamına yakınında görülen “milli güvenlik ve kamu düzeni” kavramı 12 Mart'ın, 1961 Anayasası'na getirdiği en büyük değişikliktir. Kavram üzerinde İsmail Cem'in aşağıda yer alan değerlendirmesi, 12 Mart yönetiminin uygulamalarında, bu kavramın kullanılışına ve ileride görüleceği üzere bir kabine bunalımına neden olacak kadar önemli olduğuna ilişkin ipuçları taşımaktadır.

“(…) '[M]illi güvenlik ve kamu düzeni' kavramı hukuk bilimi açısından son derece müphem ve kaypak kavramlardır. Hukukta aslolan, hukuk kurallarını kesin çizgilerle ortaya koymaktır. Aksi halde uygulayıcılar yahut iktidarlar, onları kendi işlerine gelen biçimde yorumlayıp her köşeye çekebileceklerdir.”³⁵¹

Sol kesimin muhtırayı ilk başta memnuniyetle karşılamasının temelinde de muhtırada reformlar yapılması gerektiğine ilişkin uyarıydı. Ancak zaman geçtikçe ve Erim Hükümeti'nin icraatları ortaya çıkmaya başlayınca reformların ileriye dönük değil, anayasa değişikliklerinde olduğu gibi, geriye dönük olduğu ortaya çıktı. Erim Hükümeti ülkedeki anarşiyi sert tedbirlerle bastırmaya başladı. Hükümette yer alan 11 bakan da hükümetin bu dönemde yürüttüğü faaliyetlerden şikayetçi olmaya başlamışlardı. Bu şikayetler en sonunda bir toplu istifa gerçekleşmesine neden olmuştur. 3 Aralık 1971'de hükümetten istifa eden bakanlar arasında MBG üyesi Tabii Senatör Mehmet Özgüneş de vardı. 11 Bakanın istifa nedenleri Çalışma Bakanı Atilla Sav şu ifadelerle açıkladı:

³⁵⁰ Erim, a.g.e, s.978

³⁵¹ Cem, a.g.e, s.145

“Yurdumuzun muhtaç olduğu kalkınma hamlesini ve reformları Atatürkçü bir görüşle gerçekleştirmek amacıyla kurulan hükümette görev aldık. Bu amaçları gerçekleştirebilme olanağı kalmadığı inancı ile görevimizden istifamızı Başbakan'a sunduk”³⁵²

6.2) 1973 – 1980 DÖNEMİNDE MBG

Üzerinde durulduğu gibi 12 Mart 1971'den sonra sessizlik dönemine giren MBG, 1970'lerin ortalarına gelindiğinde artık siyasetten iyice uzaklaşmıştı. Artık MBG üyeleri tarihi bir olay olarak kitaplarda yerini alan 27 Mayıs üzerinde yapılan yanlış değerlendirmeleri, hatalı bilgileri düzeltmek için çaba harcamaya başlamıştı. Bu amaca yönelik olarak, MBG Başkan Yardımcılığı görevini yürüten Mucip Ataklı'nın MBK üyelerine gönderdiği mektup, bu dönemde MBG'nin siyasetin ne derece dışında olduğunu ortaya koyan bir kanıttır. Ataklı mektubunda şöyle demektedir:

“27 Mayıs Devrimi ile ilgili bugüne kadar çok şeyler yazıldı ve söylendi. Her büyük olay için bu davranışlar olağandır. Ancak bugün bir olayın etkileri devam ederken ve rejim istikrarı sağlanmadan yapılan açıklamalar, gerçekleri yansıtsa dahi yurt için yarardan çok zarar getirir. Bu düşünce ile olaylara yön verenler henüz bildiklerini yazıp söylemediler. Zaman ise hafızalardan bilinenleri silip götürmektedir. Gelecek kuşaklar ve tarihçiler 27 Mayıs hakkında yazılanlarla sonuçlara varmak durumunda kalacaklardır.

Bu, 27 Mayıs hakkında yanlış ve haksız kanıları doğurabilir. Her söz ve yazıda bencilliğin gerçekleri istediği gibi yorumlama temayülü vardır.

Bugüne kadar 27 Mayıs ile ilgili söz ve yayımlarda bunlara fazlasıyla tanık olmuş bulunuyoruz. Yazılanların tümü ile gerçekdışı olduğunu iddia etmek aynı bencilliğe düşmek olur. Yalnız, yazılanların hemen tümünde, kendini haklı görme eğilimi yüzünden olayları tahrif ve hatta 27 Mayıs Devrimi'nin tahrif insafsızlığı da yatmaktadır.

27 Mayıs Devrimi, yurdumuzda olduğu kadar dünya kamuoyunda da artık tartışmasız bir kabul görmüştür. Bu olayın gelecek kuşaklara ve tarihçilere gerçek yüzü ile tanıtılması zorunlu olmuştur. Bunu yapabilmek, tek kişinin harcı değildir. Şimdiye kadar yapıldığı gibi, kişisel teşebbüs, insanı bencilliğin çukurunda boğar ve gerçekler gene aydınlığa kavuşturulamaz.

Bu sakıncalı yöneme olanak sağlamamak için, acı ve tatlı günleri birlikte yaşadığımız 27 Mayıs Devrimi'nin yurdumuzu bugüne getiren aşamaları hakkında bildiklerimizi gerçeklere en yakın olarak bir araya getirmemiz gerekir.

Böyle bir görevin ağırlığını bilerek yükleniyorum. Vereceğiniz bilgilerle, Milli Birlik Grubu'nda mevcut bilgi ve vesikalar birleştirilerek, eser Grubumuzun saptayacağı bir heyet tarafından kaleme alınacaktır.

Basımı ve yayımı meselesi de mili yararlar zarar vermeyecek bir zamanda gerçekleştirilecektir. Hazırlıkta kolaylık olmak üzere hazırladığımız sorular ilişikte sunulmuştur.

³⁵² Çavdar, a.g.e, s.208

Cevaplar, el yazısı ya da daktilo ile iki nüsha olarak aşağıdaki adrese gönderilecektir. Cevaplarla ilgili vesikalarınız var ise bunları da iade edilmek üzere göndermenizi rica ederim. Bu teşebbüsün sonuçlanabilmesi için meseleye birlikte ve ciddiyetle eğilmemiz gerekmektedir. Bu nedenle de, cevapların en geç 1 Nisan 1975'te bana ulaştırılmasını önemle rica ediyorum.

Teşekkür ve Saygılarımla

Milli Birlik Grubu Başkan Yardımcısı

Mucip Ataklı”³⁵³

Görüldüğü üzere MBG üyelerinin en büyük çabası gerçek bir 27 Mayıs tarihi yazmak ve tarih sayfalarında hakkettiklerini düşündükleri yeri almaktır. MBK üyelerinden kaç tanesinin Ataklı'nın bu çağrısına cevap verdiği bilinmemektedir. Bilinen gerçek, MBG'nin istediği bir “27 Mayıs Tarihi”nin yazılmamış olduğudur.

MBG üyelerinin 1971 yılında yapılan anayasa değişikliklerinden sonra Senato'da seslerini duyurdukları olay, ülkede devam eden şiddet ve anarşi olaylarıdır. MBG üyeleri şiddet ve anarşi olaylarına 1970'lerin ikinci yarısından sonra oldukça hassas yaklaşmışlar, bu yaklaşım çerçevesinde Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ü bile eleştirmişlerdir. 1976 yılı bütçe görüşmeleri sırasında MBG üyelerinden Kamil Karavelioğlu'nun; anarşi olayları karşısında cumhurbaşkanının pasif kaldığını, hükümet üzerinde ağırlığını hissettiremediğini ileri sürmesi bu dönemde Korutürk'ü çok sinirlendirmiş; MBG'ye sıcak bakmayan tüm şahıs ve partiler gibi Korutürk'te grubu, CHP yandaşı olmakla, “CHP'nin koltuğunun altına girmekle” suçlamıştır. Korutürk'e göre MBG artık fonksiyonunu yitirmiş durumdadır. Ve grup varlığını sürdürebilmek için CHP'ye şirin görünmeye çalışmakta, CHP'nin avukatı gibi hareket etmektedir. Bu tasvip edilecek bir tutum olmaktan öte, “utanç verici ve acınacak” bir durumdur.³⁵⁴

Şiddet ve anarşi olayları nedeniyle 1978 yılında yapılan oturumda MBG adına Kadri Kaplan konuşmuştur.³⁵⁵ Bu dönemde şiddet ve anarşi olayları Türkiye için en büyük sorundu. 1976 yılından Kadri Kaplan'ın senatoda konuştuğu güne kadar; 1976 yılında 109 kişi, 1977 yılında 231 kişi, 1978 yılında yaklaşık 900 kişi olmak üzere,³⁵⁶ toplam 1240 kişi bu olaylarda hayatını kaybetmişti. 1976 yılında hayatını kaybedenler arasında MBG üyesi Muzaffer Yurdakuler'in SBF'de okuyan oğlu Hakan Yurdakuler de vardı. Kaplan

³⁵³ Utku, a.g.e, s. 97:99

³⁵⁴ Baransel, a.g.e, s.109-110

³⁵⁵ 1978 yılına gelindiğinde MBG'nin Cumhuriyet Senatosu'ndaki sandalye sayısı 18'dir. 1964 yılında MBG kurulduğunda gruba üye olmayan Tabii Senatörler, yetmişli yılların ortalarına gelindiğinde MBG'ye katılmışlardır. Kadri Kaplan da bu senatörlerden biridir.

³⁵⁶ Cumhuriyetin 75 Yılı, C.II, s.720-721

1970'lerin sonuna gelindiğinde şiddet ve anarşi olaylarını yaratan 3 grup olduğu tespitini yaparak konuşmasına başlamıştır:

“(…) [N]e acı bir durumdur ki, bu toz ve duman içinde ülke ve ulus bölücüleri de habire oyuna taş sürmektedirler. Milliyetçilik adına demeye dilim varmıyor; ama herhalde bir gaflet milliyetçiliği sonucu güdülen ırkçılık adına vatandaşların bir kısmını vatanlarından sürmeye bile kalkan aşırı sağ, yani faşizmin yanında; bunun tam tersi milliyetçiliğin reddiyesi olarak etnik yapıya göre ayrımlı bir siyasal rejimi kabullenip ‘halklara özgürlük’ teraneleri savunan aşırı sol, yani komünizm de adeta işbirliği halinde etnik ayrımı teşvik etmektedirler. Din istismarcıları da mezhep kavgalarıyla devreye girip ittifaka dahil olunca, bu karmaşık hareket adeta elbirliği ile ülke ve ulus bölücülüğüne dönüştürülmektedir.”³⁵⁷

Kaplan’a göre olayların kaynağı; ırkçılık yapan aşırı sağ, etnik bölücülük yapan aşırı sol ve mezhep ayrımcılığı yaparak bu iki ana gruba yaklaşan din istismarcılarıdır. Ve bu üç grup “elbirliği ile ülke ve ulus bölücülüğü” yapmaktadır. Kadri Kaplan’a göre bu grupların amacı “devleti ele geçirmektir”

“(…) [B]unların devleti ele geçirmek istedikleri açıktır. Bunların yapısı ve karakterleri gereği çoğunlukla polis devletine dayanırlar. Bunlar özgürlükçü demokrasi taraftarı olan her siyasi güce, rengi isterse sağ, isterse sol olsun dost olmazlar. Sadece fırsat kollarlar.”³⁵⁸

Ortak özellikleri ise “demokrasi taraftarı olan her siyasal güce” karşı çıkmalarıdır. Kadri Kaplan, süregelen olayların ve olayları yapan grupların dış güçler tarafından desteklendiği tezine şiddetle karşı çıkmaktadır. Olaylar tamamıyla ülke içi grupların kendi planlarını gerçekleştirmek üzere yaptıkları eylemlerdir:

“(…) Türk devletine bunlarca yön verildiğine [dış güçler], Türk ulusunun kaderinin bunlarca çizildiğine ilişkin düşünce ve iddialara da fazlaca yer ve değer verecek değiliz. İyiliklerin de kötülüklerin de her türlü bizden kendi içimizden doğmaktadır. Onun içindir ki biz Türkiye’de oynanan oyunların asıl sahiplerinin yerli malı olduğuna inanıyoruz. Bunların basit çıkarlar adına ipleri dışardan yönetilen kuklalar rolünde olacaklarını da kabul edemiyoruz.”³⁵⁹

Kaplan, varolan duruma yönelik tespitler yaptıktan sonra 12 Mart muhtırasından sonra yapılan anayasa değişikliklerine gönderme yaparak; anarşi ve şiddet olaylarının nedeni olarak gösterilen 1961 Anayasası’nın getirdiği özgürlüklerin, yapılan değişikliklerle ortadan kaldırılmasına rağmen olayların devam etmesini kendilerini haklı çıkardığını ortaya koymuştur:

“Çok yakın geçmişte, 12 mart döneminde ‘sosyal uyanış, ekonomik gelişmeyi aştı’ dendi ve tedbir olarak da Anayasa makaslandı; ama bugün gördüğümüz gibi sonuç alınmadığından

³⁵⁷ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, D.18, C.39, s.36

³⁵⁸ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, D.18, C.39, s.36

³⁵⁹ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, D.18, C.39, s.37

başka, tersine, gelişmeler de hızlandı. O halde değişecek olan Anayasa değil, bizler olmalıyız. Böyle durumlar değişikliği anayasalarda değil, kafalarda istemektedir.”³⁶⁰

Kaplan, olayların çözümüne yönelik önlemleri sıralamadan önce CHP lideri Bülent Ecevit’in³⁶¹ başında bulunduğu hükümet ve diğer hükümet alternatifleri ile ilgili değerlendirmeler yapmıştır. CHP’nin TBMM’de çoğunluğu bulunmamakla beraber; Ecevit, bazı bağımsız üyelerin ve Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) ve Demokratik Parti’nin katkılarıyla 42. hükümeti oluşturabilmişti. Kaplan’a göre bu hükümet olayları sonlandırmak için yapılması gereken önlemleri alacak güçte bir yapıda değildi.

“(…) [B]u iktidar doğrudan doğruya bir partinin gücünden yaratılmış, her bakımdan parti havası ve dayanışmasıyla bağlı tam mütecanis [aynı cinsten/benzer] bir bünyeye sahip değildir.”³⁶²

Kaplan’a göre TBMM yapısı içerisinde CHP hükümetine alternatif olarak görülebilecek 4 alternatif vardır. Bunlar: Milliyetçi Cephe (MC) Hükümeti*, Milli Koalisyon Hükümeti ve AP – CHP Koalisyon hükümeti ve Partilerüstü bir hükümettir. Kaplan’a göre Milliyetçi Cephe Koalisyonu hükümeti önceden denenmiş olduğu ve başarılı olamadığı için zayıf bir alternatiftir:

“(…) [İ]ktidar alternatifinin geçmişte denenmiş, cephe koalisyonu olması, rejimi bu kez içinden çıkılmaz açmazlara sokabilir kanısındayız.”³⁶³

Alternatifler arasında en son düşünülmesi gerekenler ise Milli Koalisyon hükümeti ve partilerüstü oluşturulacak bir hükümettir:

(…) Bu iktidara alternatif olarak düşünülen bir milli koalisyonu bugün için gereksiz buluyorum. Her şey denendikten sonra başvurulabilecek belki son çare olabilir. İleri sürülen başka bir çözüm olarak, partilerüstü, ya da dışı hükümet biçimi daha önce ne getirdi ki şimdi yeni bir şey beklensin...”³⁶⁴

Kaplan’ın partilerüstü hükümet alternatifine getirdiği yorum, şüphesiz 12 Mart’tan sonra kurulan Erim hükümetinin icraatlarına yönelik bir eleştiriyi de bünyesinde barındırmaktadır.

Kaplan, bir AP – CHP hükümetini de imkansız ve gereksiz görmektedir. 1978’in siyasal ortamında bu koalisyonun kurulması olanak dışıdır. Bununla birlikte bu iki büyük

³⁶⁰ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, D.18, C.39, s.37

³⁶¹ Bülent Ecevit, 1966’da, CHP Genel Sekreterliği’ görevini üstlenmiş, 1972 Mayıs ayında ise İnönü’nün yerine CHP Genel Başkanlığı’na seçilmişti.

³⁶² Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, D.18, C.39, s.38

* Türkiye, MC hükümetleriyle ilk kez 1975 yılında tanışmış, AP lideri Demirel ilk MC hükümetini, Milli Selamet Partisi (MSP), CGP ve Milliyetçi Hareket Partisi ile kurmuştur. 1977 yılı ise Demirel’in ikinci MC hükümetini kurduğu yıldır. Bu kez hükümet , AP – MSP – MHP’li üyelerden oluşuyordu.

³⁶³ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, D.18, C.39, s.39

³⁶⁴ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, D.18, C.39, s.40

parti rejimin sağda ve solda beliren aşırılara karşı korunması için ortak tavır takınmak zorundadırlar. Çünkü bu aşırılar her şeyden önce parlamenter demokrasiye karşıdırlar.

(...) Türk demokrasisinin temeli olarak iki büyük partinin ortada olduğu açıktır. Bunlar vasıflarını kaybedecek de değildirler. İki büyük partinin ortaklığı ise siyasal mücadelenin sürüklendiği demagoji ortamında açılan yaralar, manevi kişilikler üzerinde yoğunlaştırılan nefret duyguları karşısında, bugün için hem olanaksız, hem de gereksiz görülmektedir.

Bu iki parti sağda ve solda belirecek aşırılıklara ve tehlikelere karşı emniyet supapı [sübabı] ve rejimin teminatıdırlar. Onlardan mutlaka bir araya gelip iktidar sürdürmelerini istemiyoruz, ama çoğulcu demokratik rejimi korumak ve kökleştirmek için bu rejimin temel esaslarında mutlaka ortak tavır takınmalarını bekliyor.”³⁶⁵

Kaplan, hükümet alternatifleri üzerinde yaptığı değerlendirmeleri, şu öneri ile bitirir: “(...) [G]eçerli olanı [hükümet alternatifleri arasında], AP’nin daha da güçlenerek iktidara alternatif olabilmesidir.”³⁶⁶

Kaplan şiddet ve anarşi olaylarının çözülmesi için sunduğu önerileri “genel öneriler” ve “tedhiş [terör] ve anarşiyle mücadele önerileri” olmak üzere ikiye ayırarak açıklar. Genel öneriler şunlardır:

1. İktidarın kendi kendini otoeleştiriye tabi tutarak kendini tazelemesi ve güçlenmesi. Bunun için muhalifi, muvafığı, tüm çevrelere kulak vermesi.
2. Partilerle ve çoğulcu demokrasinin karmaşık bünyesini oluşturan tüm sosyal derinlik güçleriyle hiçbir ayırım gözetmeden esaslı bir diyalog kurulması. Bu konudaki girişimlerin genişletilmesini bekliyoruz.
3. İçteki bu hassasiyet ve zafiyetten yararlanmaya çalışacak dış güçlere karşı tarafsız, uyanık ve dengeleyici bir siyasetin, şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da dikkatle sürdürülmesi.
4. Ülke ve ulus bölücülerinin oyununu boşa çıkaracak içtenlikli ve etkin bir tutumun sürdürülmesi.
5. Halkın moralini yükseltecek tüm önlemlere başvurulmalı, halkın zihninde Devletin güçlülüğüne ait kesin bir imaj yaratılmalıdır. Bu bir devlet idare etme ve hükümet yürütme sanatıdır. Bunu bu iktidardan bekliyoruz.”

Kaplan’ın terör ve anarşi ile mücadele için sunduğu önlemler ise şunlardır:

1. Sağ – sol ayrımı gözetmeden ve taraf tutmadan, sadece anayasa ve onun belirlediği laik ve özgürlükçü demokratik rejim adına tedhişçilerce kesin bir mücadeleye girişmek gerekir.
2. Devlet haber almasının çağdaş ve bilimsel ilkeler ve yöntemlerle bir eşgüdüm içinde çalışmasına, bu örgütlenmenin her kuruluşunda ve her kademesinde modern siyaset biliminin ve özellikle laik ve özgürlükçü, çoğulcu demokrasi rejimi öğretisinin bilime yakışır bir düzeyde kendini kabul ettirmesi için gerekli önlemlere ve kadro düzeltmelerine başvurulmalıdır.

³⁶⁵ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, D.18, C.39, s.41

³⁶⁶ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, D.18, C.39, s.41

3 (...) [A]narşiye nefes aldırılmamalıdır. Bu konuda ilk akla gelen, okullarda kesin bir disiplin sağlanmasıdır. Bunun için de önce öğretmenler bütün güçleriyle yardımcı olmalıdırlar. Öğrenci olamayan gençler ailelerine iade edilmelidir. Diplomanın, ancak öğrenen ve eğitilmiş olan kişilere verileceği gerçeği yalnız gençlere değil, ailelerinin de zihinlerinde yerleşmelidir.

4. Yasal, hukuksal ve yönetsel tüm önlemler alınarak; tedhişin ve bunu besleyen gizli öğretiş sisteminin odak noktaları ve yardımcı karargahları mutlaka ortaya çıkarılmalı ve kurutulmalıdır. Tedhişin arkasında hangi örgütler ve kimler varsa üzerine gidilmelidir. Gidilmelidir ki kuşular giderilsin ve iftira iddiaları bir sonuca bağlansın. Hele bugün için meşru planda varolan ve bir parti olarak da Anayasamıza göre vazgeçilmez bulunan MHP'nin durumu çok hassasiyet kazanmış bulunmaktadır.³⁶⁷ Bu partinin üzerindeki gölgeler, ya dağıtılıp partinin manevi şahsiyeti korunmalı, ya da Cumhuriyet yasaları önünde hesabı görülmelidir. Bu konuda hem partiye, hem iktidara, hem de tüm siyasal güçlere elbette ki işler düşmelidir.”³⁶⁸

Kaplan konuşmasının sonunda sözünü ettiği önlemleri kısa maddeler halinde özetleyerek şu sıralamayı yapmıştır:

- “1. Şimdi cereyan eden kanlı olaylar tedhiştir. Bunun hedefinin öldürme, yıldırma ve fırsat bulunca iktidara saldırıp, özgürlükçü demokratik rejimi tasfiye olduğu kanaatindeyiz.
2. Devlet hayatının ve toplum düzeninin çeşitli alanlarında anarşi vardır ve tedhişle anarşi birbirinin nedeni ve sonucu olmaktadır
3. Bu iktidar devlet yönetiminde büyük bir anarşi teslim almış; fakat sınırlı da olsa bazı ciddi önlemlerle bunu frenleyip, anarşiyi bir kısım yuvalarından söküp atabilmiştir.
4. Devlet içinde yuvalanan unsurlar, buralardan açığa çıkarıldığı ve derinlikleri ve davranışları ciddi biçimde izlendiği içindir ki, tedhişin boyutları iyiden iyiye büyümüştür.
5. Bu hükümet anarşiye set çekecek ve tedhişi önleyecek niteliktedir, ancak gücü yeterli değildir. Başarısızlık ithamlarından yılmak yerine, başarmak azmini göstermelidir.
6. Başka bir iktidar alternatifini düşünmeyi bugün için yetersiz ve geçersiz buluyoruz.
7. Büyük iki partinin laik ve özgürlükçü demokratik rejimin vazgeçilmez ilkeleri ve temelleri konusunda ortak tavır takınmaları hayati önem taşımaktadır.
8. Alınacak genel önlemlerin başlıcaları şunlardır:
 - iktidarın kendini düzenlemesi ve güçlendirmesi
 - siyasal güçler, öbür devlet organları ve sosyal derinlik kuruluşlarıyla etkin bir diyalog kurabilmesi
 - istismarı önleyecek dış siyasetin sürdürülmesi
 - ülke ve ulus bölücülerinin hesaplarının boşa çıkartılması
 - halkın moralinin yükseltilmesi
 - adaletin hızlı ve güvenle işletilmesi
 - uzmanlaşmış mahkemelere önem verilmesi

³⁶⁷ MC hükümetleri içerisinde yer alan ve Genel Başkanlığını I.MBK üyesi Alparslan Türkeş'in yürüttüğü MHP, bu dönemde kurduğu “komando timleri” ile şiddet ve anarşi olaylarına katıldığı yönündeki iddialarla karşı karşıya idi. Cumhuriyetin 75 Yılı, C.II, s.720-721

³⁶⁸ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, D.18, C.39, s.45

-adli polisin yeniden düzenlenmesi”³⁶⁹

1976 yılının başından 12 Eylül 1980 askeri müdahalesine kadar geçen sürede Türkiye’de şiddet ve anarşi olaylarında verilen kayıpların sayısının yaklaşık 5200 olduğu düşünülürse,³⁷⁰ Kaplan’ın getirdiği önerilerin ve Ecevit ve ondan sonra kurulan Demirel hükümetlerinin icraatlarının olayları önlemede herhangi bir yarar sağlamadığı söylenilebilir.

12 Eylül 1980 askeri müdahalesi Cumhuriyet Senatosu’nun olduğu gibi MBG’nin de sonu olmuştur. Tıpkı 12 Mart muhtırası gibi emir – komuta zinciri içerisinde yönetime müdahale eden TSK, 1961 Anayasası’nı ortadan kaldırarak yeni bir anayasa hazırlatmış, 1961 Anayasası’nın beraberinde getirdiği kurumlardan Anayasa Mahkemesi, MGK gibi kurumlara dokunmamasına rağmen, Cumhuriyet Senatosu’na yeni parlamenter sistemin bir ögesi olarak 1982 Anayasası’nda yer vermiştir. 12 Eylül askeri müdahalesinin başında yer alan Genelkurmay Başkanı Kenan Evren’in, 27 Aralık 1979 tarihinde Cumhurbaşkanı, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu Başkanı, MBG ve Kontenjan Senatörleri Grubu ile parlamentodaki siyasi partilerin genel başkanlarına gönderdiği uyarı mektubu; 12 Eylül’ün gerekçeleri hakkında ipuçları barındırmakla birlikte, MBG’nin tarih sayfalarında yer aldığı son paragraf olarak da dikkati çekmektedir:

“Sayın Cumhurbaşkanım,

Ülkemizin içinde bulunduğu ortamda Devletimizin bekası, milli birliğin sağlanması, halkın mal ve can güvenliğinin temini için; anarşi, terör ve bölücülüğe karşı parlamenter demokratik rejim içerisinde anayasal kuruluşların ve özellikle siyasi partilerin, Atatürkçü milli bir görüşle müştereken tedbirler ve çareler aramaları kaçınılmaz bir zorunluluk olarak görülmektedir.

Milli Güvenlik Kurulunun muhtelif toplantılarında bu konuda alınan kararların muhalefete mensup siyasi partilerin kısır tutum ve davranışları yüzünden olumlu sonuçlara götürülemediği yüksek malumlarıdır.

Kuvvet Komutanları ile beraber yaptığım son gezilerimde Ordu ve Kolordu Komutam seviyesindeki general ve amirallerle görüşmelerimde milli birlik ve beraberliğe en çok ihtiyaç duyduğumuz bu dönemde süratle bir sonuca ulaşabilmek için gerekli tedbirlerin müştereken tespiti amacı ile tüm anayasal kuruluşlar ve siyasi partilerin bir kere daha uyarılması bütün komutanlarca müştereken dile getirildi.

³⁶⁹ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, D.18, C.39, s.45-46

³⁷⁰ Sözü edilen sürede şiddet ve anarşi olaylarında hayatını kaybedenler arasında; öğrenciler ve öğretim üyelerinin yanı sıra Eski Başbakan Nihat Erim, Maden-İş Sendikası Başkanı Kemal Türkler, MHP Genel Başkan Yardımcısı Gün Sazak, Gazeteci Abdi İpekçi de vardı.

Bu karar ışığında Türk Silahlı Kuvvetlerinin görüşlerini, Milli Güvenlik Kurulu Başkanı olarak zatıalilerine sunuyorum.

Gereğini yüksek takdirlerine arz ederim.

Saygılarımla

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren

Türk Silahlı Kuvvetlerinin Görüşü

Ülkemizin içinde bulunduğu son derece önemli siyasi, ekonomik ve sosyal ortamda her geçen gün hızını biraz daha artıran anarşi, terör ve bölücülüğe karşı milli birlik ve beraberliğin sağlanabilmesi için; Türk Silahlı Kuvvetleri, ülke yönetiminde etkili ve sorumlu anayasal kuruluşları ve özellikle siyasi partileri göreve davet etmek mecburiyetinde kalmıştır.

Kahramanmaraş olaylarının yıldönümünde henüz ilk ve orta-öğretim çağındaki evlatlarımızın örgütlü eylemciler tarafından zorla sürüklendikleri anarşik olaylar ibretle müşahade edilmektedir. Anayasamızın getirdiği geniş hürriyetleri kötüye kullanarak İstiklal Marşımız yerine komünist enternasyonal söyleyenlere, şeriat düzeni davetçilerine, demokratik rejim yerine her türlü faşizmi getirmek isteyenlere, anarşiye, yıkıcılığa ve bölücülüğe milletimizin tahammülü kalmamıştır.

İktidar olan siyasi partilerin bütün devlet kademelerini kendi siyasi görüşleri doğrultusunda hareket edecek kişilerle doldurması, kamu görevlilerinin ve vatandaşların bölünmesini zorunlu hale getirmektedir. Siyasi partilerce yaratılan bu bölünme giderek anarşi ve bölücülüğü destekleyen iç kaynakların şekillenmesine, himayesine; polis, öğretmen ve diğer birçok kuruluşların birbirine düşman kamplara ayrılmalarına neden olmaktadır.

Türk Silahlı Kuvvetleri; ülkemizin siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlarına bir çözüm getiremeyen, anarşi ve bölücülüğün ülke bütünlüğünü tehdit eden boyutlara varmasını önleyemeyen, bölücü ve yıkıcı guruplara tavizler veren ve kısır siyasi çekişmeler nedeni ile uzlaşmaz tutumlarını sürdüren siyasi partileri uyarmaya karar vermiştir.

Bölgemizdeki gelişmeler Ortadoğu'da her an sıcak bir çatışmaya dönüşebilecek durumdadır. İçte anarşist ve bölücüler yurt dışında genel bir ayaklanmanın provalarını yapmaktadırlar.

Ülkede birlik ve beraberliğin, vatandaşın can ve mal güvenliğinin süratle sağlanabilmesi için gerekli kısa ve uzun vadeli tedbirlerin Yüce Meclislerimizde en kısa zamanda kararlaştırılması bugünkü ortam içinde hayati bir önem taşımaktadır.

Diğer yandan Meclislerin açılışından bir buçuk ay sonra komisyonların ancak teşkil edilebilmesi ve ülkenin acilen çözüm bekleyen konuların müzakere için bugüne kadar müşterek bir gündemin saptanamaması üzüntü ile izlenmektedir.

Atatürk milliyetçiliğinden alınan ilham ve hızla vatandaşlarımızı kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde milli şuur ve ülküler etrafında toplamamız; iç barış ve huzurun sağlanmasında temel unsur olduğu apaçık bir gerçektir. Ülkenin içinde bulunduğu bu durumdan bir an evvel kurtulması hükümetler kadar diğer siyasi partilerimizin de görevleri arasındadır.

Türk Silahlı Kuvvetleri; İç Hizmet Yasası ile kendisine verilen görev ve sorumluluğun idraki içinde ülkemizin bugünkü hayati sorunları karşısında siyasi partilerimizin bir an önce milli menfaatlerimizi ön plana alarak, Anayasamızın ilkeleri doğrultusunda ve Atatürkçü bir görüşle

bir araya gelerek anarşi, terör ve bölücülük gibi Devleti çökertmeye yönelik her türlü hareketlere karşı bütün önlemleri müştereken almalarını ve diğer anayasal kuruluşların da bu yönde yardımcı olmalarını ısrarla istemektedir.”³⁷¹

Görüldüğü üzere ülkedeki anarşi ve terör olaylarının artması, ve bu duruma siyasi partilerin yeterli önlemleri alamaması TSK’nın duyduğu rahatsızlığı arttırmış ve bu durum mektupta açıkça ortaya konulmuştur. Askerler, tıpkı 27 Mayıs’ta olduğu gibi, ülkenin bütünlüğünü sağlamak, devlet düzenini korumak için ülke yönetimine el koymuştur.

³⁷¹ http://www.belgenet.com/12eylul/27121979_01.html, 30 Haziran 2006

SONUÇ

Yaklaşık bir buçuk yıl olağanüstü bir askeri komite olan MBK içinde yer alan MBG üyelerinin on dokuz yıllık parlamenterlik hayatları, Türkiye'nin bu süre içerisinde yaşadığı siyasi gelişmeler ile şekillenmiştir. Askerlik hayatlarını sonlandırıp siyaset hayatlarına başlayan Tabii Senatörlerin yirmi yıla yakın süre devam eden ülke yönetimine ortaklıkları; yol ayrımlarının, hayalkırıklıklarının, pişmanlıkların, değişimlerin de tarihidir bir anlamda. I. MBK'den arkadaşlarıyla fikir ayrılığına düşerek onları tasfiye eden II.MBK üyesi Tabii Senatörler, eski iktidarın mirasıyla parlamentoya girip iktidar olabilecek partilerin hışmından kaçınmak için “dokunulmazlık zırhı”nı kendilerine kalkan olarak kullanmışlar, mahkemeye verdikleri DP'lilerin nasıl cezalandırılmışlarsa kendilerinin de aynı kaderi paylaşmaması için parlamenterlik hayatları boyunca mücadele etmişler, bu anlamda Tabii Senatörlük kurumunun kaldırılma korkusunu her zaman yaşamışlardır. DP'nin devamı olan AP'nin sözü edilen on dokuz yıllık süre içerisinde seçimlerden galibiyetle ayrılması Tabii Senatörlerin en büyük hayalkırıklığı olmuştur. 27 Mayıs'ın ve onun getirdiği yeni anayasal düzenin üstünlüğünü, askeri müdahalenin gerçekleştirilmesinin haklılığını her fırsatta savunmuşlardır. Tabii Senatörler parlamenterlik hayatları boyunca ideolojik olarak büyük bir evrim geçirmişler, ideolojilere karşı tarafsız bir askeri müdahalenin mimarları kimliğinden, sol söylemleri parlamentoda dile getirmeye kadar uzanan bir politik yelpazede kendilerine yer bulmaya çalışmışlardır. 13 Kasım 1960 tasfiyesinden parlamentonun açıldığı 25 Ekim 1961 tarihine kadar CHP lideri İsmet İnönü II.MBK üyelerinin en büyük ortağı durumundayken, Cumhuriyet Senatosu'na girdikten sonra sol aydınlar, Tabii Senatörlerden bazıları tarafından ortak olarak seçilmiştir. İktidarı sivil idareye devretme karşılığında, CHP'nin fikri olan ikinci mecliste yine bu partinin fikri olan Tabii Senatörlüğü kabul ederek hayatları boyunca parlamenter olan Tabii Senatörler, seçimlerde AP karşısında başarı sağlayamayan CHP'nin ortaklığının yerine, parlamento dışında yer alan sol oluşumları kendilerine ortak

olarak seçmişler, AP'ye muhalif tavırlarını sol söylemle ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu çaba sonuç vermiş, Tabii Senatörlerden bazıları 27 Mayıs 1960'dan 12 Mart 1971 muhtırasına kadar olan dönemde Türk Solunda kendilerine bir yer bulmayı başarmışlardır.

Parlamberterlik hayatlarının ilk dokuz yılında, Tabii Senatörlerin mücadele ettiğı parti AP'dir. AP'nin iktidara geldiğı 1965 seçimlerine kadar 27 Mayıs'ı savunan askeri müdahalenin haklılığını ortaya koymaya çalışan Tabii Senatörler, 1965 – 1971 tarihleri arasında iktidar koltuğunda oturan AP'nin ürettiğı politikalara sistemli muhalefet etmişler, özellikle dış politik konularda iktidar partisini eleştirmişlerdir. Tabii Senatörlerin çoğu 27 Mayıs'ı gerçekleştirdikleri sırada ideolojilerden uzak duran tavırlarını parlamentoya girdikten sonra yavaş yavaş terk etmişlerdir. Tabii senatörlerin çoğu, Türkiye'de ve dünyada yükselişte olan sol görüşü benimsemişler. Açıkça olmasa da parlamento dışı sol olumlarla işbirliği yapmışlardır. Tabii Senatörlerin sözü edilen bu ideolojik evrimlerinde AP'ye en sert muhalefetin parlamento dışındaki sol kesimden gelmesi gösterilebilir. Tabii Senatörler ile sol oluşumlar, 27 Mayıs'ın amacına ulaşmadığı, 1961 Anayasası'nın iktidar partisi AP tarafından benimsenip uygulanmadığı görüşlerinde birleşmişlerdir. 1961-1971 döneminde Tabii Senatörler işsizlik, toprak reformu, gelir adaletsizliği, ABD'ye bağımlı dış politika gibi sol söylemleri parlamentoda dile getirmişler; sol yayınlarda fikirlerini ortaya koymuşlardır. Sol kesimin Tabii Senatörlerle ortaklık yapmasının amacı ordunun sempatisini kazanma iken, bu amaç Tabii Senatörler için AP'nin ve bu partinin yürütücülüğünü yaptığı politikaların ülke yönetiminden uzaklaştırılmasıdır. 12 Mart muhtırasına giden dönemde yeni bir askeri müdahale yapılması seçeneğini bile benimsemişlerdir. 1961 yılında iktidarın sivillere devredilmesi gerektiğini savunan Tabii Senatörler, 1970'e gelindiğinde “sandık demokrasisi”nin iflas ettiğini ortaya koyarak hayalkırıklıklarını dile getirmişlerdir.

12 Mart muhtırası Tabii Senatörlerce olumlu karşılanmıştır. İlk anda gerçekleşen bu olumlu karşılamanın altında yatan neden AP'nin iktidardan indirilmesidir. Ancak 12 Mart muhtırası ile beraber işbaşına gelen hükümetin faaliyetlerine tepki göstermekten de geri kalmamışlardır. 12 Mart 1971'den 12 Eylül 1980'e kadar geçen dönem Tabii Senatörler için “sessiz yıllar” olarak kabul edilebilir. Bu sessizliğin temelinde, eski hükümetlere yaptıkları sert muhalefeti yapmaları durumunda yeni hükümetin “Tabii Senatörlük” kurumunu kaldırmaya yönelik eylemlerde bulunabileceğı kuşkusu ya da korkusunun yatmaktadır. Bu korku ve kuşku, Tabii Senatörlerin parlamberterlik hayatlarını etkileyen en büyük iki duygudur. 12 Mart'tan sonra Tabii Senatörler yapılan anayasa

değişiklikleri Tabii Senatörlerin 1971 sonrası dönemde en büyük hayalkırıklığıdır. Tabii Senatörler doğal olarak bu anayasa değişikliklerine sert tepki göstermişlerdir. 12 Mart muhtırasından 12 Eylül 1980 müdahalesine kadar olan dönemde Tabii Senatörlerin anayasa değişikliklerinden başka üzerinde durduğu diğer konu ülkede meydana gelen ve bir türlü önüne geçilemeyen anarşi ve şiddet olaylarıdır.

Sonuç olarak Türkiye, dünyada uygulanan parlamenter sistemlerde örneğine pek rastlanmayan “Tabii Senatörlük” kurumu ile 27 Mayıs müdahalesini gerçekleştiren askerler aracılığıyla tanışmış, Tabii Senatörler, seçim sıkıntısı yaşamadan sadece parlamenterliklerini korumak için politikalar üretmişlerdir. Tabii Senatörler, on dokuz yıl boyunca statülerini korumak için bazı ödünler verseler de özellikle dış politik konularda çizgilerinden sapmamışlar, milli bir ekonomi için politikalar üretmişlerdir. Şüphesiz eski asker olan Tabii Senatörlerin on dokuz yıllık parlamenterlik hayatlarında en önemli hayalkırıkları, DP’nin devamı olan AP’nin sürekli yükselen oy oranıyla iktidara gelmesi, kendilerinden sonra 12 Mart 1971’de yönetime müdahale eden askerlerin 1961 Anayasası’nda yaptırdıkları değişiklikler ve DP’li siyasetçilere getirilen aflar olmuştur.

KAYNAKÇA

A)Resmi Yayınlar

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergileri

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE),Cumhuriyet Senatosu Üyeleri Üçte Bir Yenileme ve Milletvekili Ara Seçimi Sonuçları, Ankara:Başbakanlık DİE, Yayın No: 908, 1980

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), 1950 – 1965 Milletvekili ve 1961,1964 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçimleri Sonuçları, Ankara:Başbakanlık DİE, Yayın No: 513, 1966

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), 5 Haziran 1966 - Cumhuriyet Senatosu Üyeleri Kısmi Seçim Sonuçları, Ankara:Başbakanlık DİE, Yayın No: 525, 1967

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), 2 Haziran 1968 - Cumhuriyet Senatosu Üyeleri Kısmi Seçim Sonuçları, Ankara:Başbakanlık DİE, Yayın No: 576, 1969

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), 14 Ekim 1973 - Cumhuriyet Senatosu Üyeleri Seçimi Sonuçları, Ankara:Başbakanlık DİE, Yayın No: 714, 1975

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), 12 Ekim 1975 - Cumhuriyet Senatosu Üyeleri ve Milletvekili Ara Seçimi Sonuçları, Ankara:Başbakanlık DİE, Yayın No: 770, 1976

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), 5 Haziran 1968 - Cumhuriyet Senatosu Üyeleri Seçimi Sonuçları, Ankara:Başbakanlık DİE, Yayın No: 854, 1978

TBMM Albümü, Ankara:TBMM Genel Sekreterliği, Yayın No.1, 1994

B) Kitaplar

Abadan Unat, Nermin, Kum Saatini İzlerken, İstanbul:İletişim Yayınları, 2.Baskı, 1998

Ahmad, Feroz, Modern Türkiye'nin Oluşumu, İstanbul:Sarmal Yayınevi, 1. Baskı, 1995

Ahmad, Feroz, Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945 – 1980), İstanbul:Hil Yayınları, 1996

Akyaz, Doğan, Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi – Hiyerarşi Dışı Örgütlenmeden Emir Komuta Zincirine, İstanbul:İletişim Yayınları, 2002

Arcayürek, Cüneyt, Cüneyt Arcayürek Açıklıyor 5 – Demirel Dönemi 12 Mart Darbesi, Ankara:Bilgi Yayınevi, 1985

Armaoğlu, Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, İstanbul:Alkım Yayınevi, ty

Avcıoğlu, Doğan, Türkiye'nin Düzeni, İkinci Kitap, İstanbul:Tekin Yayınevi, 2003

Aydemir, Şevket Süreyya, İkinci Adam, c.III, İstanbul:Remzi Kitabevi, V.Baskı, 1988

Aydemir, Talat, Talat Aydemir'in Hatıraları, İstanbul:Kitapçılık Ticaret, 1968

Aydinoğlu, Ergun, Türkiye Solu (1960-1980), (yayına hazırlanıyor)

Baransel, Ali, Bıçak Sırtında – Çankaya Köşkü Yılları, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2006

Baykam, Bedri, 27 Mayıs İlk Aşkımızdı, Ankara:Ümit Yayıncılık, 1994

Bedii, Faik, Matbuat Basın deerken Medya, IV. Kitap, İstanbul:Doğan Kitap, 2003

Birgit, Orhan, Evvel Zaman İçinde, İstanbul:Doğan Kitap, 2005

Cem, İsmail, Tarih Açısından 12 Mart, İstanbul:Cem Yayınevi, 1980

Cizre, Ümit, AP-Ordu İlişkileri – Bir İkilemin Anatomisi- , İstanbul:İletişim Yayınları, 2002

Çam, Esat, Siyaset Bilimine Giriş, İstanbul:Der Yayınları, 2002

Çavdar, Tevfik, Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, İstanbul:İmge Yayınevi, 3.Baskı, 2004

Çoker, Fahri, Türk Parlamento Tarihi – Cumhuriyet Senatosu Denetim Etkinlikleri I.Cilt (Soru-Genel Görüşme), TBMM Vakfı Yayınları:Ankara, ty,

Çoker, Fahri, Türk Parlamento Tarihi – Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri, II.Cilt (1966-1980), Ankara:TBMM Vakfı Yayınları, No:20, ty,

Duverger, Maurice, Siyasal Rejimler, İstanbul:Sosyal Yayınları, 1. Baskı, 1986

Erim, Nihat, (yay.haz. Ahmet Demirel) Günlükler (1925 – 1975), II.Cilt, İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 2005

Erkanlı, Orhan, Anılar... Sorunlar... Sorumlular, İstanbul:Baha Matbaası, 1973

Eroğlu, Cem, Demokrat Parti-Tarihi İdeolojisi, ,Ankara:İmge Kitabevi, 2003

Eroğlu, Cem, Türk Anayasa Düzeninde Cumhuriyet Senatosu'nun Yeri, Ankara: AÜSBF Yayınları, No:398, 1977

Esin, Numan, Devrim ve Demokrasi: Bir 27 Mayısçının Anıları, İstanbul:Doğan Kitap, 1.Baskı, 2005

Gevgilili, Ali, Yükseliş ve Düşüş, İstanbul:Bağlam Yayıncılık, 2.Baskı, 1987

Hale, William, Türkiye'de Ordu Ve Siyaset – 1789'dan Günümüze, İstanbul:Hil Yayınları, 1994

İnönü, İsmet, (yay.haz. Ahmet Demirel) Defterler, II.Cilt (1956-1973), İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 2001

İsen, Can Kaya, Geliyorum Diyen İhtilal, İstanbul:Tan Gazetesi ve Matbaası, 1964

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, Politikada 45 Yıl, İstanbul:İletişim Yayınları, 1999

Kili, Suna (ed.), 27 Mayıs 1960 Devrimi – Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası, İstanbul:Boyut Kitapları, 1998

Kili, Suna, 1960 – 1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi’nde Gelişmeler, İstanbul:Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1976

Onuş, Sinan, Parola: İnkılap, İstanbul:Kaynak Yayınları, 2003

Oran, Baskın (ed.), Türk Dış Politikası – Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I (1919-1980), İstanbul:İletişim yayınları, 2002

Özdağ, Ümit, Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali, İstanbul:Boyut Kitapları, 2004

Parla, Taha, Türkiye nin Siyasal Rejimi 1980-1989, İstanbul:İletişim Yayınları, 3.Baskı, 2002

Tanör, Bülent, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980), İstanbul:Afa Yayıncılık, 3. Baskı, 1996

Toker, Metin, Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları - Yarı Silahlı Yarı Külahlı Bir Rejim (1960-1961), Ankara:Bilgi Yayınevi, 3.Baskı, 1998

Toker, Metin, İsmet Paşa’nın Son Yılları (1965 – 1973) , Ankara:Bilgi Yayınevi, 1993

Utku, Cumhur, 14’lerden Suphi Karaman’a İhtilal Mektupları, İstanbul:Kaynak Yayınları, 2006

Ünsal, Artun, Türkiye İşçi Partisi (1961-1971), İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002

Yavi, Ersal, İhtilalci Subaylar, C. I, İzmir:Yazıcı Yayınevi, 2003

Yetkin, Çetin, Soldaki Bölünmeler, İstanbul:Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1998

Yıldız, Ahmet, İhtilalin İçinden Anılar – Değerlendirmeler, İstanbul:Alan Yayıncılık, 2001

Zücher, Eric Jan, Modernleşen Türkiye’nin Tarihi, İstanbul:İletişim Yayınları, 2000

C) Makaleler

Altuğ, Figen, “Devlet Memurlarının Mali Durumlarındaki Gelişmeler” , Toplum ve Bilim, Mayıs 1981, İstanbul, s.71

D)Toplu Başvuru Kaynakları

Milliyet Büyük Ansiklopedi, İstanbul:Milliyet Yayınları, 1986

Cumhuriyet'in 75 Yılı Ansiklopedisi, İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 1999

Sosyalizm Ve Toplumsal Mücadele Ansiklopedisi, İstanbul:İletişim Yayınları, 1988

E) Gazeteler - Dergiler

Akşam (1970 – 1971 – 1972 – 1973 – 1974 – 1975 – 1976 – 1977)

Cumhuriyet (1961 – 1962 – 1970)

Devrim (1969 – 1970 – 1971)

Hayat (1961)

Hürriyet (1965 – 1966 – 1967 – 1968 – 1969)

Milliyet (1964 – 1965)

Toplum ve Bilim (1981)

Vatan (1962 – 1963 – 1964)

F) İnternet Siteleri

<http://www.anayasa.gen.tr> (15 Eylül 2005)

<http://www.anayasa.gov.tr> (04 Haziran 2006)

<http://www.belgenet.com> (30 Haziran 2006)

EKLER

EK I) Cumhuriyet Senatosu Seçim Sonuçları

EK II) Cumhuriyet Senatosu Oturma Planı

EK III) Tabii Senatörler Cumhuriyet Senatosu Sıralarında

EK I) Cumhuriyet Senatosu Seçim Sonuçları

a) 1961 Cumhuriyet Senatosu Üyeleri Seçim Sonuçları

	Sayı	Oran (%)	
Seçmen	12.926.837		
Oy Kullanan Seçmen	10.519.659	81.4	
Geçerli Oy	10.302.530	95.4	
Siyasi Partiler	Alınan Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Kazanılan Sandalye
Adalet Partisi (AP)	3.560.765	34.5	71
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	3.734.285	36.1	36
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CMKP)	1.350.892	12.5	16
Yeni Türkiye Partisi (YTP)	1.401.637	13.0	27
Bağımsızlar	39.558	3.9	-

b) 1964 Cumhuriyet Senatosu Üyeleri Kısmi Seçim Sonuçları

	Sayı	Oran (%)	
Seçmen	4.668.865		
Oy Kullanan Seçmen	2.808.865	60.2	
Geçerli Oy	2.756.275	98.1	
Siyasi Partiler	Alınan Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Kazanılan Sandalye
Adalet Partisi (AP)	1.385.655	50.3	31
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	1.125.783	40.8	19
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CMKP)	83.400	3.0	-
Yeni Türkiye Partisi (YTP)	96.427	3.5	-
Bağımsızlar	64.498	2.3	1

c) 1966 Cumhuriyet Senatosu Üyeleri Kısmi Seçim Sonuçları

	Sayı	Oran (%)	
Seçmen	5.446.284		
Oy Kullanan Seçmen	3.072.393	56.2	
Geçerli Oy	2.967.331	96.6	
Siyasi Partiler	Alınan Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Kazanılan Sandalye
Adalet Partisi (AP)	1.688.316	56.9	35
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	877.066	29.6	13
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CMKP)	57.367	1.9	1
Millet Partisi (MP)	157.115	5.3	1
Türkiye İşçi Partisi (TİP)	116.375	3.9	1
Yeni Türkiye Partisi (YTP)	70.043	2.4	1
Bağımsızlar	980	0.0	-

d) 1968 Cumhuriyet Senatosu Üyeleri Kısmi Seçim Sonuçları

	Sayı	Oran (%)	
Seçmen Sayısı	5.420.255		
Oy kullanan seçmen sayısı	3.595.976	66.3	
Geçerli oy sayısı	3.222.710	89.6	
Siyasi partiler	Alınan oy sayısı	Oy oranı (%)	Kazanılan sandalye
Adalet Partisi (AP)	1.656.802	49.9	38
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	899.444	27.1	13
Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP)	284.234	8.6	1
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)	66.232	2.0	-
Millet Partisi (MP)	200.737	6.0	1
Türkiye İşçi Partisi (TİP)	157.062	4.7	-
Bağımsızlar	58.317	1.7	-

e) 1973 Cumhuriyet Senatosu Üyeleri Kısmi Seçim Sonuçları

	Sayı	Oran (%)	
Seçmen Sayısı	6761157		
Oy kullanan seçmen sayısı	4412727	65.3	
Geçerli oy sayısı	4201557	95.2	
Siyasi partiler	Alınan oy sayısı	Oy oranı (%)	Kazanılan sandalye
Adalet Partisi (AP)	1.300.801	31.0	22
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	1.412.051	33.6	25
Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP)	246.888	5.9	1
Demokratik Parti	438.276	10.4	-
Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	114.662	2.7	-
Milli Selamet Partisi (MSP)	516.822	12.3	3
Türkiye Birlik Partisi (TBP)	89.824	2.1	-
Bağımsızlar	82.233	2.0	1

f) 1975 Cumhuriyet Senatosu Üyeleri Kısmi Seçim Sonuçları

	Sayı	Oran (%)	
Seçmen	9.295.019		
Oy Kullanan Seçmen	5.430.184	58.4	
Geçerli Oy	5.260.888	96.8	
Siyasi Partiler	Alınan Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Kazanılan Sandalye
Adalet Partisi (AP)	2.147.026	40.8	27
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	2.281.470	43.4	25
Demokratik Parti	165.170	3.1	-
Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	170.357	3.2	-
Milli Selamet Partisi (MSP)	465.731	8.9	2
Türkiye Birlik Partisi (TBP)	28.283	0.5	-
Bağımsızlar	2.851	0.1	-

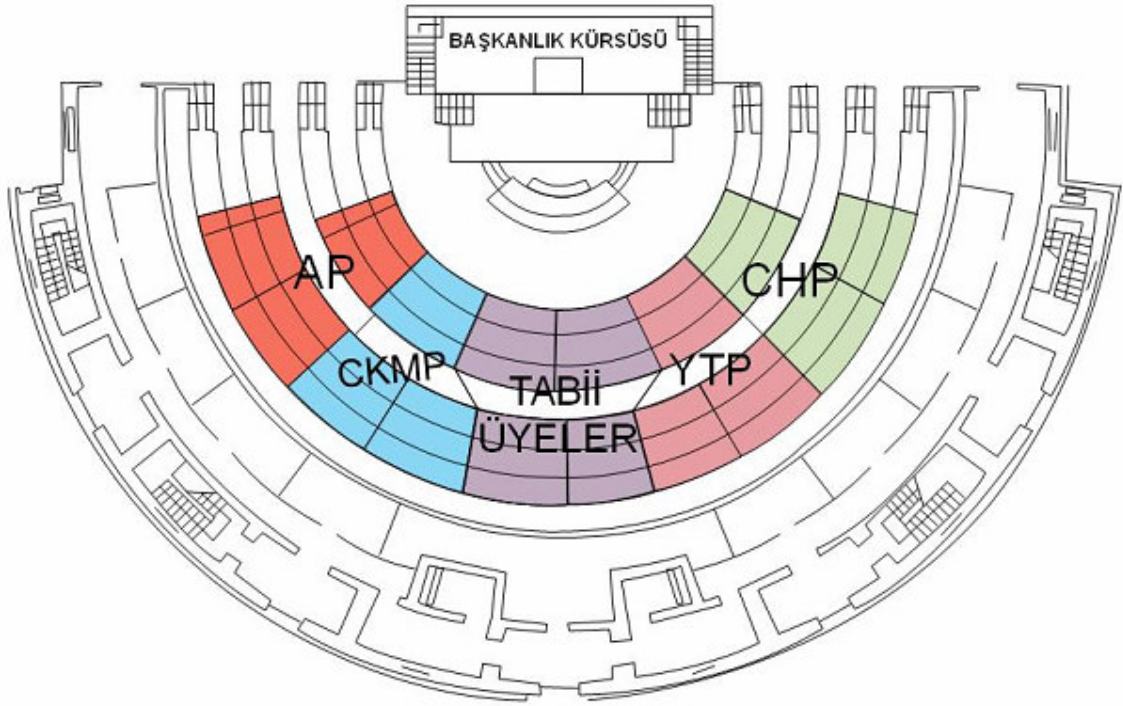
g) 1977 Cumhuriyet Senatosu Üyeleri Kısmi Seçim Sonuçları

	Sayı	Oran (%)	
Seçmen	6.800.746		
Oy Kullanan Seçmen	5.019.677	73.8	
Geçerli Oy	4.812.326	95.8	
Siyasi Partiler	Alınan Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Kazanılan Sandalye
Adalet Partisi (AP)	1.842.396	38.3	21
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	2.037.875	42.4	28
Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP)	89.484	1.9	-
Demokratik Parti (DEP)	107.278	2.2	-
Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	326.967	6.8	-
Milli Selamet Partisi (MSP)	402.702	8.4	1
Bağımsızlar	5.624	0.1	-

h) 1979 Cumhuriyet Senatosu Üyeleri Kısmi Seçim Sonuçları

	Sayı	Oran (%)	
Seçmen	6868533		
Oy Kullanan Seçmen	4847156	70.5	
Geçerli Oy	4730571	97.5	
Siyasi Partiler	Alınan Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Kazanılan Sandalye
Adalet Partisi (AP)	2215053	46.8	33
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	1378224	29.1	12
Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP)	117749	2.5	-
Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	312241	6.6	1
Milli Selamet Partisi (MSP)	459040	9.7	4
(SDP)	33548	0.7	-
Türkiye Birlik Partisi (TBP)	55774	1.2	-
Türkiye İşçi Partisi (TİP)	33720	0.7	-
Bağımsızlar	63093	1.3	-

EK III) Cumhuriyet Senatosu Oturma Planı

EK IV) Tabii Senatörler Cumhuriyet Senatosu Sıralarında

Birinci Sıra: Vehbi Ersü, Sezai Okan, Ahmet Yıldız, Mehmet Özgüneş

İkinci Sıra: Fahri Özdilek, Kamil Karavelioğlu, Şükran Özkaya, Sıtkı Ulay

Üçüncü Sıra: Haydar Tunçkanat, Emanullah Çelebi, Refet Aksoyoğlu

Dördüncü Sıra: Selahattin Özgür, Suphi Karaman, Sami Küçük, Osman Köksal, Muzaffer Yurdakuler

Beşinci Sıra: Kadri Kaplan, Mucip Ataklı

BARIŞ KENAROĞLU

1981 yılında İstanbul’da doğdu. Ortaöğrenimini 1998 yılında Kadıköy Fenerbahçe Lisesi’nde, lisans öğrenimini 2002 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nde tamamladı. Yıldız Teknik Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu’nda İngilizce eğitimi aldıktan sonra, 2004 yılında aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalında yüksek lisans programına başladı. Halen İstanbul Kadıköy’de ailesi ile birlikte yaşamaya devam ediyor.